KOLAY ve İYİ ÖĞRENME TEKNİKLERİ

3. Basım

Reha Oğuz Türkkan

AYRICA
çok hızlı okuma
yabancı dil öğrenmenin
en pratik ve hızlı teknikleri

ALFA®

Ord. Prof. Dr.
REHA OĞUZ TÜRKKAN

KOLAY VE İYİ ÖĞRENME TEKNİKLERİ

Alfa Yayınları **295**
Kişisel Gelişim **12**

KOLAY VE İYİ ÖĞRENME TEKNİKLERİ

Reha Oğuz Türkkan

1. Basım : Temmuz 1996
2. Basım : Ekim 2004
ISBN : 975-8052-46-2

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Yayın Koordinatörü ve Editör Rana Gürtuna
Pazarlama ve Satış Müdürü Vedat Bayrak

© 2004, ALFA Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.

Kitabın tüm yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen ya da tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu 34410 İstanbul, Turkey
Tel: (212) 511 53 03 - 513 87 51 - 512 30 46 Faks: (212) 519 33 00
www.alfakitap.com
info@alfakitap.com

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa - İstanbul
Tel: (212) 674 97 23 Faks: (212) 674 97 29

İÇİNDEKİLER

- Giriş-Yazarı Takdim: Cevat Dündar 1
- Kitabın Önsözü ve Şeması 4

1. BÖLÜM: Öğrenmeyi Öğrenmek 9
- Kolay ve İyi Öğrenmenin Püf Noktaları 11
- Eğitimin Çok Kısa Tarihi 16
- S.P.Ö. Metodunun Temel İlkeleri 25
- Çok-Araçlı (Multi-Media) Öğretim 30
- Bilgisayarlı Eğitim-Olumlu Olumsuz Yanlarıyla 34
- Türkiye'de Eğitim 43
- Zekâ ve Beyin 47
- Beyni Etkileme 54
- Alfa Ritimleri, Aletsiz Gevşeme 65
- Anlama, Hatırlama ve Beyin 77
- Çabuk Kavrama, Sağlam Anlama ve İyi Hatırlama İçin Pratik Tavsiyeler 93
- Başarı 99
- Başarısızlığı Başarıya Çevirmek İçin 105
- Fikir Üreticilik ve Yaratıcılık: Yeni Teknikler 116
- Maneviyat ve Karakter Eğitimi 134
- Yarının Meslekleri İçin Bugünden Hazırlanma 140

2. BÖLÜM: Çok Hızlı Okuma (ÇHO) 153
- ABD'de ve Türkiye'de ÇHO 156
- Okuma Hızını Abartanlar ve Gerçekler 158
- ÇHO Neye Yarar? Nerede Öğretiliyor? 160
- ÇHO Nasıl Başladı? 165

(I) HIZLI OKUMA 169
- Kötü ve İyi Okuma 172

• Ölçmeler (hız, anlama) 176
• Gözü Hızlı Görmeye, Geniş Görmeye Alıştırmak 194

(II) GGO= Atlamalı ve Okuma ve Anlama 205

3. BÖLÜM: Yabancı dil Öğrenme ve İlerletme 213
• Ben Nasıl Öğrendim? 215
• Ön Hazırlıkla Başlayın 219
a) Cümledeki "mafsal" sözcükler 220
b) En çok kullanılan sözcükler 223
c) Gramerden bir nefes 225
• Amaca Göre Metot 232
a) Görüntüyle (visual) 233
b) Kulaktan (audio) 234
c) Koroyla öğrenme ve telaffuz 235
ç) Rol oynamayla öğrenim 236
d) Flaş aracılığıyla ve araçsız flaş 237
e) SPÖ ile lisan 238
f) Uykuda öğrenme ve SİTA/Alfa metodu 240
Kaynaklar 248

EKLER 251
EK 1: SPÖ hakkında değerlendirmeler 253
EK 2: SPÖ ders örneği (Matematik) 257
EK 3: SPÖ ders örneği (Fizik) 261
EK 4: Eğitimde 2000'lere doğru yeni çizgiler 263
EK 5: Eğitimde değişmekte olan yöntemler 264
EK 6: Bilimin en büyük 20 fikri 267
EK 7: Türkiye'de eğitimin durumu 270
EK 8: Bir eğitim uzmanının görüşü 274
EK 9: Türkiye okullarında bilgisayar 276
EK 10: ÇHO için çizgili talimler 277
EK 11: ÇHO talimleri (hız, anlama, hız ve anlama: 16 adet) 284

EK 12: M.E.B.'nın 2000'lerde eğitim şurası (15.) 315
EK 13: Komisyon raporunun girişi 320
EK 14: Şurada kapanış sözlerim 321
EK 15: Resimler: ABD'de SPÖ esaslı okul açma ve Türkeyi'de Açık Üniversite kurma 325
Yazarın Eserleri 333

YAZAR HAKKINDA BİR EĞİTİMCİNİN TAKDİMİ

Ord. Prof. Dr. Reha Oğuz TÜRKKAN, Amerika'nın en ünlü 5 Üniversitesinden biri olan **Columbia Üniversitesinden** emekli bir eğitimci ve psikologdur(*). Eğitimde açtığı çığırlar sebebiyle de **"Who's Who"** (Kim Kimdir?) ansiklopedisine alınmıştır (1970-1973). 1972'de yurduna kesin dönüş yaptığından beri, **Çok Hızlı Okuma** konusunda olduğu gibi, **"KOLAY, HIZLI ve İYİ ÖĞRENME"** diye isimlendirdiği tekniği de Türkiye'de tanıtmaya çalışmıştır (25 yıl kaldığı Amerika'dayken de bu yolda gayret sarfetmiştir.)

Hatıralarında, işbaşına geldiğini duyduğu her yeni Milli Eğitim Bakanına Amerika'dan uzun mektuplar ve raporlar yazdığını anlatır ve cevap bile alamayışından şikayet eder.

Türkiye'ye dönmeden az evvel, Amerika'da uydular yoluyla yayın yapan ve **"Açık Üniversite"** öğrenimi veren **"Sunrise University"** (Güneş Doğarken Üniversitesi)nde görev alınca, Türkiye'de hem bu olay hakkında, hem de gelişmesinde rol oynadığı kolay öğrenme teknikleriyle ilgili dizi makaleler yazmıştır (Milliyet, Tercüman, Türkiye ve Adalet gazetelerinde). 1972'de İstanbul'da Abdi İpekçi kendisiyle röportaj yapmış ve özellikle yeni öğrenim tekniklerini sorup yayınlamıştır.

(*) *Türkkan'ın yazılarında ünvan kullanmada bazı prensipleri vardır. Columbia Üniversitesinden emekli olduktan sonra akademik unvanlarını konu gerektirirse kullanır. ABD'de, artık profesörlük yapmayan emekli hocalar, "titr"lerinin başına "EX" (sabık/eski) diye yazarlar; bundan hoşlanmayan Türkkan, bilim yazılarında sade "Dr" (Ph. D.) unvanlarıyla yetinmiştir (çünkü bu sürekli bir haktır). Kendi bilim dalı olmayan başka konularda yazarken de (meselâ politika ve edebiyatla ilgiliyse) hiç unvan kullanmaz ("Türk Edebiyatı" dergisinde, gazetelerde ve "Tabutluktan Gurbete" kitabında olduğu gibi). 7 Temmuz 1990 tarihinde Bakü Üniversitesi oybirliğiyle kendisine "Ord. Prof. Dr." unvanını da verince, yayıncıları imzasına bu "titr"leri eklemekte ısrar etmişlerdir. Gençliğinde "Avni Motun", "Reha Kurtuluş" ve "Oğuzhan" gibi müstear adlar da kullanmıştır (hikâyelerinde... vb.)*

Bunların tesiriyle olacak, önce Ecevit'ten (1973) sonra da "Milliyetçi Cephe" hükümetinden (1975) gelen teklifler sonunda **Yaykur Açık Üniversitelerini** kurmuş ve şimdiki Açık Üniversite'nin de teknolojik temelini atmıştır(*). (Eskişehir Açık Üniversitesi'nin kuruluşunda da danışmanlık yapmıştır.)

Türkkan Yaykur'da Kolay, Hızlı ve İyi Öğrenmenin bir aracı olan (S.P.Ö) teknikleriyle uğraştığı söylenemez, çünkü öncelik, televizyonlu, radyolu ve mektuplu Açık Üniversitenin temelinin atılmasında ve derslerin başlatılmasındadır. Bunu yapıp da Milli Eğitimden ayrılırken Amerika'dan getirdiği SPÖ esaslı öğretim makinelerini ve ders araç ve gereçlerini Bakanlığın FRTM bölümüne hediye etmiştir.

Gene hatıralarında, Talim Terbiye Dairesinin üyelerine verdiği 2 gün süren seminerde metodunu anlattığını, ilgiyle dinlendiğini, fakat bir şey yapılmadığını, milyonlar değerindeki makinelerin de depoda çürüdüğünü üzüntüyle nakleder (Türk 2000 Postası, Tanıtım dergisi... v.b.).

Aradan 8-10 yıl geçer. Türkkan'ın açtığı çığırdan, TV'li Açık Üniversite, hızlı okuma gibi yenilikler tutunur, hatta taklit edilir; fakat o, **"Kolay, Hızlı, İyi"** öğrenimin temellerinden olan **"Sorularla Programlı Öğrenim"** (S.P.Ö)'yü Türkiye'de başlatamadığı için, görevini tam yapmamış gibi üzgündür. Üstelik, 1970'lerden ve 80'lerden beri eğitimde daha da yeni yöntemler ortaya çıkmıştır. Tekrar kolları sıvar. En yeni teknikleri de içine alarak, elinizdeki bu kitabı yazar (1985'de- Türkiye'de İlk Hızlı Okuma kitabı olarak yayınlanan- **"Çok Hızlı Okuma"** ki-

(*) *1976'da ABD'nin NASA Kuruluşu, Hidistan'da ATC uydusuyla bir yıldır okullara açık öğretim yayınları yapan projenin değerlendirmesi için Dr. Türkkan'ı Delhi'ye davet etmiştir. Verdiği raporun bir kopyesini de Talim Terbiye'ye teslim etmiştir.*

tapçığının genişletilmiş 3. baskısı bu kitabın 3. bölümünü oluşturmaktadır).

✿
✿ ✿

Çıkmazda olan Türk eğitimi, şu anda yeni koalisyonun ilk heyecanıyla yeniden düzenlenirken ve 15. Millî Eğitim Şurası toplanırken, inşallah eğitimin bu temel kitabının ışığından da yararlanır.

Bu "belki"li bir temenni ama, kitabın genç ve yetişkin bütün okuyucularının, daha kolay, daha hızlı ve daha iyi öğrenmeyi öğrenmenin tadına varacaklarından eminim.

Cevat DÜNDAR
Eğitimci-Senarist-Yaykur Planlama Dairesi Eski Uzmanı

Birkaç Giriş Sözü

Bu kitabın okuyucuları acaba kimlerdir?

Her yazar kalemi eline almadan önce bu suali kendi kendine sormalıdır. Yani "okuyucu profili"ni anlamalıdır. Yazı uslübu ona göre ayarlanmalıdır.

Ben de buna cevap aradım. Fakat tek bir cevap yoktu.

Her düzeyde öğrenciye hitap edeceğim kesindi. Bazı bölümleri de meslekdaş "psikolog"lar, eğitimciler ve devlet mekanizmasının çeşitli kademelerindeki yetkililer için yazacaktım.

En uygun uslübun, **en kolay anlaşılan** yazım şekli olduğunda karar kıldım. Çünkü bazı bahisler karmaşık **psiko-bio-teknoloji** konularına değinecekti ve bunlardan anlam çıkarmak pek çoklarına (öğrenci olmayanlara bile) zor gelecekti.

Bütün bunları hesaba katarak, en rahat anlaşılır bir yazış tarzına özen göstermeye niyet ettim; konuyla ilgili fıkralar anlatarak ve bazı **hatıralarımı naklederek** çetrefil noktalara açıklık getirmek. Yani okuyucuyla karşılıklı sohbet eder gibi bir uslüp. Bunu yaparken de, konuyu rahatlatayım derken sulandırmayacak, derinliğinden ve bilimselliğinden ödün vermiyecektim. Umarım başarmış olurum ve **inşallah bu "kolay" uslübu da yadırgamazsınız.**

Kitabın düzeni hakkında da bir fikir vermek isterim. Hemen **"buna ne gerek var?"** deyip atlamanızı tavsiye etmem. İlerde **"İyi Anlama"** bölümünde göreceğiniz gibi, bir yazıyı veya kitabı **okumaya başlamadan önce**, yazarın takip ettiği plânı, düzeni kavrarsanız, asıl bölümlere geçtiğinizde konu yabancı gelmez.

*

* *

Düzen konusuna girerken, çabuk sıkılan okuyucularımdan, en kolaydan başlamadığım için özür dilemek isterim; **"kolay"** diyebileceğim **"Kolay ve Pratik Tavsiyeler"** bölümünü kitabın başta gelen kısmına almadığım için bağışlana. İlk önceleri öne koymayı plânlamış ve çabuk sıkılan okuyucuları heveslendirmek istemiştim. Ama sonra baktım ki, **öğrenmeyi öğrenmek** için, ilk önce kafamızın işleyişi hakkında bir fikir vermezsem ve tarih boyunca bunu bilmeden girişilen öğretim denemelerinin nafileliğini belirtmezsem, konu kopuk ve havada kalma tehlikesine uğrayacak. Beynin içinin keşfiyle öğrencinin ilgisi de bu baş bölümlerinin konusuydu. Onun için plânladığım düzeni değiştirdim ve **"Pratik"** bölümleri daha arkaya aldım.

Bu demek değil ki baş tarafı atlıyarak okumaya başlıyamazsınız. İsterseniz, pek âlâ **"Pratik tavsiyeler"** kısmından da başlıyabilirsiniz. Ve böyle yaptıktan sonra, isterseniz geri dönüp baş kısımları sonra okuyabilirsiniz. O bölümlerde ele alacağım **"Beynimizin içinin"** keşfiyle açılan yeni imkânlar ve 2000'lere doğru öyle ilginç konular var ki, ya sırasıyla, ya da daha sonra merakla okumak isteyeceğinizden eminim.

✿

✿ ✿

Kitabın düzeni şimdiki şekliyle, şu üçlü plânı izliyor:

1) **KOLAY ÖĞRENME** (Çabuk Kavrama, Sağlam Anlama, İyi Hatırlama Konularıyla birlikte).

Bu bölümlerde öğrenme psikolojisi, eğitimin çok kısa tarihi, hafıza, Sorularla Programlı Öğrenim, Bilgisayarlı öğretim, son gelişmeler, beynin içiyle ilgili araştırmaların öğrenmeye etkileri ve Fikir Üretici Düşünme eğitimi konuları işlenecek. Öğrenmenin Pratik Yolları, Test-sınav için hazırlanma ve Anne-Babalara tavsiyeler de bu bölümlerde.

2) **YABANCI DİL ÖĞRENİMİ** - gerek okul ve dershanelerde, gerekse kendi kendine öğrenmede-nasıl daha kolay ve sağlam yapılabilir, en son teknikler nelerdir, bu 2. kısımda.

3) **ÇOK HIZLI OKUMA**: Göz gezdirme-Atlamalı-Çapraz Çok Hızlı Okuma, normal (herşeyi okuyarak) hızlı okuma ve tabii, iyi anlama. Egzersiz parçalarıyla.

Kitaba **"EK'ler"** bölümünü de ekledim: Fazla ayrıntıları ve teknik noktaları merak edenler için.

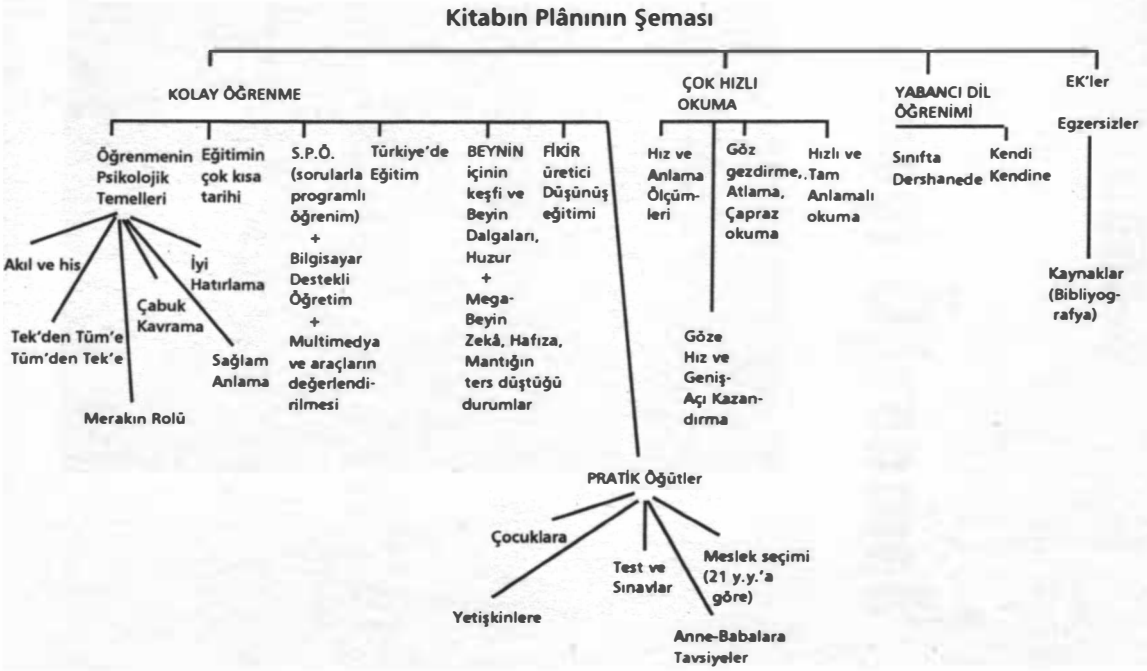
Bu düzene göre, kitabı, yazarlık hocalarının basit ve komik gözüken **"başlaması gereken yerden başla, bitecek yerde de noktala"** nasihatına uymuş oluyorum.

Başlıyalım öyleyse...

Ord. Prof. Dr. Reha Oğuz TÜRKKAN
Gölköy ve Suadiye
1993-1996

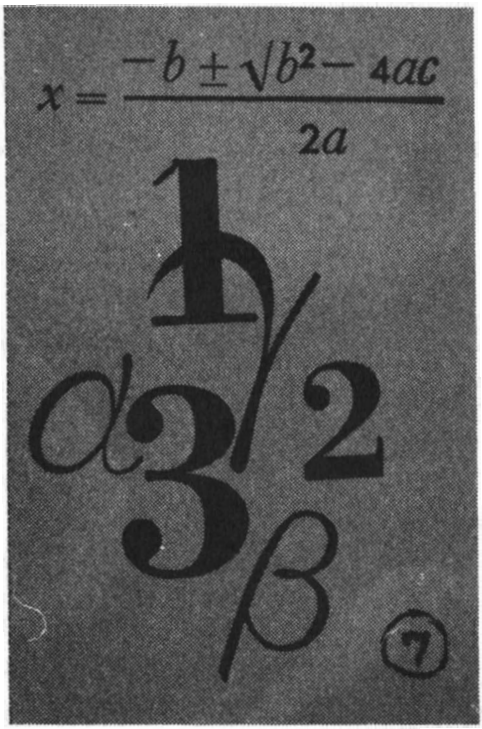
Not: Türkiye'de çocuklarımızı ve gençlerimizi sürekli sınav stresine sokan, çocukluklarının ve gençliklerinin tadına vardırmayan okul-aile baskı rejimine söylenecek çok sözüm var ama, bu kitap onun yeri değil.

Bir öğüt vardır: "Bir konunun şeması, grafik biçiminde ve kuşbakışı olduğu için, anlamayı daha da kolaylaştırır". Kitaptaki bu öğütümüze biz de uyup eserin şemasını verelim:

1. BÖLÜM

Öğrenmeyi Öğrenmek

KOLAY VE İYİ ÖĞRENMENİN PSİKOLOJİK "PÜF NOKTALARI"

Bunlar nelerdir?

Bu soruyu "**Kolay**" yerine "**İyi Öğrenme**" şeklinde sorsaydık, herkesin hemen aklına gelen cevap "**Çalışmak, gene çalışmak, gene çalışmak**" olurdu. Ama biz "**kolay**" yolunu da bulmaya çalışacağız. Hem "kolay" öğrenebilir, hem de "**gene, gene, gene çalışırsanız**", süper başarılar elde edersiniz. Hatta şu "gene"leri ikiye, bire indirebilir, arta kalan zamanda başka konuları veya dersleri ele alma fırsatı kazanırsınız. Hatta eylenmeye bile vaktiniz kalır.

"**Alın teriyle kazanma**" ilkesine büyük önem verenler, "kolay" denen herşeye şüpheyle bakarlar. "**Kolay Öğrenme**" yolu da onlar için "**üstünkörü ve yüzeyde öğrenme**" gibi gelebilir. Belli bir konuyu bir iki gün veya hafta yerine, haftalarca, aylarca çalışmak daha verimli olur diye düşünürler. Soralım.

Ağır bir yükü ıkına ıkına kaldırmak yerine, kaldıraç (levye) kullanıp kaldırıvermek daha iyi değil midir?

Varılmak istenen bir yolun "**kestirmesi**" varken, uzun yolu tutup yorulmakta ve gecikmede mana var mıdır? Ya da, bir dağın tepesinde ulaşmamız gereken bir yer varsa, ve bir vasıta (at, motosiklet, helikopter, araba) müsaitse, yokuşu yaya tırmanıp "alın teriyle" ve kan-ter içinde kalarak varmak akıllıca olur mu?*(Meğer ki spor diye yapın)*

Denebilir ki, "zorlanarak öğrenilen bir şey daha çok akılda kalır"; bu, pek az durumlarda, geçerli olabilir ama, çok eski bir metottur ve ezbercilik çağından kalmadır; bazı öğrencilerin böylesine çalışanlara "inek" yakıştırması yapmalarının bir izahı olabilir.

2000'lere doğru yol alan dünyamızda "**daima daha iyi bir yol vardır**" ilkesi tercih edilmekte ve ilerlemenin itici gücü olmaktadır.

Öğrenmede de, **kolay**, dolayısiyle **"daha iyi yollar"** vardır ve bunlardan yararlanmak akıllılıktır. Türkiyemizde de bu anlaşılmış olmalı ki, **hafızaya** kestirme yollar öğreten ve **"Okumayı kolaylaştırıp hızlandıran"** kurslar bu kadar rağbet görmektedir.

"Kolay Öğrenme"yi -kitabın başlığından da anlaşılacağı gibi- sadece kolaylık hedefinde bırakmadık ve buna daha "İyi Anlama"yı da ekledik (**"Çabuk Kavrama"**, öğrenmeden biraz farklı bir kazançtır).

"Kolay ve İyi Anlama" şeklinde birleştireceğimiz hedef, "üstünkörü"lükle ve "Yüzeysellik"le ilgisi yoktur. Tam tersine, eski usul çalışmalara nazaran çok daha sağlam, çok daha akılda kalan bir öğrenmeyi kazandırır, çünkü sağlam psikolojik temeller ve beynimizin işleyişi hakkında bilimin yeni bulgularına dayanır. Tek başına, **kolaylık ağırlıklı "öğrenme"** bile, yan ürünü olarak, **"İyi öğrenme"**yi doğurur (tıpkı - şimdiden söylemiş olayım- **daha hızlı okumanın, daha iyi anlamıyı da** sağladığı gibi). Ama biz bu "yan ürünlerle" yetinmeyip, daha başka teknikleri de devreye sokacağız.

ÖĞRENMEYİ ÖĞRENMEK VE ÖĞRETMEK

Eğitim ve öğretimde bugün dünya dev adımlarıyla ilerliyor. Eskiden sade Üniversite öğrencilerinden beklenen beceriler (tenkitçi düşünebilme, yaratıcı fikir üretebilme, çözüm bulma, muhakeme yürütebilme, bilgiyi değerlendirebilip bir senteze varma, farklı dinleyicilerle iletişim kurabilme, yeni beceri ve bilgi edinebilme) bugün artık Batı'da va Japonya'da orta öğretimde okuyanlardan bekleniyor. Onlardan manevi değerler sahibi olmaları da bekleniyor. Fanatik (bağnaz) olmadan dinine bağlı, milletinin geçmişine anlam vermesini bilen, içinde yaşadığı güne güven duyan ve ilerisi için ümit dolu bir "Vizyon" (ülkü) sahibi olan bir nesil yetiştirme yarışı var. Ayak uyduramıyanların vay haline.

Amerika'nın belli belirsiz düşüşe geçişini inceleyen Prof. R.D. Lamm, "Eğitim sisteminde ve düzeyinde bugün 2. sıraya düşen bir millet, Yarın Ekonomide de ikinciliğe mahkûm olacaktır" diyor(*). Ya Türkiye gibi, bugün eğitimde 2. bile olamayan bir ülke?

ÖĞRENMEK, KAVRAMAK, ANLAMAK

Eğitim deyince de, ilk anlamamız gereken konu "anlamak"tır.

Farkedilen bir olayın gerçekle ilgisini beynin kavramak için yaptığı işlemler, **öğrenmek** için yapılanlardan farksızdır: beynimiz, olayın da, bilginin de **yapısını "görür"**, bir düzene, **sıraya koyar** ve nihayet **bağlantılarını kurar**. Bunlar bir bütündür ve sade bir veya iki boyutla yetinen öğretim öğretmez.

(*) ***The Years Ahead, 1993, sah. 19.***

Bilgi Çağı ve **"Bilgi Toplumu"** sloganları da eğitimcilerin bir kısmını *(bizde yüzde doksanını)* feci bir yanılgıya götürüyor. Eğitimin amacının öğrenciye "bilgi vermek, bilgi aktarmak, beynini bilgi deposu olarak kullanmak" olduğunu sanıyorlar. Bilgi ise, kerpeten gibi, çekiç gibi, otomobil gibi, sadece **kullanılacak** bir araçtır. Kullanmasını bilmezsek araç bir işe yaramaz. Şu halde mühim olan, **Bilgiyi Kullanmayı Öğretmek ve Öğrenmek**'tir.

ÖĞRENMEDE AKILLA HİSSİN YERLERİ

Bilgiyi kullanmayı öğrenmek, Eğitimin **Akıl ve Mantıkla** ilgili kısmıdır. Ancak bir boyut daha vardır, o da **His, Hayal** ve **Yaratıcılıktır** (tabii fikir üretme anlamında). Eğitim psikolojisinde, akla hitap eden öğrenime **Entellektüel/"Cognitive"**, hislere yönelene ise **"Affective"** deniyor. Bu iki yönü bir arada kucaklayan eğitim en etkili olandır. Bunun adı **"Holistik" (bütüncü)** öğrenimdir. Doğuda eğitimciler Duygu boyutunu Batılılardan daha iyi anlamışlarsa da, onlarda da 1. boyut eksik uygulanmıştır. Budha **"ruh (sezgi) hep önde gidendir, madde (akıl, beyin) onu yakalayıp dünyaya çekmeye çalışır"** der. 16. yüzyılda Türk ozanı Muhiddin Abdal'da **"18.000 alemi/bir zerrede görmüşem"** demişti(*). Gerald Jonas'da bu iki zıt bakış arasında denge arıyor ve şöyle diyor: "Batı bilimi dünyevî herşeyi kazanmış ama, ruhunu kaybetmiştir. Doğu mistisizmi ise ışığı ruhunda bulmak için içine yönelirken çocukları açlığa terketti"(**).

(*) *F. Vester'in* ***"Düşünmek, öğrenmek, unutmak"*** *kitabını çeviren Aydın Antan'ın esere ilavesi, sah. 254.*

(**) *Visceral Learning, 1973, sah. 10.*

TEKTEN TÜME GİDİŞLE BUNUN TERSİ

Batı eğitimcileri yakın zamana kadar bir hususu daha gözden kaçırmışlardı: Bilim Metodunun etkisiyle, Batı kültürü önce bilgiyi yapılaştırır, yani en küçük, en "belli" bir noktadan, **bir "parçadan" başlıyarak, tüme doğru gider**. Doğu kültürlerinin bir kısmında ise **tümden başlayıp parçalara inen** bir yaklaşım hakimdir; böylelikle parçaların birbirleriyle ve bütünle ilişkileri daha kolay kavranır (bunu, Tecrübi Psikoloji derslerimizde denedik ve doğru olduğunu gördük; çocuğa ayakkabı bağlamayı, bağlanmış halden başlıyarak göstermek gibi). Buna, artık az önce de sözünü ettiğimiz **"Holistik"** sistem deniyor, diğerine de **"Mantık Yollu Analiz"**[*].

Daha ilerde, S.P.Ö. bölümümüzde göreceğimiz Prof. Skinner'in **"Linear"** (düzçizgi) öğretimi, Batı kültürüne, Dr. Pennington'un **"TOR"** tekniği ise Doğulularınkine (kısmen) uyuyor.

Tümden tek'e (sonuçtan başa) gidişe uyacak bir öğretim için, öğrencinin, yıl boyunca neler öğreneceğini ders yılı başında bilmesi gerekir (keşke ders kitaplarını yazanlar da önce varacakları noktayı iyi düşünüp başa sonra dönseler. Daha ilk satır yazılmadan, bu dersi bitirince öğrenciden ne gibi bir değişiklik ve beceri, ne gibi davranışlar kazanmış olması bekleniyor, bunlar sorulup cevabı bulunmalı, ders kitabının yazımına ondan sonra başlanmalı).

---

[*] *Bu konunun daha ayrıntılı anlatımı için bknz: Edward T. Clark, "Systemic Thinking-Education Tomorrow, IV, 5 (daha özet olarak, Education / Sourcebook II, s. 98-100).*

"MERAK"IN ROLÜ

Öğretmenin sınıfta **eksik boyutlu** ders veriş uslübu -yani sırf bilgi aktarmakla ve müfredatı takiple kalması- öğrencide ilgi ve dikkat kaybına sebep olur. Öğrenciye, mağara devrinden beri öğrenmenin temel psikolojik motoru olan **"MERAK"** halini uyandırmak şarttır. Şu halleri de harekete geçirerek: **gayret, biraz kaygı** (geri kalma, başaramama kaygısı), **ve dikkat.** Ama merak, ilk uyandırılacak psikolojik haldir.

ÖĞRETİMİN ESKİ VE YENİ YÖNLERİ VE YÖNTEMLERİ

Eğitimin Çok Kısa Tarihi

Eğitim ve öğretim binlerce yıldır birtakım aşamalardan geçti. Bugün, herşeyde olduğu gibi, ülkeler aynı hizada bulunmuyor. Kimi "aşama" basamaklarının tepelerine doğru koşarken, kimi de merdivenin en altında oturup duruyor. Aşamaları inceliyeceğimiz bu yazıda, Türkiye'nin de bu canalıcı - can verici konuda hangi basamakta olduğunu göreceğiz.

Doğru ve yanlış öğrenmeyi (ve de öğretmeyi) çok iyi anlamak için, bu yolda aşılan zorlukları ve yarınlara götürecek yolun hangi yol olduğunu tarih içinde görmek çok faydalı olacaktır (malum ya, **Yarın**'ların ilk filizlerini **Bugün**'de görebiliriz, fakat bunların da tohumları ve kökleri **Dün**'ün toprağı altında saklıdır. Onları da çıkarıp görmeliyiz). Ayrıca bu bahislerin, pratik tavsiyelerden çok, Eğitimin Temelini araştırmak isteyen eğitimcilere de faydalı olacağını umarım.

Şu esastan başlıyalım: **Öğrenecek olan öğrencidir.** Eğitim amaçları, ders konuları değişebilir ama, öğretmenin rolü hep şu 3 esasta kalacaktır:

1) Öğrenilecek konuyu sunmak;

2) Öğrencinin konuya ilgisini çekmek, merakını uyandırmak, sevdirmek (yani, "motive" etmek);

3) Takviye etmek (başarmakta olduğunu farkettirerek)(*)

Eğitimin -tıpkı Fütüroloji/Geleceğin Hesabı Bilimi gibi-metodolojisi bakımından bilimsel esaslara dayanmakla ve **objektif-pozitif** olmakla beraber, başlangıçta **"Sübjektif"** bir noktadan işe başlaması zaruridir. Bu da, Eğitim politikasına karar verenlerin **Değer Hükümlerine** göre amaç-hedef tesbiti noktasıdır. Sorulacak sualler şunlardır:

- Kimi yetiştirmek istiyoruz?
- Neyi bilsin, nasıl davransın istiyoruz?
- Hangi insan tipi olsun istiyoruz?
- Hangi özellikleri edinsin istiyoruz?

Müfredat da, kullanılacak teknikler de, bu soruların cevabına göre tesbit edilir(**).

ÜLKÜ/VİZYON

Öğrenciye gelince: O da öğrenimine 2000'li yıllarda kendisi ve ülkesi için bir "vizyon"a (ülküye) sarılarak girmesi lazımdır. Öyle bir ülkü olmalı ki, geçmişimiz ona anlamlı gözüksün, bugüne güven duy-

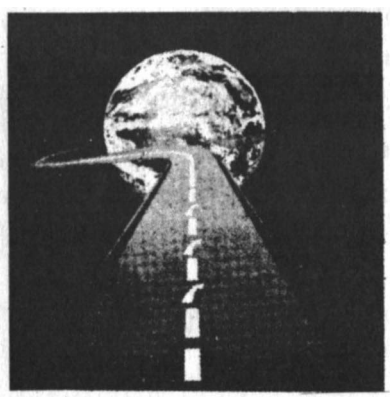
(*) *The Psychology of Learning Applied to Teaching-Dr. B.R. Bugelski sah. 268*

(**) *Yüzüncü Yıl Universitesi Eğitim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Necmettin Tozlu, Zaman gazetesinde (17.02.1995) yazdığı dizide buna benzer sorular sormuş ve bizde gözardı edilen bu konunun üzerinde durmuştur.*

sun ve geleceğe dönük (kendisinin ve ülkesinin geleceğiyle ilgili) ümit ve ülküsünün bir gün gelip gerçekleşeceğine inanabilsin.

Genel amaç, 2000'li yıllarda bugünkü çocukların yaşamaları, çalışmaları, öğrenmeleri ve zevk alıp mutlu olabilmeleri, milletlerine de faydalı kişilik edinebilmeleri için onlara gerekli donanımı ve eğitimi "dizayn" etmek ve uygulamak olmalıdır. Bu ise, dünyada olduğu kadar ve bilhassa bizde de mevcut müfredatın tepeden tırnağa elden geçirilmesini, öğretim tekniklerinin tümden değiştirilmesini ve bunları yapabilmek için de yeterli kaynak bulunmasını gerektirecektir.

Bu istikamette bazı özel okullarımız kolları sıvamışlar, Milli Eğitim Bakanlığının kamu okullarına örnek olacaklar gibi görünüyor(*).

(*) *Mesela, ENKA Holding'in yeni okulları hakkında yayınlanan dosyaları yerine getirttim ve "Eğitim İlkelerimiz" başlıklı bölümde, yukarıda sözünü ettiğimiz kurallara uyan maddeler gözüme çarptı. İnşallah uygulamada vadedilenler yapılır.*

Eğitim Tarihinin Basamakları:

Tarih Öncesinde ve Sonrasında Okullar

Eğitim, Öğretim ve **Öğrenim**, müteradif (yer değiştirilebilir, eşanlamda) kelimeler gibi gözükürse de, şüphesiz bir hayli farklı tarafları olan kavramlardır. Öğretim, öğretmekle, öğrenmek, kişinin öğrenileni beynine geçirip işlemesiyle, Eğitim ise, öğrenilenlerin **kişiliğe** sindirilmesidir. Burada biz evvelâ **"Öğretim"** konusunu ele alacağız.

Toplumlar, bilgi birikimini gelecek kuşaklara aktarmakla görevlidirler. Anne-babalar, okullar, "yayınlar" (ister taşa kazılmış, ister papirüs'e yazılmış, ister kitap olarak basılmış olsun) bilinenleri bilmeyenlere veya unutanlara öğretirler. Yazısız toplumlar ise atasözü, masal, destan ve efsane yoluyla aynı şeyi yaparlar.

Eskiden bilgilerin toplamı pek fazla değildi. Bu eski bilgilere dayanılarak üretilen yeni bilgiler ve fikirler pek azdı; onun için rastgele bir öğretim maksada yetiyordu.

Atalarımızın bir kolu olan Sümer'ler gene de şifahi eğitimi yeterli bulmamış, tarihte ilk defa olarak okullar açmışlardı. Belirli ailelerden alınan öğrenciler yere bağdaş kurup oturur, "hoca" da bir köşede (herhalde o da yerde oturarak), ders verirdi. Defter ve kitap yerine, çivi yazısıyla kazılmış taş tabletler (Mısırlılarda "papirüsler") kullanılırdı. Öğrenmeyi teşvik de "falaka" ile yapılırdı(*). Nadiren de aferinle, şekerle.

Öğretim tek yönlüydü: Hoca konuşur, öğrenci dinler ve anlamaya çalışırdı.

(*) *Dayak, falaka ve İngiltere'de "dokuz kuyruklu kırbaç" heveslendirmenin gelenekli araçları olarak devam etti (İngiltere kırbacı ancak geçenlerde o da çok ufak oy farkıyla kaldırdı).*

Mısırlılar da, Medeniyet (uygarlık) tarihlerinin ilk başlarında Sümer'lerden çok şey öğrenip -fakat bir hayli kendi kültürlerine adapte edip uyguladıklarından- onlar da öğretimlerini böyle yaparlardı. O çağlarda **çıraklıkla** meslek öğretimi, **"görerek-yaparak"** olurdu ve çok etkiliydi(*).

Binlerce yıl böylè geçti. Arada parşömen, sonra da kâğıda basılı kitap ve defterler, tebeşir, kalem, divit de çıktı, hocalar kürsüye, çocuklar sandalyelere oturdular, ilk "visual" (görüntülü) araç olarak karatahta sınıfa girdi.

19. yüzyılın Sanayi Devrimi bilime ağırlık verince, okullara **labaratuvarlar** alındı ve deney araçları yenilik oldu. **Fotoğrafın, sinemanın, plağın, teybin** icadıyla eğitim Teknolojisi yeni araçlarla donandı. Amerika, Avrupa ve Japonya okullarında, 1930'lardan beri bu yeni araçlar gittikçe kullanılmaya başlandı. Videolar önceden kayıtlı kasetler olarak devreye girdi az sonra da video kamerasıyla sınıfta **"canlı çekim"** başladı. Hindistan'da ise 1974'den beri uydu antenle köylere kadar eğitim sürüyor.

Araçlar gelişiyordu ama temelde eğitim değişmedi: Hoca konuşur, öğrenci dinler ve söylenenleri aklında tutmaya çalışırdı. Yani ilk basamak **"tek yönlü"** öğrenime ve **Ezber**'e dayanıyordu.

✿
✿ ✿

M.Ö. 390'larda, farklı bir metot, parlamasıyla sönmesi bir olmuştu. Filozof *Sokrates* derslerini Atina sokaklarında dolaşarak ve öğrencileriyle konuşarak anlatırdı. Sokakta dolaşmasının eğitim felsefesiyle bir ilgisi yoktu: kılıbık olan Sokrates, bunu karısının hışmından kurtulmak için yapardı (kadın dershaneyi basar, talebelerinin önünde kocasını haşlar dururmuş! O da çareyi izini kaybetmekte bulmuş. Bu

(*) *Osmanlıların başarılı bir Eğitim sistemi vardı herhalde ki, yabancı çocukları devşirdikten sonra en üstün vasıflarla yetiştirebiliyorlardı. Daha iyi araştırılması gerekir.*

da ilk **"duvarsız okul"** uygulaması oluyor!). Asıl "devrimci" olan husus, dersini veriş tarzıydı: Tek başına konuşmaz, sual sorardı. Küçük küçük sorular. Öğrencisinin bilgisizliğini yakalamak için **değil**, zihnini gıdıklamak, **doğru cevabı kendisinin bulmasını sağlamak için**. En kolay noktadan başlayıp, aldığı cevaba göre gitgide zorlaşan, halka halka sorulardan oluşan bir öğretim tekniği. Bu yolla, cahil bir köleye bile geometrideki üçgen köşelerinin kareleri teoremini adım adım "keşfettirip" öğretebilmişti. Yunanlılar bunun kıymetini bilmediler.

Bu işitilmedik 2 yönlü teknik Sokrat'ın Yunan mahkemesinde zehirle idam kararından sonra unutuldu gitti. Unutuluşunun bir sebebi, "sokratik" sualleri düşünüp sorabilecek hocanın kolay bulunamaz oluşuydu; ama asıl sebep, bu zahmete gerek olmayışıydı: öğretilecek bilgi hâlâ fazla değildi ve ezber yeter de artardı bile.

Bilgilerin Toplamının Katlanmaları

Nitekim, M.S.1000'lerde, yani Sümer'lerden sonra 4000 yıl geçtiği halde insanlığın bilgi toplamı bir katına ancak çıkabildi. 2. bir katına çıkış için 4 bin yıl gerekmedi: 1700'lerde (yani 700 yıl sonra) bilgiler katlandı. Bilgi çoğalması artık gitgide artan bir hızla oluyordu: 150 yıl, sonra 60 yıl - 30 yıl- 10 yılda bir katlanıyordu. 1990'da Prof. Daniel Bell'in yeni bir hesabına göre *(yanlışı yoksa)* artık 24 saate inmiş! Bugün var olan bilgilerin (bütün bilim bilgilerinin) % 90'dan fazlası son 35 yıl içinde ortaya çıkmıştır. Tıptaki keşif ve icatların % 95'i de... Her yıl, yalnız Batı'da, teknik ve bilim konularıyla ilgili **250 milyon sahife** yayınlanıyor! Eski bilgiler atılmıyor mu? Evet, bazısı geçerliliğini kaybettiğinden öğretilmekten vazgeçiliyor ama, çoğu değişmiyor; Euclid'in geometrik hesapları, Malazgirt savaşına ait bilgiler, Kimya elementleri, Newton'un fizik kanunları gibi halâ geçerli olan milyonlarca "eski" bilgiye, her yıl bu 250 milyon sahifelik "yeni" bilgiler de ekleniyor!

2. Basamağa Çıkış

Ezberle bu yükün altından kalkılamazdı. Artık gerek de kalmıyordu, çünkü bilgiler elektronik yolla ekrana getirilebiliyordu. Asıl mesele, **anlamaktaydı**. Öğretmen, neyin nerede bulunacağını öğretmekle görevli olmalıydı.

Eğitimdeki yenilikler mühim adımlardı ama, hepsinin birbiriyle (ve binlerce yıl öncesiyle) bir ortak yanları vardı: tek yönlüydüler ve öğrenciler pasif bırakılıyordu: suda sünger gibi durup bilgileri emmeleri isteniyordu. Rakkamlarıyla yukarda gördüğümüz gibi, bilgi seli artık "emilemez" hale gelmişti. Ve öğrencinin beynini bu maksatla kullanmaya da artık gerek kalmamıştı, bilgisayar vardı ve yeterdi.

Öğretim tarihinde anlama yolunda Sokrat örneğinde olduğu gibi, bir başka "fazla erken" bir girişim daha yaşanmıştı: Amerika'da (Ohio Üniversitesinde), psikolog Prof. S. Pressey, Sokrat'ın "Sual-Cevap" tekniğini 1948'de diriltmek istedi: Psikolog olduğu için de, öğrenmenin en büyük teşvikçisinin "başarı duygusu" olduğunu biliyordu. Prof. Pressey bunun için basit bir de "Öğretim Makinesi" icat etti.

Ne var ki 1940'larda da yeni öğretim yolları bulmak için baskı pek yoktu ve bilgi seli tam kabarmamıştı. O sırada Dewey gibi eğitimcilerin, "çocuk istediği zaman öğrensin, gelişme süreçleri farklıdır" gibi görüşleri revaçtaydı. Ancak 1950'lerdedir ki, gene bir psikolog, ünlü "Davranışçı" *(Behaviorist)* Harvard'lı Prof. Skinner, Öğretimi 2. basamağa oturtabildi: gene "Sokratik" soru yoluyla, öğrenci öğretmeni pasif olarak dinlemekten kurtulacak, ezberlemiyecek, düşünecek, öğreneceği bilgileri kendisi bulacaktı.

Skinner bu tekniğe **"Programmed Instruction"** (P.I.) adını verdi ("Sorularla Programlı Öğrenim": SPÖ); o da basit bir "Öğretim Makinesi" (Teaching Machine) ile bunu uygulamaya koyuldu(*). Bu makine-

(*) *Başka öğretim makineleri: Auto-Tutor (Dr. A. Crowder'in); Learnatron (patentli Dr. O. Türkkan'ın); Mast (Dr. D. Pennington'un). Bunlardan birer tanesini 1976'da Milli Eğitim Bakanlığına hibe ettim. Kimse ilgilenmemiş...*

ler, o yıllarda emekleme çağında olan bilgisayarların ilkelerine göre işliyorlardı.

Süper Çocuklara Ayrı Eğitim

Çok yüksek zekalı (dahi) çocukları ayrı okullarda yetiştirmek de gitgide yaygınlaşıyor. (Türkiye'de 1990'larda bir iki yerde başladı. Bunlardan, Sezai Türkeş'in, Yeni Ufuklar Vakfı'nın ve Waldorf eğitim sistemini anaokulunda uygulayan Seda Çocukevi'nin gayretleri desteksiz bırakılmamalı. IQ puanı 120'yi aşan çocuklar erkenden farkedilip özel bir eğitimle üniversite düzeyine kadar takip edilirse Türkiye çok büyük fayda görecektir. 1996'nın başlarında kurulan **"Türkiye Zekâ Vakfı"**nın amaçları "düşünme, algılama, mantık yürütme, karar verme ve problem çözme yetenekleri gelişmiş, sanata, araştırmaya, geliştirmeye, bilim ve teknoloji üretimine yatkın insan gücünün yetiştirilmesi ve teşvik edilmesi" olarak belirtiliyor. 2000'lerde ülkemizde çığırlar açacak, öncülük yapacak, sanatımızı yüceltecek olanlar hep bu **"Altın Çocuklar"**dır.

Her An Yeni Çığırlar Açılıyor

"Interactive" TV, Keşif metodu, Duvarsız Okul gibi pek çok yenilikler çoğunlukla Türkiye'de farkedilmiyor ya da uygulanmıyor sayalım:

2- Yollu TV (Interactive)'den 1992'de Türk 2000 Postasında ve Ansiklopedisinde söz etmiştik.

"Duvarsız Okul", çocuklara öğretimi şehir ve kırsal kesimlerde dolaştırarak yapmak demektir. Gerçi şimdi de öğrenciler yılda bir iki defa okuldan dışarı çıkarılır, fabrika veya işyerleri ve müzeler gezdirilir ama "Duvarsız Okul" metodunda bu hergün yapılır ve sonra da sınıfta başka türlü işlenir.

Derste Çift Öğretmen, konuların çeşitli yönlerini aynı anda işlemek, ya da farklı hızda öğrenen öğrencilerle ayrıca meşgul olmak

için kullanılır. Bu usul daha çok Üniversitelerde uygulanır. Hocalar aralarında tartışırlar.

Keşif metodunda, meselâ bir fizik konusu veya bir icad, çocuklara anlatılacağına, keşfinden önceki bütün bilinenler ve hedef nakledilir ve öğrencilere "haydi bakalım, şimdi bu bilgiler ışığında siz olsanız neyi nasıl keşfeder veya icad ederdiniz?" diye sorulur.

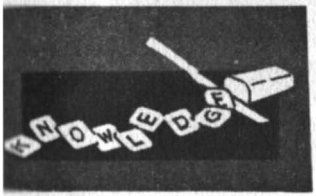
ABD'de, yarı Türk, yarı Amerikalı bir eğitimci (**Murat Armbruster**), ünlü isimlerin desteğiyle 1995 yılında, INTERNET'i "keşif yoluyla eğitim" aracı yapmayı başardı. Çocuklar tarih olsun, coğrafya olsun, bu yolla öğrenmenin zevkine ve başarısına ulaştılar (**GlobaLearn Vakfı** bu yıl 100 bin öğrenciyi hedefliyor).

Uykuda öğrenim, henüz tartışmalı, belki de yabancı dil öğreniminde yardımcı bir teknik.(*)

Bütün bunlar bizi bugünlere getirir. Bir de Yarın'ın müjdeleri ve belirtileri var bugünden. Bunlarda ağırlık, beyni biyolojik ve fizyolojk işlemlerle etkilemekte yatıyor: Hafızayı güçlendirici ilaç ve elektrik uyarıları başta geliyor. 2000'lere doğru, bilgisayarda toplanan bilgileri birkaç dakikada beynin içine nakledivermek, DNA uyarmalarıyla daha üstün zekâlı çocukların sayısını artırmak, hep araştırılan yeni yollar (ilerde ele alacağız)...

(*) *bknz, Türkkan 2000 Ansiklopedisi, Fas.3, Sah 47.*

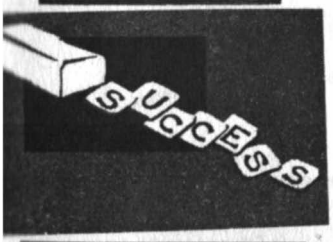
ÖĞRETİM MAKİNELİ VEYA MAKİNESİZ SPÖ METODUNUN TEMEL İLKELERİ

1) SPÖ ders konusunu küçük dilimlere böler ve bunları yeni bir biçimde sıraya koyar;

2) Bu küçük dilim/adımlar cümle haline getirilir ve fikrin son kısmı açık bırakılır veya soruyla bitirilir ("Çatal" metodunda birden fazla seçenek olur);

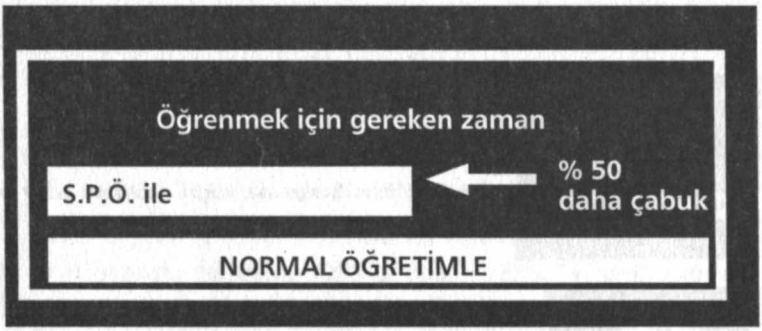

3) Yazılı cümle o kadar mantıklı bir uslüp taşır ki, öğrenci, boş bırakılan kısmı (veya seçenekleri) % 96-% 97 kadar yüksek bir derecede doğru bilir; bu sürekli başarı psikolojik bir "motivasyon" yaratır;

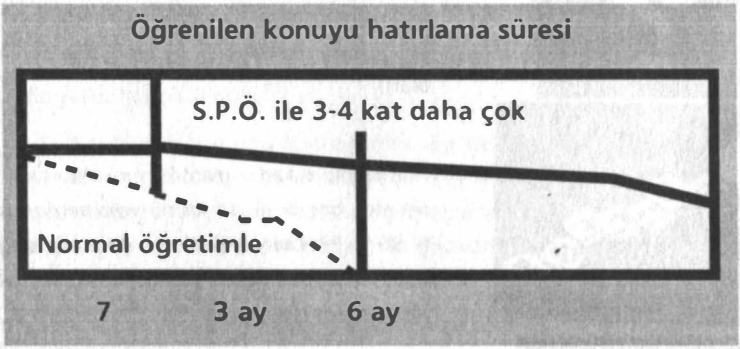

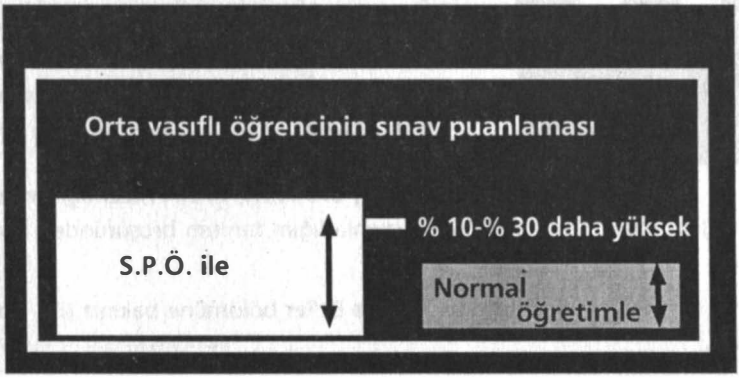
4) Öğrencinin doğru yolda düşünmesi ve doğru cevabı vermesi için grafik veya sesli takviyeler de kullanılabilir. Ancak bu "İpuçlarının" ne fazla aşikar, ne de sınav sorusu gibi yanıltıcı olmamasına çalışılır.

SONUÇ: SPO, DAHA KOLAY, DAHA İYİ, DAHA HIZLI öğrenmeyi sağlar. (New York'ta 1966'da yayınladığım tanıtım broşüründen çeviri).

SPÖ örnekleri için bu kitapta Ek'ler bölümüne bakınız (Ek. 2 ve 3).

Öğrenmek için gereken zaman
S.P.Ö. ile
% 50
daha çabuk
NORMAL ÖĞRETİMLE

Öğrenilen konuyu hatırlama süresi
S.P.Ö. ile 3-4 kat daha çok
Normal öğretimle
7
3 ay
6 ay

Orta vasıflı öğrencinin sınav puanlaması
S.P.Ö. ile
% 10-% 30 daha yüksek
Normal
öğretimle

2. BASAMAĞIN TEMEL PRENSİPLERİ

S.P.Ö.nün psikoloji biliminden yararlandığı ilkelerin izahı bu kitap için fazla teknik kaçar ve sade psikologları ilgilendirir. Bu satırları okuyan psikologlar varsa, onlardan konuyu daha derinliğine inmek isteyenleri için altı "Skinner" ilkesini sadece sayıp geçeyim:

1) Davranış işlemi/şartlandırma (operant behavior);

2) Takviye (Reinforcement);

3) Takviyenin hemen oluşu (immediacy);

4) Şekillendirme (shaping);

5) Söndürme (extinction: hatanın takviye görmemesiyle);

6) Spesifik cevap bekleyen sorular (discriminated stimuli: progmanın tüm muhtevası).

Yöntemler:

1) Bir konu (meselâ, bir dönemlik ders, cebir v.b.), binlerce ufak dilimlere yani tek cümlelere) bölünmeli; öyle ki, tek bir dilimin ("step": **adım**'ın) anlaşılması kolay olsun;

2) Bu **"adımlar"** öğrenciye **eski sıralarına göre verilmemeli**; Psikoloji biliminin insan beyninin kavrayışıyla ilgili en son buluşlarına göre yeniden sıralanmalı (meselâ Prof. Pennington, sondan başlayıp başa doğru gitmeyi öneriyordu: Küçük çocukların, ayakkabı bağının önce bağlanmış şeklini ve sonra çözülüşünü görürlerse, bağlamayı daha çabuk becerdiklerini kanıtlamıştı);

3) Her küçük **"bilgi adımı"** bir soruyla bitmeli. Skinner, soru sormak yerine, cümlede bir iki kelimeyi boş bırakmayı tercih ediyordu. Öğrenci, boş bırakılan bu kelimeleri düşünüp bulacak veya soruya cevap verecekti. Ancak bu sorular, sınav sorusuna benzemiyordu. Amaç

öğrenciyi sınamak, bilgisini ölçmek değil, cümlenin -ve önceki cümlelerin- gelişine göre, aklını işletip doğru cevabı keşfetmekti. Eğer öğrenci **100 soruda en az 96 sını** doğru bilemezse suçun çocukta değil, cümleyi yazanda olduğuna kanaat getirilir ve S.P.Ö. dersi yeniden kaleme alınırdı. Ancak sorunun cevabı pek kolay ve âşikâr olursa, öğrenim tahakkuk etmezdi. İnce ayar lâzımdı.(*)

Bu **"sorulu adımlar"** bir ekip tarafından yazılırdı: konunun bir uzmanı (öğretmeni), bir psikolog ve bir SPÖ teknisyeni. Bu da kolay iş değildi ve pahalıya da çıkıyordu.

4) Her "adımdan" sonra, öğrenci verdiği **cevabın doğru olup olmadığını hemen** ânında öğrenmeli. Ve % 96 gibi yüksek oranda doğru bildiğini, başardığını gören öğrencinin öğrenme hevesi artar, devam etmek ister, **"Motivasyon"** olur.

Bu "akılcı" öğretim (daha doğrusu, "öğrenim"), edebiyat, felsefe ve tarih gibi dersler dışında fevkalâde başarılı oldu: **Ortalama % 60 daha hızlı öğrenim ve 4 misli daha uzun hatırlama** sağlanmıştı (bkz: Ek. 1)

Metodun bir özelliği de, öğrencinin toplu olarak değil, tek tek **kendi öğrenme hızına göre** ilerlemesiydi (eve gelen hoca gibi). Meselâ, bir sömestre'lik Cebir, orta zekâlı öğrenciler tarafından yarı zamanda, üstün zekâlılarca 4 saatte, zayıf öğrencilerce aşağı yukarı bir sömestre'de öğreniliyordu. İlginç tarafı şuydu ki, en zayıf olan bile sonunda anlıyor ve başarılı oluyordu.

Öğrenciye ezber değil, düşünme yoluyla öğreten bu 2. aşama öğretim Amerikada büyük yankılar uyandırdı. Gerçi öğrenciyi düşündürme SPÖ ile başlamamıştı. Ders kitapları bölüm sonlarına, okunan metin hakkında akıl işleten sorular koymayı adet edinmişlerdi. Kaliteli öğretmenler de sınıfta bunu yapmaya çalışıyorlarda. Fakat bunu ilk defa sistemli bir şekilde yapan SPÖ idi. Ve asıl özelliği, öğretimin 2

(*) *Teaching and Learning in a Microelectronic Age (H. G. Shane), 1987, sah. 10*

yönlü oluşu, öğrencinin de öğrenime **aktif olarak** katılmasını sağlamasıydı.

Tenkitler ve Yeni Denemeler

Gene de eleştiriler eksik olmadı:

Skinner'in tek düzey ("linear": Çizgi gibi) ilerleyen bilgi adımlarını Alman "Kazadımı" yürüyüşüne benzetenler çıktı. Her öğrenci aynı öğrenme patikasından mı yürümeliydi?

Bir başka psikolog (Dr. Cowder) tekniği değiştirdi ve "Branching" (Çatallama veya dal-budak) sistemini getirdi. Her bilgi adımının sonunda, doğru cevap 3 ayrı seçenek (alternatif) olarak veriliyordu. Öğrenci bunlardan birini seçip, Crowder'in "Auto-Tutor" Öğretim Makinesi'nde o cevabın düğmesine basıyordu. Bilgisayara benzeyen ve mikro filmle işleyen makine o cevabı değerlendiriyor ve onu, anlayışına daha uygun bir hızla ilerleyen öğrenim "rayına" sevkediyordu.

*
* *

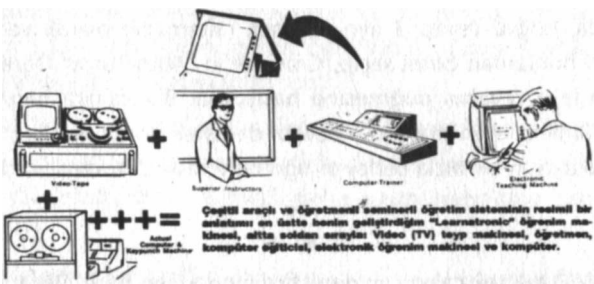
SPÖ tek tek çalışmayı gerektirdiğinden, en basit Öğretim Makinesi bile pahalı oluyordu. Amerikan çare buluculuğu buna da çare buldu ve gerek Skinner'in, gerekse Crowder'in tekniğini kitap şeklinde uyguladı. Mesela, **"çatallama** veya **Dal-Budak"** sisteminin kitabında sahifeler birbiri ardına okunmuyor, her sefer seçilen cevaba göre öğrenci bir başka sahifeye yollanıyordu. Böylelikle bazen 230., oradan da 405. sahifeye gittiğiniz oluyordu (son zamanlarda, türkçe de yayınlanan bazı dedektif ve hayal-bilim romanlarında da böyle bir teknik kullanılmağa başlandı).

Benim ise şöyle bir uygulamam olmuştu: bütün bir dersin böyle pahalı bir metotla hazırlanıp verilmesine gerek yoktu, düz anlatımla pek çok bahisler kolayca anlaşılırdı. Ancak, öğrencinin anlamakta zorluk çektiği bazı konular vardı, işte sade bu kısımlar SPÖ tekniğiyle verilmeliydi. Örnek olsun diye, İlkokul Fen dersi için Boston Üniversitesi

profesörlerinden Hüseyin Yılmaz'la "Atomlar ve Elektronlar" parçasını yazmış, film şeridi halinde yayınlamıştık (1967).

SPÖ, tarih, edebiyat ve felsefe gibi derslerde az faydası oluyordu. Asıl matematik, gramer, yabancı dil, fen (fizik, kimya v.b.) ve teknik meslek derslerinde çok etkili oluyordu.

ÇOK-ARAÇLI-ÖĞRETİM (MULTI-MEDIA) FİKRİM

Bu gelişmeler Amerika'da yeni başladığında ben de New York'ta Columbia Üniversitesinde öğretim üyesiydim. Bir psikolog olarak SPÖ çok ilgimi çekmişti. Bir kongrede Skinner, Crowder ve Pennington'la tanıştım. Eleştiriden çok bazı ilave düşüncelerimi onlara naklettim. Mesela, sınıflarımda yaptığım deneylerde, zeki öğrencilerin "düz-çizgi" tekniğiyle hazırlanmış programlardan sıkılıp yarı bıraktıklarına, "Dal-Budak" tekniğinden ise zayıf öğrencilerin aklının karıştığına tanık olmuştum. En iyisi, öğrencilerin **I.Q. derecelerine** ve önceki puanlarına göre bu tekniklerden birini kullanmaktı.

Bir başka fikrim de, SPÖ'yü daha başka tekniklerle takviye etmek, öğretimi daha zenginleştirmekti: **Bilgisayar destekli, kapalı**

devre televizyonlu ve videolu. Buna da, **"Çeşitli Araçlı Öğretim"** (Multi-Media İnstruction) gibi bir isim verebiliriz demiştim (nitekim sonra açtığım okularımda aynen bunu uyguladım. 1966'da **"Programmed Multi-Media Instruction Corp"** adında bir de şirket kurdum ve adım 1970'de **"Who's Who"**: Amerika'da "Kim Kimdir" kitabına alındı).

Öğretmen Sendikaları Direniyor(*)

Psikolog meslekdaşlarla 1956'ların sonlarında yaptığım toplantılarda durum farklıydı. Ne. **"SPÖ"**, ne de **"Multi-Media"** henüz kabul görmemişti. Bilâkis, **"United Teachers"** ve **N.E.A.** gibi öğretmen Sendikalarının şiddetli direnişleri ile, hatta hücumlarıyla karşılaşıyorduk. Crowder'e göre tepkinin temel sebebi, yeniliğin pedagog-eğitimcilerden değil de, psikologlardan gelmiş olmasındandı. Yani bir meslekler-arası kavgaydı. Bence asıl sebep ekonimikti: SPÖ, eve gelen özel öğretmenler gibi teke-tek öğretim yapıyordu; üstelik ortada öğretmen yerine sadece bir makine veya SPÖ'lü kitap vardı. Böyle giderse pek çok öğretmen işsiz kalabilirdi.

O sırada röportaj yapan TIME dergisine söylediğim sözler aynen yayınlandı ve sanırım ortalığın biraz yatışmasına yaradı. Dediğim şuydu:

"SPÖ olsa olsa **bilgi aktarmayı** birçok öğretmenden daha iyi yapabilir; ama öğretmen sadece bilgi aktarıcı değildir ki; öğrenciye **öğrendiklerini kullanmaya, yaratıcı olmaya, muhakeme yapmaya yol gösterecek** olan, makine değil, etiyle kemiğiyle öğretmendir. Böyle kaliteli öğretmenlere her zaman ihtiyaç olacaktır. Ama makine gibi sade bilgi ezberleten öğretmenin yaptığını şüphesiz SPÖ daha ucuza ve daha iyi yapar. **Korkması gerekenler ezberci öğretmenlerdir.**"

(*) *Bunları **"Tabuluktan Gurbete"** adlı hatırat kitabımın 1. baskısında (1974) ayrıntısıyla anlattım. Öğretimin bu aşamalarını Türkiye'ye de uygulatabilmek için 1960'lardan beri yaptığım çabalar için bknz, **"Türk 2000 Postası"**, sayı 10, sah. 1)*

Sonraları yaygınlaşan Bilgisayar Destekli Öğretim için de aynı şey söylenebilir.

Üç Yönde Örnekle Kanıtlama

Lâflar iyi de, örnek lâzımdı.

Prof. Skinner, Harvard Üniversitesinin Öğretmen Fakültesini etkileme görevini üstlendi. Ve o büyük prestiji sayesinde çok iyi başardı.

Dr. Crowder, "benim Askeriye ile iyi ilişkilerim var. Zaten öğretimde yeniliklere en açık olanlar Silâhlı Kuvvetlerdedir.SPÖ.yü onlara "satarım" dedi. O da başardı.

Ben de serbest hayata atılacağımı ve SPÖ Multi-Media teknikleriyle öğretim yapacak bir okul açacağımı bildirdim. Biraz şüpheyle (o da malî bakımdan) "hadi bir dene bakalım" dediler.

İlk denememi, yeni fikirlere açık oluşuyla meşhur Kaliforniya eyaletinde yapmaya karar verdim. Altı yıldır öğretim üyesi olduğum Columbia Üniversitesinden ayrıldım, **"Learning Foundations"** (Öğrenim Temelleri) adlı bir enstitü kurdum, biraz para topladım ve Los Angeles'in Santa-Monica bölgesinde ilk okulumu açtım. Tahminimden büyük ilgi topladı, basında, radyolarda, televizyonlarda anlatıldı ve böylece **"Ezber"** yerine **"Düşünmeyle öğrenmeye"** dayalı aşama biraz daha yerine oturdu (daha sonra 2. okulumu New York'ta açtım; ardından, lisans verme suretiyle 124 UNITEQ okulları kurdum, 1968'de de Federal Hükümet tarafından ABD'nin 4 eyaletine bu tekniği yerleştirme görevini "Performance Contract" adlı bir anlaşmayla aldık).(*)

Araştırma ve Diğer Basamaklar

SPÖ uğraşmaları süregelirken, Amerikada aşama basamaklarına bir başka metot hızla yerleşmişti: **Araştırma**. Artık okullarda öğretmenin veya SPÖ.nün, Multi-Media'nın (TV'nin, Video'nun, Bilgisa-

(*) *Bunların belgeleri, Boğaziçi Yayınevi tarafından yayınlanan "Tabutluktan Gurbete" kitabının 2. baskısında. Resimler ise Ek 15'de*

yar'ın) hazır verdikleri veya düşündürdükleri bilgiler yeterli bulunmuyor, öğrencinin kütüphanelerden, hatta şehirden araştırıp, karşılaştırıp bilgi edinmesi de isteniyordu. Bilgisayarların çoğalmasıyla programlanmış bilgi depolarından yararlanmak gitgide ilkokullara kadar yaygınlaşan bir öğrenim yolu oldu.

Binlerce yıl "Ezber" basamağında saplanıp kalmış olan Eğitim-Öğretim, şimdi merdivenleri çifter çifter çıkıyordu. **SPÖ, Çok-Araçlı** (Multi-Media) ve **Araştırma** metodlarından sonra, **"Duvarsız Okul", Derste Çift Öğretmen**, Bilgisayarlı "otobüs-içi" dershane, **keşfederek öğrenme** ve **yaratıcılık** gibi yollar denendi, **Bilgisayar-Destekli** öğretim, öğrencilerin bizzat program (yazılım) yazmalarıyla yepyeni ufuklara yöneldi. Daha da sarsıntı yaratıcı gelişme, beynin iç işlemesi anlaşıldıkça ortaya çıkan yeni uygulamalardı.

Bunların herbiri kitaplar dolduracak kadar büyük konulardır. Ve bazılarının henüz tenkitleri de yapılmaktadır. Bu kitapta **Bilgisayar** ve **yaratıcılık** konularını biraz daha derinliğine işliyeceğiz. Diğerlerini kısaca anlatalım:

BİLGİSAYARLI EĞİTİMİN FAYDASI VE FAYDASIZLIĞI

Bilgisayarlı Eğitimin muhasebesine girişmeden önce, Elektronik beyni insan beyniyle karşılaştıralım:

Bilgisayar müthiş hızlı, yanlışsız ve budaladır. İnsan beyni ise bir çok hallerde, fevkalade yavaş, yanlış dolu ve zekidir. Bu iki farklı beyin evlenirse akılalmaz bir güç doğar.

Ama yanlış yapılır da, G. Bernard Shaw'un bir başka konuda bir kadına söylediği gibi "Ters Evlenme" olursa, ortaya **yavaş, yanlış dolu ve üstelik budala** bir güç çıkar. Tarihçi W.I. Thompson şöyle diyor: "Gerçeğin niteliği hakkında bilinç altınızdaki peşin hükümler temelde ve başlangıçta yanlışsa, dünyanın bütün bilgisayarlarını toplasanız bir işe yaramaz. Bütün bu makinelerin yapacağı şey, pahalı bir şekilde ahmak olmanızı sağlamaktır(*)."

AMERİKAN EĞİTİCİLERİN VARDIKLARI SONUÇLAR

Bilgisayarlı Eğitimin bir tehlikesi de işte bu. Amerikan okullarında 11 yıl kadar önce yoğun şekilde uygulanmaya başlanan Bilgisayarlı Eğitim yer yer böyle sonuçlar vermiştir. Bu tecrübeden ders alınamız ve "Modern Matematik" konusundaki yanlışı (bkz, Türk 2000 Postası, sayı 10, sah. 2) tekrarlamamamız için bu konuda neler olduğunu takip edelim.

1990'ların başındaki *(herhalde eskimiş)* rakamlara göre Amerika'nın 100.000 okuluna 2.700.000 bilgisayar yerleştirilmiş olup, 83 bin kamu okulunun bilgisayarı vardır. Böylelikle, her 16 öğrenciye bir bilgisayar düşmektedir. Ayrıca, disk sürücüleri, modemleri, CD-ROM'lar, lazer baskıları ve video-disk çalarları sınıflarda dört bir tarafa saçılmış olarak görmek mümkün *(1950'lerde Federal hükümetin*

(*) *At the Edge for History, 1972, s. 165.*

okullara yerleştirdiği Lisan Laboratuarlarının perişan manzarasını hatırlatıyor). Bu teknolojik eğitimin yıllık masrafı 4 milyar dolar. Bazı uzmanların verdikleri raporlara bakılırsa, 1980'lerle karşılaştırılırsa sonuç sıfıra yakın. Okulların çoğu, 11 yıl önceki ortalama puanları aşabilmiş değiller. İlk okullarda okuma, ortaokullarda matematik öğrenimi yerinde saymaktadır.(*) 1984'den beri en çok kullanılan (ve beheri 16 bin dolara alınan bilgisayarlı ders programlarından IBM'kiler de eleştirilmekte, görülen azbuçuk faydanın, denetleyicilerin özel ilgisi yüzünden meydana çıktığı ileri sürülmektedir.

Bazı sınıflarda sayfa 35'deki resimde görüldüğü gibi, bilgisayarlar bir kenara itilmiş, kitaplara dönülmüştür (gene 1950'lerin Lisan Laboratuarlarını hatırlatan bir manzara).

Macintosh Bilgisayarlarının ekran görünümünü değiştiren uzman Alan Kay bu sonuçlardan pek telâş etmemektedir. Ona göre bilgisayar devrimi daha emekleme çağındadır; hâlâ ekran, bir kitabın sahifesiymiş gibi kullanılmaktadır. Gerçek devrim sonra gelecek, Bilgisayarlı Eğitim bambaşka olacaktır. Değişim başladı bile.

(*) *Son bilgilere göre, Amerikan eğitimi yerinde saymak şöyle dursun, aslında geriliyor bile. 1993'den beri uluslararası yapılan birçok araştırmalar, ABD çocuklarının diğer ülkelerin (hatta Kore'nin, Macarların, İskoçların ve Kanadalıların) çocuklarının gerisinde kaldıklarını gösteriyor (fen ve matematikte). Sah. 38'de belirttiğim gibi, eğitimde bilgisayar ifratçılığı buna yol açmış olabilir.*

Sosyal Adalet Açısından Eleştiriler

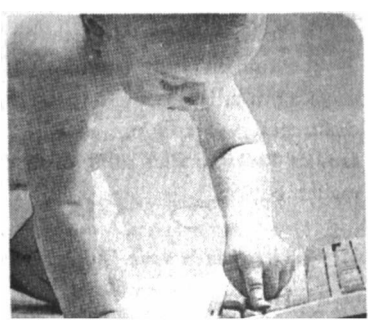
Ne var ki bambaşka eleştiriler de var, hem de aksi yönlerde: kimine göre Bilgisayar, eğitim eşitsizliği doğuracaktır: En çok ve en yeni elektronik araçlarla donatılmış okullarda yetişmiş çocuklar, fakir bölge okullarının çocuklarından daha şanslı olacaklardır. Bunun tam tersi olarak da, yoksul zenci okullarında çocuklar Bilgisayarla yetişirken, zengin okullardaki Beyaz çocuklar "İnsan öğretmenlerle" ders görüp daha şanslı olacaklardır!

Bilgisayarlı Eğitim şu sıralarda bu derece gözden düşmektedir. Ama bundan da ders alınmaktadır.

Bir de Olumlu Yönü

Bu şaşırtıcı sonuçlara bakıp aldanmamak lâzım. 1990'da Michigan Üniversitesinin yaptığı bir araştırmaya göre, bilgisayar kullanan öğrenciler, ders yılında 3 ay kadar bir fark kazanıyorlar. Fakat bu fark, okulların bilgisayarları rastgele kullanmadıkları, yeni yöntemler uyguladıkları zaman görülmüştür.

Federal hükümetin fonlarla desteklediği **"Eğitimde Teknoloji Merkezi"**, New York'taki Bank St. Kolejinde başarılı 600 uzman öğretmeni toplamıştır. Bunların başarı sırları araştırılmış ve pek farklı özellikler ortaya çıkmıştır. **Ortak yönleri**, Bilgisayarı çok **"yaratıcı" yöntemlerle kullanmalarıydı.** Öğretmenin rolü, bilgisayarla "anlatan ve bilgi yayan" kişi olmak yerine, **yol göstericilik ve öğrenmeyi kolaylaştırıcılık** şekline dönüştüğü belirmiştir.

BİLGİSAYAR KULLANIMINDA TÜRK EĞİTİMİ İÇİN BAZI UYARILAR

Bilgisayarlı Eğitime adım atan okullarımız, uygulamalarında şu noktalara dikkat etmelidirler:

1- Bilgisayarlar çocuklara teslim edilmeden evvel öğretmenlerin kullanımına verilmelidir;

2- Bilgisayar Laboratuar odalarından çıkarılıp sınıflara yerleştirilmelidir;

3- Bilgisayarlar 2-3 öğrenci arasında paylaşılmalıdır;

4- Talim ve egzersizleri IBM veya Apple-Macintosh'larla değil, kartlarla yapınız;

5- Bu yeni teknolojiye göre müfredatı yeniden düzenlemeleri için öğretmenlere zaman ve serbestlik tanıyın;

6- Öğrencilerin Bilgisayarı, ders konularının veya güncel konuların işlenmesi için kullanmalarına fırsat verin;

7- Fen, Matematik ve Yabancı Dil (özellikle gramer) gibi derslerin S.P.Ö. (Sorularla Programlı Öğrenim) esaslarına göre hazırlanmış materyelleri varsa (veya hazırlanabilirse) ve Bilgisayarlara programlanırsa, en etkili bir sistem ortaya çıkacaktır. "Branching" (Çatallı-Dallı) S.P.Ö. tercih edilir, her öğrencinin zekâ (İ.Q.) derecesi ve öğreneceği dersteki daha önceki başarı profili Bilgisayara yüklenebilirse, daha da mükemmel bir Bilgisayar-S.P.Ö. esaslı öğrenim verilebilir.

8- Bilgisayarlı ve Bilgisayar Destekli öğretimin gerçek tesirleri ancak 5-6 yıl sonra belirecektir.

Not: Türkiye'deki eğitimde Bilgisayar kullanımını bugünkü durumu ve diğer eğitim sorunlarımızla çözüm önerileri, kitabın sonundaki EK'ler bölümünde ayrıntısıyla ele alınmıştır (Ek. 7)

Sağduyu Karşısında Bilgisiyar-Kolik Eğitim

15. Millî Eğitim Şurasının son gününde "kapanış" konuşmamı yapıp da, 2000'li yıllarda Bilgisayar ağırlıklı eğitimde aşırılığa kaçılmamasını uyardığımda, beni iyi tanıyanlardan tepki aldım.

Beni Amerika'dan tanıyan bir eğitimci, "Hocam, dedi, 1960'larda eğitimde bilgisayarı ilk kullananlardanız. Türkiye'de bu bilgisayar Destekli-Eğitim için faaliyette bulundunuz. Şimdi kalktınız **"Ekran-kolik ve gerçekle sanal gerçeği karıştıracak"** bir nesil diyorsunuz."

Bu ve buna benzer "protestocu" eğitimcilere anlattıklarımın özeti şu:

Eğitimde Bilgisayarın yeri şüphesiz olmalı. Fakat "ifrattan" (aşırı lâkayıtlıktan) "tefrite" (sorgulamasız sarılışa) gitmemeliyiz.

1960'lardan beri Batı'da ve Japonya'da Eğitimde ve her alanda rol oynayan Kompüterlerin Türkiye'de ancak çeyrek asır sonra (1983-1984'lerde) kullanıma girmesi beni kaygılandırmıştı. Ve birden bir Millî Eğitim Bakanı çıktı, okullara 5 milyon bilgisayar alınacağını beyan etti (bütün öteki Millî Eğitim Bakanları gibi onun da ömrü vefat etmedi ve düştü. Tabii 5 milyon değil, 1 milyon kompüter bile alınmadı).

Her zamanki gibi bir şeye geç başlayıp birden aşırı hıza geçen (sonra da peşini bırakan) milletimiz, şu sıralarda Bilgisayar konusuna iyice sarılmışa benziyor. Şu safhada bizim eğitimimiz için bu bir tehlike değil ama, Amerika için öyle. Bu uyarıyı şu yıllarda Türkiye'de değil, ABD'de yapmalıydım (vaktile ben de yaptım, başka eğitimciler de -özellikle Prof. Clifford Stoll ve arkadaşları gitgide seslerini yükseltiyorlar[*])

(*) *Silicon Snake Oil, Invest in Humanware, NYTimes 1996*

Uyarının erkeni olmaz. Amerikayı taklide çok hahişkâr olan toplumumuz hızla mesafeyi kapatacak ve 2000'li yıllarda Eğitimimizi robot beyinli bilgisayarlara teslim edecektir. Öyleyse bunun neden eğitimimize zarar vereceğini şimdiden açıklamalı ve uyarmalıyız. Şöyle ki:

• Bir kere bilgisayarların yararı, şişirildiği kadar değildir (sah.31 deki bölüme bakın).

• Makine, hiçbir zaman, canlı bir öğretmenin ve canlı sınıf arkadaşlarının teşvik edici, yarışıcı özellikle ilişkilerin ve iletişimin yerini, **tek başına**, dolduramaz.

Bu yalnız bilgisayar için değil, film, diya, TV, filmşeridi, video ve E postası için de geçerlidir. Bakın, Televizyon sayesinde servet sahibi olan **CNN**'in ve daha pek çok TV kanallarının sahibi olan **Ted Turner** bile 1996'da **"Ne kadar çok TV izlerseniz kendinizi geliştirmeniz o kadar güçleşir"** itirafında bulunmuştur.

• Evet, çocuklar bu "eğlenceli eğitimi" (Amerikalıların deyimiyle, "Edutainment"i) severler; fakat bu anında tatmin eden oyun-ders, sonunda gerçek çalışkanlığı ve zihin gayretini teşvik etmez hale gelir. Çünkü eylendirme çocuğu bir süre için "motive" eder ama, çalışmayı, disiplini, sorumluluğu asıl öğretecek olan "canlı" öğretmendir.

• Amerika'da "Bilgisayar-kolik" çocukları gördüm: Sınıfta dikkatlerini toparlayamıyorlar, bir paragraftan daha fazlasını okuyamıyorlar ve analitik bir yazı yazmayı beceremiyorlar.

• **"Data"** (Bilgisayara beslenen ve sonra ekrana fıştırttığı "veri-malûmat" çocukların kafasında o kadar büyüyor ki, "bilgiyle" bunun arasındaki farkı gözden kaçırıyorlar. "Data" güncel olabilir, olmıyabilir; "organize" edilmeden "ham" şekliyle ekrana dökülebilir; sağlıklı olmıyabilir .... v.s. Meselâ, **Internet** "data" seli boşaltır, fakat bunların pek azı gerçek anlamda "bilgi"dir. Kritik düşünme yeteneği henüz gelişmemiş olan çocuk, masum bir şekilde sağduyuya duyarlılıkla, okkalı cümleleri ağırlıklı fikirlerle şekli muhtevayla (içerikle) karıştırır.

• Bu çocuklar CD-Rom ansiklopedisinden, Üniversiteli gençler de Internetten aynen aktardıkları "kompozisyonları" ödev olarak hocalarına sunuyorlar.

• Bilgisayar'ın cevapları (maalesef bazen S.P.Ö.de de) **"doğru cevabın diktatörlüğü"** şeklinde olup çok katı bir düşünüş alışkanlığına sürüklüyor kullananı. Tartışmasız, tuşa basınca gelen sözde bilgi kabul ediliveriyor. Aslında sınıfta, yanlış cevap veren bir öğrencinin neden yanıldığını anlatması başlıbaşına bir derstir. Bazen sorunlar, cevaplar ve çözümler kadar faydalıdır.

• Klavyede parmaklar, ekranda gözler, saatler sonra çocuğu bir **"yalnızlık"** dünyasına sürükler. Gerçi Internetle okyanuslar ötesinde bir "arkadaş"la sohbet etmesi mümkündür ama, bu etiyle, kemiğiyle yanınızda olan bir sınıf ve mahalle arkadaşının, hocanın, kardeşin ve annebabanın yerini doldurmaz.

• Windows 95'in kelime işlemini anlamak ve çözmek iyi şeydir ama, öğretmenle birlikte Yunus Emre'nin, Orhan Veli'nin kelimeleri nasıl işlediğini öğrenmek daha başka şeydir. Güya "düşündüren" seçenekli sorunlardan birini işaretlemekle "öğrenmek", ancak testlerde isabet sağlamak kadar gerçek eğitimdir, yani değildir. Ben de derslerimde sınav uygularken hep böyle "şu 3 seçenekten hangisi doğrudur?" tarzında imtihana başvurmak isterim, çünkü o yığınla sınav kâğıdını puanlamak, kompozisyon yazısı okumaktan daha kolay ve çakbuktur ama, yapmamaya çalışırım, çünkü öğrencimin gerçek anlayışını ölçemiyeceğimi bilirim.

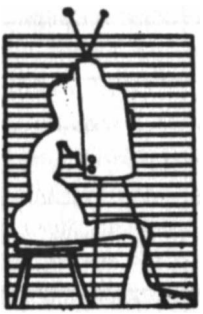
• Ekrana tuşlarla yazı yazan öğrenci, mecburen "kestirme" (adeta telgraf gibi) cümleler kullanır. Böylelikle İngilizcesi (bizde de Türkçesi) güdükleşir. Artık, "Kaligrafi" gibi, uslüp da yazıdan kaybolur.

• Son sözüm de, ister eğitim için, ister bir proje geliştirirken, ister eğlence için Bilgisayar'ın, Internet'in ve hele "Sanal Gerçek" (V.R.)in yapay (sunî) dünyasına dalan yeni nesiller, yıllar geçtikçe, **"gerçek ger-**

çek"le, "**sanal**" (sanki) gerçeği bulanık bir şekilde algılamaya başlıyacak, tehlikeli bir ruh problemiyle karşı karşıya kalacaktır.

Özetle, Bilgisayar, Internet, V.R. v.s. gibi iletişim araçları, çok iyi düşünülmüş ve planlanmış yerlerde, dengeli bir şekilde eğitimde kullanılırsa çok yararlı, ama gitgide tek yöntem haline getirilirse çok zararlı olabilir.

Amerika bu tehkikeyle burun buruna. Biz daha o noktaya gelmedik, ama şimdiden bu uyarıları ciddiye alır, 2000'lerin eğitimimize tedbirli bir şekilde yanaşırsak önümüz açık olur.

ÖĞRENİM ARAÇLARININ ÖZELLİKLERİ VE FARKLARI

ÖZELLİK Öğrenci Açısından	Tek Yönlü Elektronik Öğrenim (TV-Kablo)	Çift Yönlü Elektronik Öğrenim (Bilgisayar, 2 Yönlü Kablo, Video-Disk, vb)	Basılı Yayın
1- Öğrenciye ulaşabilme	Hemen	Bazı okullara gerekebilir	Okumayı öğrenmiş olmalı
2- Öğrencinin dikkat düzeyi	Yüksek	Yüksek	Değişken
3- Öğrencinin ilgi duzeyi	Yüksek	Yüksek	Değişken
4- Öğrencinin kontrol edebilmesi	Yüksek	Yüksek	Kullanmanın hızı ve sırası kullananın elinde (materyalde değil)
5- Öğrenciden beklenen zihni faaliyet derecesi	?	Daha çok soru sorar	Değişken
6- Öğrencinin hatırlama prosesi	?	?	Çelişkili teoriler
7- Etkileşme düzeyi	?	?	Yok veya zayıf
8- Yaşdaşlarla alışveriş düzeyi	Yok veya zayıf	Yaşdaşın öğretim yapabilmesi	Zayıf

(The Future of Electronic Learning M.A. White, Londra 1983, sah. 57)

Türkiye'deki Eğitim Hakkında Birkaç Söz

Bilgi çağına girdiğimiz şu sıralarda Bilgi Toplumu *(ama bilgi biriktiren değil, öğrenebilen, kullanabilen Bilgi Toplumu)* **"olmak veya olmamak"** yarınımızdaki yerimizi belirliyecektir.

Bu da Eğitim demektir. Bunda "yerimiz" nedir?

"Aynadaki Görüntü" olumsuz

Yıldız Teknik Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Turgut Uzel'in 20 Nisan 1995'de dediği gibi, bizde **"ne millisi, ne de eğitimi"** yoksa yerimiz ne olabilir?

Eğitim şart derken, eğitimin "kalitesinden" söz etmemiz lâzım. Yoksa bir Milli Eğitim Bakanlığımızın, okullarımızın, Üniversitelerimizin var olması meseleyi halletmiyor. 1995'de İstanbul'da yapılan "Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler" konulu kongrede, araştırma görevlileri Derin Orhon'la Erdem Gürgün, **"2000'li yıllarda Türk Üniversitesi Sorunları ve Geleceği"** adlı bildirilerinde, üniversitelerin bir ülkenin aynası olduğunu belirttikten sonra, **"aynadaki görüntü giderek bozulmaktadır"** tesbitini yapmışlardır. Böyle bir eğitim düzeyinde yetişen Türk kuşakları, bir yanda beyin güçleri bio-kompüterlerle bin katına çıkmış, yaratıcı fikir üretmeye alışmış, okul, öğretmen, üniversite, öğrenim teknolojisi sorunları çözülmüş olarak yetişmiş olanlar bir yanda, nasıl boy ölçüşülecek? Hele bu işleri düzeltmekle görevliyken Tansu Çiller "Eğitimimiz bir felâket" diyorsa[*] **"Çağ Atlamayı"** bir slogan ve dil pelesengi olarak değil de, onu yapabilecek eğitim şartlarını bir an önce uygulamaya geçirmezsek, **çağ atlamak** şöyle dursun, şimdikinden bile daha geri düşer, **çağ-dışı** oluruz.

---

[*] ***"Maalesef eğitimde geride bıraktığımız 2.5 yıl içinde bir şey yapamadık. Felâket bir durumundadır eğitim, felâket.." (13 Mart 1996, Hürriyet)***

Türkiye'de "çağa ayak uydurma" lafının maalesef ancak "uydurma" sözcüğü gerçekleşmiştir: Çeyrek asırlık bir gecikmeden sonra, Türkiye okullarında bazı yenilikler denendi ve 1970'lerde Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde o zamanın yarım milyarlık bir yatırımıyla **Film, Radio, Televizyon Merkezi** (FRTM) kuruldu.

Bu kuruluşun "Televizyon"la aşinalığı ancak 1975'de YAYKUR'la başlayabildi. Her sokak köşesinde Video Kulüpleri mantar gibi türerken, Eğitim için video (önceki bir iki deneme hariç) yıllarca fantazi gibi görüldü; derken, videolu öğretime geçildi geçiliyor gibi oldu; bu konuda gecikmeye sebep, Bakanın direktiflerine bile bürokratik direnmeyi başarıyla sürdüren birkaç memurun inanılmaz ayak sürmeleriydi.

Bilgisayar işi "ifrat-tefrit"

İstanbul'da, birkaç yıl önce çok ilginç bir toplantı yapıldı. Devlet Bakanlığı, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Lazar Frere Co. ile ortaklaşa tertiplenen bu sempozyum'un adı ve konusu **"Türkiye'de Bilgisayar Destekli Eğitim"** idi.

Rakkamlar, işin ciddiliğine bir ölçü olabilir. Türk hükümeti o zamanki başbakanının ağzıyla, bu işe 5 yıl içerisinde yaklaşık 500 milyar Türk lirası yatırım öngörmekteydi. Bu paralar, Bilgisayar Destekli Eğitimin İlk, Orta öğretim ve Üniversitelerde uygulanmasına harcanacaktı. Yani okullarımız **1 milyon** bilgisayarlarla donanacak, hazır yazılım ("Program") alınacak, yenileri de geliştirilecek. Bu program, **doğru yönde yanlış bir başlayış** olabilirdi ve nitekim daha sonraları -bu sefer de fazlasıyla- yavaşlatıldı.

Bilgisayar, bugün **Çağ atlama**'nın ve **"2000'lere giden yolun"** adeta bir sembolü olmuştur. İşte bunun için o sempozyumda açıklanan vaidler bu sembol ışığında anlamlıdır. Önemi bu anlamdadır.

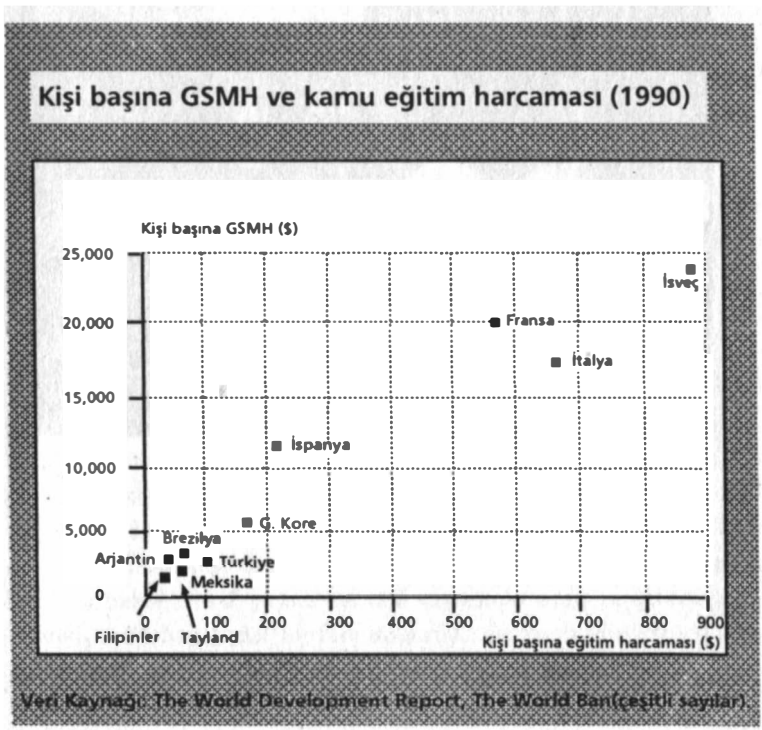
Türkiye'de son yıllarda yeni çağa karşı bir hayli uyanıklık ve duyarlılık belirtileri görülüyor. Bu da onlardan biridir ve bence en önemlisidir. En önemliden kasdim, eğitime bilgisayarı sokmak **değildir**; az

sonra da görüleceği gibi, eğitimin yenileşmesinde bilgisayardan daha mühim gelişmeler patlak veriyor ve bunları takip etmekte uyanıklık önemlidir.

Bazı karşılaştırmalar

TÜGİAD (Türkiye Genç İşadamları Derneği)nin **"2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: II-Eğitim-1993)** raporunda belirttiği gibi, "bugün yapılan yatırımların sonuçları ancak 15-20 yıl sonra alınabilmekte ve ayrılan kaynaklar ise büyük boyutlara ulaşmaktadır."

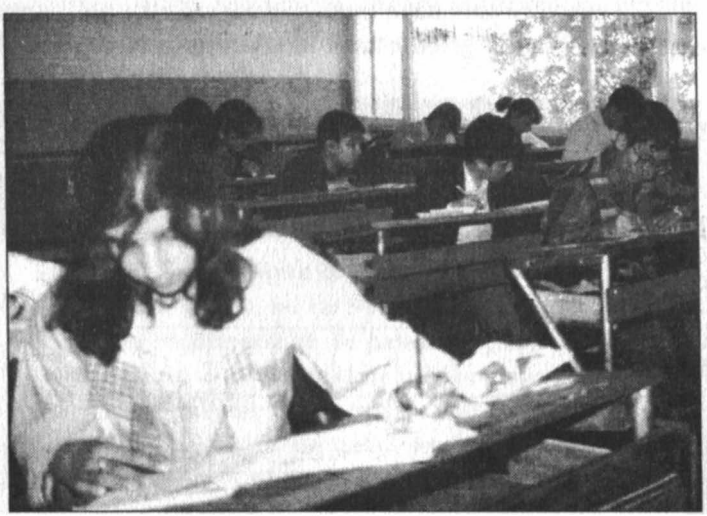
21. y.y.'a bir kere daha (veya ilk defa) çağ atlayarak girmek isteyen ülkeler epeydir giderek daha fazla kaynak ayırıyorlar ve ileriye

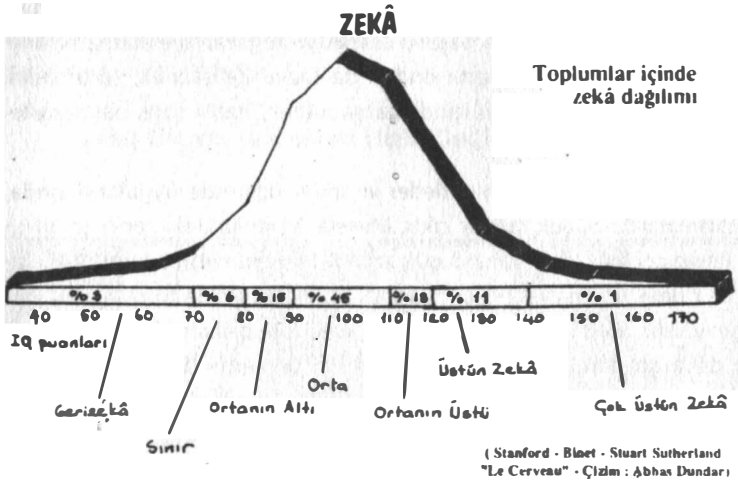

koşuyorlar. Ağırdan almanın sırası ve zamanı değil. Mazeretlere sığınmaya hiç gerek yok.

Dünya Bankası'nın 1990 yılı esasına göre, kişi başına GSMH ve kamu eğitim harcamalarında Türkiye ile, kalkınmış ve kalkınmakta olan 11 kadar ülkeyi karşılaştırıyor.

Daha başka tablolar, istatistikler ve bilgiler için Ek'ler bölümümüzde (EK. 7)

Amerikan toplumunda zekâ derecelerinin dağılımı (Standard - Binet testine göre, 1982). Türk toplumunda zekâ dağılımı testleri henüz yapılmamıştır.

Zekânın klâsik tarifi: Soyut (mücerret) veya somut (müşahhas) bir problemi belli bir süre içinde çözme yeteneği.

Zekâ ne işe yarar?

Rousseau gibi, zekâ dahil, çocuktaki her gelişmeyi çevresindekilere ve eğitime bağlıyanların modası geçince, doğuştan var olan ve **terbiyeyle değişmez** diye kabul edilen zekâyı ölçmek için İ.Q. (intelligence Quota) testleri icad edildi. İ.Q. sonuçlarına bağlılık Batı okullarında uzun süre egemen oldu. Fakat son yıllarda şüpheler başladı. Çok az da olsa, İ.Q. test derecelerine eğitimin de tesiri olduğu anlaşıldı, özellikle bebeğin 1-2 yaşına kadarki çevresinin uyarı zenginliği veya fakirliği, 2-3 puan kadar bir fark doğuruyordu *(beşiklerin üstüne fırıldaklar, kıpırdayan şeyler asmak, bu testlerin ürünüdür).*

Ortaya çıkan bir başka gerçek de, 100 puanın çok üstünde İ.Q. sahibi çocukların, hayatta başarılı olacaklarını garantiye alamadıklarıydı; yüksek zekâ kadar -hatta ondan da fazla- çalışkanlık, sorumluluk hissi ve başkalarıyla uyum içinde çalışabilmek, hatta şans başarıya tesir ediyordu.

Zeka testleri, farklı milletler ve ırklar üzerinde uygulandığında, ortalamalarda büyük farklar çıktı. Mesela Amerika'daki zenci çocukları, Beyaz çocuklardan daha düşük zekâ puanı elde ediyorlardı. Aynı fakirlik çevresinde yaşıyan Zenci-Beyaz karşılaştırılmalarında da bu değişmiyordu. Fakat şiddetli itirazlar yükselince, psikologlar metotlarını bir daha gözden geçirdiler ve gördüler ki testlerde **"Beyazlara özgü"** kültür soruları ağırlık taşımaktadır; Zenciler, Amerika'da Beyazlarla aynı ülkede yaşadıkları halde, farklı bir kültür çevresinde yetiştiklerinden, Testler onlar aleyhine işliyor olabilirdi. Nitekim "Beyazlara has" unsurlar ve bilgi soruları Testlerden ayıklanınca, Zenci çocuklarla Beyaz çocuklar arasındaki İ.Q. (yani zekâ) farkı çok azaldı. Fakat tartışma bitmedi. Bu ufacık farkın gerçekten bir doğuş (fıtrat) farkına işaret edip etmediği münakaşası sürüyor.

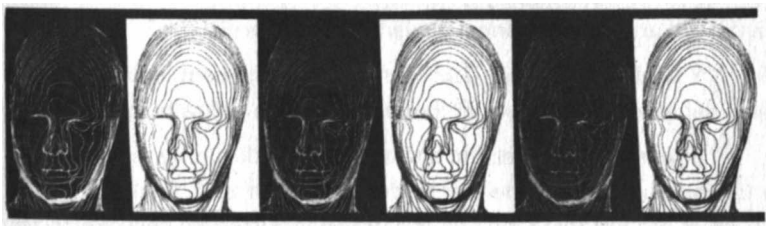
Nerdeyse bir asrı bulacak olan bu İ.Q. testlerini Türkiye'de eğitimciler pek az kullanıyor. Tek tük yerlerde (bazı Ana okullarında), Amerikan İ.Q. Testlerinin uygulandığını duydum. Hertürlü kültür unsurlarından arınmış bir İ.Q. Testinin okullarımızda uygulanmasında fayda vardır. En azından, S.P.Ö. gibi metotların hangisinin hangi çocuğa verileceğini bu Testlere göre ayarlamak, verimde büyük fark yapar.

Zekâ Testleri eğitim için gerekli midir?

Şüphesiz psikologlar bunu, zeki çocuklara ve ana babalarına övünme fırsatı çıkarmak için yapmıyorlar. Aslında Test sonuçlarının kesin puanları okullarda **gizli tutulur**, çocuğa da, ana babaya da bildirilmez. Fakat öğretmen (şimdi Bilgisayar) hangi öğrencinin neye ye-

teneği olduğunu veya olmadığını bilirse, dersi ona göre ayarlar, daha iyi verim elde eder. *(Bizde öğretmenin buna vakti de, çok kere hevesi de yoktur, o ayrı mesele...)*

Zekâ Ölçme Teknikleri Hızla Değişiyor

Zekâ bahsinde yeni yeni şeyler öğrenilmiştir.

İsviçre'li Piaget'nin, çocuğun psikolojik gelişmesi teorileri, uzun zaman psikolojiye hakim olmuştu. Harvard'lı Dr. H. Gardner deneyleriyle bunun yanlışlarını tesbit ettikten sonra, İQ testlerinin mantık ağırlıklı yaklaşımını da tenkit edip, onun yerine bir çok zekâ şekli (türü) ortaya attı. **Söz yeteneği** ağırlıklı zekâ, **Mekanik ve Mekân** yeteneği ağırlıklı zekâ; **Hayal yeteneği** ağırlıklı zekâ. Ayrıca, **Kabiliyet** (Aptitunde) testleri, şimdi de **"Belirli bir işe Uygunluk"** (Competence) testleri gibi.

Psikologlar ve eğitimciler zekâ ölçüsünü gitgide daha mükemmel hale getirdiler, kültür ve bilgiyle ilgili olan kısımlarını attılar ve daha çok "akıl ve muhakeme kabiliyetinin ölçüsü" haline getirdiler. **Meselelere çözüm bulma yeteneği** önemli unsurdur. Çoğunluk testlerde, belirli bir zaman içinde yapmak şartı da var.

Zekânın Eşitsizliğinin Beyindeki İzleri

Zekânın çeşitleri ne olursa olsun, insanlar arasında zekâ bakımından farklılıklar olduğu lâboratuvar araştırmalarıyla da ortaya çıkmaktadır. Dr. Ojenmann, harika PET (bir nevi röntgen) makinesiyle zihin faaliyetlerini gözetlemekle şunları tesbit etmiştir:

Aşağı İQ zekâlı insanlar, eşyalara isim verirken, bunu beynin yan köşelerini kullanarak yapmaktadırlar (buraların esas görevi, mekân ve dokunma duygularının algılandığı bölgelerdir);

Yüksek İQ zekâlılar, ismi verirken, beyinlerinin daha çok ön (alın) nahiyelerini kullanıyorlar (buraları işitme ve hafıza bölgeleridir).

Beynin farklı bölgelerini devreye sokarak düşünme mekanizması tam anlaşılmamakta; herkes, testlerde görülen zekâ farklarının, beyin işleyiş organizasyonunda da eş-farklılıklar gösterdiği belli oluyor.

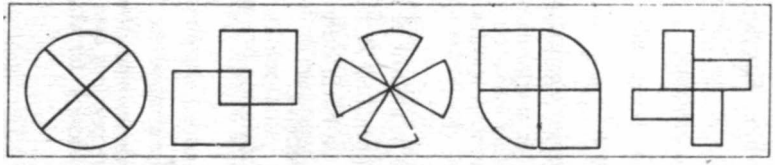
Sınavlarda, ilaçtan başka başarı artırıcı yöntemleri de yeni psikologlar geliştirmektedir. "Gevşeme" (Relax) tekniklerinden bile daha faydalı "Psikolojik Sınav Stratejileri" denenmiş ve başarı oranı yüksek olmuştur: "Kendi kendine telkinler" (*"çok vaktim var, satırları dikkatli oku"; "bu sınavda başarılı olacağım çünkü iyi hazırlandım"*) ve usuller (*sorular üzerinde tek tek yoğunlaşmak; zor soruları sonraya bırakmak...*) gibi.

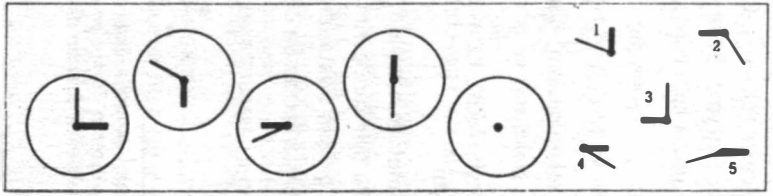
Zekâyı Artırma Olabilecek mi?

Hafızanın ötesinde, Düşünce, hüküm çıkarma, karar verme, hayal gücü ve geleceği planlama gibi zihin fonksiyonları da araştırılıyorsa da, bunlar daha zor ilerliyor. Ancak, bu faaliyetlerin, beynin ön (alın) kısmındaki **"Korteks Birliği"** denen bölgede oluştuğu PET'le yapılan röntgen araştırmalarıyla anlaşılmıştır.

"Dikkat!" uyarılarının beyindeki işlemi de adeta film gibi seyredilebilmiştir.

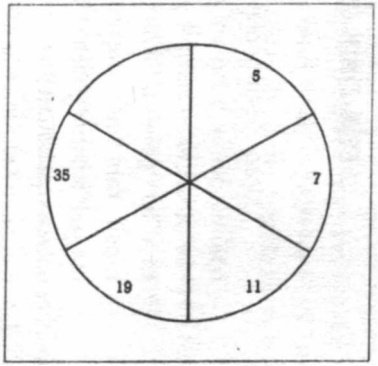
A) Seriyle ilgisi olmayan şekli işaret edin.

B) Boş bırakılmış saate (1)'den (5)'e kadarki seçeneklerden hangisi gelmeli?

C) Eksik sayıyı ilâve edin.

BEYİN-ZİHİN-ÖĞRENME

Kitap eleştirmenleri, bu kitabın temel bölümü olarak hangisini gösterirler bilmem - *ve buna cevap vermek yazara pek düşmez ama*- ben gene de fikrimi söyliyeyim: bu kısımdır. Yani Beyin araştırmalarıyla öğrenmenin yeni sırlarını çözen bilimi ve bulduklarını anlatan bu bölüm.

Bu yeni bir bilim sayılabilir.

Psikoloji (Tecrubi Psikoloji), Biyoloji, Fizyoloji, Kimya ve İletişim -Elektronik ilimlerin birleşmesinden doğan bir bilim dalı. **"Brain-Tech"** (Beyin Teknolojisi) adı da kullanılmaya başlandı.

Prof. Lewis J. Perelman ise buna kâh **"Bio-kimya"** kâh "Bio-Teknoloji" diyor ve şunu ilâve ediyor:

"Bio-kimya teknolojisinin" öğrenim üzerindeki etkisi, bilgiyi aktarmada çığır açan elektronik ve gör-işit araçlarınkini aşmıştır...

İlerleyen "Beyin-Tech", kafatasımızın içindeki zihni bile değiştirecek gibi görünüyor.

"Bu yeni teknolojinin toplum için anlamı ve önemi için ne söylense gene azdır. Bu öyle bir devrim (ihtilâl)dir ki, bütün bir insan neslinin tarihinde bir gelişim noktasıdır ve hatta bunu, gezegenimiz için yepyeni bir çağın başlangıcıdır da diyebiliriz."[*]

Evet, Beyinin içi araştırmaları böylesine önemlidir.

✿
✿ ✿

[*] *Lewis J. Perelman, School's Out-Hyperlearning.. New York 1992, sah. 44-49. Frederic Vester'in Türkçe'ye de çevrilmiş olan a.g.eseri de, öğrenmenin biyolojik temelleri üzerine okunacak iyi bir kitaptır (Arıtan Yayınevi, 1991)*

Yakın zamana kadar Eğitimciler psikologları işlerine karıştırmak istemezler, psikolojinin bulgularından keyiflerince alıntılar yaparlardı. 1960'lardan sonra bu iş değişti. **"Öğrenme"** ve **"anlama"** olayları psikolojik birer işlem olduğuna göre, psikologların bu yoldaki araştırmaları eğitime yön verme hakkını ele aldılar.

Psikolojinin, dış davranışlardan varsayım kurma yerine, beynin içini ve işleyişini incelemesiyle çağ atlama başladı.

Beyin Beyini anlıyabilir mi?

Gariptir ki insanoğlu, atomun içini, denizlerin altını, uzayın derinliklerini merak etmiş, kendi beyninin içini ciddi şekilde araştırmayı en sona bırakmıştır. Uzaktaki galaksileri, mikroskopun altındaki atomun çekirdeğinin işleyişini anlıyorduk da, bunları "beynimiz nasıl anlıyor?" sorusu pek dokunulmadan kalıyordu. Dokunulmaya başlandığında da umulmadık zorluklar çıkıyordu. Çünkü **"beyni" gene "beyinle anlamaya çalışıyorduk.**

Bir şairimiz bu zorluğu "göz" için söylemişti:

"Münhasır vasıta-i ruyet iken

Göremez kendisini dide bile"

(Sırf görme aracı olduğu halde, göz bile kendini göremez)

Beyin de anlama aracı olarak yaratıldığı halde, kendini acaba anlıyamaz mı? Aslında şairin tesbiti biraz yanlıştı: aynaya bakmak suretiyle göz kendini görebiliyordu. Şu halde beyin de, buna benzer bir yolla, kendi kendini anlayabilmeliydi. Bu yol, aletlerle olabilirdi: böylece elektrotlar, ansefalograflar, kimyevi maddeler ve bilgisayarlar, 2000'lere doğru beynin beyni anlamasını sağlıyacak araçlar oldu.

Buna aşırı derecede bel bağlamamalıdır. Çünkü araçların verilerini **yorumlayacak ve değerlendirecek** olan gene de beyindir. Sınırlı duyularla yola çıkan kendine özgü algılaması ile dış dünyadan kendisine aktarılanları "renkli bir gözlükle" görme zorunda olan beyin! Ne var

ki bu metafizik ve "Heisenberg" vâri "belirsizlik" tartışmaların yeri burası değildir. Ama gene de soruyu sormadan olmuyor.

Bütün bu belirsiz noktalara rağmen, Beynin kendisini tam anlıyamasak bile, **işleyişini** inceleyebiliriz.

Beynimizi Kim veya Ne Yönetiyor?

İşin azametini anlatmak için şu kadırını söyliyelim: bu milyarlarca nöronun her birinin, *-Salk Enstitüsünden Dr. W. Shoemaker'in ifadesiyle-* ufak bir bilgisayardan daha karmaşık bünyesi vardır; ve herbir nöron, bilgisayar gibi programlanmıştır. Bu programın dili ise elektriktir ve kimyadır. Şu beynimiz var ya: küçük bir balkabağından daha ufak (insanda 1,5 kilo), görünümü peltemsi ve kirli çamaşır suyu renginde olan biyolojik araç, 10 milyar "elektrik düğmeli" (nöron'lar) ve korkunç karmaşık bir sistemle birbirine bağlı; binlerce bilgisayardan daha fazla işlem yapmaya müsait, galaksiler gibi engin ve sır küpü! Sadece bir **alıcı-verici cihaz mıdır**, yoksa düşünceyi **kendi içinden mi** üretip çıkartır?

Bu metafizik bilmece, biyo-psikologlara göre, bilinen madd-fizik kanunlariyle çözülebilir. Bundan emin görünüyorlar. Öte yandan, "Beyin, Tabiat (Doğa)-üstü akımların sadece bir **alıcı-verici radyosudur**, telsizidir" diyenler kadar, onlar da delilsiz varsayımlarda takılıp kalmışlardır. Şu da var ki beyin, dış dünyayı algılamak için, içinde bir bilgisayar makinesi gibi "düğmelerle" sanki donatılmış. Bilgisayarı yapan belli; ya insan beynini? 2000'lere doğru, her iki taraf da varsayımlarını beyin-içi çalışmalarla cevap bulma çabasındalar.

Ancak, beyin gibi bu kadar mükemmel ve işlemlerini bir bilgisayardan ve bir saatten daha iyi yapabilen "organ/araç" **tesadüfen ve kendi kendine oluşmuş olabilir mi?** Büyük Fransız düşünürü *Voltaire*, din düşmanlığıyla meşhur olmasına rağmen, şunları yazmıştır: "yerde bir saat bulsam ve hayatımda hiç saat görmemiş olsam, içini alıp o birbiriyle karmaşık fakat şaşmayan işleyişini seyrettikten sonra,

bu kendi kendine olmamıştır, elbet BİRİ YAPMIŞTIR demek zorunda kalırım" demiştir.

Bu berrak düşünüş karşısında; hâlâ "insan beyni kendi kendini yaratmıştır; bir Allah faktörü düşünmeye gerek yok" diyenler ne derece haklı olabilir?

İşte bu şahane araç, beyin, nihayet doğru dürüst araştırılmaya başlanmış ve devrim yaratıcı sonuçlar elde edilmeye başlanmıştır.

Şimdi işin inanç, metafizik ve felsefe yönünü bir yana bırakalım ve beynin işleyişine bakalım.

Araçlar, Gereçler

Çeşitli bilim dalları da bu Beyin ihtilâlinden nasibini alıyor. Psikoloji, **"Tecrübi Psikoloji"**den türeyen **Anlaşım** (Cognitive) ve **moleküler psikoloji** dallarına ayrıldı. Tıbbın araçları da artık psikologların elinde: mikroskopik iğneler (bir grup sinirin, hatta tek bir sinir hücresinin içine girip dokunarak, elektro-kimya faaliyetini denetlemek ve ayarlamak için); kafaya yerleştirilip beynin elektromanyetik faaliyetini (dalgalarını) gözlemlemek için **EEG** (elektroansefalograf) ve **MEG** (magnetoansefalograf) duyarları; rontgen, radyo dalgaları, radyoaktif sızmaları 3-boyutlu görüntüler halinde verip beynin yapı ve davranışlarını belli eden **CAT, MRI** ve **PET** tarayıcıları... gibi. Benim yetiştiğim zamanların psikoloğu ile bugünkü *-ve yarınki-* arasında çok büyük farklar var. Benim gibi psikolog olan kızım Amerika'da hayvanlar üzerinde ameliyatlar yapıyor, nöro-biyolog olarak mikroskop altında beyin hücrelerini inceliyor ve çok karışık matematik işlemler yapıyor, bilgisayarı bol bol kullanıyor. Bunlar eski psikologların yapmadığı, yapamıyacağı şeylerdir. Hele eski kafalı eğitimcilerin hiç değil.

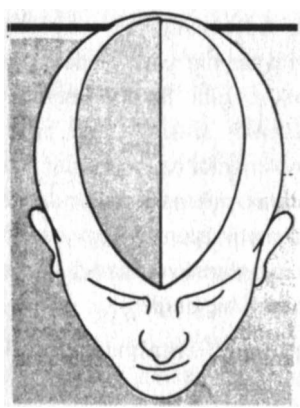
Yeni Psikologların amaçları, beynin "İşlem Haritasını" çıkarmaktır.

Bir başka gaye de, Beynin Sinir-Nöron şifresini çözmektir: dış dünyanın yapısı ve olayları beyne ne şekil bir elektrik kıvılcımı ve kimya damlacığı olarak giriyor? Nereye "konup işleniyor"? Zamanı gelince nasıl bulunup çıkarılıyor (hatırlanıyor)?

Beynimizin içinde 40.000 Km.lik ağ

Ana şifre tam çözülmemişse de, "nakil hatları" belirlendi; nöronlar, bunların "çekirdeklerinden" uzanan kıl gibi "dandrit"ler ve "Akson" denen kuyruklar. Bu sinir uçları uc uca konsa 40.000 kilometre tutar.

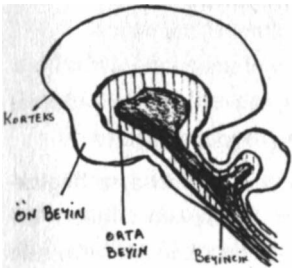
Kaç "nöron" vardır, bu da hesaplanmıştır. 10 milyarla 100 milyar arasında. Bu milyarların herbiri başka nöronlarla köprü halinde bağlantı kuruyor ve beynimizde 1 Katrilyon *(yoksa "trilyar"mı demeli)* irtibat noktası oluşuyor. Bunların belli ki bir görevleri vardır; on yıllık çalışma sonunda ancak 50 tanesininki anlaşılabilmiştir. "nöro-transmiter"lerin kiminin ağrıyı, kiminin "efkârlanışı", kiminin de hafızayı harekete geçirdiği bilinmektedir.

Beynin 2 Yarısı ve Üstüste 3 Bölümü

Beyinden söz ederken **"Sol"** ve **"Sağ"** beyin konusunu ele almamak doğru olmaz.

Bir ara bu konu üzerinde çok durulur ve **Sol** Beynin **Sözlü** bilgi girişini, **Sağ** beyin ise **görüntüyle** beyne giren **"mekân"**la ilgili konuları işlediği; birinin ötekinin alanına karışmadığı iddia edilirdi. Meselâ, **konuşmayla, dille** ilgili yeteneklerle **matematik** ve diğer "mantık"

BEYİN İÇİNDE BEYİN. İNSANDA EN ÖNEMLİSİ ÖN-BEYİN VE KORTEKSİDİR.

konuları münhasıran **SOL** beynin, **yaratıcı** ve **sezişli** bilgiler ise **SAĞ** beynin işidir diye bilinirdi. Salk Enstitüsünden "Neuro" bilimci *Dr. Shannahoff Khalsa*'nın deneyleri, böyle keskin bir yetki ayrılığı olmadığını göstermiştir. Sadece, belirli sürelerle (ortalama 2 saat) beynin bir yarısı hakim olmakta, sonra geri plâna çekilip *(ama gene de katkıda bulunup)* öbür yarının egemen olmasına yol vermiştir. Yeni tekniklerle, ne şekilde çalışmak istiyorsak beynin her iki yarısını da devreye sokarak daha güçlü düşünebileceğiz.

Beynin yanlamasına **"Sol ve Sağ Beyin"** yapısı olduğu gibi, üstüste bir yapısı da vardır ve bu şekilde **3 beyin** mevcuttur:

İlki - *ve en eskiden oluşanı*- **"Beyincik"**tir.

Belkemiğimizin beyne şişkinleşerek giren uzantısıdır. Bu beyin reflekslerimizi kontrol eder, yani düşünmeden yaptığımız şeyleri; nefes almak gibi. Korku ve saldırganlık gibi içgüdü tepkilerinin de buradan kaynaklandığı tahmin ediliyor.

"Orta Beyin", Beyinciğin üzerini kaplamıştır. Artarda yapılacak işler, tehlikeden kaçmak, gıda bulmak gibi ve hisler, belki de bilinç-altı duyguları buradan kaynaklanır.

"Ön-Beyin" (Büyük Beyin) insanda en gelişmiş olan beyin parçasıdır. Üst tabakası ise **"Korteks"** denen en önemli fonksiyonların merkezidir; mantığın, düşüncenin, konuşmanın, yeteneklerin, sanat duygusunun ve sezişlerin yuvasıdır. Ayrıca vücut hareketlerinin de kontrol noktasıdır ve işte eğitimcileri en çok ilgilendiren de bu kısımdır.

"Beynin İçi" Denen Uzay Yoluna Seyahat

Bilgiyarlaşan Beyin

Beyni bilgisayara benzetenler çoktur, bu da tabiidir. Çünkü **"Elektronik Beyni"** icad edenler, insan beynini model almışlardır.

Syracuse Üniversitesinde *Dr. Sehu*, beyne bilgileri aynı bilgisayarda yapıldığı gibi aktarmayı araştırmaktadır. Bilgisayara bilgiler, **"input"** (içeri giriş) noktasından aktarılmaktadır. *Sehu* da insan beyninde böyle bir **"input"** bölgesi bulunduğuna inanır. Ümidi, bilgisayarın "çıkış" **(output)** kanalını insan beyninin **"giriş"** noktasına bağlıyabilmektir. Böylelikle, bilgi "byte"ları, kulak, göz, burun, doku gibi duyu organlarından yararlanmadan, dosdoğru beyne girecek.

Biyolog *J. Mc Alear*, **VSD** adını verdiği bir bio-Kompüter üzerinde çalışıyor. Beynin içine yerleştirilecek bu minyatür-bilgisayar, nöronlarla birleşecek ve beyin gücünü belki bin katı artıracaktır. Koca bir kütüphanenin bütün kitapları bir bio-chip'e doldurulup bu da beyne yerleştirilebilecek ve *Dr. Sehu*'nın 1970'deki gayretlerini gölgede bırakacak, hatta ilkel gibi gösterecektir.

Daha bunlar pratik bir uygulamaya girmedi. Ama eli kulağında... Beyine müdahaleyle, his ve heyecanların nasıl yaratıldığını gördük. Gözle görülmeyen, kulakla duyulmayan bir "tehdit", bir elektrik akımıyla beyinde "tehlike" olarak hissedilmekte ve korku doğmaktadır. Bu zor iş başarılmıştır. Bilgi ise belki heyecanlardan daha kolay aktarılabilir, çünkü hafızaya depo edilecektir; hafızanın ise elektro-kimya usulleriyle işlediği iyice anlaşılmıştır. Daha 10 yıl önce, beyin hücreleri arasında "mesaj" taşıyan 6 kimyasal madde tesbit etmişlerdi. Oysa şimdi 30 tane buldular ve 200 tane olabileceğini düşünüyorlar. 1996'da Alman biyologları, kırmızı kan hücrelerinde buldukları **nitrik asit** gazının beynin işlemesinde ve yönlenmesinde de rol oynadığını tesbit ettiler.

Dikkat'in Radarı ve İlâcı

Ancak asıl önemli olan araştırma alanı, düşünceyle ilgili olanıdır *(hafıza konusunu Beynin diğer fonksiyonlarından soyutlayamıyacağımızdan, önce toplu olarak görelim)*.

Düşünce, hayal gücü, geleceği plânlama gibi zihin fonksiyonlarının tam tarifi güç olduğundan, beyinde bunların merkezlerini bulmak da zor olmaktadır. Gene de, bu faaliyetlerin, beynin **"Korteks Birliği"** denilen bölgesinde yuvalandığı şüphe götürmez. "PET" denilen (Positron Emission Tomografi) rontgen muayeneleri bunu tekrar tekrar doğrulamıştır. Ön-Korteks, alın nahiyesindedir: yani beynin en ön tarafında. Bu bölgeyle sıkı temas halinde olan beynin yan bölgeleri hassas bir radar gibidir: dış dünyanın ses ve görüntülerini sürekli tarar, şüpheli veya önemli bir şey farkederse derhal Ön-Korteks'in dikkatine getirir.

PET rontgeni ile, beynin **"dikkat! hazırol!"** uyarısını alışının ilk resimi çekilebilmiştir.

Gece yarısına kadar çalışan öğrenciler, gece nöbeti tutan askerler, durmadan telefonda karmaşık işler halleden işadamları, bir an gelir, "Konsantre" olamadıklarını farkederler. Sebep, Biyo-Kimya ile ilgilidir: yukarıda sözünü ettiğimiz "Dikkat" hormonları (nöro- transmiter'ler) yeterince beyne ulaşamamaktadır.

Çözüm?

"Dikkat" hormonlarını (ilaç halinde) stres'li öğrencilere ve çalışanlara vermektir. Daha tam bulamadılar, ama bulduklarında, burada da çağ atlanacaktır: İnsanlar ağır şartlarda daha uzun süre "pürdikkat" çalışabilecek, yorgunluk hissetmeyeceklerdir. Ya hapın tesiri geçince ne olacaktır? Ani güçlü hareket için hormonların kana yolladıkları ensülin'in, ya da, fazla içkinin ertesi günkü kötü tesirlerinin görüldüğü gibi olmıyacak mı?

İnsan ve Bilgisayar:

Bir an için tekrar Bilgisayarlara *(fakat şimdiki teknoloji düzeyindekilere değil, "Yüksek Teknoloji" gelişmelerinin vadettiği Bilgisayarlara)* dönelim:

İstikamet, *"Akıllı-Duyarlı"* Bilgisayarlar ve Robotlar dünyasına doğrudur *("konuşabilen", sesle işleyebilen kompüterler bile artık geride kalıyor).*

Hayal-Bilim (Bilim-Kurgu/Science Fiction) roman ve filmlerini kaçırmıyorsanız, bunları sırf fantezi ve olmayacak masallar diye seyretmemenizi tavsiye ederim. Bu hayalci romanların her hayali bir bir gerçekleşmiş ve gelecekte de gerçekleşecektir. Özellikte farklı Bilgisayar ve Robot hikâyeleri çok yakın yarının gerçekleri olacaktır.

Gitgide, insan beynine benzer Bilgisayarlar geliştiriliyor. Fakat, aynı anda, insan beynini etkileyen ve daha da etkileyecek olan bilgisayarların doğmakta olduğu farkedildi. Tıpkı romanlardaki gibi.

Mega Beyin

Gen uyarlamaları, kalıtım hastalıklarını doğumdan önce düzeltme, sonra düzeltme derken, insan yapısını özünden değiştirmeye kadar herşeye el atacağa benziyor -tabbi şiddetli itirazlar bunu durdurmazsa.

DNA molekülünü değiştirmenin getireceği değişikliklerin sonu yok. Bir tanesini söyleyip bu bahsi kapatalım. Ünlü Harvard Üniversitesinden *Dr. Paul DOTY,* beynimizi daha büyük yapma sevdasında. Şöyle diyor: "Yeni ve daha iyi bir insan ortaya çıkarmak için insan türünü islâh etmeliyiz. Aklımda, daha büyük beyinli insanlar oluşturmak geliyor. Bunu hedef almanın ne zararı olur bilemiyorum".(*) "Tövbe Yarabbi'mi demeli acaba? **Ya da "daha iyi insanı" kim tarif edecek? Hangi Değer Yargısına göre?**

(*) *M. Centron ve Thomas O'Toole, Encounters With the Future, sah. 61.*

Ve Garip Uygulamalar

1970'de bir gün gazetelerde garip bir fotoğraf ve haber yayınlandı. Stadyum ortasında ufak tefek bir adam *(Prof. Delgado)*, elinde Televizyonu uzaktan kontrol eden kutulara benzer bir "telsiz", azgın görünüşlü bir boğayla burun burunaydı. Sonradan filmini de gördüğüm bu olay, psikolojinin gerçekten çağ atlamasıydı. Boğanın kafasına önceden alıcı elektrotlar yerleştirilmiş; Profesör elindeki kontrol kutusunun bir düğmesine basınca, boğanın beynindeki **"huzur ve sukûnet"** bölgesini uyarıyor, hayvan da tam saldırırken, Walt Disney'in bir çizgi filmindeki "Barışcı Boğa Ferdinand" oluveriyordu! Bir başka düğme akımı kesiyor ve boğa tekrar eski azgınlığına kapılıp saldırıyordu. Ama profesör korkmuyordu: katil boynuzlar 1-2 metre mesafeye gelince gene "huzur" düğmesine basıyor, boğa kuzulaşıyordu! *(Sonraları kırmızı popolu "Rezüs" maymunlarının terslikleriyle meşhur diktatör sürü reisleri üzerinde de bu uygulandı.)*

Beyni elektrikle uyarma kabil olduğu gibi, kimya yoluyla da etkilemek mümkündü. Nitekim bir başka araştırmacı bir kediyle bir fareyi aynı cam kafese kapayıp, sadece kedinin beynine tesir eden bir gaz fışkırtmıştı. Korkudan deliye dönen kedi fareden kaçacak delik aramış, bulamamıştı. Fareden korkan bir kedi! Ama kafes gazdan arıtılınca, normal haline dönen kedi fareden korkmak şöyle dursun, ona saldırmış ve yemişti. **Korku merkezi** artık bulunmuştu: beyindeki **"Amigdala"** guddesi.

Diktatörlere Yeni Silahlar mı?

Beyini elektrik veya kimya maddeleriyle etkilemekle, korku, umutsuzluk, herşeye boşverme, emirlere **körükörüne** itaat gibi şüpheli veya olumsuz sonuçlar da elde edilebilecektir: "psiko-motor" tesirli ilaçlar piyasaya çıkmıştır *(Amerika'da şimdiden PROZAK ilacı milyonlarca satmaktadır)*. Kötü ellerde *-demokrası düşmanının elinde-* bunun

gibi, ilâçlar silah olarak da kullanılır, Yarının Dünyasını, Orwell'in **1984**'ü gibi bir kâbusa çevirebilir. Kimya Savaşı sade zararlı virüs ve mikrop salgınlarını yaratmakla olmaz; psikolojik teslimiyet de doğurabilir.

Daha olumlu gelişmelerin müjdesini, Pulitzer ödüllü J. Franklin'den alıyoruz: 2000 yılına varmadan, hem zekâyı, hem fikir yaratıcılığını artıracak ilâçlar çıkacak diyor(*).

Görmüyor ama görüyorsunuz.

Okumayı hızlandırma için çalışan eğitimciler, ilerde sözünü edeceğimiz **"Takistoskop"** aletiyle deneyler yaparlarken, **"görüntünün algılanma eşiğini"** bulmuşlardır. Yani göz, gelip geçen bir kelimeyi -veya eşyayı - bu gelip- geçiş hızı bir noktaya erişince artık hiç göremektedir. Gölge gibi değil, hiç yokmuş gibi! Ancak, "hiç görülmeyen" hızlı gelip *-geçmiş kelimenin **aslında görüldüğü**, sadece "idraki" atlayip bilinç-* altına kaydığı tesbit edilmiştir. Buna **"Subliminal"** (algılama altı) adı verildi. Colorado'da Dr. Hal Becker, saniyenin 1/60'ı kadar hızlı olarak **"Coca Cola iç."** cümlesini ekranında göstermiş ve bunu saniyede 30 defa tekrarlamıştır. Bu hızla ekranda hiçbir şey gözükmemiş ve normal film devam etmiş. Aralıkta müşterilerin çok büyük bir kısmı bilinçli olmadan, gidip büfeden Coca Cola içmişler *(satışlarda belirli bir artış olmuş)*. Reklâmcılar bu buluşu hemen benimseyerek Televizyonda kullanmaya kalkınca Amerika'da birçok eyalet bunu yasaklamıştı; müşterinin bilinci olmadan zorlama ve izinsiz beyin kontrolü sayılmıştı.

Fakat iş burada bitmedi. 1985'de bu tekniği kullanan video kasetleri yapıldı. Bilinç-altına etkiyle yabancı dil öğretildiği, gevşeme-rahatlama elde edildiği ileri sürüldü. Daha da sonra Stereo Kaset yapıldı, Sol beyne ve Sağ beyne farklı usluplu mesajlar yollandı! Sonuçlar henüz tartışmalı.

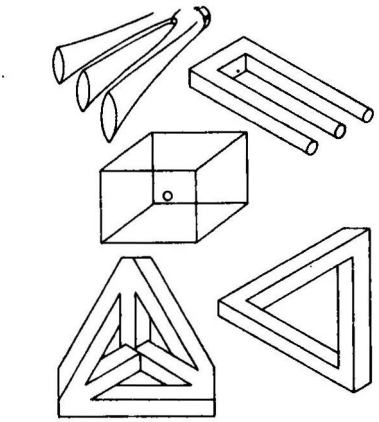
(*) *Molecules for the Mind, 1992. Ayrıca, Washington Post'da (3 Şubat 1985) M. Schrage: "Soon Drugs May Make Us Smarter."*

Uyurken Öğrenmek

Bir başka araştırma, uykunun 4 ayrı aşamasının birinde bilinç-altına ulaşmanın mümkün olduğu sonucuna vardı. Bunun üzerine yastık altına konmak üzere yassı parlak nikelden oparlör (mini-kolonlar) yapıldı; çeşitli dersler teybe alınarak, uyuyan öğrencilere dinletildi. İsbat edilmemiş bir iddiadan hareketle öğrencilerin sömürüldüğüne şahsen inanıyorum. Gene de, yabancı dil öğreniminde biraz faydası olabilir (ayrıntısı için bknz: sah. 239). Bu sahada en son haber, rüyaların kontrol edilebilmesi ve bilinç-altına tesirle ("başka film taktırma") deneyleridir *(ben denedim, bazen oluyor)*. (Ayrıca, bknz, sah. 92)

Mantığın Esaretine İsyan Eden Beyin

2000'lere doğru Beyin araştırmaları daha nice şaşırtıcı buluşlarla eğitimcilerin karşısına çıkacaktır. Daha şimdiden, psikologlar öyle çizgi-resim çizebiliyorlar ki, beynimiz bunların bir kısmını kabul ediyor ve görüyor, ötesini "yaratılış programlanmamda bu yoktu, öyleyse izahı yoktur" diyor adeta. İşte şu 5 resmin kesişme noktaları ve bağlantıları beynimizce "mantık dışı" olarak görüldüğünden, olabilmeleri imkansız sayılıyor. Ama çizilmişler işte!

Başka bir şey daha yapıyor beynimiz:

Amerikan "Akıl Sağlığı Enstitüsü" (NİMH) uzmanı Dr. Goodwin, beynin, normal, mantıki düşünce kanallarını kendiliğinden arasıra bloke ettiğini tesbit etti: beynin bir yerinde, hayal görmeyi sağlayıcı bir hormon molekülünü "kabul için" yaratılmış bir alıcı nokta ("reseptör") keşfetti. Demek ki hep mantıklı düşünme beyne ters gelmektedir.

Psikologlar, eğitimin başka alanlarına da yeni keşiflerle geliyorlar: Yetişkinler eğitimi, yönetici eğitimi, meslek eğitimi, hayat-boyu eğitim; bunların hepsi bu yeniliklerden nasibini alacak.

Başka araştırmacılar, propagandacılara, reklamcılara, eğlence işinde olanlara hatta profesyonel "işkencecilere" bile yarıyacak buluşlarla meşguller. Seks hormonlarımızın davranışımızı etkileyişiyle de uğraşılıyor. Bunlar da ayrı konular.

Huzur Peşinde

2000'lerde bu psikolojik Teknoloji, hem faydalı hem zararlı uygulamalara yol açabilir. Huzur, stres dolu olan çağımızda *-ve herhalde "atlayışlarla" gelecek çağda da-* çok aranan bir şey olacaktır. Afyon ve buna benzer uyuşturucuların, getirdikleri felâkete *-çok kere-* yanaşmayan eski-yeni dervişler, sufiler ve keşişler sabır yolunu tutuyorlardı. Yıllar süren inzivalar ve eziyetler sonunda huzura kavuşuyorlardı. Hint fakirlerinin "yoga"ları da kolay iş değildi.

Ama **"Maharaşi Yogi"** adında biri çıktı, **"Trancendantal Meditation"** tekniğiyle huzuru birkaç ayda verebileceğini ileri sürdü. Bu, Yoga'nın Hint metafiziğinden ve felsefesinden sıyrılmış, pratik bir şekliydi ve Amerika'da pek tuttu. Oradan Avrupa'ya ve bize de yayıldı.

Teknoloji eğilimli Amerikalılar bir başka yol buldular: beynin **Alfa** elektrik akımlarının huzurlu anlarda çoğaldığını tesbit edip, **"Biofeedback"** dedikleri elektronik bir araç icad ettiler. Başa takılan elektrotlarla işleyen bu basit makinenin yaptığı şey, beynin **Alfa akımı** çıkardı-

ğı anlarda yeşil bir ışık yakmaktı. Bunu görünce, *(yani biz beynimizin "huzur" akımı ürettiğini farkedince)* beyin daha fazla **Alfa** çıkarıyor ve böylece **"uyanık huzur"** haline giriyorsunuz. Bu "haleti-ruhiye"deyken anlama da *(yani öğrenim)* kolaylaşıyor. Bu da bizi, "BEYNİMİZİN İÇİ" denilen yeni Uzay Yolculuğuyla eğitime getiriyor.

Beynin Dalgaları ve Eğitim

1970'lerden beri öneminin anlaşılması çok hızlı bir tırmanış gösteren "Beyin-Tech"lerden biri de **"Beyin Dalgaları"** konusudur. Hafıza da, diğer zihin fonksiyonlarımız da beyin araştırmalarından doğan "Beynin Dalgaları" uygulamasından çok yararlanacağa *-veya zarar göreceğe-* benziyor. Şu halde eğitim alanının ana konularından biridir.

Beyin Dalgası nedir?

İnsan beyni, hastane araçlarında çizgilerini görmüş olabileceğiniz gibi, birtakım elektrik dalgaları (akımları) yayınlar. Bunlar duyu, duygu ve zihni uyarılara göre değişirler- yani bir dalgadan başka dalgaya atlarlar; bunlar da **EEG** ("Encephalograph" aletiyle) alınır, kâğıtla çizgiler halinde görülür.

Beynin temel akımları şunlardır:

Alfa, Beta, Delta ve Teta

Beyin bunların hiçbirini yüzde yüz saf olarak yayınlamaz. Nisbetleri değişir. Normal yaşayış sırasında bunlar karışık olarak çıkar. Şu sırada fazla derinine inmeden, şu kadarını anlıyalım:

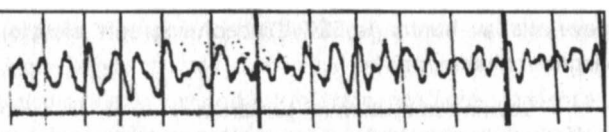
- Yayınların karışımında **"Alfa"** dalgası çoksa, **uyanık bir huzur** hissi duyarız;
- Karışımda **"Beta"** çoksa, **normal** ve tam **uyanık** durumdayızdır;
- Derin **uykudayken** ise çoğunlukla **"Delta"** dalgaları yayınlarız.

• Uykuda **rüya görürken,** bazen de çocuklar uyanıkken, çok nadiren de yetişkinler uyanıkken esrarengiz "**Teta**" dalgaları neşrederiz.

Normalde uyanık değilken		Normalde uyanıkken	
Delta	Teta	Alfa	Beta
0 4	8	12	13 26
Hertz (Saniye/frekans)			
Beyin dalgalarının frekans bantları (EEG kayıtları)			

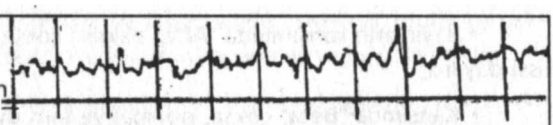
EEG aletinden çıkan çizgilere göre bu dalgaları tanımak mümkündür:

Bu çizgilerin % 80 kadarı ALFA'dır

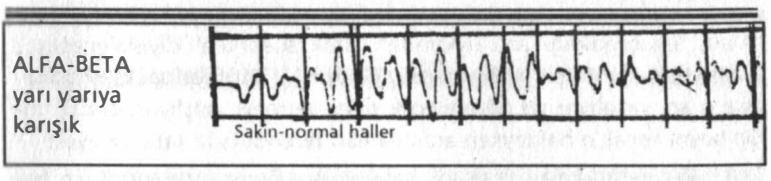

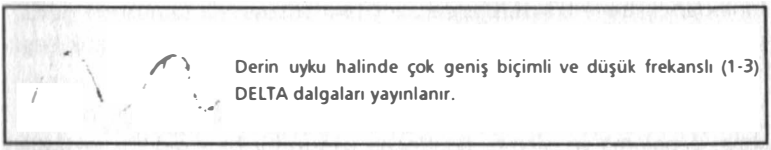
Saniyede 8-12 cycle frekanslı ALFA Dalgaları geniş ve muntazam biçimlidir. Uyanıkken sakin ve huzurluysak çoğalır. Gevşer, dikkatinizi dağıtırsanız, Alfa frekanslarını 12'den aşağı düşürür ve bir nevi VECD haline kavuşursunuz. Dervişlerin Vecdi gibi (ya da YOGA ve ZEN meditasyonu)

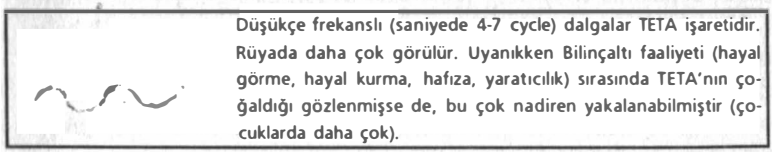
Çoğunluk BETA dalgalarıdır (%5'den az ALFA karışık)

Saniyede 13-26 cycle BETA Dalgaları küçük ve hızlı frekanslıdır. Görme-Duymada ve dikkat yoğunlaşmasında çoğalır. Normal yaşayışımızda görülür.

Derin uyku halinde çok geniş biçimli ve düşük frekanslı (1-3) DELTA dalgaları yayınlanır.

Düşükçe frekanslı (saniyede 4-7 cycle) dalgalar TETA işaretidir. Rüyada daha çok görülür. Uyanıkken Bilinçaltı faaliyeti (hayal görme, hayal kurma, hafıza, yaratıcılık) sırasında TETA'nın çoğaldığı gözlenmişse de, bu çok nadiren yakalanabilmiştir (çocuklarda daha çok).

"Biofeedback" araçları, beyne beyin dalgalarını doğurtturmaz ve kendisi de beyin dalgası üretmez. Tek yaptığı şey, size, beyninizin kendiliğinden çıkardığı dalgaların hangisinin o anda çoğunlukta olduğunu bildirmektir; bu bildirme, meselâ ALFA dalgası için, bir çıngırak sesi veya ışığı yanan bir ampul yoluyla olur (daha gelişmiş aletler, ALFA'yı mavi ışıkla, BETA'yı kırmızı, TETA'yı mor, DELTA'yı da sarı ışıkla belli ediyor.) Ve siz, bunun farkına varınca, hiç zorlanmadan, o dalganın artış sağladığını görürsünüz. Ama gayret etmeye kalkarsanız iş bozulur.

İşte öğrenci bu "elverişli" ruh ve beden haline kavuşunca, öğrenilecek konu, nefes alışlarıyla ayarlı şekilde -teypten- veriliyor.

"TETA" dalgalarını devreye sokmak:

Daha zor olan bir yaklaşım, Beynin TETA dalgalarını hedef alıyor. Colorado Üniversitesi Tıp Merkezinden Prof. Thomas Budnski, saniyede 3-7 frekanslı TETA dalgaları üzerinde çalışanların başında gelir. TETA dalgaları, ALFA'ya kıyasla daha geniş yapılı ve daha düşük frekanslı olduklarından, beyinde daha büyük enerji çalkantıları yapar. TE-

TA'nın tek çoğaldığı an, uykunun" şafak sökerken" diyebileceğimiz uyanmak üzereykenki dakikalardır. Budznski "**Biofeedback**" makinesiyle o anı yakalıyor ve öğrenilecek dersi vermeye başlıyor, çünkü insan beyni ancak o haldeyken anlatılanları tereddütsüz kabul ediyor.

Bu metod kolay ve pratik hale gelince önümüzde *-öğrenim bakımından-* şahane bir ufuk açılacak. (Hatırlamanın da temelinde görülen TETA dalgalarının artması sayesinde, unuttuğumuz pek çok şeyi hatırlamamız mümkün olmaktadır.)

İlmen, TETA, hafızanın bir işareti olarak değil, beynin bilgileri alma, depolama ve işleme işlemlerine uygun bir hale geldiği şeklinde kabul ediliyor. Denemeler bir şey daha ortaya çıkarmıştır: TETA halindeyken beyin, mevcut bilgilerini mantıki yolla değil, bilinç altından sezi yoluyla sentez yaptığı ve "**yaratıcı düşünce**"de TETA dalgalarının rol oynadığıdır. Dinlenirken kafasına elma düşen Newton'un "Yer Çekimi" kanununu keşfedişinde, Arşimed'in de, yıkanırken, birden yarı-çıplak sokağa fırlayarak "Eureka!" (sudan ağır cisimlerin suda yüzebilmesinin esasını buldum!) diye bağırmalarında, herhalde TETA dalgalarının parmağı vardı.

Öğrenme alanında hatırlamaya en çok dayanan konu Yabancı Dil olduğuna göre, hafızaya etki yapan TETA Dalgalarının en hevesli uygulayıcıları, sanırım, Yabancı Dil okulları ve dershaneleri olacaktır.

Beynin "Alfa" elektrik akımlarını kullanarak huzura kavuşma deneylerinin biri

YÜKSEK TEKNOLOJİ İLE "PRATİK ÖĞRENME" UYGULAMALARI

Beyin dalgaları, ses dalgaları, beynin iki yarısının "senkronize" çalıştırılması gibi denemeler artık pratik uygulamalara geçiyor. Bir kısmı "harcıâlem" olan **"Pratik Tavsiyeler"** kısmına geçmeden, bu yüksek teknolojili pratik uygulamaları dikkatinize açalım.

"Mnemonik" denilen pratik hafıza yöntemlerine gelmeden evvelde, çok yakında pratiklik kazanacak olan "Beyin-Tek" uygulamalarını görelim.

Bunlardan, psikiyatrist *Prof. G. Lozanov*'un **"Suggestopedia"** (Beyine Telkinler Tekniği) dünyanın pek çok yerinde, yüzlerce Üniversitede ve okulda uygulanmaya konmuştur. Sonuçlar bilim adamlarınca sıkı bir denetlemeden ve testten geçirilip geçerliliği kabul edilmiştir.

Mesele sade bir lisan öğrenme ve hatırlamadan ibaret değildir. Öğrenciler, derin "gevşeme"ye (relax haline) ve aşağıda göreceğimiz yöntemlere tabi tutulduktan sonra onlara sunulan bilgileri zihinlerine kaydetmede, kavramada, işlemede ve hatırlamada yeteneklerinin fevkalâde arttığını görmüşlerdir.

Lozanov tekniğinin temel yöntemleri şunlardır: Derin "gevşeme", için bütün vücudun gerginliğini giderecek talimattan sonra öğrenci rahat ve arkaya yaslanır koltuklara uzanır; çok ritimli, fakat dinlendirici bir musiki kulaklıklar yoluyla dinletilir. Vivaldi, Teleman, Handel ve Bach gibi Barok bestekârların "largo muvmanları" seçiliyor. Dakikada 60 tempolu bir müziktir bu.

Bir Türk "versiyonu"

Türkiye'de, Osmanlı devrinde akıl hastanelerinde musikinin kullanıldığından hareketle, psikiyatrist Prof. Dr. Rahmi Oruç GÜVENÇ arkadaşım yıllarca araştırmalar yapmış ve terapi uygulamasında hayret

verici sonuçlar elde etmiştir. Bütün dünyada bunun tanıtımını yapan Dr. Güvenç, hasta olmayan insanlarda da stres gideren ve gevşeme halini yaşatan bir müzik geliştirmiştir. Bu musikinin temeli, Türk müziğinde bin yıldan fazla geçmişi olan **Rast** makamıdır. Eski metinlerde bu makamın başa, göze, ruh haline iyi geldiği yazılmıştır. Vals'ın 3/4 ritmine benzeyen **taksim** ritimli "emprovizasyon" (doğaçlama) yoluyla icra edilen bu musiki, arka plânda hiç aralıksız "akan su" şırıltısıyla senkronize edilen müzik aletleriyle verilmektedir (ritim bunda da aşağı yukarı dakikada 60 tempoludur).

Hanover Üniversitesinden Prof. Dr. Butjaver bu kasetlerle denemeler yapmış, diyaframlar çıkarmış ve herbirinin bir ruh hastalığına etkisini ölçmüştür. Sonuçta, psikoterapide kullanılan ilâçlarla karşılaştırıldığında, Slow (yavaş) "Alfa" ritimli musikinin daha tesirli olduğunu kabul etmiştir (1992'de Cerrahpaşa'da bir seminerde bunu bütün dünyaya ilân etmiştir).

Japonların ve diğerlerinin

Japon'ların **"Taiko"** davul müziği, **Budist** rahiplerin şarkıları, Gana'nın **Kraliyet Davulları**, azçok bu "müzikle beyni etkileme" konusuna girer. Kosta Rika cangıllarında Kızıl Derililerden teybe alınan **yağmur sesleri** de gevşeme yaratmaktadır.

Dakikada 60 tempolu ritim, nabız atışını ve nefes alış-verişi de ayarlayıp istikrara kavuşturuyor. Gerek Lazarov'un Barok/largo müziği, gerekse Dr. Güvenç'inki, kalp atışlarını ve nefes alışları yavaşlatıyor, beynimizden seyrek "yayınlanan" daha iri biçimli ve düşük frekanslı Alfa dalgalarının artışına, sonunda da çoğunluk olmasına sebep oluyor (Vücut ve Beyin senkronunu artırmak için öğrencilere ritimli nefes almaları söylenir).

ALETSİZ GEVŞEME ve ALFA

Gevşeme (Relaxation), ister alet yardımıyla olsun, ister aletsiz, hiç şüphe yok ki beyni öğrenimi kabul etmeye uygun hale getiriyor. ALFA dalgaları bunu daha da kolaylaştırıyor.

Aletsiz ALFA dalgasından yararlanmak mümkün müdür? Pek değil ama, hiç de olmaz diyemeyiz. "Gevşemeyi" olduğunca mükemmel şekilde yaparsanız, beyniniz az mikdarda da olsa ALFA üretimini artırır (TETA ise kolay olmaz).

Öyleyse Gevşemeyi en iyi yapmanın yolunu öğrenelim ki, hem biraz ALFA da artsın hem de bu sayede **kolay öğrenmeyi** başarabilelim.

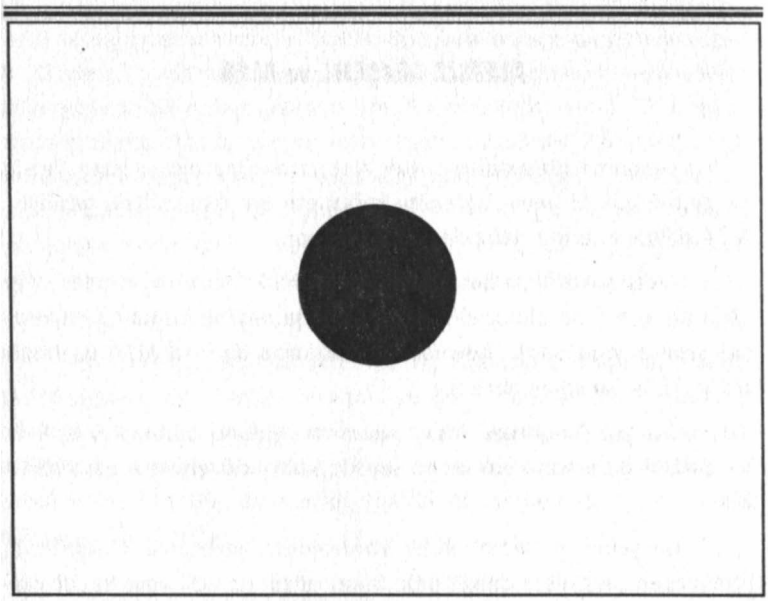
Gevşemenin temel ilkesi kontroldür: heyecanların kontrolü, zihninizden geçenlere dikkat gibi. Bunu gözünüz açık veya kapalı olarak yapabilirsiniz. Göz kapalı olarak bütün duyularınızı iç aleminize çevirebilirsiniz.

Göz açık olarak yapmak biraz daha zordur. Görme fonksiyonu hayat boyunca kullanıldığından açık gözle gevşemek talim ister. Gözünüzü gördükleriniz üzerinde yoğunlaştırmayacaksınız. Yani, **görmeden bakacaksınız.**

1) Karmaşık yöntemle gevşeme:

Şu talimleri yapın (bu egzersizleri, arada dinlenmeden, 10 dakikadan fazla yapmayınız)

• **Aktif Saplanma** (iyi aydınlık bir odada yapılmalı). Normalde gözlerimiz hep kıpırdar. Bu talimde gözlerinizi bir noktaya saplayacaksınız.

No: 1

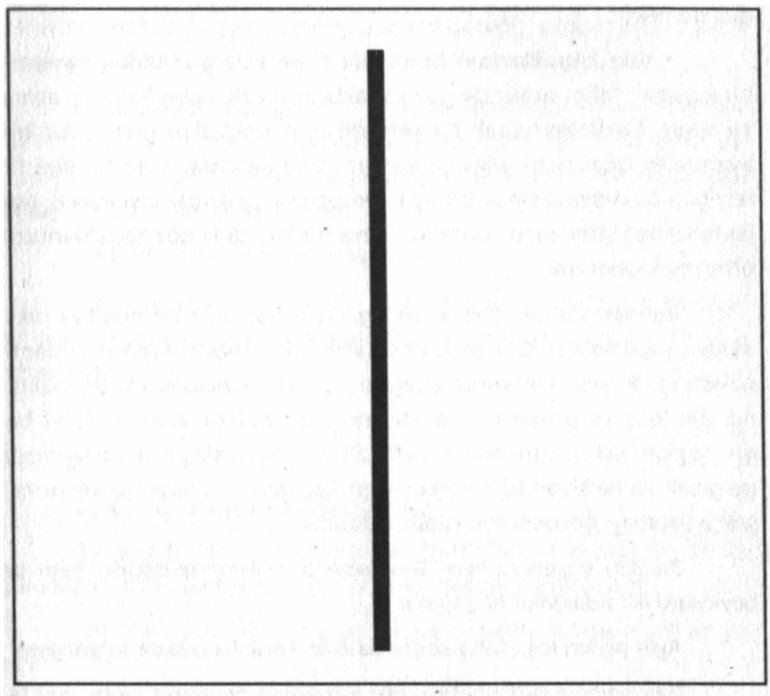
Bu işareti 3 metre ötede bir yere dayayın. Şimdi sabır saatinizi ayarlayın rahat bir yere oturup bu noktaya 5 dakika boyunca bakın.

Bunu yaparken, yan gözle görüntünün titreşip kaybolduğunu farkedeceksiniz. Nokta da silikleşmeye başlar. Böyle olunca dikkatinizi daha da yoğunlaştırın. Noktada *-olmadığını bilseniz bile-* en ufak ayrıntıyı farketmeye çalışın. O zaman noktanın çevresinde bir "ışıldama" seçeceksiniz (buna "Simültane tezat" denir). Bu, göz retinasının bir oyunudur. Nokta hangi renkteyse, o "ışıldama" onun tamamlayıcı renginde olur: Nokta maviyse, "ışıldama" portakal renkte; karaysa beyaz olur.

Bu duyguları ve etkilerini iyice benimseyinceye kadar "Aktif Saplanma" egzersizine devam edin.

• **Göz saplanmasını çözme:**

(iyi aydınlık bir odada rahat oturup yapın)

No: 2

2 no'lu şekli, kolunuzu uzatarak o uzaklıkta tutun (yorulmaması için, dirseğinizi koltuğun koluna dayayın). Derin nefes alın ve gözlerinizi şekle dikin. Nefesinizi verirken, gözlerinizi gevşek hale sokun. Bunu yaptığınızda çizgi gözde kayar gibi olacak ve iki çizgi göreceksiniz. Sakın ha sahifenin dışında hiçbir şeye gözünüzü dikmeyin. Çizgiler kâh birbirine yakın, kâh uzak gözükecektir. Nihayet çizgiler mesa-

felerini koruyacaklardır. O zaman sahifeyi çekin (bu 5 dakikadan fazla da sürebilir). Artık göz kaslarınız gevşemiştir. Bu noktaya geliş, Alfa dalgalarının artışına da sebep olabilir. Artık görmeden bakabiliyorsunuz demektir.

• **Göz kapaklarının kontrolü:** Normalde göz birkaç saniyede bir kıpırdar; talim sırasında göz kapaklarınızı çok yavaş kapayıp açmaya alışın. Gözlerinizi uzak bir yere dikin; o noktadan göz dikkatinizi ayırmadan gözünüzü yavaşça yumun. Göz kapaklarınızın hafifçe titreştiğini farkedebilirsiniz. Bu ağır tempoda açıp-kapamayı (bakış saplantınızı değiştirmeden) yapmaya devam edin, tâ ki göz kapaklarınızın titreşimi kaybolsun.

Bundan sonraki gözkapağı egzersizi gözünüz bir noktaya dikilmeden yapılmalıdır. Göz saplantısı talimindeki gibi bakışınızı saplantısızlaştırın. Bırakın kaslarınız gevşesin. Şimdi gözkapaklarınızı, bakışınızdaki "boş ve gevşemiş" hali bozmadan yavaşça yumun. Tabii bu, göz saplantılıyken yapılandan daha zordur. Egzersizi, göz kaslarınızda gerginlik ve tansiyon hissetmeden gözkapaklarınızı yavaşça ve yumuşakça yapmayı becerinceye kadar sürdürün.

Bu 3'lü egzersiz, hem **Gevşeme**'yi mükemmelleştirir, hem de beyindeki Alfa dalgalarını çoğaltır.

Aynı şeyleri loş, daha sonra da zifiri karanlık odada tekrarlayın.

Gevşemenin püf noktası, göz kaslarının gevşemiş ve bir noktaya dikilmemiş olmasındadır. Bunun için de gözünüzü "homojen" (yani belirli bir yüzeyi) bir şeye çevirmeniz yardımcı olur. Şunlar olabilir:

• Bulutsuz, yıldızsız, aysız gökyüzü;

• Çıkıntısız, çizgisiz, telsiz beyaz bir tavan;

• Sabunla sıvanmış gözlük camları;

• Yüze yakın tutacağınız şeffaf (saydam) beyaz plâstik parçası;

• Dümdüz duvar;

• Yarıdan kesilmiş ve her yarısı göze tutturulmuş pinpon topu.

Bunları 10 dakika kadar yaptığınızda gözünüzün önüne acayip şekiller hayalet gibi yüzer geçer. Bu, görme sisteminiz dış uyarılardan mahrum bırakıldığından, üzerinde durabileceği, saplanabileceği bir şey arayışındandır.

Bu size oyun gibi gelebilir ama kendinizi gözlerinizin hilesine kaptırmayın, Alfa ritminizi kaçırırsınız. O hayallere bile dikkatinizi yoğunlaştırmayın. Bu talimlere alıştığınızda, tam gevşeme durumuna birkaç dakika içinde girebilirsiniz.

Artık şimdi öğrenmeye müsaitsiniz.

İster canlı bir öğretmenin, ister bir teybin sesiyle, öğreneceğiniz şeyi dinleyin, çok çabuk anlıyacak ve duyduklarınızı uzun süre hatırlıyacaksınız.

✿
✿ ✿

2) Kolay yöntemle gevşeme:

Bir de benim, 50 yıla yakındır öğrettiğim ve kendimde de uyguladığım "daha kestirmeden" gevşeme tekniğimi anlatayım:

Rahat bir yere oturun veya bir yere uzanın. Sırasıyla şunları yapın:

1) Gözkapaklarınızı sımsıkı yumun, hatta sıkın, sonra da gevşetin, iyice gevşetin, ama tam gevşetin ve açın;

2) Alnınızı kırıştırın, sonra düzleyin;

3) Tek tek kollarınızı havaya kaldırın ve sanki iple havada duruyormuş da ip kopmuş gibi kendi ağırlığıyla yanınıza düşsün; sakın kol kaslarınızı sıkmayın, gevşek tutun;

4) Ayaklarınız için de aynı şeyi yapın;

5) Sırtınızın, poponuzun kaslarını da gerdikten sonra gevşetin.

Şimdi bu "gevşemiş" ("relax" halini) bozacak hiçbir kıpırdamaya izin vermeyin. Parmaklarınız, kollarınız, gözkapaklarınız kıpırdamaya yeltenecektir (hatta siz oynatmak ister gibi yapın); hemen, aradaki tel veya sinirlerin kopuk olduğunu, bunların yapmanın fiziki imkânı olmadığını hayal edin ve donmuş gibi (fakat kasılmadan!) öylece durun.

Bu arada, gözleriniz açık, belli bir yere bakmadan ("Saplantı" noktasız), iç aleminize dönün. Aklınızdan geçen şeylerin zihninizin "sahnesinde" fazla durmasına izin vermeyin; bırakın kayıp gitsin. Masmavi gökyüzünü veya dalgasız, "çarşaf gibi" ve kıyısız bir deniz veya göl manzarasına dalın, ama sakın uyumayın.

Biraz sonra (ilk yapanlar veya çok ara vermişler için30-40 dakika, devamlı alışmış olanlar için 5-10 dakika içinde) üzerinize tatlı bir rehavet ve huzur çöktüğünü hissedeceksiniz. Hatta bazen ağzınızda şeker gibi bir tat da duyarsınız. Bu stressiz, rahat ortamda dinleyeceğiniz ders teypleri hemen zihninize girecektir.

Gerek ilk verdiğim "gevşeme" tekniği, gerekse "benimki" (ben de başkalarından öğrenip biraz geliştirmiştim), tek başlarına uygulanabilecekleri gibi, birbirlerine eklenerek, daha da iyisi, Dr. Oruç GÜVENÇ'in (Türk 2000 Vakfında satılan) "Musikiyle Gevşeme" kasetlerini dinleyerek de zenginleştirilebilir.

Rahatlamanın çok kere etkili bir yoluda her dinde dua, müslümanlarda da namazdır.

ANLAMA, HATIRLAMA ve BEYİN

Türkiye'de ve "Öğrenme" ile ilgili pazarlama faaliyetleri arttı ve televizyonları kapladı.(*) Dikkat ederseniz, bunların hepsi "**Hafızayı geliştirme**" amacına yönelik.

Şüphesiz "hafıza" (yani "öğrenileni, bilineni hatırlama") anlamanın ve öğrenmenin temel taşlarından biridir. Ne var ki sade hatırlamayı geliştirmekle kalmak, otomobile benzin doldurup da, işletecek olan anahtarı deliğine sokmamak gibi bir şeydir, bir yere varamazsınız. Demek ki başka şeyler de lâzımdır.

Evet, "*Hafıza gereklidir*". Nitekim bilgisayar'ın içine (yani "Hafızasına") veri-bilgi (data) koymazsanız, istediğiniz kadar tuşlara basın, ekranda bir şey göremezsiniz (az şey koymuşsanız, "insufficient data" - "bu konuda içimde yeterli bilgi yok" diye ekranda yazı belirir). Onun gibi...

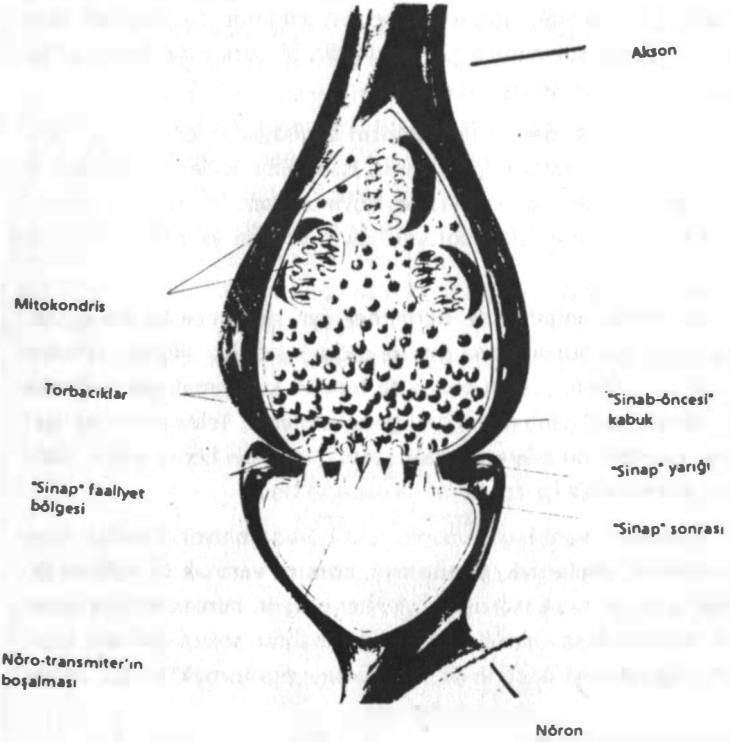
Şu halde, anlamak ve öğrenmek için zihnimize bilgi-veri doldurmakla işe başlamalı, Daha iyisi ve çağdaş yolu bu bilgileri nereden bulacağınızı bilmeli, ondan sonra da bunları kullanmak gerektiğinde "beyin ekranımıza" (zihnimize) geri getirivermektir. Televizyondaki "geliştirme" vaadleri, bu bilineni çabuk hatıra getirmeyi hedef alıyor. Hafızanıza getiriverdiniz iyi de, sonra ne yapacaksınız?

Hafızanın, yani hatırlamanın rolü burada bitiyor. Bundan sonrası "**anlamak, algılamak, düşünmek, sonuca varmak** ve **hüküm çıkarmak**" gibi karmaşık psikolojik işlemler geliyor. Bunları kullanmasını bilmek deminki misalimizdeki otomobile anahtarı sokup işletmek gibidir. İşte "**öğrenmeyi öğrenmek**", "**anlamayı öğrenmek**" budur ve ya-

(*) *Bu kitap baskıya hazırlanırken patlak veren bir skandal habere göre, "Hafıza Tekniklerini" televizyonlarda pazarlayanlar halkı dolandırıp ortadan kaybolmuşlar! Bir bu eksikti!*

zık ki bu çok mühim teknikler ne okullarımızda öğretiliyor, ne de para amaçlı dershanelerde.

Hafızayı geliştirmenin de başlangıç için önemli olduğunu söyledimse de, bu sözümü bir "ve fakat"la düzeltmek istiyorum: gitgide bilgisayarlar o kadar güçlü ve kolay kullanımlı hale geldi ki, çok yakında herkes bileğindeki veya cebine sığan bir bilgisayarın tuşlarına basarak ana-terminal bilgisayara bağlanacak ve aradığı bilgiyi, kendi hafızasından değil, oradan anında elde edebilecek. Ya da "İnternet"ten.

40.000 km.lik ağdan bir "nöro-transmites"in elektrik akımı yaratarak işlem yapışı

HAFIZA / ANIMSAMA

Ezberleme-Hatırlama

Ezbere -*ve dolayısıyle Hafıza talimlerine*- çok eleştiri yapmışsak da, mâkul bir derecede bir önemi olduğunu da inkâr edemeyiz.

Ezberin ve hatırlamanın birçok fonksiyonunu Bilgisayarların devraldığı ve daha da çok alacağı bir gerçektir. Gene de insan beyninin bilgi depolama ve gerektiğinde hatırlama görevleri devam edecektir. Her anki olayları, hüküm vermek için geçmişi, adımızı ve etrafımızdakileri her dakika hatırlamamız için her an notlarımıza, ansiklopedilere ve bilgisayarlara koşamayız. Bu araçları kullanmak için bile (yazıyı okuyup anlamâk, tuşların hangisine basmak gibi işler için) beynimizin hafızasına ihtiyacımız vardır.

Bilim adamları, beyinde hafızaların nerelere depolandığını, "fişlerin" beyinde nasıl aranıp çıkarıldığını (hatırlandığını) yavaş yavaş keşfediyorlar.

Hafıza, beynin en yüksek fonksiyonlarının temelini oluşturur. Yalnız 2x2'nin 4 ettiğini hatırlamak için değil, kendi kimliğimizi bilmek için de gereklidir. Hatırlamak insanı, sonsuzdan sonsuza dek uzanan bağlantısız anlardan yükseltir, geçmişimize bağlar kurar ve bir devamlılık, bir yekparelik ortaya çıkarır.

Hatırlanacak **her şey** beyinde iz bırakır. Prof. R. Desimone'nin dediği gibi, "bir şey gördük müydü, beyinde herhalde sürekli şekilde bir **değişiklik** olur *(kızım Ceylan'ın Amerika'da maymunlar üzerinde yaptığı deneyleri birazdan okuyacaksınız).*

DIŞ DÜNYADAN BEYNİN İÇİNE

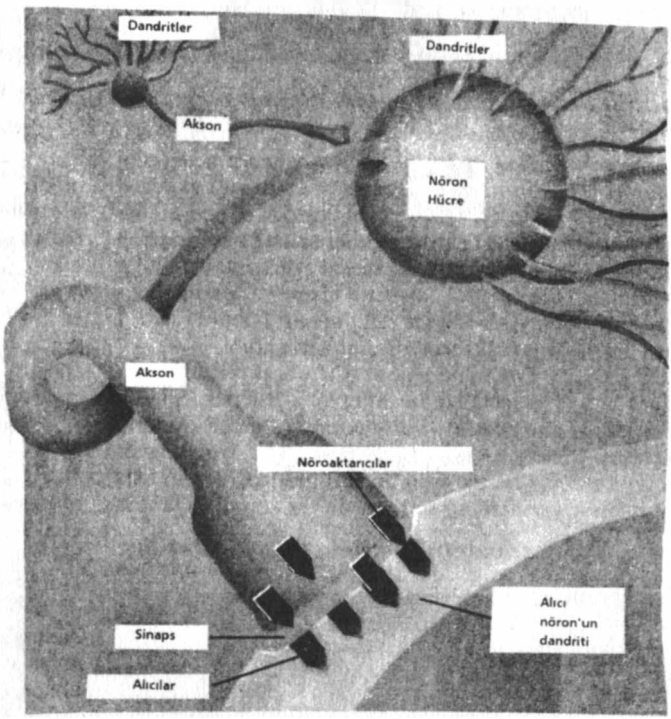
Dıştan gelen tenbihlerin (uyarıların) beyin içindeki yolculuğuna bir bakalım:

• **Önce göz:** görüntü, gözün "retina"sında, bir saniyeden daha az süren bir gölge izi bırakır.

• **Şimdi kulak:** ses kulağa ulaşınca, en çok 4 saniye süren ve gitgide zayıflayan yankılar yaratır. Bu yumuşak "giriş"lerden sonra, bu duyular beyne bir elektrikli mitralyöz gibi şiddetle dalar, bir nöron ateşlenince yanındaki nöron kıvılcım saçar ve atom reaksiyonu gibi zincirleme gider.

Beyin-İçi İletişim

Nöron, beynin aktarma istasyonudur. Bir elektrik sinyali alınca, komşu nörondaki alıcılara nöro-aktarıcılar "ateşler". Bu da yeni bir elektrik akımı doğurur ve o da mesajı taşır.

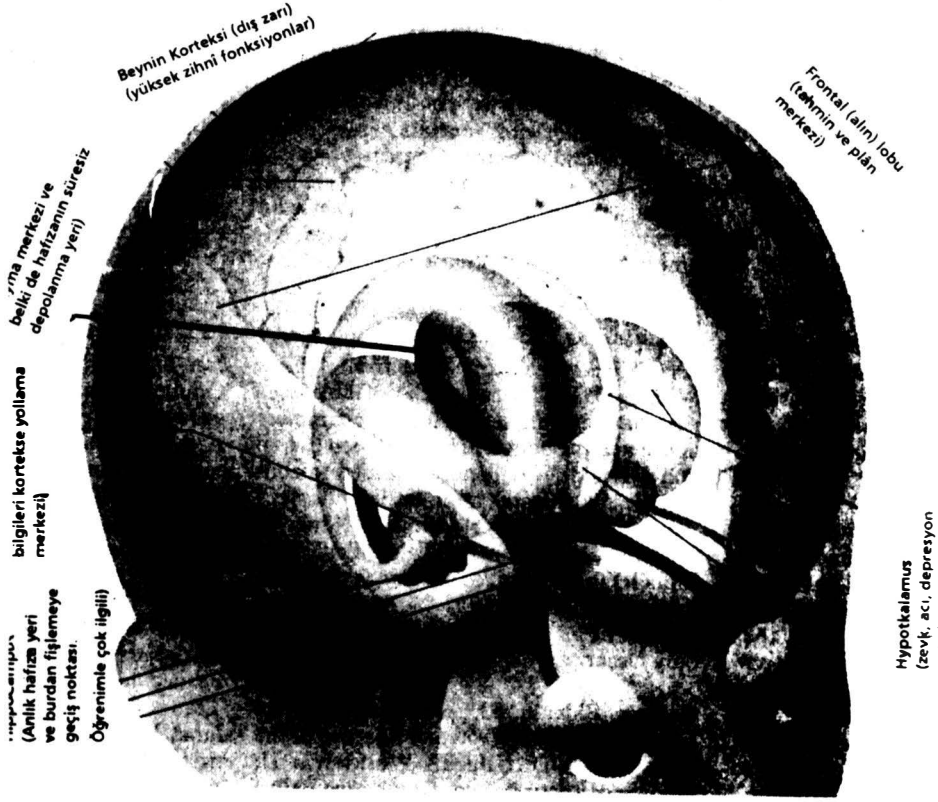
Kısa ve Uzun Süreli Hatırlamalar

Elektrikleşmiş anılar/bilgiler bir dakikadan fazla yaşamaz; buna **"kısa süreli hafıza"** diyoruz. Çoğumuz 7 "şey"den veya sayıdan fazlasını kısa süre içinde akılda tutamayız (ancak kodsuz bir telefon numarası kadarı akılda 30-50 saniye tutulur; ("Çok Hızlı Okuma" bölümünde bunun anlamını göreceksiniz).

DNA'yı keşfedenlerden biri olan Dr. Francis Crick, daha uzun süreli hafızalar üzerinde çalışmış ve birçok yeni keşifler yapmıştır. Dr. Crick'e göre, elektrik akımını alan "dandrit"lerle başlıyor işlem. Nöron'ların ucunda yapışık duran bu tüy gibi şeyler şebekedeki (sirküideki) komşu nörona diken gibi şeylerle bağlıdırlar: bu "dikenimsiler"in bazısı düğme kadar kısa, bazısı da uzun saplar halindedir. Elektrik akımı daha çok kısa olan çıkıntılarca alınır ve komşu nöronlar bunlar sayesinde bir süre "vızınlarlar" (bir kristale vurduğunuzda vınlayan ve yavaş yavaş sönen ses gibi); bu, **"kısa süreli/anlık"** hafızadır. Sonra işlem biter ("misalimizdeki telefon numarası" da) akıldan "silinir".

Uzun "saplar" ise uzunca süreli hafızada rol oynar: **bio-kimyasal** bir işlemle nöronlarda **protein** oluşturur, bunlar da, duruma göre, zevk veya acı merkezlerine yollanıp orada depolanır. Onun içindir ki âşina bir müzik parçası duyulduğunda, o parçayı dinlerken yaşadığımız hoş bir anıyı (sevgilimizle yemek yeyişimizi) hatırlayıveririz; bir "nahoş" olay da, eski "nahoş" bir koku veya sesle hatırlanıverir.

Bazı anılar/bilgiler toptan **"Hippocampus"** ve **"Amydala"** merkezlerine yollanır: burası "tasnif bürosu"dur: herşey "fişlenir" (belki de "fişlenmeden") beynin "Temporal" bölgesine yollanıp sonsuza dek depolanır;

Not: *Bu şemada sadece öğrenimle az veya çok, direkt veya dolaylı ilişkisi olan merkezleri gösterdik. Zihinleri karıştırmamak için yürüme, denge, görme... v.b. merkezleri, zihinleri karıştırmamak için koymadık.*

Çok önemli bulunan bilgiler ise beynin dış zarına (Korteks'e) sevkedilir: beynin en önemli düşünme fonksiyonları burada oluşur ve **"çok uzun süreli"** hafıza da "Temporal" bölgesinde alıkonur (bu "dipsiz kuyuda" neler neler saklanır şaşarsınız. İlerde göreceğiz).

HAFIZAYA GEÇİRME ve ÇIKARMA

Hafıza (veya Bellek) demek iki işlem demektir.

1) Olayı (okunan, duyulan, görülen, koklanan, dokunulan şeyi) hafızada (beyinde) depolamak;

2) Gerektiğinde (bazen de durup dururken) "hatırlamak", yani çıkarıp bilincimizegetirmek.

Hafızaya geçirme

(a) Beyinde hangi olaylar/bilgiler "depolanır", saklanır? Yani, beyini boş bir kaset bandı farzetsek, buna neler kaydedilir?

(b) Kayıt nasıl yapılır?

Birinci soruya 19. yüzyıldan beri psikologlar çeşitli varsayımlar ortaya atmışlar, deneylerde bazısı geçersiz çıkmış, bazıları da kısmen haklı bulunmuştur.

En çok kabul bulanlar, ikili ve üçlü işlemlerdir (bunlar, 2. soruya da cevap vermiş oluyorlar). Şöyle ki:

İkili İşlem: (1) Enstantane (bir anlık) hafıza: Beynin, çok kısa süre hatırlanması gerekiyor diye kendiliğinden karar verdiği bilgiler (rehberden bir telefon numarasını çevirinceye kadar hatırda tutmak gibi); (2) Uzun süreli hafıza (öğrenilmesi şart olan ders veya zevk veren hatıra gibi).

Yaşanmıyan, sadece okunan, duyulan, seyredilen bir malzemeyi veya olayı zor öğrenir, zor hatırlarız. Bunların tekrar tekrar "anlık hafızadan" geçirilmesi gerekir. Beyin bunun üzerine, yeni gelen "bilgi" ile beyinde önceden depolanmış olan benzer bilgiyle karşılaştırır.

Resim, ses, hareket bir araya gelirse daha kolay öğrenilip hatırlanır. Göz, kulak, duyular (tat, koku, temas) ve hareket devreye girmişse, beyin bu olayı/bilgiyi daha "uzun süre" fişlemeye tabi tutar.

Üçlü İşlem: (1) Deminki gibi, çok kısa hafıza Bio-elektrik akımıyla kaydedildiği, çarçabuk da (20-40 saniyede) silinip kaybolduğu farzolunuyor; (2) Orta süre (30-50 dakika) içinde kullanılacak bilgiler *(çayı demlemek, birini aramak gibi)* elektrik akımının kimyevi bir işlemi olur (proteine dönüşür) ve beyne bir süre için yapışır(*); (3) Uzun süre için: bu, yıllarca kullanılması gereken bilgiler ve hatıralardır: kendinin ve ailesinin adları, evlenme günü, kazalar, mesleki bilgiler gibi. Bunlar beynin belirli bir bölgesinde fişlenip saklanır; bu bölgeler, beynin kendi gizli sistemine göre, ayrı ayrıdır. Yabancı dilin bölgesi bulunmuş ve bunun anadil deposundan bile daha büyük bir bölge olduğu saptanmıştır (bknz. Yabancı Dil Öğrenimi bölümü, sah. 213)

Psikolojide Hafıza konusu (özellikle benim alanım olan **"Tecrübi Psikoloji"**de) çok derin şekilde işlenmiştir. Şu anda sizi ilgilendirmiyeceği için, sadece birkaç "dil sürçüsü" terimi sayıp geçelim: **"Bellek çizgisi" "Engram" "geriye/ileriye yönelik ketleme", "Tanıma"** ve **"Hatırlama"** arasındaki ince fark, unutmada **"atrofi"**li, **"enterferanslı"** gibi "bilimsel" etiketler ve çatışan teoriler, pratik öğrenme heveslisi öğrenciyi de, hatta öğretmenleri'de ilgilendirmez. Esas itibariyle ezberlemenin büyük rol oynadığı bu tür öğrenmenin Hafıza/Bellek faslı, minyatür bilgisayarların ve bağlantı kuracakları dev terminallerin daha da yaygınlaşmasıyla önemini birhayli kaybedecektir. Ama gene de -*evvelce de yazdığım gibi*- herşey için makinelerden medet umamayız. Ezber

(*) *Bunun biraz daha uzun sürelisi de (1-2 gün süren hafıza) bu gruptan sayılabilir: ertesi günkü sınav için ezberlenen bilgiler gibi.*

ve hafızanın her zaman hayatımızda ve öğrenimimizde bir yeri olacaktır. Bilgisayarlar da henüz herkesin cebine girmedi ve masasına oturmadı. Onun için bu konuyu biraz daha işlemeden geçemiyeceğim.

Bir Solucan Hikâyesi

Beyin üzerinde yapılan yeni araştırmalar ve deneyler sonucu öyle elektrikli uyarılar ve haplar geliştiriliyor ki, "konvansiyonel" hatırlama yöntemlerinin çoğunun pabucu ergeç dama atılacaktır.

Bakın size bunlardan birkaçını nakledeyim (bazısına doktora çalışmalarım sırasında ben de katılmıştım).

İşe, âdi solucandan başladık. Bu ilkel yaratık, karasineğe nazaran hafıza bakımından bir adım ilerdedir: sineğinki sıfırsa, solucanın ki 1 puandır (sinek belli bir yuva yapmaz, geceyi nerede yakalarsa -camda, duvarda, perdede- orada uyur, çünkü yuvası olsa yolunu zaten unutacaktır.) Oysa solucan yuva yapar ve yolunu unutmaz. İşte bu "bellekli" solucan ezilir, suyu çıkarılır ve bir şırıngaya alınır. Bu sefer çok uzaktan bir yerden bir başka solucan alınır ve ona, "müteveffa" solucanın vücudundan yapılma su şırınga edilir; ondan sonra, ilk solucanın yuvasından çok uzak olmayan, fakat göremiyeceği bir yere bırakılır. Bu ikinci solucan hemen tıpış tıpış birinci solucanın deliğinin yolunu tutar ve içine girer!

Bundan şu sonucu çıkarırdık:

Birinci solucanda yuvasının hatırası (anısı), bir protein maddesi olarak vücuduna depolanmış, öbür solucana iğneyle aktarılınca artık onun hafızasının bir parçası olmuştur.

Amerika'da kızım Ceylân da Tecrübi Psikolog olarak yetişti *(şimdi Profesör)*. O deneylerinde solucanlardan daha öteye gitti ve maymunlar üzerinde araştırmalar yaptı, hatta ekibi, bir şeyler öğrenen maymunun beynini çıkarıp hangi bölgelerde farklılık oluştuğunu arayıp buldular *(Hayvanseverler duymasın!)*.

Hafızadan Çıkarma, Hatırlama

1985'de, Fransız bilginleri, hatırlama anındaki beyindeki faaliyetin fotoğrafını çekebildiler.

Son yıllarda insanlarda da hafızayı canlandıran ilaçlar piyasaya çıktı. İki tesbit yapıldı:

(1) Çok unutanlarda "acetylcholine" maddesi (hafıza tutkalı diyebiliriz) eksikti;

(2) Beyin dalgalarında TETA tümüyle yoktu.

Önce "erken bunama" hastalığına iyi gelen haplar, Korteks'in içindeki nöronları uyardı ve unutma azaldı. Belçikalı biyo-psikologlar, hasta olmayan, fakat hafıza güçlerini artırmak isteyenler için "Vasopresin"i icad ettiler. Bu hapı yutanlar koca listeleri bile kolayca ezberliyebiliyorlar *(bende ne yazık ki alerji yarattı; ayrıca, acı veya lüzumsuz pek çok anıyı da hatırlattığından, hoşlanmayanlar olacaktır)*. "Norepinefrin" ise, öğrenilen şeyi silinmez mürekkeple yazılmış gibi beyne yazıyor. Amerika'da Tulane Üniversitesinde Geometri sınavına giren öğrencilere vurulan iğne sonunda olağanüstü başarılar elde edilmiştir (sporcuların aldığı dopinglerle elde ettikleri başarı gibi şaibeli mi bilmem). Türkiye'da hala *-her Eğitim Bakanının ezberciliğin değiştirileceği vaadine rağmen-* ezber öğretimin % 90'ı olduğuna göre, ne güzel müjde! Ne var ki bu ilaçlar henüz deneme safhasında.

Beyinde "Dipsiz Kuyu" Deposu

Yukarda, anlık hafıza türünün, 30-50 saniye içinde silinip kaybolduğunun "varsayıldığını" yazmıştım. "Varsayım" kelimesini özellikle kullandım, çünkü yeni deneyler, Lavoisier'nin fizik kanunu gibi, **hiçbir şeyin yokolmadığını** ortaya çıkardı. Anlık "bilgi/olay"lardan da öte, bilinçli olarak farketmediğimiz, dikkat etmediğimiz pek çok şeyin hafızamızın dipsiz kuyusunda bir yere yerleştiği ve katiyen silinip atılmadığı anlaşılmıştır.

Kanadalı araştırmacı *Dr. Wilder Penfield* (Mc Gill Üniversitesi), deney gönüllülerinin beynini hafif elektrik akımlarıyla uyarmıştır. Beynin acı duyma algılayıcısı "reseptörü" olmadığından, gönüllülerini bayıltmamış ve uyuşturmamıştı da. Her uyarıdan sonra Dr. Penfield deneyliye ne hissettiğini, ne hatırladığını, nasıl bir tepki duyduğunu sormuştur. Deneye tabi tutulanlar geçmiş olayları, onları aynen şu anda yaşıyormuş gibi hissettiklerini söylemişlerdir. Elektrot hafifçe kaydırılınca bu sefer bambaşka birşey hatırlamışlardır.

Her deneyli, çoktan unuttuğu konuşmaları, şarkıları, şakaları, eylence partilerini, en ince ayrıntısına kadar hatırlamıştır. Hayatları boyunca bir tek kere söylenmiş önemsiz bir sözü bile anımsamışlardır.

Beynin önemli bir özelliği de, depolanan bilgilerin tek bir yerde ve kütüphane gibi konu-konu biriktirilmeyişi. Beynin her yanına dağıtılan "anılar" tam bilinmeyen bir yöntemle "hatırlanıveriyor".

Psikiatrist **Lozanov,** insan beyninin bilgisayarları yaya bırakacak kadar çok bilgi kırıntısı (kompüter diliyle "bit" veya "byte") depo edilebildiğini, çocukken giydiği elbisenin düğme sayısına, yıllar önce tırmandığı bir merdivenin basamak sayısına, anne babasının evinin pencere sayısına, tava kulplarının rengine varıncaya kadar hatırlandığının isbat edildiğini söylüyor.

Adını unuttuğum bir başka araştırmacı, beyin dalgaları egzersizinden sonra hipnotize ettiği bir duvar işçisinin yıllarca önce ördüğü duvarın bilmem kaçıncı sırasındaki bir tuğlanın altındaki çöpü bile hatırlayıp tasvir ettiğini yazmıştı.

San Fransisco Hastanesinden *Dr. David Cheek*, tam anesteziye tabi tutulan ve bir şey duymadığı sanılan hastaların ayıltılıp hipnotize edildiklerinde, cerrahların aralarında konuştukları herşeyi hatırladıklarını yazdı. Rus psikologlara göre, yetişkin bir hasta hipnotize edilince, İlkokul öğrencisiyken yol boyunca geçtiği telefon direklerinin sayısını bile hatırlayabilmiştir; beşikteyken halalarının konuşmalarını hatırlayanlar da çıkmıştır.

Diyebilirsiniz ki, ancak iğne veya ilâçla uyarılıp hipnotizma edilince hafızamız "hatırlayacaksa", bunun "kıymeti harbiyesi" ne? Yoksa sınava girmeden önce hipnotizmacıya mı koşacağız? Hayır, daha pratik yollar var.

Unutmamanın (hatırlamanın) Birkaç Pratik Yolu

• Önce, televizyonlarda reklâm niteliğiinde bir programda da görmüş olabileceğimiz yöntemle başlıyalım.

Birbiriyle ilgisiz bir sürü kelimeyi (20'den fazla sözcüğü) hatırlamanın bir yolu, bunların **herbirine bir resim hayal etmek ve hepsini bir bütün arzeden tablo halinde gözünüzde canlandırmak.** Misal: Osmanlıların duraklama devrindeki başlıca olayları ve geri kalma sebeplerini hatırlamanız gerekti diyelim; listede Yeniçeri başkaldırmaları, kadınlar saltanatı, büyük israf, İnebahtı yenilgisi, ilimde çağa uyamamak.... v.b. var. Hayalinizde kuracağınız "imaj"ları olduğunca **komik yapmaya çalışarak** şöyle bir tablo oluşturun:

Cayır cayır yanan bir yelkenli **gemi**, en yüksek direğinde ayaklarından asılmış, palası elinde palabıyık bir **Yeniçeri** bağırıp çağırıyor, öteki direkte **saraylı bir kadın altın paralar savuruyor** ve bu paralar güvertede sahifeleri yırtık bir iri **kitabın** üzerine düşüyor!

Abuk sabuk ama, asıl öyle olduğu için hepsini hatırlayabilirsiniz.

• **Hikaye kurma yöntemi:** Meselâ, bir kimya işleminde, elementleri karıştırma sırasında bir tanesinin ısıtılması veya birbaşka işlemden geçmesi gerekiyor, fakat bu aşama, önemsiz gibi gözüktüğü için, unutuyorsunuz diyelim. Şimdi o işlemi yangın çıkarmış gibi (veya öğretmen, atladığınızı farkedip size tokat attı gibi) bir hikâye uydurun, unutmazsınız.

• **Şarkı uydurun:** Meselâ, yabancı dilde cümleleri şarkı şeklinde mırıldanarak birkaç defa tekrarlayın.

• **İsim ve surat hatırlamak için:** Amerika'dayken "Double Day" Yayınevi benden, Carnegie'nin meşhur "İsimleri ve Yüzleri Nasıl Hatırlamalı" adlı kitabını, SPÖ tekniğimizle ve özet olarak yazmamı istemişti (bende kalan nüshalarını bulursam bir gün türkçe olarak yayınlayacağım). Burada sadece bir yöntemi nakledeyim:

Yeni tanıştığınız bir insanı bir kuşa veya hayvana benzetin (tabii o yaratığın ismi çağrışım yaptırabilecek cinstense). Veya, bir mesleğe yakıştırın. Meselâ, "Bülent"i "bülbüle", Dembağ'ı, demli çaydanlıklarla donanmış üzüm bağlarına benzetebilirsiniz. Yalnız bu yöntem pek garantili değildir. Amerika'da dalgın bir tanıdığım vardı, Carnegie'nin Hafıza kurslarına kaydolmuştu. Bana, oradaki öğretmenlerden bir psikoloğun beni tanıyıp selâm yolladığını söyledi. Adını da "Bergstein" olarak verdi (Yahudilerde çok rastlanan bir isimdir). Tanıyamadım. "Ama, hafıza yöntemini kullandım, yanılmış olamam; Almanca'da "berg" şehir, "stein" da taş demek, "şehirtaştan" diye düşünüp Bergstein'ı öyle hatırladım". dedi. Ben de, "sen sırasını şaşırmışsın: Steinberg olacak, öyle birini tanıyorum" dedim. Gerçekten de oymuş! (Reşat Nuri merhumun isim hatırlamadaki kurnazlığından az sonra bahsedeceğim).

• **Kıyaslama:** Bilmediğimizin, bildiğimiz bir şeye paralelini bulabilirseniz çağrışım yapabilirsiniz. Hukuk Tarihi sınavımda böyle bir yöntemle yakayı kurtarmıştım. Hocam Prof. Sadi Maksudi Arsel, olayların illâ kesin tarihini sorardı. Sözlü imtihanda bana "Nant Fermanı"nın tarihini sordu. Bu fermanı 4. Hanri çıkarmıştı, bunu biliyordum ama, tarihi aklımda kalmamıştı. Fakat Türk tarihini (kesin rakkamlı tarih hariç) çok iyi biliyordum. IV. Hanri zamanında Osmanlı tahtında 1. Selim (Sarı Selim) vardı, Sokollu'nun sadrazamlığı da 16. y.y.ın 2. yarısındaydı. Hocama "Nant Fermanı 16. y.y.ın sonlarına doğru olmalı" dedim. "**Kesin tarih** 1598" diyerek cevabımı beğenmedi.

Bu sefer de "Magna Charta" anlaşmasının **kesin** tarihini sordu. Gene bu rakkamı hatırlayamadım, fakat zihnimde hemen bir kıyasla-

ma yaptım: bu olay Orta Çağda olmuştu. İngiltereye Norman istilâsından sonra. O çağlar ise Osmanlı devletini kuracak olan Kayı aşiretinin Söğüte ilk yerleşmelerine tekabül ediyordu. Yani 13. y.y.ın başları. "Magna Charta" 13. y.y.ın ilk yıllarında imzalanmış olmalı" dedim. Hocam gene "1215" diye beni azarladı ama, gene de 10 üstünden 9 verdi!

Siz de böyle kıyaslamalarla, tam isabet yapamasanız bile, geçerli bir hatırlamaya varırsınız.

• **Son bir öneri:** Unutmamak istediğimiz bir şeyi yaparken veya okurken, bilinçli şekilde o yaptığınız şey üzerine bir an için dikkatinizi yoğunlaştırın; meselâ, "ben bu anahtarı şu çekmeceye koyuyorum" diye 1-2 defa tekrar edip dikkat edin, aradığınızda hemen bulursunuz *(Keşke bu kuralıma kendim de her seferinde uysam da aranıp durmasam!)*

Yaşlılar ve Hafıza

Geçenlerde, Hititler üzerindeki bir araştırmamı makale halinde yazıyordum. Hititçe'nin, mubalâğacı bazı tarihçilerimizin iddia ettikleri gibi Türkçeyle akrabalığı olmadığını, eski Germenceyle (almancayla) benzerliği bulunduğunu anlatacağım kısma gelmiştim. Bunun en güzel örnekli -karşılaştırmalı delilinin Hrozny'nin **"Les Hitites"** adlı bir kitabında bulunduğunu hayretle hatırlayıverdim. Hayretle, çünkü o kitabı delikanlıyken, 55 yıl önce okumuş, bir daha da kapağını açmamıştım. Kitaplığımda kitabın yerini de hatırlayabildim (bu da 10 yıl eskilikte bir anımsamaydı). Örneğin bulunduğu sahifeyi elimle koymuş gibi buluverdim. Ve makaleme aktardım, kitabı da kapayıp şöyle bir yere koydum.

Yarım saat sonra yazım bitince, örneğin imlâsını bir daha kontrol etmek için Hrozny'nin kitabını almak istedim. Ne gezer! O kitabı birkaç dakika önce nereye koyduğumu bir türlü hatırlıyamadım! Epey zorlandıktan sonra, o da tesadüfen raflardan birinde buldum!

Yarım asır önceki hafızam beni yanıltmamışken, 30 dakikalık bir zaman geçer geçmez bu sefer neden unutuvermiştim?

Bir izah şu olabilir: Kitabı rafa koyuşum beynimde "anlık hafıza-ya" kaydolmuştur, onun için de 10-15 saniye içinde silinmiştir. Ama beynimiz sadece önemsiz ve geçici şeyleri o "anlık" bölüme kaydeder; beynim o kitabın benim için önemli olduğunun, herhalde farkındaydı; onun için en azından "orta süreli" merkeze koymuştur. Gene de hatırlıyamadım. Kalıyor ikinci izah: yaşla hafızanın zayıflaması. 76 yaşında birinde, anıyı/bilgiyi hafızaya yapıştırma tutkalı olan "acetylcholine" maddesinin azalmış olması doğaldı. Onun içindir ki yaşlılar, "eski hatıralarımı çok iyi hatırlıyorum da, yeni öğrendiklerimi hemen unutuyorum" diye şikâyet ederler.

Daha önce sözünü ettiğimiz **Vasopresin** gibi ilaçlar buna bir çözüm. Başka çözüm de, aklımızı daha iyi kullanarak, hafıza eksikliğini telâfi etme yoludur. Yaşlılar bunu çok kere gençlerden daha iyi yapmayı öğrenmişlerdir ve tecrübelerinden yararlanmayı bilirler.

Rahmetli bacanağım romancı Reşat Nuri Güntekin, yaşlandıkça, vaktiyle tanıştığı insanları tanıyamaz olmuştu. Fakat kucaklaşıp, tanımış gibi çok iyi rol yapmasını bilirdi. Karşısındaki konuşurken ipuçlarını yakalar, zihniyle birbiriyle ilişki kurar, biraz da çağrışım, sonunda o kişinin adını da, kim olduğunu da çıkarırdı. Ama karşısındaki, Reşat Nuri'nin başlangıçta onu tanımadığını hiç "çakmazdı".

Bu çeşit zihni faaliyet yaşlanma belirtilerini de azaltır. Amerika'nın ünlü bilim-teknik OMNİ dergisinde K. Keaton'un yazdığına göre, yaşlanmayı geciktirmenin en iyi çaresi, beynin mümkün olduğu kadar çok çalıştırılmasıdır -*kitap okumak dahil*- ("Longevity" - Uzun Ömür Kitabında bunu ayrıntılarıyla kanıtlıyor). Bu zihin faaliyetleri, beyindeki bazı hormonları harekete geçirerek hücrelerin ömrünü uzatmaktadır: Ünlü yazarların, bestekârların hayatlarını inceleyin, çoğu 80-90 yaşına kadar yaşamışlardır. Çok kitap okumak, yazmak, sanatla uğraşmak, tavsiye edilen başlıca faaliyetlerdir. *(Size, kanıt olarak iki*

atasözü: biri Türk: "İşleyen demir paslanmaz"; diğeri Fransız: "yuvarlanan taş yosun tutmaz".)

Evet, yaşlıların hatırlamaları yavaş olur ama, aklını kullanarak gene de altından kalkabilir. Yeni ilâç ve elektrikli tenbihler de gerektiğinde imdada yetişir (bunların ayrıntısını "Beyin-İçi" bölümünde gördük (sah. 58) Yaşlılara da, herkese de (hatta deney farelerine bile!) uykuda öğrenmeyi mümkün kılacak bir gelişme de, Kaliforniya Üniversitesinden N. Weinberger, P. Gold ve Debra Sternberg adlı 3 psiko-biyologdan vadediliyor. Ancak, tek başına uyku yetmiyor, heyecanı uyaran adrenalin hormonlu **epinefrin** ilacının da verilmesi gerekiyor (Science, 1984, No: 4636). Özetle, eski usul ezberi tam rafa kaldırmak için elektronikçiler de, biyologlar da elele çalışıyor.

ÇABUK KAVRAMA - SAĞLAM ANLAMA İÇİN

Pratik Tavsiyeler

(Aslında herkes için ama, öğrenciler için şart)

Fransızların - yarı alay- bir tekerlemesi vardır: **"Bir şeyi az biliyorsan, o konuda ders ver; hiç bir şey bilmiyorsan o şey hakkında bir kitap yaz."**

Bu şakanın doğru tarafı şu:

Öğrenciler derste *(veya ders kitabında)* az buçuk öğrendiklerini bir arkadaşlarına anlatırlarsa ve öğretmeye kalkarlarsa, konu kafalarında daha bir berraklaşır, kendileri de daha iyi öğrenirler *(şakanın 2. kısmı, yani tam bilmeden kitap yazmaya gelince, dilerim yazana faydası olur, çünkü bizde ağızdan dolma bilgiyle kitap ve yazı yazan o kadar çok yazar var ki!)*

Çok ciddi bir eğitim psikoloğu (Dr. B.R. Bugelski) bir kitabında şöyle der:

"Bir kimseye bir şey öğretmenin en iyi yolu, ona öğretmenlik fırsatı vermektedir. Zaten, işin esasına bakılırsa, öğretmenler öğretmez, öğrenirler. Bunu yaparken de, öğrencilerin kendilerine öğretmeleri *(yani öğrenmeleri için)* gerekli olan dürtüleri harekete geçirirler."

Özetle, nasıl çocuk annesinden dili kendi öğrenirse *(anne sadece vasıtadır)*, siz de herşeyi kendiniz öğreneceksiniz.

Öğrenmedeki esas ilkeyi aklınızda tutun:

Beyin, bir gerçeği/konuyu, şu üçgene iyi oturtabilirse iyi kavramaya başlar:

1) Yazının/konunun anlatım yapısı ("Strüktürü");

2) Düzeni;

3) İlişki köprüleri.

Bunların ne demek olduğunu ilerki bölümleri okudukça daha iyi anlıyacaksınız.

Şimdi, basit gibi gözüken pratik tavsiyelere geçelim:

Bunların bir kısmı eskiden beri bilinen ve "iyi çalışanlar" diye tanınanların uyguladığı küçük, fakat çok faydalı usullerdir; daha sonra göreceğimiz yeni tekniklerle birlikte uygulanmalıdır.

1) **Not alma:** Okurken kitabın veya yazının kenarına notlar çıkın (tabii kitap sizinse; değilse bir defter veya kağıda). Eskilerin "der-kenâr" dedikleri bu notlar "telgraf-vâri" kısa sözcükler de olabilir; işaretler de şöyle:

- "bk, sah ... ye": bir başka yerde gene bu konuya ait bir şey var demektir: ilâve, misal, ya da "burada söylediğinin tersini yazıyor orada...." gibi.
- "bk...." (başka bir kaynak doğruluyor veya yalanlıyor)
- ($\overline{\overline{\mathrm{V}}}$): Konu-fikir burada başlıyor.... ($\hat{=}$) burada bitiyor.
- ± : az-çok, belki
- ! : amma da ha!.. İnanmıyorum!
- ? : anlamadım
- ?? : bana ters geliyor, incele.

Bunları, veya kendi düşüneceğiniz başka işaretleri kullanabilirsiniz.

Ben her okuduğum kitabı böyle notlarla doldururum (bu "yardımcılarım" olmasaydı, 40 kadar kitabımın acaba kaç tanesini bitirebilirdim?[*]";

2) Bazı bilgileri ilerde kullanabilmeniz için kitabın sonuna kendinize göre ayrı bir **"endeks"** yapın (alfabetik olmayabilir) ve o bilginin bulunduğu sahifeyi belirtin;

3) İlerde tekrar gözatınca sizde çağrışım yapabilecek kelimelerin **altını** (normal veya fosforlu kalemle) **çizin**; ama, bir yakınımın yaptığı gibi, hemen her kelimenin altını çizerseniz, önemli olanla olmayan kaybolur. Çizeceklerinizi dikkatle seçerek çizin;

4) Okuduğunuz bölümlerin **özetini** çıkarın (modern ders kitaplarının çoğu bunu zaten verir; yeterli değilse veya çok ayrıntıya girmişse kendiniz yenisini yapın);

5) Bu özetlerden veya esas metinden yararlanıp bir **"Şema"** (çizelge) çizin ("Bu kitabın düzeni" bölümündekine benzer bir şey); tekrar çalışırken konuyu kuşbakışı görmenize ve tümüyle anlamanıza yardımcı olur ve böylelikle esas metni tekrar okumaktan kurtulursunuz; veya sadece çizelgenin tam anlatamadığı kısmı metinden bir daha okumakla yetinirsiniz;

6) Psikolojide **"Tor"** sistemcilerinin 1970'lerde öne sürdükleri bir yolu deneyin: daha ilk baştan, yazıların başından başlamayın, evvela **sonuna bir göz atın**: çok kere bu sizin için konunun **varacağı noktayı** "ele verir" ve ondan sonra yeniden ve baştan okumaya başlayınca,

---

[*] *Amerika'da yaşadığım yıllarda kimbilir kim İstanbul'daki kitaplığımdan bazı kitaplarımı alıp satmış. Prof. A.B. Ercilasun sonradan anlattı, onlardan birini sahaflardan bulup satın almış; bana geri vermesini istedimse de, "Senin Divanü-Lûgatı Türk'ün 1. cildinde o kadar çok notun var ki hatıra sayılır" dedi ve vermedi!*

nereye gittiğinizin hep farkında olacağınızdan daha kolay kavrarsınız(*). Tabii ki roman (hele polisiye roman) okurken bunu yapmazsınız!

7) Türkçede (Hint-Avrupa dillerinden ayrı olarak), **fiil çok kere cümlenin sonuna gelir** ve bu bakımdan anlayışı birkaç saniye geciktirir, alıkoyar. Fiil ise -fikrin en önemlisi olmasa bile- en mühim unsurlarından biridir. Onun için cümlenin sonuna hızlı bir göz atarak başlamak anlamayı çabuklaştırır.

8) **Yoğun bir dikkatle** okuyun ve çalışın (Consentration). Dışardan gürültü ve hareket, yetersiz ışık, başağırısı gibi etkenleri gidermeye çalışın; gideremezseniz aldırmamayı deneyin, o da olmazsa çalışmayı erteleyin, yoksa sahifeleri "okuyarak" çevirip durursunuz, 10-15 dakika sonra bir de bakarsınız ki tek bir kelime bile anlamamışsınız.

Hayal kurma da dikkati dağıtır; iradenizi kullanın. En iyi çare de "Hızlı Okuma"dır: dikkatiniz öyle yoğunlaşır ki, araya bir şey girmeye fırsat bulamaz. "Yoğun dikkat" için daha karışık bilimsel tavsiyeleri "Beyin" ve "ÇHO" bölümlerinde anlattık.

"Kavrama"nın psikolojik temel ilkelerine dayanan uygulamalar:

Her ne okursanız okuyun *(Kitap, rapor, gazete, dergi ve bunlardan bir kısım veya sahife)* - daha başlarken listesini birazdan vereceğim- soruları hemen zihninizde sorun ve okudukça cevabını arayın:

En iyisi, Amerika'da "New York Times" gazetesinin meşhur ettiği ve onların haber bültenlerinin ilk paragrafında hep cevaplandırarak kullandıkları soru dizisiyle başlıyalım:

(*) *Önemli bir yöntem olduğu için gene hatırlatalım: Prof. Penington, çocuklar üzerindeki deneylerinde, ayakkabı bağının bağlanmasını bağlar **çözülken** öğretmeye başlıyacağına, ilk önce bağlar **bağlıyken** gösterip çözmüş, ondan sonra bağlamanın öğretilmesine geçmiştir; bu 2. yolla çocuklar ayakkabı bağlamayı daha çabuk öğrenmişlerdir, çünkü nihaî hedefin görüntüsünü bilmektedirler.*

– Kim veya kimler?

– Nedir olay?

– Ne zaman?

– Nerede?

– Nasıl olmuş?

– Niçin olmuş?

– Nasıl sonuçlanmış?

Bu gazetecilik uslûbu bazen her duruma uymayabilir; onun için yelpazeyi biraz daha açalım:

• **Konu nedir?** Okuduğum şey neye aittir? Ne anlatmaya çalışılıyor?

Sormaya ve okurken cevaplar aramaya devam edin:

• **Yazının en ana fikri nedir?**

• **Sorun nedir?**

• **Sorunun sebeplerini** bu yazıda bulabilecek miyim?

• **Sonuç** ve (varsa) **çözümler** olarak ne deniyor, ne teklif ediliyor?

• **Yazarın** konu hakkında görüşü ne? Ana fikri ne?

• Bunları **nasıl işliyor?** Nasıl isbatlıyor veya aksi fikirleri nasıl eleştiriyor? Örnekleri ne? Benzetmeleri?

• Paralel Çizgileri? Yarattığı çağrışımlar?

Her yeni bölüm veya sahifelere geldiğinizde, yeniden bu soruları sorun.

Bu önceleri zor gelebilir; fakat beyninizi talimlerle buna alıştırın. Ayrıntılara boğulmadan okumayı öğrenin *(bunları sonra okur, üzerinde durursunuz)*. Kelimelerin gözünüzü yakalamasına, saplanma

şeklinde yavaşlatmasına izin vermeyin. Yazının, yazarın düşünüş veya bilgi kümesinin tümünü bir kerede algılamaya çalışın. Bunun için de:

• "İşaret kelimelere" dikkat edin,

"Göz Gezdirme" tekniklerinde belirteceğimiz "dikkat edin" türündeki kelime ve cümlecikler, hızlı (ve yanlış yapmadan) anlamanız için çok önemlidir (bknz. sah.) Burada ana prensibi belirtelim: bazı sözcükler işin ayrıntısının ve tekrarının işaretidir: "örneğin/meselâ" (veya "gene bunun gibi...") ile başlıyan cümleler.

Bazısı ise, anlamın değiştirileceğini anlatan heceler (türkçe'de mama=yapma-ma") veya yepyeni bir bahse geçileceğini belirten sözcükler: "bundan ayrı olarak", "ise de"... v.b.

Böylesine **hızlı ve tümü** (yani ana fikirleri) kavrayarak okuyuştan sonra geriye dönüp ve bu sefer ayrıntılara da dikkat ederek okuyun. Ezber isteyen hallerde (özellikle okullarımızda) mecburen okuduklarınızı ezberleyin: Özet ve çizelgelerinizi kullanarak ve evvelki bölümlerde antattığımız "hatırlama" yöntemlerinin de yardımıyla.

İlerki konumuz olan **"Çok Hızlı Okuma"**, **"İyi Anlama"** konusundan çok farklı gibi görünürse de, aslında birbirleriyle bağlantıları vardır. **Hızlı Okuma** zaten anlayışın kolaylaşmasını sağlar; ayrıca, bu yöntemin **"Göz Gezdirme"** bölümünde de göreceğiniz gibi, bu tekniği **doğru** uygulamanız için tavsiye edilenler, bu bahisteki "anlama" ve "kavrama" işlevlerini doğrular ve genişletir niteliktedir.

✿

✿ ✿

Önceki tavsiyeler herkes için geçerlidir.

Bunlar yapılmazsa, saatler geçer, ana fikirler detaylar arasında boğulup kaybolur, pek bir şey anlaşılmaz ve iyi de akılda kalmaz. Ama yapılırsa, bir saat içinde ne kadar çok şeyi anlayıp akılda tutabildiğinizi görür ve şaşarsınız.

İlave tavsiyeler

1) **Daha çok okuyun.** Çok okuyanların, meselâ, ne yapıp yapıp ayda bir-iki roman veya genel kültür kitabı bitirenlerin anlayış yeteneği bilenir. Anlama yeteneğimizi zorlayan, ağır üslûplu romanlar, zor konulu kitaplar okuyun, az anlasanız bile devam edip okuyun. Bu bir nevi egzersiz olur. Hafif halterler pazu geliştirmez;

2) Hep **Temel Fikri** yakalayarak okuyun. Yazının, raporun, kitabın yapısını (strüktürünü) hissetmeye çalışın. Ciddi bir eserde karışık bir cümle dizisi (veya paragraf) gelirse üzerinde fazla durup anlamak için vakit kaybetmeyin, durmayın, okumaya devam edin; emin olun, az sonra o cümlelerin ne demek istediği kendiliğinden belli olacaktır; ya pek de önemli olmadığı ortaya çıkacak, ya da açıklamalar gelecek;

3) Romanda konunun şeridi/ipliği/dokusu nedir? Çatışma neden, kimler arasında, bunları farketmeye bakın. Hikaye türünden olmayan yazılarda ise tema arayın;

4) Hızlı okuyun ama, kendinizi pek de fazla zorlamayın: İlla 500 illa 1000 kelime okuyacağım derken gerginleşirsiniz ve verimli anlamayı kaybedersiniz;

5) Şu gerçeği iyice aklınızda tutun; kelime veya cümlenin okumakla ilişkisi azdır: basılı şeyler, birer karaltı ve semboldür. Nasıl artık kelimelerdeki "harfler"le vakit kaybetmiyorsanız satırlara da saplanmayın, fikri arayın. **Okumak, fikirleri yakalamaktır.** Tekrarda fayda var:

⊙ **Fikirlere yönelerek okuyun.** Bunların arasından da, asıl can alacak fikirleri yakalayın. Okurken gözünüz tek kelimelere (tek tek) veya satıra saplanıp durmasın. Beyniniz gözünüzün peşinden değil, gözünüz beyninizin sorularını ve hızlı arayışlarını izlesin. Gözünüz, ray üstündeki tren gibi kayıp gitsin, yukarki soruları *(ana fikri, sorunu, isbatları ... v.b.)* yakaladıkça duraklasın *(istasyonlara ulaşan tren gibi)*. Ve gene hareket etsin. Beyin, durakta aldığı bilgi yükünü hazmedip,

daha ne gelmesi lazım, neyi bulması lazım onları düşünerek okumayı kaydırsın.

Bunu pek çok kimse kolay kabul edemez. Neden?

Kişiliğinizden doğma sebepler olabilir.

⊙ Belki bir öğrencisiniz, size herşeyi okuyup ezberlemeyi alıştırmışlardır, 2. ve 3. derece fikirleri - ilk hamlede atlamak size zor geliyordur,

⊙ Öğretmenseniz, öğrencilerinizin ödev kağıtlarını yanlış yakalamak için kelime kelime okumak sizde huy haline gelmiştir,

⊙ Hukukçuysanız, ifadelerde yanlış veya yalan yakalamak gayretiyle hiçbir şey atlamamak sizin için her zaman gerekli gibi geliyordur,

⊙ Teknik raporlarla uğraşan meslek sahipleri (istatistikler, muhasebe hesapları, spesifikasyonlar, tıbbi literatür gibi şeylerle uğraşanlar) "ince eleyip sık dokumayı" adet edinmişlerdir,

⊙ Ya da "mükemmelci" ("perfectionist") karakter sahibisiniz veya titiz bir bürokratsınız, herşeyin eksiksiz, sıraya uygun ve belirli bir düzen içinde cereyan etmesini hayatınız boyunca uygulamışınızdır.... v.b.

Bu gibiler için, "ilk hamlede sade ana fikirleri oku ve onlara dikkat et, ayrıntıları atla veya üstünde fazla durmadan ana temaları aramaya devam et" dendi mi tepki gösterirler.

Evet, bir dereceye kadar haklıdırlar; üzerinde çalışılacak bazı şeyler "atlamalara" müsait değildir. Zaten, "Hızlı Okuma"da da göreceğimiz gibi, **"Esneklik"** prensibi vardır; her materyel aynı hızda okunmaz. Yukarda örnek olarak verdiklerimiz şüphesiz ayrıntılarıyla okunmalıdır. Ancak burada bile, yer yer, bazı atlamalar yapmayı, çok önemliyi az önemliden ("Ehemmi mühimden") ayırmak, tümü veren

bir grup kelimeyi veya rakkamı bir kerede okumak daha verimli olabilir.

Ancak, bir materyal türü vardır ki her kelimesi hatta her hecesi ve harfi okunmalıdır: daktilo veya matba dizgi tashihçilerinden ("musahhih"lerden) söz ediyorum. Onlar atlayarak okursa vay halimize. Bir de şiir ve çok edebi usluplu romanlar atlanarak okunmamalı. Düşünün -"Mme Bovary" romanı gibi 16 yılda yazılmış- her kelimesi özenle seçilmiş, cilâlanmış, parlatılmış bir cümleyi nasıl hızlıca okursunuz? Zevkine varamazsınız. Ama bunların ötesinde ana fikirleri yakalamak için hızlıca okunabilecek, yer yer atlanabilecek ne çok malzeme vardır! Önce iyi bir anlamaya ulaşın, ondan sonra, gerekirse, döner herşeyi tek tek okursunuz.

Çalışmanın ruh hali:

Çalışma psikolojisi uzmanı ve pek çok şirkette çalışanlara yol gösteren Prof. Mark Viktor Hansen, çalışma hızını ve kalitesini artırmak için şu tavsiyelerde bulunuyor:

1) Yapılması gereken **işleri bir liste** halinde toparlayın;

2) **İşe en kolay yerden başlayın.** Zordan başlarsanız usanabilir ve "yarına erteleme" yollarını düşünmeye başlar, ya da işi tümüyle atlatmanın yollarını ararsınız. Oysa kolaydan başlayıp hemen sonuçlara ulaşırsanız kendinizi iyi hisseder, işi bırakmaz, zor kısımlara da "tam gaz" girersiniz: Motivasyon (Bu da kendi ilâvem);

3) **Sevmediğiniz bir iş** üzerinde çalışıyorsanız, önceden kendinize bir ödül vadedin (bu da motivasyon);

4) **İyi bildiğiniz, başarılı olduğunuz** (ve hoşlandığınız -gene kendi ilâvem-) konulara ağırlık verin,

5) **Rahat,** içaçıcı bir ortamda çalışın,

6) Kendinizi kötü hissettiğiniz zaman size değer veren, **sevdiğiniz kişilerle konuşun.**"

* * *

Size biraz daha moral verelim:

Bir parça sabırla bu yöntemleri uygularsanız farkı hemen farkedebilecek, hissedebileceksiniz. Daha hızlı okumaya başladığınız, metinleri daha kolayca anlayıverdiğinizi göreceksiniz. Bu sizi heveslendirecek ("motive" edecek)tir. Bu sefer bu yöntemleri daha sık kullanmaya yöneleceksiniz. Böyle yaptıkça da bu usullerle çalışmak sizde alışkanlık haline gelmeye başlıyacak. Alışkanlık demek, öğrenilenlerin bilinç-altına kayması demektir ki, uygulamada zorlanmayı, bıkmayı, yorgunluk hissetmeyi kaldırır, böylece işin zevkini tadacaksınız.

Pratik kazancınız da çaba.

Anne ve Babalara

OKULDA BAŞARISIZLIĞIN SEBEPLERİ

Çocuklar okulda neden başarısız olur?

Bunun bizim eğitim tarzımızla birhayli ilgisi varsa da, bunu abartmamalıyız. Eğitim Sistemimiz, ülkemiz için gereği kadar vasıflı nesiller yetiştirmediği çok doğruysa da, tek tek öğrencilerin "okullarında ve sınıflarında" başarısız olmasında -çok kere- sebep olmıyabilirler. Sistem ezberciliğe dayanıyorsa ve öğrenci ezberlemeyi iyi beceriyorsa testleri ve sınavları geçecek ve "başarılı" sayılacaktır. Ama bu öğrenci, milletimiz için çok faydalı bir genç olmıyacaktır.

Okul sistemine uyamayan ve başarısız olan öğrencide suç kimdedir? Öğretmendedir denebilir ve bu çok kere doğrudur. SPÖ tekniğini Amerika'da uyguladığımızda, çocuk bir dersi anlamamışsa (mesela bizim hazırladığımız bir SPÖ materyelinin sorularına % 6'dan fazla yanlış cevap vermişse) suçu öğrencide değil, öğretmende ve/veya materyelde bulurduk. Ben Columbia Üniversitesinde öğretim üyesiyken,

her ay sınıfımızın ortalama başarı derecelerini idareye bildirmek ve notlar düşükse, nasıl düzeleceğini bildirmek mecburiyetindeydik.

Ortalamalar düşük olursa, "sınıfımızda zeki ve çalışkan öğrenci az da ondandır" denmez, "öğretim üyesi öğretmesini bilmiyor" denirdi.

Anne babada da kusur olabilir ama, son "entel" moda bunu biraz abartmaktadır.

Son bir sorumlu daha var, o da öğrencinin kendisi. Fakat öğrencinin psikolojisi veya davranışı onu başarısızlığa sürüklüyorsa, bunu zamanında farketmek, teşhis etmek ve düzeltme yoluna gitmek sorumlusu gene öğretmen ve okuldur.

Şu halde iyi bir eğitimci, öğrencisinin ne ve nasıl bir çocuk olduğunu anlıyandır.

Tek düzey öğretim ve öğrenci çeşitleri

Çocukların tek bir kalıptan çıkmadıkları artık kabul edilip eğitimleri buna göre ayarlanmalıdır. Bazı çocuklar iri, bazısı ufaktır, bazısı parlak zekâlı, bazısı "normal"dir. Kiminin okulda başarılı olma hırsı ve yeteneği vardır, kiminin yoktur; kimi çocuk olgunlaşmıştır, kimi de, yaşına rağmen, hala çocuktur; bazısı koordinasyon yeteneklidir, çalışkandır, bazısı da değildir; gözlük kullanması gerekirken bundan haberi olmayanlar, kronik bir sağlık sorunu olanlar, kavrama yeteneği yavaş olanlar vardır. Birini heyecanlandıran ve ilgilendiren bir ders öbürünü sıkar, esnetir. Ve nihayet bazı çocuklar saldırgan veya serseri, bazıları da uysaldır.

Başarısızlık sebepleri:

Çocukların okuldaki başarısızlıklarının kendilerinden kaynaklanan çeşitli sebepler olabilir. Aşağıdaki listelerdekilerden biri veya birkaçı bir arada bulunabilir.

• **Yerleştirildiği sınıfın seviyesinde olmıyabilir**. Bu büyük bir sorundur. Okula başlayış yaşı keyfi olarak 7 (bazen 6) olarak devletçe tesbit edilir. Oysa her çocuğun vücut gelişmesiyle zihin gelişmesi farklı olabilir. En çok rastlanan yanlış da, kız çocuğun yaşıyla erkek çocuğunkini bir tutup aynı sınıfa konmalarıdır. Oysa kız çocukları, genelde, erkek çocuklardan 1-2 yıl daha erken gelişirler. Bu yüzden aynı yaşta diye kız çocuklarla aynı sınıfa konan erkek çocuklar hocaları tarafından -ve sonunda kendilerince de- "aptalca" damgası yerler (karşı cinse karşı kompleksli büyümeleri de ayrı sorun);

• **Görme veya işitme zorlukları** olan çocuklar (ve bunun farkedilmeyişi)

• **Ruhen sorunu olan çocuklar** (çoğu az bir psikoterapiyle sınıflarına uyum sağlıyabilecekken bunun ihmal edilişi veya imkan bulunmayışı),

• Zekâ özellikleri yüzünden, normal okullarda değil, başta tür okullarda okumaları gerekenlerin yanlış yerleştirilmesi sorunu: el ve mekanik **beceri** yeteneği yüksek fakat söz veya matematik zekâsı düşük puanlı çocukların meslek okulunda, **çok üstün zekâlıların** ise ayrı okullarda yetiştirilmeleri gerekir. Zekâca geri özürlü çocukların da apayrı bir yerde eğitim görmeleri lâzımdır. Şimdiki sistemimiz bu ayırımları yapmaya çalışıyorsa da, uygulama çok eksik yürümektedir.

• Çok üstün zekâlı olmasa da, **sınıf ortalamasının üstünde zeki** olan çocuklar da başarısız olabilirler (Pedagojide bu gibilere **"under-achiever"** denir: **Potansiyelinin altında başarı gösterenler**). Bunlar, sınıf ortalamasına göre verilen dersi çabuk kavrarlar ve sabırsızlanırlar, bu arada da dalar gider, hocanın anlattığı yeni konuları kaçırırlar. Çare, sınıf içinde "yavaş, orta, hızlı" öğrencilere ve konu ayarına göre ayrı grup köşeleri yapabilmektedir. Biliyorum, bu tavsiyelerin Türkiye okullarında uygulanabilmesi hayal gibi görünür ama, eğitim teknolojisindeki yenilikler imkânlar getirmektedir.

• **Sağlıkça bir sorunu olan** çocuklar. Bunların derdi halolmazsa sınıfta başarılı olamıyacakları aşikardır.

✿ ✿ ✿

Özet:

Bütün bu olabilir haller gözönünde tutulduğunda, başarısızlığın en büyük sebebi, bulunduğu sınıfta olmaması gereken çocukların o sınıfta öğretim görmesidir. İkinci suçlu, gözlük eksikliğinin farkedilmeyişi, 3. sebep de sağlıktır *(özellikle andokrin/hormon temelli olan rahatsızlıklardır).*

Amerika'da eskiden çocukların psikolojik bozukluğu tesbit edilince ya çocuğa, ya da anasına babasına psiko-terapi uygulanırdı. Bugün artık buna çok az vakalarda gerek olduğu anlaşılmıştır. Gene de bizde, hem bazı dayakçı öğretmenlerin, hem de evde ebeveynin davranışları çocuğun başarısızlığında fazlaca bir rol oynadığı kabul edilmelidir *(St. Joseph'in 2. sınıfındayken, "Mösyö Matalon" (adını hala unutmadım!) aritmetik dersinde bana tokat atışı, lise son sınıfına kadar matematikle aramın bozuk oluşuna sebep olmuştu.)*

BAŞARISIZLIĞI BAŞARIYA ÇEVİRMEK İÇİN

(anne babalara tavsiyeler)

Çocuklarımızı, delikanlılık yaşlarına kadar -bazen otuz yaşlarına kadar- sınıflarda hapsediyor, nefes alacakları zaman dershaneye koşturuyor, bahçede oyun oynamak isterken eve gelen hocanın önüne oturtuyor ya da saatlerce görev yaptırıyoruz.

Bu, 20. yüzyılın sonlarında toplumumuzun sosyal bir mecburiyeti olabilir-veya olmayabilir. Çocuğunuzun iyi okullara ve Üniversitelere girebilmesi için bugünlerin o vahşi yarışına siz de katılmak zorunda olabilirsiniz. Bu zavallı yaratıkların dertlerini ve yüklerini biraz olsun hafifletmek ve yardımcı olmak için ana babalar ne yapabilir?

1) Oğlunuz veya kızınız okulda ciddi şekilde zorlanıyorsa, hocasıyla, müdürüyle, varsa, okul rehberiyle konuşun, derdi nedir anlamaya çalışın. Önce sebebi bulun ki reçete işe yarasın.

2) Çare bulmayı yavaştan almayın, aylar yıllar sonra harekete geçerseniz iş işten geçmiş, sorun kronikleşmiş olur.

3) Çocuğun, **arada bir**, isyan edip, "hayır! bugün oturup ödev yapmıyacağım." yahut "okuldan nefret ediyorum! Okula bugün gitmiyeceğim!" diye bağrışlarından fazla tedirgin olmayın. Fakat bu başkaldırışlar sürüp gidiyorsa, bozuk bir şey var demektir. Sebebini araştırın.

4) Başarısızlığın (ve yukardaki isyankâr halin) ana sebebinin, seviyesinde olmayan bir sınıfa konmuş olmasını göstermiştik. Elinizdeyse, başka bir okula, başka bir sınıfa naklettirin. Hazır değilse, çok erken yaşta ilkokula başlatmayın. Sınıf geçemiyecek durumdaysa "torpil" kullanıp geçirtmeyin. Sınıf atlaması için de zorlamayın. Hele çok zor okullara yerleştirmek için yeri göğü sarsmayın. İlerki yıllarda başınız çok ağrır. Daha alt bir sınıfta "başarılı çocuk" sayılması onun öğrenme "motivasyonu"nu artırır, zorlanacağı sınıfta ise hep gerilerde kalması, kırık not alıp durması hevesini kırar.

5) Çocuğunuzun okulda zorlandığının tek işareti karnesi değildir. Arada bir "yorgunum" demesi, okula karşı ters laflar etmesi, sık sık hastalanması, alarm işaretleridir. Sağlık sorunu yüzünden başarısız oluyor hükmüne varmadan önce, acaba derslerin ağırlığı ve, o çocuğun kabiliyetine göre, fazla zorluğu mu sağlığını bozuyor diye de kendi kendinize sorun. Gene de sağlığını tam bir muayeneden geçirin. Göz ve kulak muayenesini hele hiç ihmal etmeyin.

6) "Aşırı Aktif" (hyperactive) denilen tipte bir çocuksa, sınıfta oturup hocayı dinlemek ona azap oluyordur. Tıbbi çarelere başvurun.

7) Çocuğunuz parlak zekâlı olabilir ama, bu onun illa ki olgun olduğunun işareti değildir. Zekâyla olgunluk ayrı ayrı gelişir. Onun için ilkokula erken başlatmak için acele etmeyin. Okul öncesinde okumaya başlamış olması da erken başlatmak için bir sebep değildir; ama ana-okuluna vermek faydalıdır.

8) Evde onu öğrenime heveslendirici bir muhit yaratın ama, dersdışı özel programlarla çocuğu bunaltmayın. Derslerini ihmal ettirmiyecek düzeyde spor yapmasını, eğlenmesini, nefes almasını teşvik edin.

9) Çocuğunuz okulda düşük puanlar alıyorsa, ona evde cezalar vermeyin. O ayrı, bu ayrıdır.

10) Okuldan "çocuğunuz serkeş davranıyor" gibi bir şikayet gelirse hemen çocuğu haşlamayın. Nasıl ateş bir hastalık alametiyse, onun bu davranışı da *(hele yeni belirmişse)* bir sorunun habercisidir. Araştırın.

11) Çocuktan beklentilerinizde gerçekçi olun. Her çocuk "pek iyi" veya "Teşekkür", "Takdir" alacak yetenekte değildir. "Orta" dereceyi de *(kabiliyetine uyuyorsa)* anlayışla karşılayın ve daha iyi yapması için yumuşaklıkla, ödül vaadleriyle teşvik edin. Önemli olan, onun başarı derecesini sizin değil, kendisinin nasıl değerlendirdiğidir.

12) Okulda puanlar hep düşük veya hep yüksek kalmaz. Çocuğumuzun derecesi de bazen düşebilir. Fakat yüksekken hep düşmeye başlamışsa bir sorun var demektir. Sorunun ne olduğunu anladıktan sonra çare bulun; puan meselesini abartmayın ve aile yaşantınızı hep bu konu üzerine oturtmayın. Puan sadece işin nasıl gittiğinin bir işareti, pusulası olmalıdır.

13) "Zinhar" çocuğumuzun ev ödevlerini siz yapmaya kalkmayın.

14) Çocuğunuzu çok zeki diye bilmeniz *(hele bazı işaretler varsa)* tabiidir. Ve bu çocuk kötü karne getirirse hemen "potansiyelinin altında çalıştı da ondan" hükmünü verip zorlamaya kalkmayın. Belki de onun zekâsını abartmışsınızdır ve çocuk, yapabildiği kadar yapıyordur.

15) Okulda (Türkiyemizde) çocuğun düşünme ve yaratıcı fikir üretme yetenekleri geliştirilmemektedir. Onun için bu görev *-maneviyat ve karakter eğitimi gibi-* size düşmektedir. Bu konuda yazdıklarımızı tekrar tekrar okuyun ve uygulayın.

16) Çocuğunuzun okulda olan bitenler hakkında her söylediğine hemen inanıvermeyin.

17) Çocuğun önünde eğitim sistemini ve hocalarını eleştirmeyin. Ülkemizde 40-50-70 kişilik sınıflarda doğru dürüst eğitim yapılamıyacağını ve öğretmenlerin her çocukla yakından ilgilenemiyeceğini kabul edin.

18) Çocuğunuzun olgunluk düzeyi tam gün okulu kaldıramıyorsa *(naz ettiği için değil ve siz de bunu anlıyorsanız)* yarım gün sisteminde olan bir okula naklettirmeyi deneyin.

19) Okulunuzla sıkı ilişki halinde olun. Okul-Aile derneğine girin. İlgilenin.

20) Her anne baba gibi çocuğunuzun başarılı olması için ya azarlıyor, ya dırdır ediyor, ceza veriyor, ödüllendiriyor, teşvik ediyor, dürtüyor, heveslendirici şeyler yapıyorsunuzdur. En etkili "silahınızın" başarısına **sevincinizi belli etmek**, ödüllendirmek ve heveslendirmek olduğunu hatırda tutun. Ama zaman zaman, aşırıya kaçmayan azar ve ceza da gerekebilir.

ÇOCUĞUN OKUL BAŞARISI İÇİN TEMEL KURALLARDAN BİRKAÇI

(Gene anne-baba ve öğretmenler için)

• Çocuğun duygusal sorunlarına yakınlık gösterin. Dertlerini, tasalarını, sevinç ve kuşkularını onunla paylaşın, duygusal bir bağın oluşmasını sağlayın.

• Çocuğun okul sorunlarına, ev ödevlerine ilgi gösterin. Olumlu karşıladığı takdirde ve gerektikçe bu konular üzerinde düşünce alışverişinde bulunun.

• Ev ödevlerini yapabilmesi için zamanın planlanmasında ona yardımcı olun. Yapısına ve kişiliğine uygun bir çalışma yeri sağlayın.

• Okulda gösterdiği çabaları övgüyle karşılayın. Aldığı ödülleri ve iyi notları alkışlayın.

• Ev ödevi sorumluluğunun kendisine ait bir yükümlülük olduğunu ona belirtin ve bu yükümlülüğünü yerine getirdiğinde onu takdir edin.

• Çocuğun elde ettiği sonuçlar düşkırıcı bile olsalar, **elinden gelen yapmış ve çaba harcamışsa,** ondan daha fazlasını istemeyin, gücünü zorlamayın.

• Ona karşı gösterdiğiniz sevginin okul başarısıyla ilişkili olduğu duygusunu yaratmayın. Yetenekli olduğu konularda başarısını geliştirmeye çalışın.

• Çocuğun öğretmeni ile sık sık bağlantı kurun.

• Öğretmenseniz her çocuğun aile yaşamıyla ilgili gerekli bilgileri edinin.

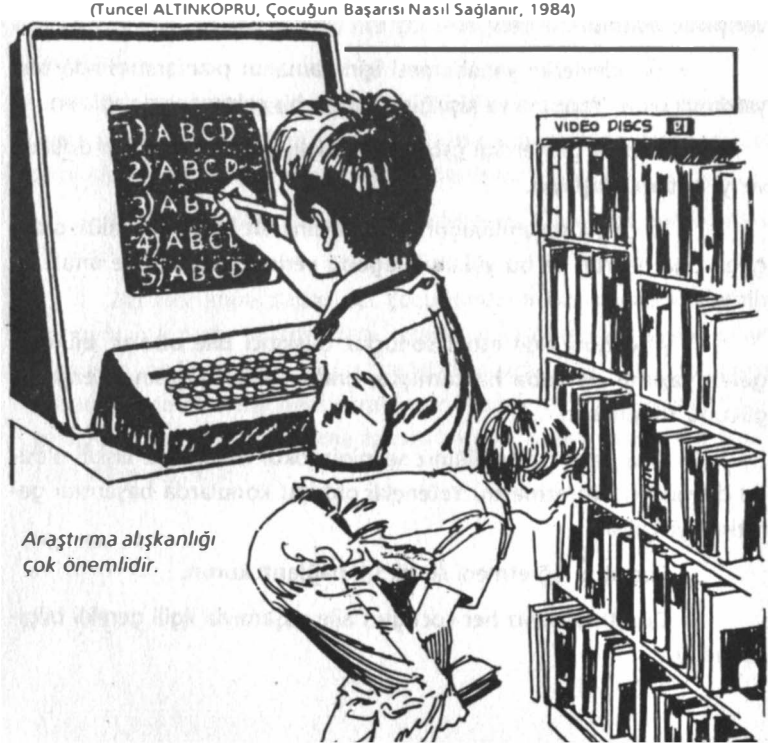
• Ana-baba ve öğretmenler birbirlerini desteklemeli, evin ve okulun gereklerine saygı göstermelidirler.

• Ana-baba, çocuklarına karşı öğretmenini kötülememeli ve küçük görmemelidir. Kuşku duyulan herhangi bir konuda öğretmenin görüşü alınmalıdır.

• Öğretmen, çocuğa karşı ana-babasını yermemelidir. Çocuklar ana-babalarının güçlü, yeterli ve akıllı olduğuna inanmak ihtiyacındadırlar. Onların düşünce ve yargılarına karşı güvenlerini korumalıdırlar.

• Gerek ana-baba ve gerekse öğretmen, iki tarafın da çocuğun iyiliği için çaba harcadığının bilincinde olarak tutumlarını saptamalıdırlar."

(Tuncel ALTINKOPRU, Çocuğun Başarısı Nasıl Sağlanır, 1984)

Araştırma alışkanlığı çok önemlidir.

Bu sefer de, bir zamanın Cumhurbaşkanlığı adayı ve Üniversite Rektörü merhum Ord. Prof. Dr. Ali Fuat BAŞGİL'ın "GENÇLERLE BAŞBAŞA" adlı kitabından bir bölüm (tartışılabilir tavsiyelere [?] koydum):

ÇALIŞMANIN VE BAŞARILI OLMANIN KURALLARI

(öğrenciler için)

"Çalışma hayatının genel kanunları: Okuyucum! Her işin ve mesleğin kendi bünyesine göre çalışma ve işleme usul ve kuralları vardır. Bunu meslek sahipleri bilir. Bir de fizik ve fikri her nevi iş ve çalışma hayatının ve genellikle başarılı olmanın, düşünen aklın şaşmaz kanunları halinde, birtakım genel ve rasyonel düsturları vardır ki, ben burada bunlardan benim bildiğim kadarını açıklayacağım.

• Çalışmak için uygun gün ve saat bekleme. Bil ki her gün ve her saat çalışmanın en uygun zamanıdır. (?)

• Çalışmak için uygun yer ve köşe arama. Bil ki, her yer ve her köşe çalışmanın en uygun yeridir. (?)

• Bir günde ve bir zamanda yapman lazım gelen bir işi (bir dersi, bir vazifeyi) ertesi güne bırakma. Zire her günün derdi gibi, işi de kendine yeter.

• Bir zamanda yalnız tek bir iş yap, yalnız bir ders, bir kitap, hatta bir fasıl üzerinde çalış. Ta ki, dikkatin ve kuvvetin yayılıp zayıflamasın. Bir zamanda birden fazla iş yapayım diyen, hiçbirini tam ve temiz yapamaz. Dünyaca tanınmış olan büyük İslam mütefekkiri "İmam-ı Gazali"ye "İhya-i Ulum" adlı muazzam eserini nasıl bir çalışma ile vücuda getirdiğini sormuşlar: **Bir zamanda yalnız bir fasıl, bir bahis, bir konu üzerinde çalıştım"**, demiş.

• Başladığın bir işi (bir dersi, bir kitabı, bir vazifeyi) yapıp bitirmeden başka bir işe (derse, kitaba ve vazifeye) başlama. Yarıda kalan iş, başlanmamış demektir.

• Bir günün işini (dersini, vazifesini) bitirdikten sonra ertesi gün ne iş yapacağına karar ver. Yahut, hiç olmazsa çalışmaya başlamadan evvel, hangi iş (ders, kitap) üzerinde çalışacağını düşünüp kararlaştır ve çalışmaya bu kararla otur.

• Bir işe başlamadan, bir dersi öğrenmeye, bir kitabı okumaya oturmadan evvel düşün ve çalışman için gerekli olan şeyleri yanında ve elinin altında bulundur. Ta ki, ikide bir kalem, kağıt aramaya kalkıp da dikkatin dağılmasın.

• Bir işe başlamadan evvel o işi (dersi, vazifeyi, kitabı) en kısa bir zamanda, en kolay ve en temiz bir şekilde nasıl yapmak, nasıl öğrenip etüd etmek mümkün olduğunu iyice düşünüp hesapla.

• Çalıştığın bir iş (bir ders, bir kitap, bir yazı) üzerinde herhangi bir güçlüğü yenmeden bir adım bile gerileme. Ve bil ki, yılgınlık maskeli bir tembelliktir. Gene bil ki, çalışma sevgisi güçlükleri yenmekten doğar ve kuvvetlenir. Güçlüğü yenmekten hasıl olan manevi zevk, eşsiz bir zevktir. Emin ol ki, harpte zafer ve işte başarı yılmayanındır. Sebat önünde güçlükler erir ve imkansız görünen, mümkün olur.

• Bir dersi, bir kitabı en basit elemanlarına, kısım, fasıl ve bahislerine ayır. Sıra ile her bahsi iyice ve noksansızca anlayıp öğrenmeden öbür bahse geçme. Fasıllar ve bahisler üzerinde bir kör gibi yürü. Yani attığın adımı iyice basmadan öbürünü atma.

• Devamlı ve planlı çalış. Ve hergün aynı saatlerde mutlaka çalışmaya otur. Çalışmayı uzun süre kesip terk etme. Hasta ve yorgun değilsen tatil aylarında bile yavaş ve az da olsa çalış ki, çalışma alışkanlığın körlenmesin ve tekrar çalışmaya koyulmak için zahmet çekmeyesin.

• Bir iş içerisinde yorulursan dinlenmek için işini değiştir ve çalışma hızını yavaşlat. Fakat dinlenme bahanesi ile, asla boş oturma. Boş oturanın içi, işlemeyen demir gibi, pas tutar.

• Verimli çalışmayı sakın iş üzerinde zamanla ölçüp de, eh bugün şu kadar saat çalıştım, yetişir deme. Çalışmanın sonucuna ve öğrendiğine bak.

• Fikri çalışmalar için, aynı saatlerde devamlı ve düzenli bir surette, günde iki üç saat bile yeterlidir. Büyük islam düşünürü İbn-i Sina, dünyaca meşhur olan Kitabu-ş-şifa'sını, her gün, sabah namazından Bağdat'taki bir camiin büyük kandili altında oturarak, kuşluk vaktine kadar, yani takriben iki saat çalışmak suretiyle vücuda getirmiştir. Meşhur İngiliz düşünürü Spencer, muazzam eserlerini, günde iki saat çalışarak yazmıştır. Her sene bin, bin ikiyüz sahifelik eser veren Fransız edibi Emile Zola'ya bu başarısının sırrını sormuşlar: "Her gün yalnız üç saat çalışır ve yazarım" demiş.(?)(*)

• Sabırlı ol, genç dostum. Damlaya damlaya göl olur ve aynı noktaya düşen damlacıklar, zamanla mermeri bile deler.

• Bir işe başladığın, bir dersi öğrenmeye, bir kitabı okumaya koyulduğun zaman telaş edip sabırsızlanma. Sakin ve metin ol. Yol al, fakat acele etme. Sindirerek çalış ve öğren.

• İşinde ve dersinde herhangi bir fikri noktayı küçümseyerek ihmal edip geçme. Küçük ihmalden bazen büyük zararlar doğduğunu unutmayın.

• Gece yatağına uzandığın zaman, o gün ne yaptığını ve yarın ne yapacağını kendine sormadan uyuma.

(*) *Tartışılabilir. Kişiliğe göre değişen çalışma usulları olabilir. Meselâ, yakından tanıdığım ünlü romancı* ***Isaac Asimov****, evinde, bir memur gibi sabah 9'da daktilosunun başına geçer, 12.*[30]*'da yemeğe gider, 13.*[30]*'da geri gelir ve 17.*[30] *da daktilosunu kapatırdı. "3 Silâhşörler"in yazarı* ***Alexandre Dumas*** *ise romanını yazıp bitirinceye kadar 3-4 gün odasından çıkmaz, yemekler tepsiyle kilitli kapısının önüne bırakılırmış. İş bitince hepsini toptan yermiş!*

• Her gün iyi bir eserden yüksek sesle beş on sahife oku. Bu sayede konuşma ve söz söyleme yeteneğin gelişir.

• Rastladığın edebi, felsefi bazı güzel parçaları ezberle. Bu sayede hem kelime ve ifade hazinen zenginleşir, hem de hafızan kuvvetlenir.

• Çalıştığın bir dersin, bir kitabın fasıl ve bahislerini bitirdikçe, kitabı kapayıp, okuduğunu ezberden özet halinde not et. Bir dersi, bir kitabı en iyi anlayıp öğrenmenin yolu, onu bu şekilde yazmaktır.

• Bir dersten öğrendiğin, bir kitaptan okuduğun fasıl ve bahisleri arkadaşlarında ezberden müzakere ve münakaşa et. Bu suretle hem zekân işler ve öğrendiğin hazmolur, hem hafızan kuvvetlenir; hem de düzgün konuşma ve fikirlerini açık olarak ifade etme yeteneği kazanırsın.

• Dikkat et: Sözlerin ve yazıların kısa, açık ve anlamlı olsun.

• Fikri çalışmanın **herkesin mizacına göre değişen verimli ve eşref saatleri vardır**. Bunlar bazı kimseler için sabahın erken saatleri, bazıları için de öğleye doğru, öğleden sonra, gece saatleridir. Kendini yokla ve senin eşref saatlerin hangileri ise, bunları hiç bir eğlenceye feda edip kaçırma.

• Okuduğun bir kitapla rastladığın güzel bir parçayı veya orijinal bir fikri yerini ve sahifesini işaret ederek not et. Bu suretle biriktirdiğin notları bir dosyaya ve bir fiş kutusuna sırasıyla yerleştir. Bir yazı yazmak veya bir eser yapmak istediğin zaman, bu notlar senin için zengin bir malzeme hazinesi olur.

• Bir konu hakkında bir yazı veya bir eser yazmağa karar verdiğin zaman, evvelâ bu konu üzerinde evvelce yazılmış eseri oku. Ta ki yazılmış ve söylenmiş şeyleri tekrar edip ömrünü israf etmeyesin.

• Gök kubbe altında yepyeni hiçbir fikir yoktur. En iyi fikir, eski bir fikrin yeni bir elbise giymişidir.(?)

• Her şeyden evvel, **ana dilini iyi konuşmayı ve iyi yazmayı öğren. İnsan için en faydalı olanı kendi ana dilidir.**

• Dil bilgisi bir amaç değil, bir araçtır. Asıl amaç olan, fikir zenginliğidir.

• Kişinin kıymeti dilinin altında ve kaleminin ucunda gizlidir. Onu söz ve yazı açığa vurur.

• Bir işi yapıp yapmamakta kararsızlığa düştüğün vakit, iki şıktan herbirinin fayda ve zararlarını iyice hesapla. Faydası çok, zararı az olan şıkkı tercih et.

• Bir işe öfkeli ve sinirli iken karar verme. Bekle öfken geçsin. Zira öfke ile kalkan zararla oturur.

• Çok konuşma. Yerinde ve özlü konuş. Kıymet ve tesir çok sözde değil, yerinde ve özlü sözdedir.

• Kimsenin yüzüne karşı söyleyemediğini arkasından söyleme ve bil ki akadan konuşma korkaklığın en kötü şeklidir.

• Kimsenin cahilliğini yüzüne vurma. Bil ki insanları en çok kızdıran ve gücendiren, cahilliklerinin yüzlerine vurulmasıdır.

• Yalan söyleme. Yalan söyleyen yakalanma korkusu içinde yaşayan hırsız gibidir.

• Daima olduğun gibi görün, göründüğün gibi ol. Olduğundan fazla görünmek isteyen, karşısındakilere kendi ahmaklığını göstermiş olur."

FİKİR ÜRETİCİ DÜŞÜNÜŞ EĞİTİMİ VE YARATICILIK

Fütürologların birleştikleri bir tahmin varsa, o da **yakın gelecekte** bilgi sahibi olmanın, artık makinelerin (gitgide "akıllaşan" bilgisiyar gibi araçların) işi olacağını, sadece bilgi deposu olan insanların iş bulamıyacağı hususudur(*). **"Yakın gelecek"** dedikleri de, ilerki 10-15 yıl- yani tam çocuklarımızın tahsillerini tamamlayıp iş arayacakları günler.

Okullarımız onları o günlere hazırlıyor mu?

Kesinlikle hayır.

Okullar görevlerini hala bilgi yüklemek olduğunu sanıyorlar. Hem de günümüzde geçerli olan fakat yakın gelecekte **belki de iskartaya çıkacak olan** bilgileri.

Düşünmeyi, fikir üretmeyi, yaratıcı olmayı öğretmiyor ve teşvik etmiyorlar. Halbuki **iş aradıkları zaman onlarda asıl bu vasıflar aranacak!**

Gerçi **"yaratıcı düşünce"**, daha çok doğuştan gelen bir yetenektir ama, herkeste bir dereceye kadar geliştirilebilir.

Eğitimciler *(ve biraz da bunu kendi kendilerine yapmak isteyenler)* için aşağıda birkaç yol gösterdik; anne babalar için ise, onlarla ilgili bölümde (sah. 120) pratik bazı yöntemler gösterdik.

Aslında çocuk her an "Yaratıcı, fikir üretici" şekilde düşünür, çünkü, bilgi birikimi olmadığı için, her yeni gördüğü, yaşadığı şeyi kıyaslamalar yaparak kendi gerçeğini bulur. Büyüyünce bu sahifeyi kapatırız. "Tecrübelerimizden yararlandık, öğrendik" deriz, oysa o tecrübelerin esiri olmuşuzdur, zihnimiz donmuş kalmıştır. Ancak "Yaratıcı

(*) *17 ünlü Gelecekbilimcinin görüşleri için bknz: "What Futurists Believe" (World Future Society, 1990). Eğitimin 3 yönünü bu Futurist'ler şöyle sıralıyor: kitle eğitimi, hayatboyu yeniden eğitilmek, teke-tek eğitim (Sah. 284).*

düşünüş" eğitimidir ki beynimizdeki buzları çözüp fikir üretmemizin kanallerini açabilir.

Bir kitabımı hazırlarken(*), "Avrupa Topluluğuna girersek 2000'li yıllarda Türkiye ne olur?" -olumlu, olumsuz alternatifli senaryolar üretilmesi için, üniversitelerimizden 6 genç doçentimizi bir araya getirdim. Ne yazık ki 4 saat süren toplantıda hep bilinen şeyler tekrarlandı ve son 10 dakikada iki katılımcı hariç, yeni fikir üreten çıkmadı.

Özellikle gençleri seçtiğim halde böyle bir **"fikir kısırlığı"** beni ziyadesiyle üzdü. Demek ki dedim, eğitimimiz yaratıcı düşünüş eğitimine hiç yönelmemiş(**).

Buna karşılık geçenlerde "Toplumsal Uzlaşma" adlı bir vakfın kuruluş çalışmaları için bir araya gelen 12 genç ve gençce işadamımıza "Beyin Fırtınası" tekniğini anlattık; ondan sonra da, Vakfın örgütlenmesi, üye bulması ve tanıtılması yolunda fikir üretmeleri estendi. Bir otelde, sabah 9'dan akşam 5'e kadar süren bu beyin hareketinde (buna "Arama Toplantısı" denir) tam 209 fikir üretilmişti! Bayağı gururlandım.

Bunu bekliyordum, çünkü katılmacılara "Yaratıcı Düşünme"nin bazı ilkeleri öğretilmişti.

(*) ***"21 y.y.da Dünya ve Türkiye"**, 1988*

(**) *Tınaz Titiz, **Gözlem**'de çıkan bir yazısında (1993), şu çok çarpıcı rakkamlarla, yaratıcı fikir üretmede ne denli geri kaldığımızı anlatıyor: "Ülkemizde patent yasasının çıktığı 1800'lü yıllardan günümüze kadar geçen süre içinde, yaklaşık 23 bin adet patent tescil edilmiş olup, bunun 20 bin kadarı yabancıların Türkiye'de tescil ettirdikleri patentlerdir. Yaklaşık 200 yıldaki toplam patent sayımız, ABD'de 1 haftada yapılan başvuru sayısının yarısı kadardır..."*

Bilgi-Haber-Fikir insan beyninde farklı boylu ve yönlü dalgalar yaratır: Bunlardan birlikte hareket edenlerine **"rezonans"**, kesişenlerine de **"interferans"** denir. Bu farklı boylu ve yönlü dalgalar aralarında birleşince ve kesişince yeni bilgi/fikir modelleri doğar, yeni anlamlar, yeni yaratıcı fikirler oluşur. Bu oluşmayı Vester, lazer ışınıyla çekilen holografik fotoğraflara benzetir(*).

Filmcilikte çığırlar açan ve müthiş hayal gücüyle çizgi filmi milyonlara sevdiren Walt Disney, yaratıcı düşünüşü teşvik için Hollywod'daki stüdyolarında kurduğu **"Hayal Kurma Dairesi"**ni (Department of Imagineering) 1959'da ziyaret ettiğimde hayran kalmıştım (o sırada, yanlış hatırlamıyorsam, "Pamuk Prenses" veya "Peter Pan" çekiliyordu).

Yaratıcı düşünüşü köstekleyen pek çok şey varsa da, şu ikisi akılda tutulmalıdır: 1) Hemen bir çözüme yaklaşmak; 2) Sorunu çok dar şekilde tanımlamak ve alışılmış klişelerden hareket etmek(**).

ÇOCUĞUNUZA FİKİR ÜRETMEYİ SİZ ÖĞRETİN

Okullarımız en doğru eğitim metodlarını çocuklarımıza bir türlü veremiyor. Yer yer, araştırma, film veya videolu öğretim ve bilgisayar destekli eğitim gibi, eski ve yeni teknikler deneniyor. Bunları da inkâr etmemeli.

Bilgiyi Kullanmayı Öğretmek

Şüphesiz faydalıdırlar, fakat **düşünme** ve **yaratıcılık** gibi eğitimin en faydalı, en gerekli yeteneklerini **bunlar veremez**. Verebilecek yepyeni sistemler ise, okullarımıza kimbilir kaç yıl sonra girecektir -o

(*) *a.g.e., sah. 124*
(**) *The Years Ahead, s. 139.*

da gelebilirse-. Eliniz kolunuz bağlı durmayın. Hayatta en geçerli beceriyi çocuklarınıza kendiniz veriniz.

Çocuğunuzun, beynine bilgi yığması faydalıysa da, bunları kullanmasını bilmesi daha da yararlı olacaktır. Bu da düşünmekle olur. Öyleyse düşünmeyi öğrenmelidir. Edinilen bilgilerin, yeni durumlara nasıl tatbik edileceğini, bir mucit gibi nasıl fikirler üretebileceğini öğrenirse hayatta sırtı yere gelmez. Bunu ona anlatınız.

Zeki Çocuk İllâ İyi mi Düşünür?

Ama kendiniz de bu zihniyeti benimsemelisiniz. **"Düşünme"** denince bundan ne anlıyorsunuz? Çocuğunuz zekiyse, kendiliğinden iyi düşünmesini bilen bir çocuktur diyebilir misiniz? Hayır. Çok kere zeki insanlar iyi düşünmeyen tiplerdir. Çabuk cevaplar verdikleri için tembelleşir, muhakeme yapmaya vakit ayırmazlar. Bir de bakarsınız, yavaş çocuk, (soruları "geviş getiren" çocuk) daha derin cevaplar veriverir.

Bu iş için oğlunuzun veya kızınızın liseye veya orta okula girmesini beklemeyin; ilkokulda bile bazı şeyler öğrenebilir. Meselâ, "eğer..." diye başlıyan bir fıkra anlatın ve böyle bir cümlenin, o olayın doğru olmadığını mı gösteridiğini sorun. Denemeyi yapanlar, çocukların ortaya attığı fikirlerin orijinalliği karşısında şaşıp kalmışlardır.

Çeşitli Yöntemler

Çocuklarınızla beraber televizyon seyredin; onları sinemalara, müzelere, camilere götürün. Sakın konuşup durmayın, **sual sorun**: duydukları, gördükleri hakkında sorular. Mesela televizyonda Fatihle ilgilibir şey seyretmişlerse, şöyle bir sualle hayal güçlerini gıdıklayın;

– Bugün Fatih Sultan Mehmet dirilip aramıza katılsaydı sizce acaba neler yapardı?

Sofra başında da böyle şeyler yapılabilir. Çocuğunuz öğretmenin sorusuna verdiği cevabı anlatıyorsa, sorun, "başka türlü bir cevap da verebilir miydin?" deyin.

Şakalar da iyi bir eğitim aracıdır. Ama bunları, meselelere farklı şekilde bakmasını alıştıracak şekilde söyleyin. 1970'lerde yayınladığımız bir mizah dergisinin her sayısında atasözlerimizi ters çevirerek bunu denerdik. Bir ikisi hatırımda:

"Küçük balık büyük balığı yutar";

"Her arslanın gönlünde bir yiğit yatar".

Bu "şaka"lar, bizi konulara başka başka açılardan bakma aşamasına getirir. Amerika'da "Cognitive Research" Enstitüsünde psikolog Edward de Bono'nun geliştirdiği bir "PMİ" (AEI: Artı, Eksi ve İlginç: AEİ) tekniği vardır: Çocuklara çeşitli konular sunulur ve herbiri hakkında bir **olumlu**, bir **olumsuz**, bir de **ilginç** yanını anlatmaları istenir.

Düşünmenin en önemli işlemi, olaylarda bir benzerlik çizgisi, bir **şablon** keşfetmektir. Böylelikle öğrenilmiş bir şeyi tekrar tekrar öğrenme gereği kalmaz. Diyelim ki çocuk, bir bisiklet satın alırken, fiyat karşılaştırması, sağlamlık, marka gibi özelliklere dikkat etmesini öğrendi; yarın gitar veya futbol topu alırken, malı bu noktalardan değerlendirmesini bilecektir.

Yaratıcı Düşünüş

Bir başka yöntem de, kullanılan harcı âlem bir eşyanın yaptığı işi başka bir türlü yapmanın yolu olup olmadığını sormaktır.

"Yaratıcı düşünüş" işte budur.

Çocuğunuzu, bunun daha kolay örnekleriyle, alışagelmişin dışında düşünmesini teşvik edin.

Okul müfredatının ezberci sahifelerinden örnekler alıp yararlanmak da mümkündür. Malazgirt Savaşının 1071'de olduğunu bil-

mek sınav için şarttır; ama siz ondan, Alparslan'ın savaştan önce niçin beyazlar giydiğini; Bizans ordusundaki hıristiyan Oğuz Türklerinin neden Selçukların tarafına geçtiğini düşünüp cevap vermesini isteyiniz (ama bu soruları sormadan önce siz de biraz kitap karıştırıp hazırlıklı olun!)

Oyunlar ve Kelimeler

Oyun da oynayın. Çocuğunuz arkasını dönsün veya gözünü kapatın, bir başka çocuğa da, bir tabloya veya kitap resmine bakarak gördüklerini tarif etmesini isteyin: Sonra çocuğun gözünü açın, ve birkaç tablo veya resim içinden hangisinin tarif edildiğini sorun. Sonra da rolleri değiştirin. Bu, onun **dikkat yeteneğini** ve **söze dayalı anlatım gücünü** artıracaktır.

Kelimelerin "nüans" (fark) özellikleri de önemlidir. **"İyi saatte olsunlar", "kaçık, "deli", "çılgın", "üşütük"** gibi sözlerin arasında fark olup olmadığını çocuğunuza sorun. En azından, bir daha sefere kelimeleri gelişi güzel değil, tam yerinde kullanmaya gayret eder.

Dinlemek ve Yazmak

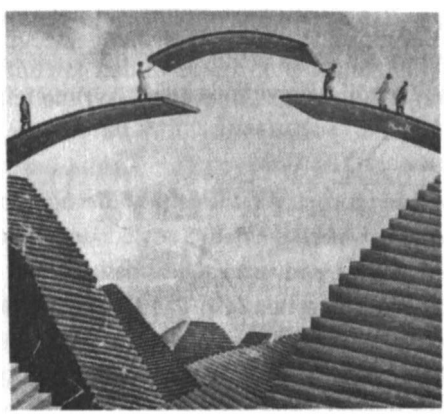
Başkalarının görüşlerini dinlemeyi de öğretin. Çok kere çocuklar *(ve nice yetişkinler)*, fikirlerini söyledikten sonra, başkası söz alınca dikkatle dinlemez, sabırsızlıkla bitirmesini bekler ve gene söz aldığında evvelki görüşünü aynen tekrarlar. Ona, başkalarını dinlemesini ve gerekirse görüşünü ona göre ayarlamasını öğretin. Mahalledeki bir arkadaşı için, "aptalın biri" hükmünü vermişse, aynı çocuğu ablası veya kardeşi tanıyorsa onların da görüşünü alın; belki de arkadaşının bazı iyi yönlerini hiç görmediğini farkeder.

Düşüncelerini yazmasını da isteyebilirsiniz. Yazarak düşünmek en disiplinli bir düşünüş egzersizidir.

Bir başka yol da, çocuğunuza bir konunun, bir işin, bir davranışın **kısa, orta ve uzun vâdede** nereye varacağını düşünmesini öğretmektir.

Okulu bırakmak mı istiyor *(veya bir arkadaşı)*? O zaman gelecek yıl ne olur? 20 yaşına bastığında? 40 yaşında? Çocuklar bu kadar ötesini düşünmek istemezler; fakat düşünmeye alışmalıdırlar.

Bunlar 1-2 günde olmaz; çocuğunuz bu egzersizleri aylarca, yıllarca yapmalıdır. Ama kazancı, altınla ve diplomayla ölçülemiyecek kadar büyük olacaktır.

YARATICI DÜŞÜNCE YOLUNDA YENİ TEKNİKLER

(çoğu sanayiciler ve reklâmcılar için de geçerli)

Ünlü düşünür Gertrude Stein, ölmeden az evvel, yatak ucundaki arkadaşına mırıldanır:

– **Cevap nedir?**

Arkadaşı ne cevap vereceğini şaşırır.

Stein, son nefesini verirken şöyle der:

– **O halde sual ne?**

Yaratıcı Düşünüş şekli işte akıllı sorulara akıllı cevaplar vermektir.

Beyin bir olayın *(veya şeyin)* gerçekliğini ve anlamını, o şeyi **SIRA, YAPI ve İLİŞKİ** üçgenine oturtarak kavrar.

I) Önce "**SIRA**/ DÜZEN" üzerinde kafamızı işletelim.

1) **Bir grup soru, "aşama/adımlar" kategorisine aittir.** Misal olarak bir makine parçasını alalım ve şu suallere cevaplar arıyalım:

– Genişletirsem ne olur? Ya büyütürsem?

– Küçültürsem?

– Hızlandırırsam?

– Yavaşlatırsam?

– Şeklini değiştirirsem?

– Üzerine bir şeyle etki yaparsam?

– Altını üstüne, solunu sağına, içini dışına, önünü arkasına çevirirsem?

– Geliştirirsem *(hızını, verimini, ekonomisini)*?

2) **Bir başka soru grubu "Yayma" ile ilgilidir:**

– Zaman ve mekân içinde yayılabilir mi?

– Tekrarı yapılabilir mi?

– Yoğunlaştırılabilir mi?

– Çoğaltılabilir mi?

– Kalınlaştırılabilir mi?

– Üstüne çıkılabilir mi?

3) **"Azaltma" kategorisi:**

– Zaman ve mekân içinde daha öz hale getirilebilir mi?

– Kasıltılabilir mi?

– Sınırlanabilir mi?

– Frekansı çoğaltılabilir mi?

– Yokedilebilir mi (gereksiz sayılabilir mi?)?

– Hafifletilebilir mi?

4) **"Yeni bir şekle sokulabilir mi"yle ilgili sorular:**

– Kaynatılabilir mi?

– Dondurulabilir mi?

– Yumuşatılabilir mi?

– Sembolik hale getirilebilir mi?

– Soyutlanabilir mi?

– Parçalara ayrılabilir mi?

5) **Değişme yoluyla bilinç sahibi olma da "sıra ve düzen"e girer. "Bu var mı"** ile ilgili sorular:

– Görüyor mu?

– Duyuyor mu?

– Koku alıyor mu?

– Tat alıyor mu?

– Denge duygusu var mı?

– Basınç algılıyabiliyor mu?

– Ya ısıyı?

II) Üçgenin 2. ayağı **"YAPI"** (Strüktür).

"Yapı" kavramı farklılıklarla, tezat/çelişkilerle ilgilidir. Temel bakış, "bu şey hangi ayrı türdendir sorusunu ve genellemeyi, çapını, farkını" araştırır.

Yapı/strüktür'ü, farklılıkları, pek çok düzeyde algılarız: atom çekirdeğinden uzay ötesine kadar; olgusu da öyle: sözlü, duyu yollarıyla, soyutlayarak... v.b. İşte bu düzeylerde tersini, zıddını, rakip strüktürleri düşünebiliriz.

Amerika'da yüz yıldır "yapısıyla" iş gören yaka rozetinde bile, ona başka düzeyde bakmasını bilen biri sayesinde umulmadık şeyler bulunmuştur: metalden yapılan bu rozetlerle mesajlar vermeyi işedinen Amerikalılar, bu sefer de "Güvenliğe Dikkat" sloganıyla 80.000 rozet yaptırmışlar. Bir akıllı çıkmış, rozetin keskin kenarları olduğunu ve kesebileceğini; boyada zehir derecesinde fazla kurşun bulunduğunu; iğnesinin batabileceğini ve bir ucunun çocuklarca koparılıp ağızlarına koyduklarında yutabileceklerini tesbit etmiş ve asıl "Güvenli olun" mesajının güvenli olmadığını ortaya çıkarmış. Demek ki bir düzeyde yararlı görünen bir yapı/stürktür, bir başka düzeyde zararlı olabiliyor.

Bunun gibi, bir düzeyde zihinleri (IQ dereceleri yüksek olanlarınkini) açan "Modern Matematik", bir başka düzeyde (diğer öğrenciler için) zihin karıştırıcı olmuştur. Gelir getirici turizmin, madalyonun öbür yanı çevrilince, çevre kirlenmesinin artmasına, milli kültürün yozlaşmasına sebep olduğu da görülebilir.

Ama tek düzeyde düşünmeye alışmış olanlarca görülmez. Aklınızı gıdıklayacak, cevap bekliyecek sorular:

1) Uyarlama (adaptasyon) kategorisinden sualler:

– Başka bir şeye benziyor mu?

– Başka bir şeyin taklidi mi?

– Nedir?

– Ne çeşit bir şeydir?

– Aynı türden başka neler vardır?

– Ne iş görür? Neye yarar?

– Neye yaramaz veya neye zarar verebilir?

2) "Aynı oluşla gruplaştırma" düşüncesine göre sorular:

– Özelliği nedir?

– Uslubu/tarzı?

– Türü?

– Tipi?

3) "Mantıklı duyarlılığı ve/veya hissî yanı" ile ilgili sorular:

– Hangi şeyden yapılmıştır?

– Şekli nedir?

– Boyu/bosu?

– Sayısı?

– Duyular üzerindeki etkisi?

– Duygular üzerindeki etkisi?

III) İLİŞKİ

Beyin, "İlişki"yi algılamak için benzerlikler ve bağlantılar üzerinde düşünür. Tabii ayrı ayrı düzeylerde. Maddi şeyler için, **"neyin bir**

parçasıdır?" "Neye bağlıdır?" gibi sorular üzerinde durur; hayvan, bitki ve insanlar sözkonusu olunca da, ırkı, ailesi, sınıfı, mesleği, milleti, ülkesi, arkadaşları gibi ilişkileri düşünür.

Herhangi bir şeyin en azından iki özelliğinin farkına varırsak, hemen sınıflandırmaya kalkarız. Çok daha karmaşık ilişkiler beynimizde ya zamanla soru şeklinde oluşur, ya da hiç oluşmaz, çünkü zihniniz yaratıcı düşünüşe göre eğitilmemiştir.

İlişkiler en iyi akıl düzeyinde farkedilir. His düzeyinde de olursa da, bir süre yanlış algılanabilir. Mesela yeni konuşan çocuk annesine "Anne" der ve bu kelimenin sade kendi annesine ait olduğu sanır. Büyüdükçe başka çocukların da "anne" sözünü kullandıklarını, fakat kendi annesinden başka bir kadına bu ismi yakıştırdıklarını anlamaya başlar. Böylelikle **"benzerlik"** ve **"aynı olmayış"** kavramları kafasında oluşur.

İlişkilerin değişik şekilleri olabileceğini düşünememek, eski kalıplara bağlı kalmak, insan beynini Bilgisayarların tek-düzeyliğine mahkûm kılar. Ünlü astronot James Lowel bile, kadınlar konusunda, farklı ilişki düzeyleri olabileceğini düşünemediğini bir röportaj sırasında şu sözleriyle ağzından kaçırmıştır:

"Neden mi Uzaya hiç kadın astronot yollamadık *(o yıllarda henüz yollanmamıştı)*? Sebebi basit: gerek duyulmadı da ondan. Ama ergeç bu olacak ve yeryüzünde kadınlar hangi amaçla kullanılıyorsa Uzayda da öyle kullanılacak."

Sonraki yıllarda, kadın-erkek ilişkilerinin sadece cinsellikle sınırlı olmadığını akıl edenler çıkmış olacak ki kadın astronotlar da Uzay roketleriyle başka amaçlarla göreve alındılar.

İlişkiler şüphesiz cansız maddeler için de düşünme konusu olur. "Her halikârda" şu sorular sorulabilir:

1) **Terse çevirerek ilişki aramak:**

– Zıtları nedir?

– Başka yönlere çevrilip uygulanamaz mı?

– Alt-üst bir ilişki olabilir mi?

2) Bağdaşma ve bunun aksi:

– Entegre bölümleri, zaman içinde düşünürsek, nelerdir?

– Parçaları nelerdir?

– Çeşitli amaçlar olabilir mi?

– Bölünebilir mi?

– Çarpı yapılabilir mi?

3) Alternatif (Şık/Seçenek) soruları(*):

– Onun yerine başka bir şey konabilir mi?

– Ya da başka parçalar, başka maddeler?

– Başka bir zamanda olabilir mi?

4) Değişimle ilgili:

– Ne değiştirilebilir?

– Amaç olarak?

– Anlam olarak?

– Kullanım olarak?

5) Benzer özelliklerle düşünmek için:

– Bir duygu hali midir?

– Belki aşk/sevgi?

– Mutluluk?

– Merak?

– Öfke?

(*) *Elektronikte Vakum tüp yerine tranzistör, onun yerine de başka iletkenler hep bu sorular sorularak icad edilip kullanılmış, minyatürizasyon ve hız elde edilmiştir.*

– Korku, dehşet?

– Üzüntü?

– Güzellik?

Şimdi Amerika'dan bir iki uygulama örneği:

Diyelim ki, bakım harcamalarını azaltacak yol inşası için yeni fikirler üretilmesi isteniyor;

(1) "Yapı" ile ilgili çözüm önerileri:

(a) Yolu daha dayanıklı malzemeyle yapmak

(b) Taşıtların lastik enini artırmak

(c) Arabaların değil, yolun (kasnak gibi) yürümesi.

(2) "Sıra" ile ilgili çözüm önerileri:

Yola atılan süprüntüden ağır ceza almak

(3) İlişki çözümleri:

(a) Ağır kamyonları yasaklamak

(b) Kullanım zamanını kısmak

(c) Toprak yollardan yararlanmak

Bir başka örnek: **Denizden Enerji**

Yapı: Borulu baraj inşası

Sıra : Denizin yükseliş ve alçalışından yararlanma

İlişki: Uzun ve yassı bir baraj, dalgaları *(veya Gel-Git'in yükselişini)* üstüne almalı, sonra da bir jeneratörden geçirerek denize geri vermeli.

Başka örnek:

Bina içinde otomatik serinlemek için:

Yapı: (a) Duvarlara uygun delikler açmak

(b) Yeni biçim vantilatörlerden yapmak

Sıra : (a) Odanın şeklini değiştirmek (duvarların çoğunu kaldırmak)

(b) Duvarların yönünü değiştirip, sirkülasyona engel olmayacak şekilde yeniden inşa etmek.

İlişki: (a) Odanın yönünü *(kapı, pencere)* değiştirmek

(b) Odayı değil, insanları serinletmek *(giyimle, pilli mini-vantilatörlerle, nemli araçlarla)*.

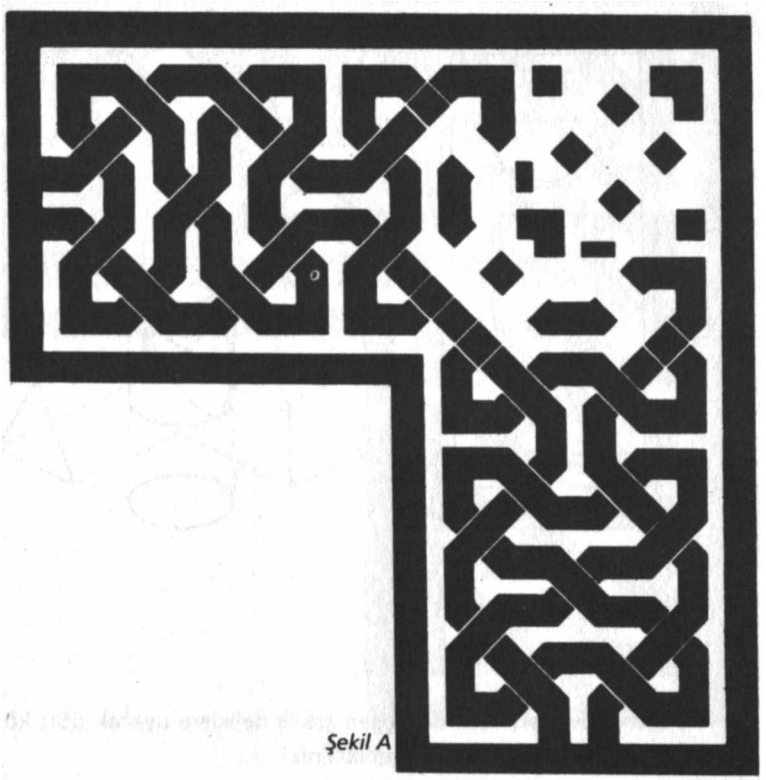
*
* *

Bir de benim tanık olduğum bir "Yaratıcı Düşünüş" örneği vereyim:

Amerika'da yakından tanıdığım bir mühendis vardı: **Prof. Lawrence D. Miles "Value Engineering"** adını verdiği bir sistem geliştirmişti.

Düşünüşünün temelini bana şöyle anlatmıştı: Bir aracı veya makineyi geliştirmek gerekiyorsa, mevcudu esas alarak düşünmeye başlamıyacaksın. Sadece "fonksiyon" *(yani bu aletin veya parçanın görevi)* nedir sualine yeni cevap/çözüm arıyacaksın. Mesela, General Elektriğin bir fabrikasında, bir makinede körük gibi koca bir parça vardı. Hep bu körüğün sağını solunu geliştiriyorlardı. Ben, neden küçücük bir elektrikli alet aynı görevi yerine getirmesin diye düşündüm ve bunu yapıp yerleştirdim, maliyeti yarıya indi.

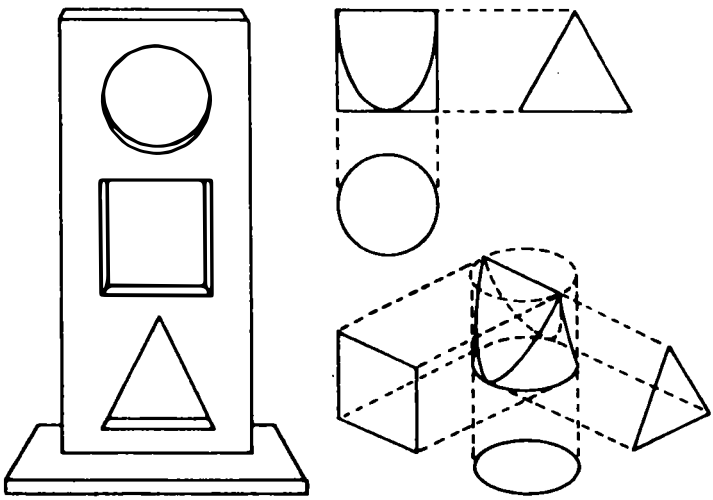
İşte, Fikir Üretmeye prim veren Batı bunun için yeni yeni araçlarla *(sadece jilet bıçağının bile kaç şekil değiştirdiğini düşünün)* piyasalara hakim oluyor, biz ise onların yaptıklarını, lisansla veya kaçak yollarla taklit edip duruyoruz.

Şekil A

Bu desen eksik bırakılmıştır: Boşlukları, sanatçının maksat ve mantığına uygun bir şekilde siz çizip doldurun. *(Doğrusu, sah.* 133*'de, şekil C)*

Bir de biraz karmaşık bir egzersiz

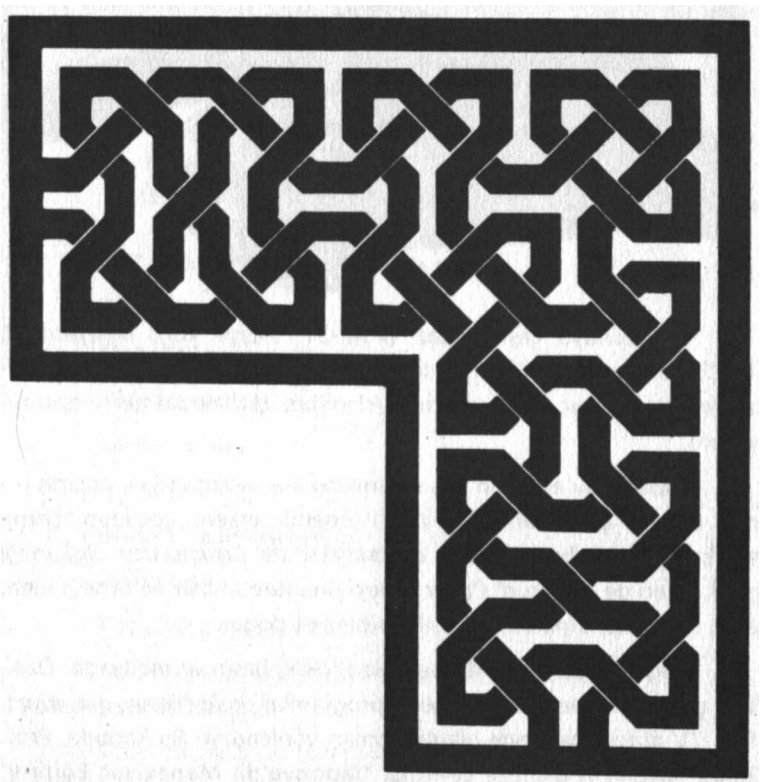

Şekil B

Hem yuvarlak, hem de üçgen şekilli deliklere uyacak dört köşe bir parça nasıl yapabilir veya görebilirsiniz?

Yapı/strüktürlere yakıştırılan isimler ne olursa olsun, onların değişimlerini kabul edebilmek için nasıl bir zihin ayarlaması yapmalısınız?

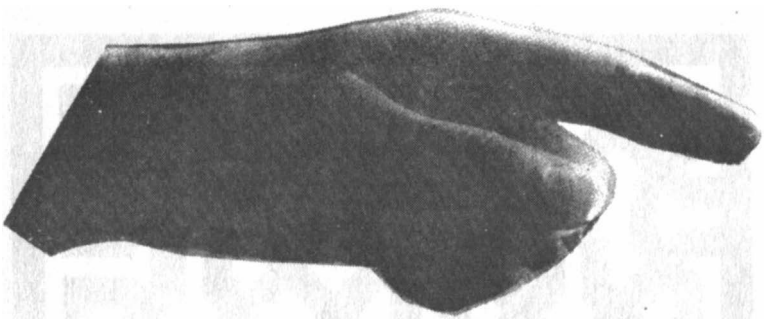
"Dörtgen, yuvarlak ve de üçgen'dir."

Şekil C

Sah . 131'deki "bilmece"nin doğru çizimi.

MANEVİYAT VE KARAKTER EĞİTİMİ

Bu konuyu çeşitli kitap *(Y.M.-21. Yüzyıl Türk Milliyetçiliği, 1995; Yarınımız, 1996)* ve yazılarımızda *(özellikle "Yeni Türkiye" dergisinde, Ocak-Şubat 1996)* yeterince işlediğim için tekrara gerek görmüyorum.

Özetle, bu eğitimin baş sorumlusu aile olduğundan, onların örnek olması çok mühimdir. İkinci önemli etken, çocuğun çevresi/arkadaşları/grubudur. Kötü alışkanlıklar da *(uyuşturucu alışkanlığı gibi)*, iyileri de bu "grup" *("peer group pressure")* baskı ve örneğinden, ayak uydurma, dışlanmama psikolojisinden doğar.

Başka etkenler ise din telkinleri, okul, basın ve medyadır. Özellikle çocuğun hislerine hitap eden programlar *(hele hikaye, şiir, piyes, film, TV dizisi niteliğinde olanlar)* onları yönlendirir. Bu konuda, Prof. Turan Yazgan'ın dilimize çevirdiği **"Japonya'da Maneviyat Eğitimi"** dikkatle okunmalı, bize uyacak şekilde uygulanmalıdır(*).

✿
✿ ✿

(*) *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı No: 36, 1987*

Eğitimin başarıyla ve başarısızlıkla sonuçlanmasında çok büyük rol oynayan bir etkene/faktöre yukarda kısaca değinmiştim. Bu çok önemli tesiri önlemenin -veya ondan yararlanmanın- yollarını eğitimcilere de, anne babaya da biraz daha ayrıntıyla anlatıp konuyu kapayalım.

GRUP BASKISI KARŞISINDA ANNE-BABA

"Grup" nedir *(çocuklar bakımından)*?

- Arkadaş grubu
- Mahalleli grubu
- Okuldaş grubu
- Yaşdaş grubu
- İş grubu
- Diskotek-eğlence grubu
- Eylem grubu
- Yaz tatili grubu... v.b.

Buna Amerikalı eğitimciler **"Peer Group"** diyorlar, yani aynı yaş-okul-çevre arkadaşları.

Grubun çocuklar ve daha yetişkin olmamış delikanlılar üzerindeki etkisi ve baskısı müthiştir *(yetişkinlerde bile!)*. İyi olarak da, kötü olarak da.

Bir atasözü, çok isabetli olarak, **"arkadaşının kim olduğunu söyle, senin kim olduğunu söyliyeyim"** der.

ABD'DE BİR TECRÜBE

Amerika'da ben 1970-72 yıllarında, **"Human Values Foundation"** *(İnsan Değerleri Vakfı)*nın başkanıyken, hem **Çevrecilik**, hem de **Uyuşturuculukla Mücadele** eğitimi yapardık. Uyuşturucu konusunda iki katkım olmuş ve Federal Hükümetçe ödüllendirilmiştim; biri, "çocuklar eroin konusunda direnmeyi **"olumlu grup"** baskısıyla daha iyi öğrenir" ilkesine dayanır bir uygulama(*); diğeri de bu uygulamanın bir kısmı olarak, **"Ümit Tekerlekleri"** *(Wheels of Hope)* adını verdiğim "Gezici Buluşma Yerleri" *(2 katlı otobüsler)* idi.

İki yıl sonunda yapılan incelemeler, **"Olumlu Grup"** eğitimiyle yürütülen programların uyuşturucu alışkanlığına kapılmamakta en başarılı olduğu tesbit edildi *(saptandı)*. Ve bağımlılığın baş sorumlusunun **"Olumsuz grup"** baskısı olduğu da anlaşıldı.

ZEMİN HAZIRLAYAN DURUMLAR

Grup baskısı sade Narkotik konusunda görülmez; **içki, sigara, seks, kanlı eylem** ve **okulu asma** gibi pek çok zararlı davranışlarda baş rolü oynar. Bugün Türkiyemizde başka etkenlerin de zemin hazırladığı ve çocuklarımızda da, gençlerimizde de artış gösteren kötü alışkanlıklar, olumsuz grup baskılarına karşı koyamayış yüzünden hızla yaygınlaşıyor *(uyuşturucuya bağlı ölümlerde de, 1990-95 arasında 5 kat artış olmuştur: Polis ve ANATEM 1996 raporları)*.

Türkiye'deki olumsuz etkenlerin buna zemin hazırladığından sözettim. Hepsini saymaya ve tek tek ele almaya yerimiz yetmez. Birkaçını hatırlatalım: büyük şehirlere göç ve tıkış tıkış yaşama ortamı; yolsuzlukların özellikle gençlerde yarattığı tepki; ekonomik zorluklar

(*) *Bunda Michael Cohn adlı bir psikolog arkadaşımın da katkısını anmazsam vefasızlık etmiş olurum.*

ve gelir dağılımının yarattığı yaşayış şeklinin eşitsizliğine kâh öfke, kâh özenme; sanatçıların basında sergilenen sefahatları ve kötü alışkanlıkları *(bu satırları yazdığım sırada şarkıcı Yıldız Tilbe'de uyuşturucu kullandığı için tutuklandı)*; batı gençliğini taklit; basının ve televizyonların şiddet ve seks telkinleri *(Türkiye'de bunun ölçümü yapılmadı ama, ABD'de birkaç yıl önce kendi 3 TV kanalları için 65.000 rakkamı verilmişti: 1 yılda çocuklara seksi özendiren 65.000 görüntü! Hele bizim TV'lerin vazgeçilmez yabancı filmlerindeki şiddet sahneleri sayılmakla bitmez. Sevilen çizgi film kahramanı Bart Simpson bile bence iyi örnek sayılmaz, çünkü adeta başarısız olmayı özendiriyor!)*.

Sonuç: Türkiye daha birkaç yıl önce en az uyuşturucu alışkanlığı olan ülke olarak övülürken bugün bu tutku orta okul öğrencilerine kadar yaygınlaştı; şiddet okullarda ve maçlarda arttı; eylemler gene başladı; sigara ve içki alışkanlığı dünya rekorlarına girecek düzeye ulaştı ve seks azgınlığı kız çocuklarımızda bile görülür oldu. Bu kötü gidişe karşı sade okullarımızdan ve hükümetlerden medet ummayalım. Asıl görev anne babaya düşer - ve en etkili de onlar olur. **Olumsuz grup baskısına çocuklarımız dayanabilse, bu gidiş birhayli durulur**.

Çocuklarımızın Direniş Gücünü Artırma

Mesela, aile içinde çocuklarımıza **Olumsuz Grup** baskısına direnmeyi öğretmek- daha doğru bir deyimle, onları bu yolda eğitme ortamı yaratmaktır. İşte birkaç tavsiye:

• **Çocuğunuzu dinleyin:** TV seyrederken, gazete okurken, yemek yaparken değil. Yüzüne bakarak, dikkat ve ilginizi belli ederek dinleyin. "Hı, hı.." diye mırıldanmakla yetinmeyin, söylediklerini ve derdini anladığınızı belli eden yorumlar yapın;

• **Korkularına, tedirginliklerine yardımcı olun:** Çocuk ve delikanlı/genç kız için gruptan farklı olmak, gülünç hale düşmek, arkadaşlarınca dışlanmak çok ürkütücü olabilir. Kararlı davranırsa neler olabi-

leceğini açıkça düşünüp kendini manen hazırlamasına yardımcı olun. Acaba bir partide içki, sigara veya esrar reddetmek arkadaşlarınca dışlanmasına gerçekten sebep olurmu? Kız çocuk, seks teklifine hayır derse sahiden arkadaşlığın sonu olur mu? İyi düşünsün: böyle hemen kopan bir arkadaş gerçek bir arkadaş sayılabilir mi? Farklı olmanın da ayrı bir çekiciliği olduğunu, "büyük gibi davranabilmenin" ve cesaretin de arkadaşları arasında puan toplayabileceğini-"anlatın" değil de, kendisine "farkettirin". Tanıdıklar arasında olumlu örnekler göstermek de işe yarar. Kendinizden de misal verebilirsiniz; sevdiklerinize zaman zaman "hayır" demenin size de zor geldiğini belirtirseniz, yetişkinlerin bile baskı sorunları olduğunu anlayıp ferahlar;

• **Egzersizler yapın:** Bunlar önceleri çocuğa komik de gelse az sonra hoşlanacaktır. Mesela, uygunsuz bir teklifi reddetme seansları olabilir: **"Sağol ama hayır"** gibi basitinden, **"Hayır, öyle bir şey yapmak istemiyorum"** gibi kesin geri çeviriş tavrına kadar alıştırma egzersizleri yapılabilir. "Bunda ne var ki?" demeyin; çocuk, red cevap vermeye hiç alışmamışsa, bu durumla ilk karşılaştığında bocalar, ne söyliyeceğini, nasıl söyliyeceğini şaşırır, **"Herkes gibi olmak şart mı?"** gibi bir cevap hiç aklına gelmiyebilir.

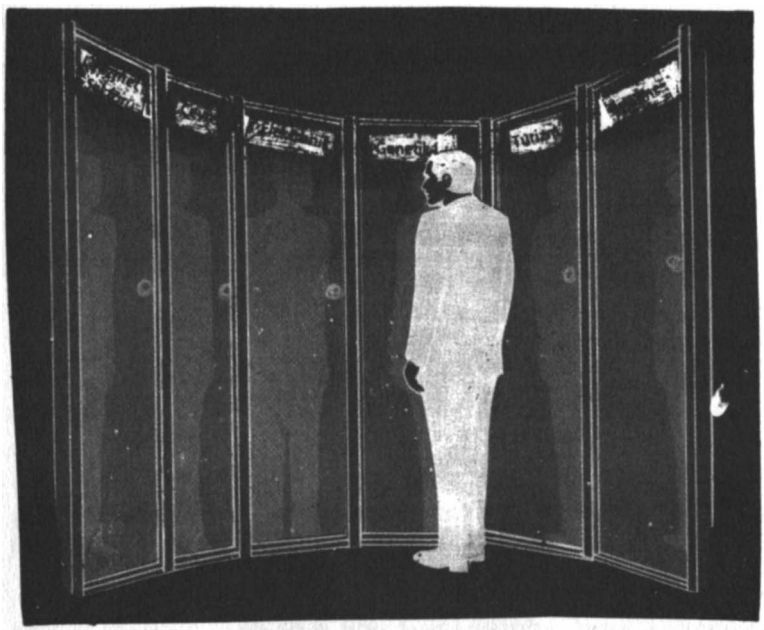
• **Kendine güvenini arttırın:** Ergenlik çağında çocukların kendilerine güvenleri azdır. Bunu geliştirin. Sık sık bir hususta fikrini sorun. Söylediği fikirleri -tabii yanlış değilse- takdir ettiğinizi belli edin. Yaşına göre işler havale edin. "Karakterli" olmanın fırsatlarını verin. Hobi edinmesine, spor yapmasına önayak olun. Gönüllü gruplara katılmasını sağlayın. Bunlar, kötü alışkanlıkların anası olan **cansıkıntısını** önler, yeni **"ortak ilgi grubu"** arkadaşlar edinmesine yolaçar. Bu faaliyetleri kendi seçsin, zorlamayın *(katıldığı maçlara, konserlere siz de giderseniz onunla ilgilendiğinizi anlar)*. Kızlar için de bu faaliyetler çok önemlidir, çünkü çok kere dişiliklerini tek güçleri gibi görürler; başka alanlarda da bir kişilikleri ortaya çıksın.

• **Olumlu grup seçme:** En mühimi de budur. Öyle bir gruba -sizin fazla belli etmeden yönlendirmenizle- girerse, onların olumlu baskısı müthiş etkili olacaktır. Onların onun olumsuz bir davranışına "hayır" demeleri, öğretmenlerin veya annebabanın "hayır" demesinden daha tesirlidir. O gruptakilerin örnekleri de çocuğu iyi yolda yürütür.

• **Veto hakkınızı kullanın:** Herşey yumuşaklıkla ve tavizle olmaz. Gereğinde -yani başka çare kalmamışsa- olumsuz grup baskılarına boyun eğen ve lâf dinlemeyen çocuğunuza kesin tavır koymakta tereddüt etmemelisiniz. Ses tonunuz sevginizi yansıtmalı, fakat mesajın kesinlikle **"buna izin veremiyeceğiniz"** şeklinde bir veto olduğu ona anlatılmalıdır. Çocuk buna içerler görünür, ama, içinden kendinde grubuna hayır deme gücü bulamadığı için kendi adına sizin zorlamış olmanızdan memnun olur.

YARININ MESLEKLERİ VE BUGÜNÜN EĞİTİMİ

Gelecekbilimciler *(Fütürologlar)*, **teknolojik** gelişmelerin geleceğini iyi tahmin etmişlerdi *(Kurgubilim romancıları daha da iyi bilmişlerdi!)*. Gene de, **Toplum ve insanla** ilgili "yarın" tahminlerinde büyük fire oluyordu. Buna karşılık, ilerinin **mesleklerini** tahmin konusunda şaşılacak bir isabet görüldü.

1967'den 1973'e kadar *(yani 25-30 yıl önce)* dergilerde *(başta **Futurist**)* ve kitaplarda, işalanlarının ve mesleklerin uğrayacağı değişikliklerle, geçersiz olacak meslekler ve rağbette olacak olan yenileri -yaşanacak işsizlikler ve sorunlar dahil- bir bir önceden "görülmüş" ve yazılmıştır.

Bazıları önceden tedbir almış(*), bazıları da vızgeçip bugün Amerika'da ve Avrupa'da kabaran işsizler ordusuna katılmışlardır -hem de vaktiyle **"vasıflı"** sayıldıkları halde!

"Bilgi Toplumu Çağı" kalkınmış ülkeleri iyice sınamaya başladıysa da, bize henüz esintileri geldi-arkası gelecek.

ÖNCE KARGAŞA SONRA YERLİYERİNE OTURMA

Toplumbilimcilerin iki aşamalı varsayımı vardır: Birinci aşamada, yeni bir teknolojinin tam gelişmesi, yaygınlaşması, üretimin temel gücü haline gelmesi, ekonomiye tesir etmesi ve meslekleri kendine uyar haline getirmesi, bir iki kuşağın geçmesiyle -yani 50-70 yıl- sonra olur.

Öteki aşamaya bu sürenin **yarı yolunda** geçilir; değişim tam hızla esmeye başlayınca ekonomi altüst olur, refah düşer, işsizlik artar, genel hoşnutsuzluk, ayaklanmalar istikrarsızlık doğurur. Fakat, birinci aşamanın ikinci yarısında işler düzelmeye yüz tutar ve yeni teknolojinin doğurduğu yeni düzen yerine oturur.

Batı - özellikle Amerika- Bilgisayarlı Enformatik (Bilgi) çağına daha 1960'larda girmeye başladığından, yarı-yoldan, (yani 1980'lerin sonundan itibaren) istikrarsızlığı yaşamaya başlamıştır. İşler ve meslekler şu sırada altüst olmaktadır.

TÜRKİYE GERİDEN TAKİP EDİYOR ve BİR KEHANET

Bu teoriler ışığında Türkiye'ye bakarsak, manzara, başkalarının seyrettiği bir filmi biz yeniden şimdi görüyormuşuz gibi oluyor.

(*) *G.E. (General Electric)in son yıllardaki parlayışı buna bağlanmıştır.*

Bilgisayarlar 1980'lerin sonunda yavaş yavaş Türkiye'de görülmeye başladı ve 1990'larda birden umulmadık bir hızla yaygınlaşır oldu. Henüz "Enformatik/Bilgi çağına" tam girmiş sayılmayız. Onun için de şu yıllarda bildiğimiz meslekler devrimci bir sarsıntı geçirmiyor. Gerçi Bilgisayar teknolojisinin yolaçtığı yeni meslekler çoğalıyor ve değişimin ilk esintileri hassas olanlarca hissediliyor ama, hesaba göre, Batı'nın şu anda çektiği(*) *(ve daha da artarak çekeceği)* sıkıntılara biz 2000'lerin ilk yıllarında *(2005-2010'larda)* maruz kalacağız. İşte o zaman işler ve meslekler hallaç pamuğu gibi savrulacak, daha şimdiden dünyada 800 milyonu aşan tam ve yarı -işsizler kafilesine bizimkiler de katılacak- hem de nice vasıflı işçiler, orta kademe yöneticileri ve profesyonel meslek sahipleri *(daha 1970'lerde Amerika'da, işsizlikten, mühendis diplomalı gençlerin kamyon şoförlüğü yaptıklarını görmüştüm. Bizde de olacak).*

Bugünkü çocuklarımızı ve delikanlılarımızı bu kritik yarınların mesleklerine göre yetiştirmediğimizi defalarca yazdık ve söyledik. Onları, sanki "bugün" *(yani 1990'larda)* işhayatına gireceklermiş gibi yetiştiriyoruz. Oysa onlar hayata asıl 2005'lerde ve 2010'larda atılacaklar. Yani Enformatik Çağın kasırgasının ve depreminin Türkiye'de tam patlak vereceği, meslekleri değiştireceği yıllarda!

Onun için gözümüzü açıp ufkumuzdaki **"Meslekler"** manzarası nedir, ne gösteriyor, bakmamız gerek.

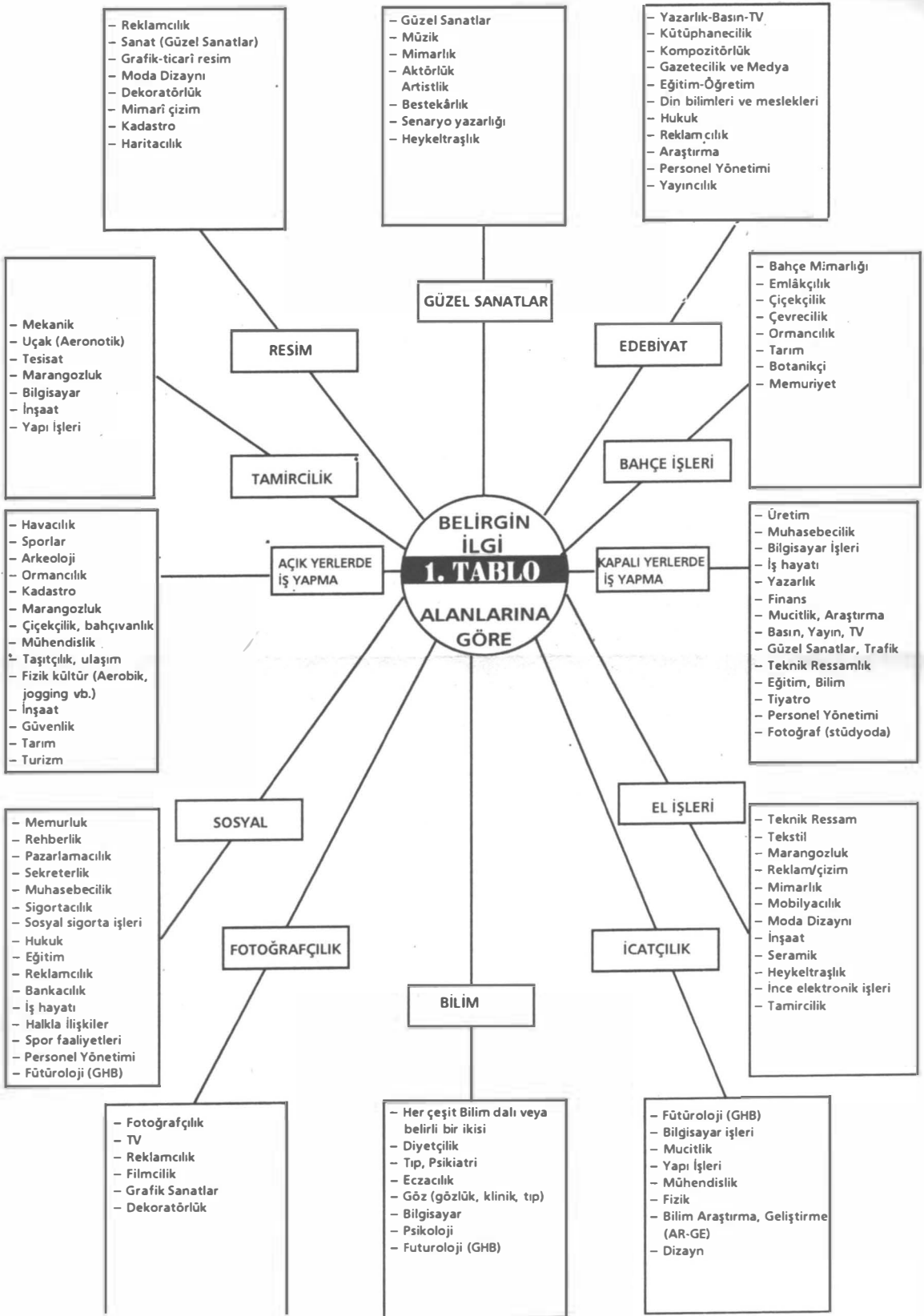
Bu konuyu 2 yıl kadar önce Milliyet gazetesinin televizyondaki bir dizi programında, sonra da Türk 2000 Vakfı'nın çeşitli sempozyumlarında incelemiş, kitaplarımda da değinmiştim. Burada ancak kısa bir "panoramik" gezi yapabileceğiz.

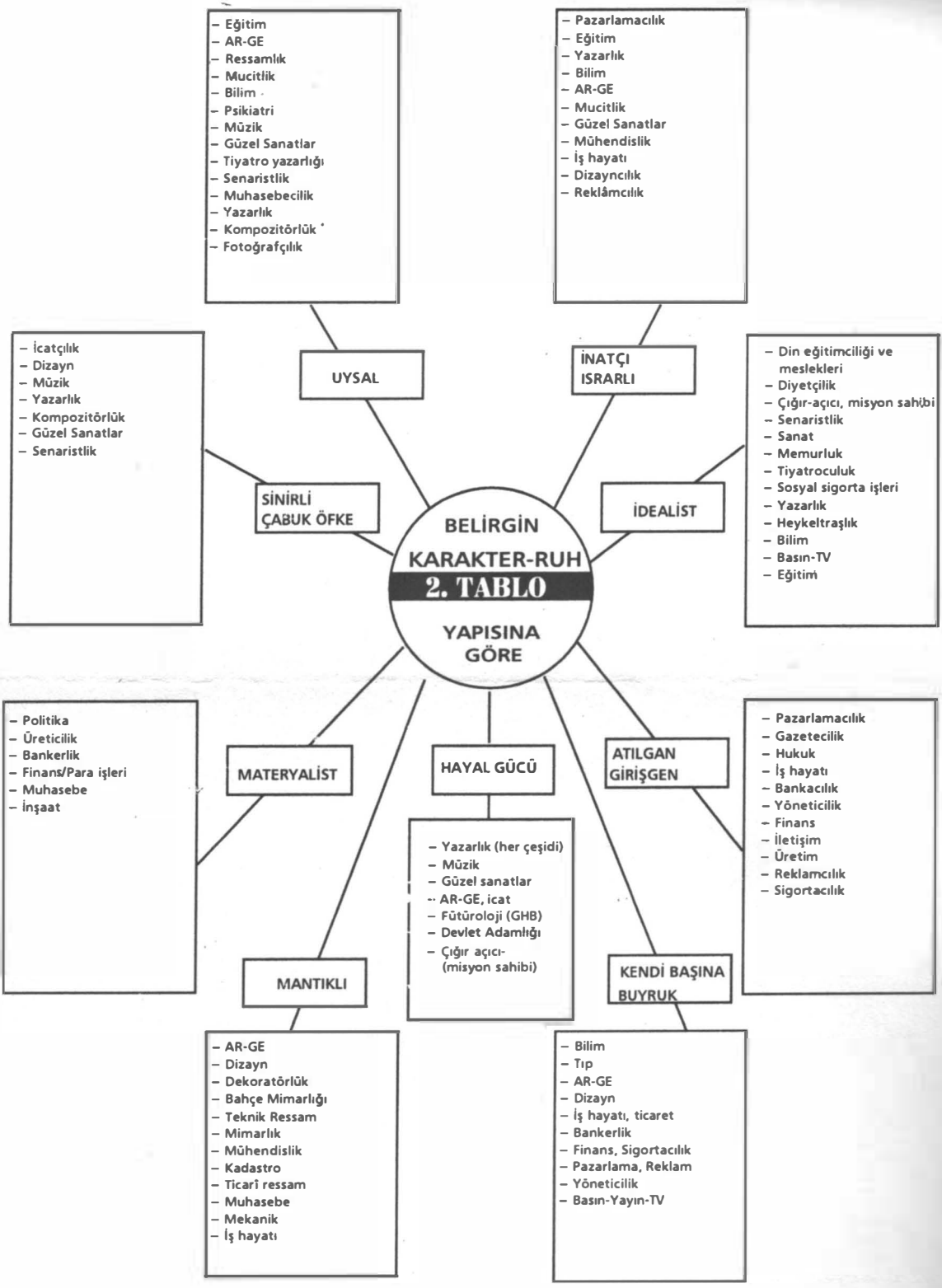
Ne Değişiyor?

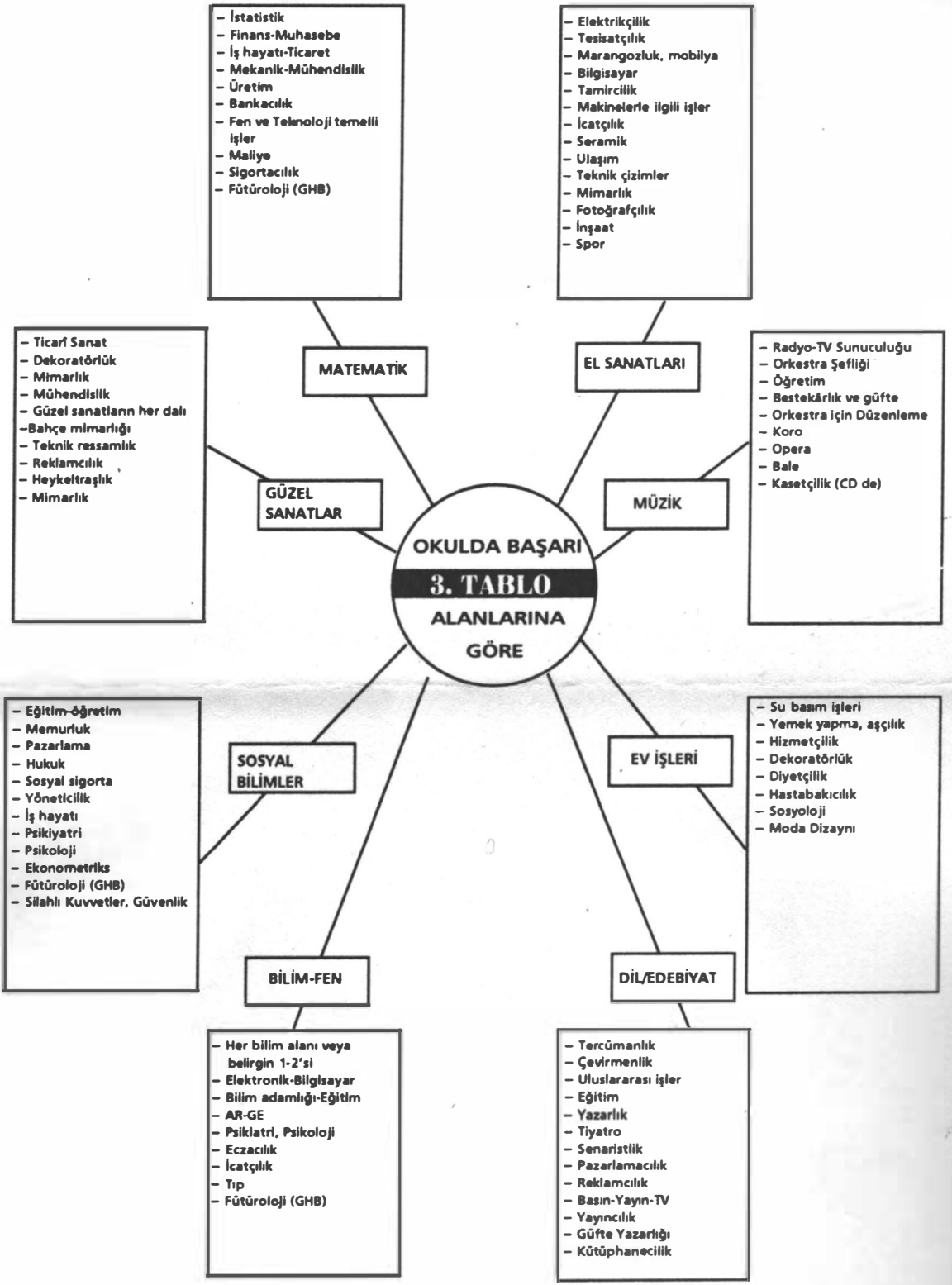
İlk yapacağımız şey, bugünkü mesleklerle, Bilgi Çağının getirdiği ve getireceği meslekleri karşılaştırmak olması *(ABD bu yollardan daha önce geçtiği ve geçmekte olduğu için ilk olarak onların tablolarını göreceğiz)*.

(*) *ABD'nin ardından, Avrupa'da bile işsizlik 2 katına ulaşmıştır.*

BELİRGİN İLGİ ALANLARINA GÖRE
1. TABLO
GÜZEL SANATLAR
– Güzel Sanatlar
– Müzik
– Mimarlık
– Aktörlük
Artistlik
– Bestekârlık
– Senaryo yazarlığı
– Heykeltraşlık
RESİM
– Reklamcılık
– Sanat (Güzel Sanatlar)
– Grafik-ticarî resim
– Moda Dizaynı
– Dekoratörlük
– Mimarî çizim
– Kadastro
– Haritacılık
EDEBİYAT
– Yazarlık-Basın-TV
– Kütüphanecilik
– Kompozitörlük
– Gazetecilik ve Medya
– Eğitim-Öğretim
– Din bilimleri ve meslekleri
– Hukuk
– Reklamcılık
– Araştırma
– Personel Yönetimi
– Yayıncılık
TAMİRCİLİK
– Mekanik
– Uçak (Aeronotik)
– Tesisat
– Marangozluk
– Bilgisayar
– İnşaat
– Yapı İşleri
BAHÇE İŞLERİ
– Bahçe Mimarlığı
– Emlâkçılık
– Çiçekçilik
– Çevrecilik
– Ormancılık
– Tarım
– Botanikçi
– Memuriyet
AÇIK YERLERDE İŞ YAPMA
– Havacılık
– Sporlar
– Arkeoloji
– Ormancılık
– Kadastro
– Marangozluk
– Çiçekçilik, bahçıvanlık
– Mühendislik
– Taşıtçılık, ulaşım
– Fizik kültür (Aerobik, jogging vb.)
– İnşaat
– Güvenlik
– Tarım
– Turizm
KAPALI YERLERDE İŞ YAPMA
– Üretim
– Muhasebecilik
– Bilgisayar İşleri
– İş hayatı
– Yazarlık
– Finans
– Mucitlik, Araştırma
– Basın, Yayın, TV
– Güzel Sanatlar, Trafik
– Teknik Ressamlık
– Eğitim, Bilim
– Tiyatro
– Personel Yönetimi
– Fotoğraf (stüdyoda)
SOSYAL
– Memurluk
– Rehberlik
– Pazarlamacılık
– Sekreterlik
– Muhasebecilik
– Sigortacılık
– Sosyal sigorta işleri
– Hukuk
– Eğitim
– Reklamcılık
– Bankacılık
– İş hayatı
– Halkla İlişkiler
– Spor faaliyetleri
– Personel Yönetimi
– Fütüroloji (GHB)
EL İŞLERİ
– Teknik Ressam
– Tekstil
– Marangozluk
– Reklam/çizim
– Mimarlık
– Mobilyacılık
– Moda Dizaynı
– İnşaat
– Seramik
– Heykeltraşlık
– İnce elektronik işleri
– Tamircilik
FOTOĞRAFÇILIK
– Fotoğrafçılık
– TV
– Reklamcılık
– Filmcilik
– Grafik Sanatlar
– Dekoratörlük
BİLİM
– Her çeşit Bilim dalı veya belirli bir ikisi
– Diyetçilik
– Tıp, Psikiatri
– Eczacılık
– Göz (gözlük, klinik, tıp)
– Bilgisayar
– Psikoloji
– Futuroloji (GHB)
İCATÇILIK
– Fütüroloji (GHB)
– Bilgisayar işleri
– Mucitlik
– Yapı İşleri
– Mühendislik
– Fizik
– Bilim Araştırma, Geliştirme (AR-GE)
– Dizayn

BELİRGİN
KARAKTER-RUH
2. TABLO
YAPISINA
GÖRE
UYSAL
– Eğitim
– AR-GE
– Ressamlık
– Mucitlik
– Bilim
– Psikiatri
– Müzik
– Güzel Sanatlar
– Tiyatro yazarlığı
– Senaristlik
– Muhasebecilik
– Yazarlık
– Kompozitörlük
– Fotoğrafçılık
İNATÇI
ISRARLI
– Pazarlamacılık
– Eğitim
– Yazarlık
– Bilim
– AR-GE
– Mucitlik
– Güzel Sanatlar
– Mühendislik
– İş hayatı
– Dizayncılık
– Reklâmcılık
SİNİRLİ
ÇABUK ÖFKE
– İcatçılık
– Dizayn
– Müzik
– Yazarlık
– Kompozitörlük
– Güzel Sanatlar
– Senaristlik
İDEALİST
– Din eğitimciliği ve meslekleri
– Diyetçilik
– Çığır-açıcı, misyon sahibi
– Senaristlik
– Sanat
– Memurluk
– Tiyatroculuk
– Sosyal sigorta işleri
– Yazarlık
– Heykeltraşlık
– Bilim
– Basın-TV
– Eğitim
MATERYALİST
– Politika
– Üreticilik
– Bankerlik
– Finans/Para işleri
– Muhasebe
– İnşaat
HAYAL GÜCÜ
– Yazarlık (her çeşidi)
– Müzik
– Güzel sanatlar
– AR-GE, icat
– Fütüroloji (GHB)
– Devlet Adamlığı
– Çığır açıcı-(misyon sahibi)
ATILGAN
GİRİŞGEN
– Pazarlamacılık
– Gazetecilik
– Hukuk
– İş hayatı
– Bankacılık
– Yöneticilik
– Finans
– İletişim
– Üretim
– Reklamcılık
– Sigortacılık
MANTIKLI
– AR-GE
– Dizayn
– Dekoratörlük
– Bahçe Mimarlığı
– Teknik Ressam
– Mimarlık
– Mühendislik
– Kadastro
– Ticarî ressam
– Muhasebe
– Mekanik
– İş hayatı
KENDİ BAŞINA
BUYRUK
– Bilim
– Tıp
– AR-GE
– Dizayn
– İş hayatı, ticaret
– Bankerlik
– Finans, Sigortacılık
– Pazarlama, Reklam
– Yöneticilik
– Basın-Yayın-TV

OKULDA BAŞARI
3. TABLO
ALANLARINA
GÖRE
MATEMATİK
İstatistik
Finans-Muhasebe
İş hayatı-Ticaret
Mekanik-Mühendislik
Üretim
Bankacılık
Fen ve Teknoloji temelli işler
Maliye
Sigortacılık
Fütüroloji (GHB)
EL SANATLARI
Elektrikçilik
Tesisatçılık
Marangozluk, mobilya
Bilgisayar
Tamircilik
Makinelerle ilgili işler
İcatçılık
Seramik
Ulaşım
Teknik çizimler
Mimarlık
Fotoğrafçılık
İnşaat
Spor
GÜZEL SANATLAR
Ticari Sanat
Dekoratörlük
Mimarlık
Mühendislik
Güzel sanatların her dalı
Bahçe mimarlığı
Teknik ressamlık
Reklamcılık
Heykeltraşlık
Mimarlık
MÜZİK
Radyo-TV Sunuculuğu
Orkestra Şefliği
Öğretim
Bestekârlık ve güfte
Orkestra için Düzenleme
Koro
Opera
Bale
Kasetçilik (CD de)
SOSYAL BİLİMLER
Eğitim-öğretim
Memurluk
Pazarlama
Hukuk
Sosyal sigorta
Yöneticilik
İş hayatı
Psikiyatri
Psikoloji
Ekonometriks
Fütüroloji (GHB)
Silahlı Kuvvetler, Güvenlik
EV İŞLERİ
Su basım işleri
Yemek yapma, aşçılık
Hizmetçilik
Dekoratörlük
Diyetçilik
Hastabakıcılık
Sosyoloji
Moda Dizaynı
BİLİM-FEN
Her bilim alanı veya belirgin 1-2'si
Elektronik-Bilgisayar
Bilim adamlığı-Eğitim
AR-GE
Psiklatri, Psikoloji
Eczacılık
İcatçılık
Tıp
Fütüroloji (GHB)
DİL/EDEBİYAT
Tercümanlık
Çevirmenlik
Uluslararası işler
Eğitim
Yazarlık
Tiyatro
Senaristlik
Pazarlamacılık
Reklamcılık
Basın-Yayın-TV
Yayıncılık
Güfte Yazarlığı
Kütüphanecilik

Kitle Üretim Çağının İş ve Meslekleri (1865-1980)	Bilgi Çağınınkiler (1980 ve ötesi)
• İşçi ve Memur	• Karışık teknik, hizmet ve profesyonel işlerde çalışanlar
• Eğitim tamamlandıktan sonra iş	• Hem çalışma, hem öğrenmenin sürekliliği, bilgi teknolojisinin gelişmesine ayak uydurma
• Büyük şirketlerde ve devletlerde iş arama	• Küçük firmalarda iş arama, kendi işini kurma

1982'DEN 2010'A DOĞRU

Parlayan meslekler, işler	İnişe geçenler
• İnşaatla ilgili işler	• Madencilik
• **Ulaşım ve taşıtlarla ilgili**	• **Tarım**
• Finans, Sigorta ve Emlakçılık	• Emek ağırlıklı üretim (çalışanların % 40 kadarı işsiz kalıyor)
• **Devlet işleri**	• **Orta kademe yöneticiler (% 80'i işlerini ya kaybetmiş, ya da işyerindeki yeni şartlara uyum sağlıyamamışlardır)**
• Üretim	
• **Ticaret**	
• Hizmet sektörü	
• **Haber/Bilgi ağırlıklı üretim ve yönetim**	

İşte, çok kısa olarak, Batı'daki 1990'ların tablosu *(orta kademe yöneticilik mesleklerinde olanların sapır sapır dökülmeye başlaması anlamlıdır)*.

BATI'DA ŞAŞKINLIK VE ÇELİŞKİLER

Amerika'da Cumhurbaşkanlığı adayı muhafazakar Pat Buchanan 1995'deki nutkunda, **"elleriyle, aletleriyle çalışanlara karşılık, bilgisayarlarının klavyesinin tuşlarına basarak iş görenler var. Makineler halkımızın işlerini tehdit ediyor"** diyerek, iş dünyasının değişen yüzünü dile getirmiştir. Bu, istim teknolojisinden, elektronik teknolojisine geçişin yarattığı iş keşmekeşidir.

Avrupa'da şu anda çalışan bir kesim yüksek maaş alıyorsa da, işsizlik çok yüksektir. Buna karşılık Amerika'da işsizlik daha az, fakat çalışan kesim fakirlik düzeyinde maaş alıyor(*).

BELİREN MESLEKLER VE HAYAT-BOYU EĞİTİM

Danışmanlık, iletişimcilik, yeni teknikler geliştirmek ve örgütlemek şeklinde olacak. Sanayi alanında genetik ve biyoloji laboratuvarlarında yeni iş yerleri hasıl olacak. Ve bu sofistike eylemler, üstün bilgi donanımı, formasyon ve kalite gerektirecek.

Daha soradan işler de türeyecek. Mesela Almanya'daki hesaplamalara göre, 2000 yılında çevre koruma alanında çalışan eleman sayısı, bugüne göre 450 binlik bir artış gösterecek. Telekomünikasyon sektöründe de daha fazla insan çalışacak. Teknolojiyle baş edemeyenler ne olacak; orası meçhul.(**)

"Yeni Meslekler" dediğimiz zaman, çok kere, eski mesleklerin kabuk değiştirmiş ve yeni beceriler gerektiren şekillerini kastediyoruz.

(*) *D.P. Snyder, Futurist, Mart-Nisan 1996*
(**) *21. Yüzyıla Girerken, Ayşe Karasa, Hürriyet 29 Ocak 1995*

Ayrıca şu da olacaktır: artık edindiğiniz bir meslekle ömürboyu idare etmek diye bir şey olmayacak. Her 3-5 yılda bir mesleğinizin geçirdiği büyük değişimin gerektirdiği yeni bilgi ve becerileri edinebilmek için yeniden eğitim görmek, ya da, işe yaramaz hale gelen mesleğinizin yerine yenisini *(hem de hayatınız boyunca 3-4 defa)* öğrenmek icab edecek.

HANGİ MESLEĞİ SEÇMELİSİNİZ?

Türkiye'de bu konuyu, nadiren de olsa, işleyenler var: 1992'de NOKTA dergisi, 1986-1997 bazında, öğrencilerin Üniversite-Fakülte tercihlerine göre yer değiştiren meslekleri şöyle sıralamıştı:

1986 SIRALAMASI

1. İşletme
2. Ekonomi
3. Kamu Yönetimi
4. Uluslararası İlişkiler
5. Hukuk
6. Psikoloji
7. Basın-Yayın: Halkla İlişkiler
8. Radyo-Televizyon
9. Gazetecilik

1992 SIRALAMASI

1. Elektrik-Elektronik
2. Bilgisayar
3. Endüstri
4. Makina
5. İnşaat
6. Tekstil
7. Çevre
8. Gıda
9. Petrol

BEŞ YILIN BİLANÇOSU

Tıp, eczacılık, diş hekimliği ve uçak mühendisliği ise popülerlik yarışında irtifa kaybediyor.

Dört yıl öncenin penceresinden de en gözde **"ilerinin süper meslekleri"** şöyle görünüyordu:

MESLEKLER	NOT
Elektronik Mühendisliği	Dil Bilenler ve Master'lılar tercih ediliyor.
Bilgisayar Mühendisi	Özellikle Pazarlama Şirketlerinde, Bankalarda
İç Mimar	Özellikle Dekorasyon ve Tasarım Bürolarında
Finans Analisti	Artık Orta Büyüklükteki Şirketlerde de İş Olanağı Var
Ürün Sorumlusu	Pazarlama Bölümleriyle Tüm Şirketlere Giren Bir Meslek
Sigortacı	İşletme, Ekonomi, Endüstri, Matematik, İstatistik Mezunu ve Dil Bilenler
Reklam Şirketinde Müşteri Temsilcisi	Körfez Krizi Sonrası Görülen Sektörel Daralma Nihayet Aşıldı
AT(*) Uzmanı	Yeni Yeni Piyasaya Giren AT Uzmanlarına Özel Sektörde Danışmanlık
Emlakçı	(Primle Birlikte) Emlak Pazarlama Kiralama ve Danışmanlık Hizmetleri
Turizmci	Seyahat Acentelerinin Çoğu 91'de Tepe Attı Ama Canlanıyor
Kameraman	İyiler Arasına Girmek Çok Zor. Çalışma Saatleri Sınırsız Reklam Sektörü ve Özel Televizyonlar Kârlı Alan
Rehber	Özellikle İspanyolca ve Japonca Bilenler Tercih Ediliyor
Yatırım Uzmanı	Yüzden Fazla Menkul Kıymetler Bürosu Var. Dinamik ve Süratli Bir Alan
Yönetici Sekreteri	Piyasada En Çok Aranan Elemanlar. İngilizce Şart.
Aşçıbaşı	Açık Bir Sektör. Eğitimli ve Dil Bilen Elemanlara Bütün Otellerde İhtiyaç Var
Krupiye	Verilen Maaşlar Tatminkâr Olmasa da Bahşiş Tatminkâr

Gözden kaçan veya vurgulanmayan birkaç noktayı da biz belirtelim: 2000'lerde Türkiye'de **işletmecilik alanında Orta Kademe yöneticilik rağbetten düşecek**, buna karşılık **Çevreciler** (Çevre mühendisliğinden ormancılığa ve lobiciliğe kadar), **Turizmciler, Uluslararası İlişkiler uzmanları, Sigortacılar** ve **Japonca** bilenler en çok aranan-lardan olacaktır.

(*) *AT: Avrupa Topluluğu*

SİZ HANGİ MESLEĞE UYGUNSUNUZ?

En geçerli, en bol gelir getiren meslekleri kağıt üstünde not edebilir, okul-üniversite tercihlerinizde o mesleklerin eğitimini verenleri işaretliyebilirsiniz ama, o mesleklere:

- Girebilecek misiniz?
- Girerseniz başarılı olur musunuz?
- Başarılı da olsanız, o işlerde ve mesleklerde çalışmak sizi mutlu edebilecek mi?

Bu çok önemli sorulara cevap aramadan, o anın modasına uyarak veya hissi olarak "tercih" belirlemek yanlış olur. Yıllar önce Amerika'da psikologlar, geçerliliğini hala koruyan 3 grafik-tablo (chart) oluşturdular (buraya alırken, eskimişleri ayıkladım ve 1990'lara göre eklemeler yaptım). Çocuğun eğilimlerini tesbit edebilmek için meseleye şu 3 açıdan bakmışlardı: özel ilgi alanları, okulda başarı çizgileri, belirgin karakter özellikleri (aynı meslek başka başka kategorilerde de görülebilir. Mesela "Teknik Ressamlık", "El işlerine ilgi" karesinde de, "Kapalı Yerlerde İş Yapma" da da vardır. Tabiidir. Ama "güzel sanat" meslekleri, "Uysal" ve "İnatçı" gibi zıt tiplemelerde de görülür, çünkü farklı mizaçlara o meslek uygun olabilir).

Yalnız bu grafiği kullanacak çocuk/genç, ana-baba veya okul rehberleri başka hususlara da dikkat etmeleri gerekecek:

Bazı özellikler ve yönelimler, insanın büyüme-olgunlaşma sürecinde farklı dönemlerinde belirir. Öğrenimin ilk yıllarında bazı derslere yetenek çok kere kendini sürekli belli eder. Matematikte veya sanat dallarında yüksek başarı ilkokulda erkenden ortaya çıkar ve okul süresince devam eder.

Çocuğun ilgi duyduğu şeyler yıldan yıla değişebilir, fakat bu değişik ilgilerin arasında gizli bir bağ, bir benzerlik olabilir, bunu yakalamak lazımdır. Karakter/ruh yapısında da israrla sivrilen özellikler ipucu olmalıdır.

Bunlar sadece eğilimlerdir, işaretlerdir. Teşvik edilir ve doğru eğitilirse *(kötüleri de törpülenirse)* bu yeni kuşaklar 21. yüzyıla güçlü giriş yaparlar. İşte bu noktaları akılda tutarak 3'lü tabloyu inceleyelim:

Bu 3 tablo da size (veya çocuğunuza, öğrenciye) uyan kategorileri seçip bir yere yazın ve her 3 tablodan kesişenlerin üzerinde dikkatle durun: büyük bir ihtimalle en uygun meslek/meslekleri buldunuz demektir.

KENDİNİZİ SORGULARKEN DÜRÜST VE GERÇEKÇİ OLUN

Son kararı vermeden önce de bazı sualler sorulmalıdır:

- **Ben, şimdi, şu yaşımda, kimim?**
- **Nedir gerçekten değer verdiğim?**
- **En temel olumlu yanlarım neler? Bunlar iş piyasasında ne derece geçerli?**
- **Gerçekten hayatta yapmak istediğim şey(ler) ne?**
- **Önümdeki fırsatlar neler-veya benim oluşturabileceğim fırsatlar?**
- **Arkadaşlarıma göre girişken miyim?**
- **Yetenek, sabır, beklenti konularında kendimi değerlendirirsem, ilgimi çeken mesleğe uyuyor muyum?**
- **Ya sosyo-ekonomik koşullar?**

Son bir soru da **Ekonomist** dergisinden

- **Nasıl bir işyerinde daha mutlu olurum: küçük mü, büyük mü, girişimci mi, muhafazakar mı? (22.10.1995)**
- **Seçeceğim meslek bu türlerin hangisine daha uygun?**

SON BİR UYARI

Bu konuyu noktalarken, son (ve dikkate alacağınızı umduğum) bir uyarı:

Mutlu olamıyacağınız, sevemiyeceğiniz bir mesleği ve işi sırf parası iyi diye seçmeyin. Hem hayattan zevk alamazsınız, hem de mutsuzluğunuz başarınızı da, çevrenizi de, ailenizi de etkiler.

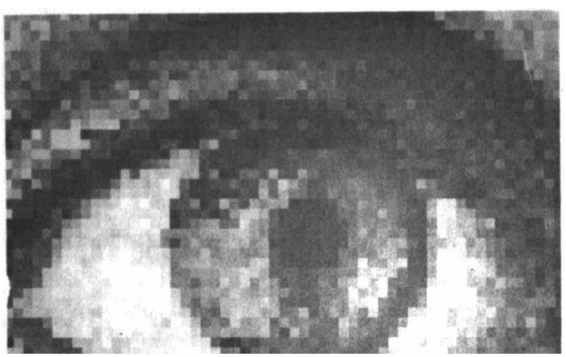
2. BÖLÜM

Gerçek ve Gerçekçi Çok Hızlı Okuma (ç.h.o)

1. HIZLI OKUMA

2. GÖZGEZDİRMEYLE OKUMA (G.G.O.)

3. ANLAMA

TÜRK 2000
VAKFI

Başarı Belgesi

Sayın, ...

"Çok Hızlı Okuma" Seminerlerinde,

dakikada ..... kelimeden

..... kelime hıza ve yüksek

anlama düzeyine ulaşmıştır.

../../199

Türk Toplumunu 2000'lere Hazırlama
Dün'den Yarın'a Araştırma Vakfı
Başkan

(*) *Türk 2000 Vakfı'nın "ÇOK HIZLI OKUMA" kursunu bitirenlere verilen başarı belgesi örneği*

ÇOK HIZLI OKUMAYLA ABD'DEN TÜRKİYE'YE

Reha Oğuz TÜRKKAN, 25 yıl boyunca eğitimci olarak yaşadığı Amerika'dayken, hızlı okuma ve kolay öğrenme konuları üzerinde de özellikle durmuş E. Wood'un "Hızlı Okuma" (Speed Reading) kurslarını takip etmiştir.

1967-1971 arasında kurduğu 124 UNI-TEQ okulunun beşinde **Hızlı Okuma** kursları başlatmış, bu tekniği vatanı Türkiye'ye de tanıtmak istemiştir. Bu amaçla, o günlerde Amerika'dan muntazaman yazı yolladığı **Cumhuriyet**, daha sonraları da Tercüman ve Türkiye gazetelerinde "Çok Hızlı Okuma"yı defalarca işlemiştir. Türkiye'ye döndükten sünra, 1972'de Boğaziçi Üniversitesinde bir seminer düzenlemiş, 1975'de Genel Sekreterliğini yaptığı YAYKUR Açık Üniversitesinin haftalık televizyon sohbetlerinde de sık sık bu konuya değinmiştir. Aynı yıl Talim Terbiye üyelerine kısa bir kurs vermiştir.

İLK KİTAP VE İLK KURSLAR

Ne yazık ki o sıralarda bu konulara Türkiye'de pek ilgi duyulmuyordu. Gene de Türkkan, ilk baskısı 1985'de yapılan "Çok Hızlı Okuma" kitapçığını herkese anlaşılır bir uslupla yazıp bastırdı *(2. baskısı, kurduğu "Türk 2000 Vakfı"nın bir yayını olarak 1987'de çıktı)*. Artık ilgi başlamıştı; ilk talip 1989'da Namık Kemal Zeybeğin öncülüğünde Kültür Bakanlığından geldi ve üstdüzey yöneticilerine (Müsteşar, Genel Müdür, Daire Başkanları gibi) 3 kurs verildi *(Türk 2000 Vakfı adına bizzat Türkkan tarafından)*. 1990'da Milli Eğitim, 1991'de de İç İşleri Bakanlığının gene üst-düzey bürokratlarına kurs ve seminerler tertip-

lendi, çeşitli Üniversitelere, firmalara ve bankalara da "Çok Hızlı Okuma" kursları verildi.

O günlerden beri Vakfın halka açık seminerleri İstanbul'da *(Vakfın merkezinde, Göztepe kültür bürosunda, Basın Müzesinde)* ve Konya, Antalya, Zonguldak gibi pek çok şehirlerde yapıldı.

Konuya ilgi artık iyice artmıştı. Büyükçe birkaç kuruluş bu konuda kurslar tertiplemeye başlamıştı; Türkkan'ın yetiştirdiği ve "okutman" olarak görevlendirdiği birkaç genç *(ve pek de genç olmayan bir ikisi)* ayrılıp kendi kanatlarıyla uçmayı başardılar. Böylelikle Çok Hızlı Okuma'nın günün konusu haline gelmesinde onlar da çok yardımcı oldular. Bunlardan birinin kitabı 17 baskı yaptı(*).

OKUMA HIZINI ABARTANLAR

Bunlardan cesur bir tanesi, "Çok Hızlı Okuma'yı Türkiye'de ilk defa ben başlattığımda..." gibi cümleler de kullandı. Bu gibi gerçek-dışı iddiaların yazarın gençliğine verilip hoşgörülürse de, bazılarının para hırsına kapılıp okuma hızını abartmaya kalkışmaları üzücüdür; faydalı bir eğitimin inanılırlığını zedeler. Meselâ, "öğrencilerimiz dakikada, hem de tam okuyup tam anlıyarak, 10.000, 30.000, 50.000 kelime okuyabildi" tarzındaki gerçekdışı iddialar eğitimcilere yakışmaz *(gerçi bu kurs pazarlayıcıları eğitim kariyerli değil ama, artık öğretim işine girdiklerine göre, daha ölçülü konuşup yazmaları gerekir)*.

Bu rakkamlar, Göz Gezdirme tekniğine de uymaz(**).

Abartmayı alaya alan fıkrayı duymuşsunuzdur: Hızlı okuma dersi almış birisi, Tolstoy'un 600 küsur sahifelik "Harp ve Sulh" kitabını

(*) *Mustafa Ruşen, Alfa Basım Yayım Dağıtım*

(**) *Amerika'da tekniğin 2 adı vardır: "**Speed Reading**" (Hızlı Okuma) ve **Skimming** (Göz-gezdirmeli veya Atlamalı okuma). Türkkan, bu iki yöntemi birleştirerek "**çok daha hızlı**" okumayı sağlamış ve bunun için Türkçede "**Çok**" belirticisini (sıfatını) kullanarak, kursuna "**Çok Hızlı Okuma**" adını koymuştur.*

birkaç dakikada okuduğunu övünerek anlatıyormuş. Dinleyenlerden biri merakla, "konuyu biraz anlatır mısınız?" diye sorunca, "Harpla ilgiliydi ve galiba Rusya'da geçiyor"dan öte bir cevap alamamış!

Bu palavracı, anlaşılan "Hızlı Okuma" şöyle dursun, "Göz Gezdirme"yi bile doğru yapmamış, neticede 600 sahifede anlayabildiği şey kitabın adıyla konunun nerede geçtiğinden ibaret kalmış. Ama "Hızlı Okuma" budur deyince, teknik tümüyle alay konusu olmuş. Üzücü olan budur.

Peki, "Hızlı Okuma"nın sınırı nedir? Türkkan'ın anlattığına göre, E. Wood'dan ders almış olan eski ABD Başkanı Kennedy'nin dakikada 2000 (bizde de merhum Adnan Kahveci'nin bin küsur) kelime okuma başarıları güvenilir rakkamlardır. Ama bu bile o kişilerin özel yetenekleri yüzünden olabilmiştir.

GERÇEKÇİ RAKKAMLAR

"Hızlı Okumada" (H.O) normal (gerçekçi) beklenti ne olmalıdır?

Talimden önceki hızınızı talimle 3, 4 belki 5 katına çıkarmaktır. Şimdi, **anlıyarak** ve **pek ağır olmayan** bir metni dakikada 200 kelime hızla okuyorsanız, bunu 500-700 kelimeye çıkarmak istemeniz, **gerçekçi** bir beklentidir.

"Göz Gezdirme" (GGO) şeklinde okumada, 2000-3000 kelimelik metinden bir dakika içinde epey bir şeyler anlamış olursunuz ve bu da **gerçekçi** bir beklentidir. Ama önce GGO ile başlayıp, sonra H.O'ya geçerseniz *(yani Türkkan'ın "Çok Hızlı Okuma" (ÇHO) yöntemine)* gerçekçi beklentiniz, tam anlamayla, ortalama dakikada 800-900 kelime olmalıdır.

Bu da abartmalara gerek bırakmıyacak kadar iyi bir kazançtır.

Cevat DÜNDAR

Ç.H.O. BÖLÜMÜNÜN DÜZENİ

1) Bu kitapta, **"Çok Hızlı Okuma"** ile **"Kolay ve İyi Öğrenme"** konularına musallat olan abartmaları, yalan iddiaları ve yanlış anlamaları ayıklayıp atmakla işe başlıyacağız.

2) Teknikleri öğrenirseniz ne sağlarsınız, pratik ve estetik faydaları nelerdir, onları gözlerinizin önüne sereceğiz.

3) Bu işte **Gerçek** nedir **Gerçekçi** beklentiler ne olmalıdır, bunları da "açık-seçik" anlamanızı istiyeceğiz.

*(Bu kısma **"Ön-Hazırlık"** da diyebilirsiniz.)*

4) Hemen ardından, konuların ilki olan **"Çok Hızlı Okuma"**ya gireceğiz. İşin fizyolojik, psikolojik, tarihi vesair izahlarını çok kısa keseceğiz, çünkü eminim ki bu kitabı siz sırf bir ilim ve entellektüel meraktan değil, daha çok tekniği öğrenmek ve uygulamasına geçmek için aldınız.

5) Gene de, konunun tarihiyle ilgili birkaç satır yazdım: tekniğin püf noktasını anlamanız için göz ve beyin arasındaki ilişkilerden ve hafızanın çeşitlerinden de bahsettim, ama tekniğin işleyişine ışık tutacak kadar *(biraz daha ayrıntıları kitabın arkasına bıraktım)*.

6) Bundan önce, Türkiye'de bu kitabın ilki olan (birinci baskısı 1985'de, 2.si 1987'de yayınlanan) ve şimdi tükenmiş bulunan **"Çok Hızlı Okuma"** kitapçıklarımı da bu anlattığım sebeplerden çok kısa tutmuş, boş lafla doldurmamıştım; o zamandan beri yeni buluşlar olduğundan bu sefer biraz daha etraflıca yazdım.

HIZLI OKUMA NEYE YARAR?

Bu kitabı alıp okumaya başladığınıza göre bir şey elde etmeyi amaçlıyorsunuz. Ya daha hızlı okumak, ya da zor konuları daha çabuk, iyi kavramak ve öğrenmek istiyorsunuzdur. Veya her ikisini de.

Bunları becerebilmenin faydaları pek çoktur; birkaçını daha **reklamcı uslubuyla** hatırlatalım:

• **Okumayı seviyorsunuz**, okumak istediklerinizin hepsine vakit yetişmiyor;

• Okumayı değil, **başka bir şey yapmayı, eğlenmeyi seviyorsunuz**, fakat okumaya mecbur olduğunuz şeyler var.

• Öğrencisiniz (Üniversite-Lise-İlkokul farketmez)

Ders, ders, ders! Okunacak yığınla kitap, yığınla not! Amerika ki deneylerle öğretmeye büyük önem verir, orada bile okumak öğretimin % 84'ünü alıyor. Bizde daha çok! Okumakla bitmiyor. Saatler yetmiyor, kapanıp kalıyorsunuz.

Öğrenciler, sınavlar yaklaştıkça birkaç saat uykuyla kalıyor.

Liseyi ve üniversiteyi yarıda bırakmaya mecbur olanlar, ödevleri yetiştiremedikleri için usanıp, liseyi, üniversiteyi yarıda bırakanlar...

Şimdi düşünün; **okuyacaklarınızı yarı zamanda okuyup bitirebilseniz!**

Kapağı dışarı atsanız! Ya da bol bir uyku çekebilseniz.

Belki, vakit kalmadığı için el süremediğiniz başka kitapları da okuma fırsatı bulsam diye düşlüyorsunuz...

Peki, yarı zamanda okumak mümkün mü?

Hem olsa bile, okuduğunuzu iye anlayabilir misiniz ki?

Her iki soruya da evet!

Ama nasıl?

"Çok hızlı okuma" (Ç.H.O.) tekniği sayesinde!

Gazete, dergi, kitap, roman okumayı seven bir insansınız. Ama dergiyi, gazeteyi, bitiremeden boş vaktiniz bitiveriyor. Kitap ya da roman sürünüp duruyor. Birkaç sahife ancak okuyorsunuz ki, saatler geçmiş oluyor, başka işler bastırıyor. Çok kere de bitmemiş olarak bir rafta toz kapıp unutuluyor. İstemeye istemeye, "kitap okumayanlar" kalabalığına katılıyorsunuz.

Gazeteyi, dergiyi bir çırpıda okuyup bitirebilirseniz... Kitap ve romanlarınızı yarı zamanda okuyabilseniz... İyi olurdu, değil mi?

Evet, bunlar olabilir. Hem de okuduğunuzu daha iyi anlıyarak, Ç.H.O. tekniği sayesinde!

* * *

• İş adamasınız, avukatsınız, devlet memuru veya yöneticisiniz. Dağ gibi evrak, rapor, dosya okumanız lazım. İş saatleri yetmiyor. Herkes eve giderken siz büroda kalıp yalnız başınıza okuyup duruyorsunuz. Ya da çantayı doldurup eve iş götürüyorsunuz.

Bu evrakı, raporları, dosyaları daha hızlı okyuabilseniz -hem de metodsuz "atlamalar" yüzünden yanlış anlamalara düşmeden, hata yapmadan- bitirebilseniz nasıl olurdu? Ailenizle konuşma fırsatı, kaçamak dakikalar, yerine bol bol vakit olabilse?

Olabilir. Ç.H.O. tekniği sayesinde.

• Otomobil kullanıyorsunuz. Yol işaretleri, siz tam okuyamadan geçiyor *(Trafikteki "akıllılar"da hep bu işaretleri, yol ayırımından çok önce koyacaklarına, inadına, yol tam ayrılırken oraya dikerler)* o yüzden çıkışı kaçırıyorsunuz. Bu işaretleri çok çabuk okuyabilseniz derdiniz kalmazdı, değil mi?

Bu da Ç.H.O eğitimiyle olabilir!

Yazdığı "Hızlı Okuma" kitabı(*)175.000 nüsha satan ve bu konunun uzmanı Dr. Norman Lewis de aynı edayla şunları söylüyor:

• Çok kısa bir süre sonra, şimdiki okuma hızınızı en az % 20, daha da gerçekçi olarak, % 50 ile 60 arttırabilseniz ne dersiniz?

• Kelime ve ayrıntı yığını arasından ana fikir ve önemli noktaları, yağdan kıl çeker gibi algılayıverseniz ne dersiniz?

• Diyelim ki şimdi 5 kitap bitiriyorsunuz; tek bir dakika daha fazla zaman harcamadan 10-15 kitap "hatmedebilseniz"...

• Ya da, öteki tekniği (Atlamalı Okumayı) **doğru** kullanarak, orta boy bir kitabı, anlama-algılama yollarıyla 1 saatte tamamlıyabilseniz...

• Aynı yöntemle, gazetenizi ve hoşlandığınız dergileri **yarı zamanda ve önemli hiçbir şeyi kaçırmadan** okuyabilseniz, "birkaç haftalık gayrete değmez mi?"

"Satıcı" üslubuyla sıralanan bu harika şeyler herkes için geçerli: Öğrenci, ev kadını, avukat, muhasebeci, mühendis, işadamı, hakim... herkes!

ÇOK HIZLI OKUMA KURSLARI NEREDE VERİLİYOR?

"Bilgi Toplumu" denilen yeni etiketli ülkelerin başında gelen Amerika'da Ç.H.O. kursları üniversitelerin çoğunda verilmektedir.

(*) *How to Read Better and Faster, New York, sah. 2-3.*

1970'lerden beri ilk ve orta öğretime de girmiştir. Bu kitabın yazarının o tarihlerde ABD'de açtığı 5 okul dahil, yüzlerce enstitü ve dershane de bu kursları verir. Türkiye'de Türk 2000 Vakfı'nın öncülüğünü yaptığı bu öğretim artık yaygınlaşmaya başlıyor.

Okul ve üniversite öğrencilerinden başka, irili ufaklı şirketlerin yöneticileri ve devlet adamları da, öğrenciler ve halk da Ç.H.O. kurslarından yararlanmaktadırlar.

ARTAN İLGİNİN SEBEBİ

Bilgilerimizin yüzde 80'ini gözlerimizle ediniriz. Bilgisayarda da, ekranı "okuruz". Okumak bu derece mühimdir. İlkokulun ilk sınıflarında okumayı bize nasıl öğretmişlerse, öyle okuyup gidiyoruz. Delikanlılık veya gençlik yaşlarında, hele hele ileri yaşlarda okumayı yeniden öğrenmek kimsenin aklına gelmez. Alıştığımız hızla okumayı sürdürür gideriz.

Ama dünya, artık çocukluğumuzdaki gibi değildir. Öğrenciden meslek sahibine, memurundan ev kadınına kadar, okumamız şart olan şeylerin sayısı arttıkça artıyor. Yetişemiyoruz. Ya okumamızı yarımyamalak yapıyor, bitirmeden kalıyoruz; ya da, müthiş bir baskı altında bunalarak okuma işini, sağlığımızdan, eğlence hakkımızdan ve ailemizin haklarından feda edip normal saatlerin dışında sürdürüyoruz.

Bu çaresiz bir kader midir?

Hayır.

Peki, suçlu kim?

Size okumayı yanlış öğretenlerde! Onlar yüzünden, çoğunuz, bu satırları dakikada 200-250 kelime hızla okuyorsunuzdur.

Üniversite sırasında bu hız biraz artarsa da, mezun olduktan sonra okuma alışkanlığını bırakınca 175-200 kelime hızına düşerseniz:

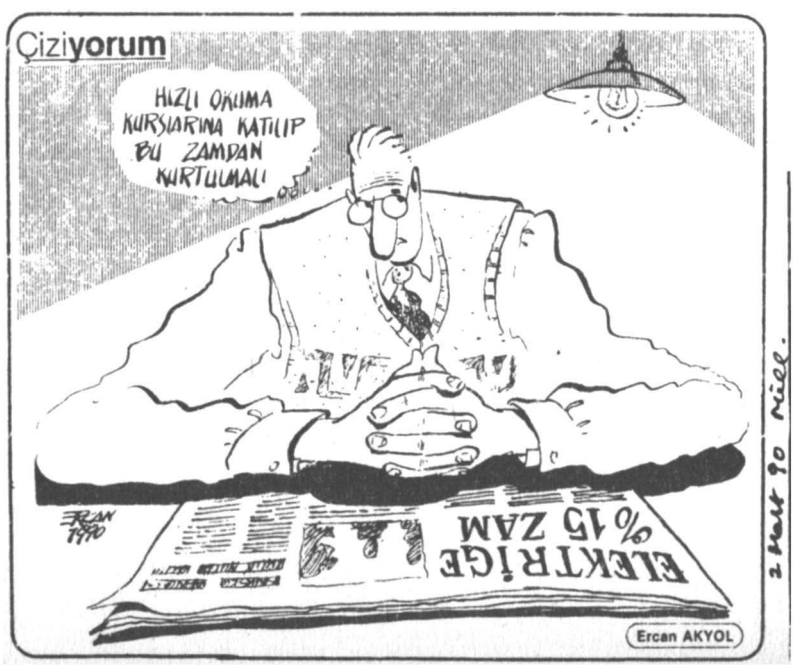
Ortaokul öğrenci hızına! Doğuştan kabiliyetsiz olanlar talimden geçmezlerse 100-120, çok kabiliyetliler de 300-350 okuyordur.

Oysa dakikada 700-800 kelime okumalısınız. En azından...

FAYDANIN GERÇEKÇİ BOYUTLARI

A) Hızlı Okumada

Diyelim ki şu anda *(yani talim görmeden)* bir romanı **dakikada** 200, ağır bir konuyu 80 kelime düzeyinde okuyor ve okuduğunuzu anlıyorsunuz: 15-20 saatlik bir ders veya kitaplı talimden sonra hafif konuyu dakikada 800, ağırını 300 hızla okur, anlayışınız da % 80-90-100 düzeyinden aşağı düşmüyorsa, hakkıyla sevinebilirsiniz. Bu demektir ki okumak isteyip de okuyamadığınız pek çok şeyleri rahatça bitirir, mecbur olduğunuz ders kitaplarını, dosyaları Bilgisayar ekranını dörtte bir zamanda tamamlıyabilirsiniz *(veya karikatürdeki gibi, gece fazla elektrik sarfetmeden okumanızı bitirebilirsiniz!)*

Gerçekçi beklenti bu olmalıdır ve bu başarılar hemen herkesçe **gerçekten** elde edilmiştir.

*
* *

Aslında **"Hızlı Okuma"** (Speed Reading)den de daha hızlı bir okuma tekniği vardır: **"Gözgezdirmeyle Okuma"** (G.G.O.); buna **"Atlamalı Okuma"**da diyebilirsiniz. G.G.O.'da her kelime, hatta her satır okunmaz. Belli bir teknikle başlıklara, paragraf başına-sonuna bakarsanız, ekran yazısı *(veya kitap)* hakkında genel bir fikir edinirsiniz; eğer bunu kurallarına göre yapmışsanız, çok kısa zamanda doğru bir fikir de edinebilirsiniz. Mesela, bir dakikada 40-50 sahife "okuyabilirsiniz" *("gözgezdirme"yi usulüne göre yapmazsanız yanlış fikir edinirsiniz)*. Ama uygun yaparsanız okuma ve anlama hızınıza kendiniz de şaşarsınız, olağan-üstü bir şey başardığınızı sanırsınız.

Oysa bu, normal, gerçekçi bir hızdır.

Hele iki tekniği de -ilerde anlatacağımız gibi- birleştirirseniz, **okuma hızınızda** da, herşeyi **tam anlamanızda** da belirli bir artış elde edersiniz.

Ç.H.O. NASIL BAŞLADI, NEREDE GELİŞTİRİLDİ?

2. Dünya Savaşı sırasında Luftwafe *(Alman Hava Kuvvetlerinin)* uçakları Londra'yı gece-gündüz bombalıyorlardı. İngiltere göklerinde İngiliz ve Alman uçakları savaşır, birbirlerine girerlerdi. Londra civarında kulelerde gözcüler, yaklaşan uçakların amblemlerini görüp, dost mu düşman mı anlamaya çalışırlardı. Düşman işaretlerini görür görmez de alarm düğmesine basarlar, halkın vaktinde sığınağa koşmasını sağlarlardı.

Ne var ki çok kere uçak amblemlerini seçmede geç kalıyorlar ve bombalar düşmeye başlıyordu. Bunu önlemek için İnglizler Ohio Üniversitesinden Dr. Renshaw'un buluşlarıyla, şimdi **"takistoskop"** dediğimiz aleti geliştirmişler. Merceği saniyede % 25'i, 50'si ve 100'ü hızla açılıp kapanan bu araçla, gözcülerin gözlerinin görme hızını artırmışlar. Böylelikle bombardıman uçakları çok daha erkenden teşhis ediliyor olmuş. Bu icaddan Amerikan Kara ve Deniz Kuvvetleri pilotları da yararlanmış.

Amerika'da eğitimciler bunu duyunca, aracı, kelime seçmeyi hızlandırmada denemişler ve "hızlı okuma" doğmuş. Gözün, vücudun herhangi bir organ gibi, egzersiz gördükçe daha etkili olmaya başladığını isbat etmişler. Böylelikle "tembel göz", daha atik davranmaya ve gördüğü şekli *(resimi, amblemi, sayıyı, yazıyı)* daha hızlı olarak beyne *(asıl görme fonksiyonunu yapan merkeze)* yollamaya alışmış.

Amerika'da para kokusunu alanlar hemen bunu kurslar düzenliyerek öğretmiş, sonunda okullar da benimsemişlerdir.

* * *

Bambaşka yönden bir buluş, Ç.H.O.'ya yeni bir boyut daha kattı.

Sinema ilk çıktığında perde küçücüktü ve çekimler o küçük alana sığacak şekilde yapılırdı. Çünkü gözün, başı çevirmeden ancak bu kadar bir alanı görebileceği sanılırdı. 1950'lerde, psikologların ("Tecrübi Psikoloji" uzmanlarının) **"algılama eşiği"** (treshold of perception) deneylerinde meydana çıkardıkları **"gözucuyla da görme"** (peripheral vision) gerçeğini Hollywood kaptı ve perdeyi bugünkü büyüklüğüne çıkardı (**Cinemascope, Tod-a-o, Panavision**... v.b.). Az sonra da, 3 kamerayla çekilen **"Cinerama"** 180 derece bir yarım-çember perdeyle, özel gözlük olmadan da 3 boyutlu görüntüyü getirdi.

Bütün bunlar gösterdi ki göz, başı sağa-sola çevirmeden de çok geniş bir alanı görebilirmiş *(gelecek sefer sinemaya gittiğinizde dikkat edin bakalım, o kocaman perdede filmi seyrederken başınızı sağa sola çeviriyor musunuz, yoksa perdenin orta bir yerine bakıp tamamını görebiliyor musunuz?)*

Bu buluşu da Hızlı Okumaya uyguladılar ve tek tek kelimelere bakma yerine, satırın daha geniş bir bölümünü görmek, yani 2-3, hatta 4 kelimeyi birden görmenin pek âlâ mümkün olabileceğini isbat ettiler.

✿
✿ ✿

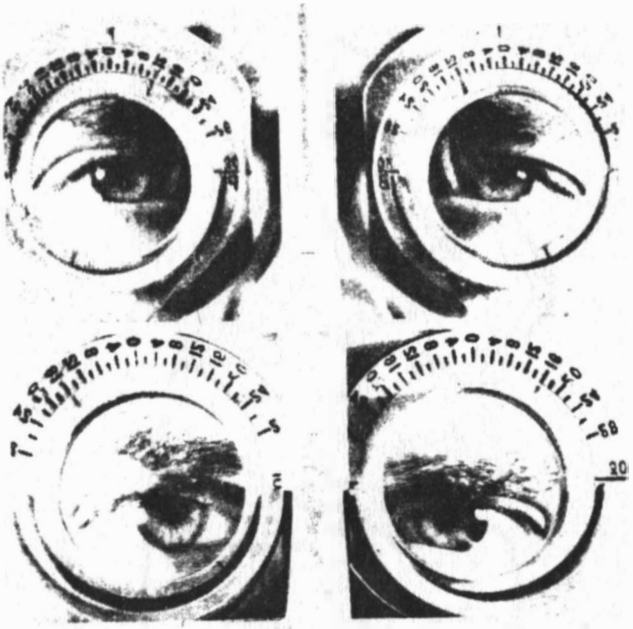
Böylelikle, Ç.H.O.'nın 2 gelişme çizgisini gördük:

1) Göz, talimle, gitgide daha hızlı görmeyi öğrenebilir; tıpkı halter kaldırmakla, şnaps yapmakla, kol kaslarının gelişmesi gibi.

2) Göz, gene talimle, satırın 2-3 yazısını, hatta tamamını bir bakışta görmeyi öğrenebilir,

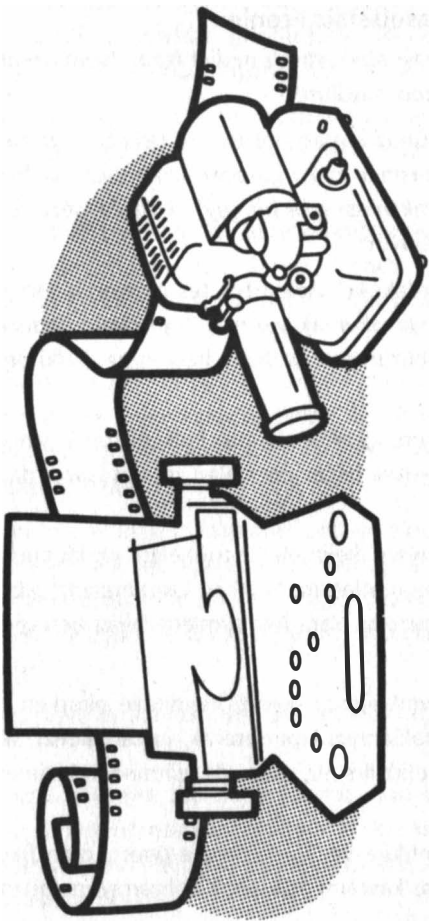
(Buraya kadar, okuyucunun alışkınlığına ilk bakışta ters düşmemek ve anlamayı zorlaştırmamak için, "göz"ü "görmek" fiiliyle bir arada kullandık. Oysa göz görmez, bakar; ***gören beyindir)***

Ç.H.O. • (I)

1) HIZLI OKUMA

KÖTÜ OKUMA, İYİ OKUMA

Münasebetsiz Frenler

Okumayı ağırlaştıran nedir? Nedir hızını frenleyen? Birkaç "münasebetsiz" freni sayalım:

• Gözünüz idman görmemiş, belli bir hıza takılıp kalmıştır. *(Fotoğraf kamerasının merceğindeki açma-kapama hızını ayarlayan mekanizmanın takılması gibi bir şey).* Böylece gözünüz her satırda 8-10 defa duruş yapıyor;

• Satırdaki kelimeleri tek tek okuyarak ilerliyorsunuz *(2-3 kelimeyi bir kerede okumak yerine)*; "Yarı cahil" dediklerindenseniz, kelimeyi bile bir bütün olarak değil 'hece-hece, belki de harf-harf okuyorsunuzdur'

Düşünün: içi bilye dolu iki kutu olsun; 2 yarışçıdan, bilyeleri tek tek alan mı, yoksa ikişer üçer alan mı kutusunu daha hızlı boşaltırlar ve kazanır?

• Heceleri, kelimeleri, cümleleri okuduktan sonra; "belki iyi okumadım, belki atladım, belki iyi kavramadım" gibi kaygılarla bir daha okuyorsunuzdur. Yani her cümlede biraz geri gidip tekrar ilerliyorsunuzdur;

• Okuduklarınızı -kendi kendinize okurken bile- yüksek sesle okur gibi dudaklarınızı kıpırdatarak, ya da dilinizi, ses tellerinizi oynatarak okuyor olabilirsiniz, (kimi de, zihninden kelimeleri "sesli" gibi geçirir);

• Ayrıntılara ve 3., 4. derece önemi olan fikirlere takılıyor, bu yüzden de esas kavramı açık-seçik anlıyamıyorsunuzdur;

• Pasif bir şekilde okuyor, yazarla birlikte onun ana fikirlerinin akışına kapılmıyor, parçalar arasındaki münasebeti yakalayamıyorsunuzdur;

• Yeterince kendinizi veremiyorsunuz ("konsantre" olamıyorsunuz); onun için de dikkatiniz, etraftaki gürültülerle, olan bitenlerle aklınıza gelen başka işlerle kolayca dağıtılıyordur;

• Çabuk yoruluyorsunuz, çünkü okumak sizin için zor, yavaş giden belâlı bir iştir. Çok lüzum olmadıkça kitaplara el sürmemeyi yeğliyorsunuzdur;

• Bir de, bilen bilmeyen -ve çok kere kendimiz de- yanlış iddialar ileri sürer ve bunlara inanırız. Bunlar, kendi icadımız olan "fren"lerdir. Mesela, bir konuyu daha iyi anlamak için yavaş okumamız gerektiğine inanırız.

Halbuki zorlukla ve pek yavaş okuyanlarla okumayı yeni öğrenenler, okuduklarını en az anlayanlardır. İlerde de göreceğimiz gibi, beyin gözden hızlıdır ve gözün görüntüleri beyne yavaş nakletmesi anlayışa fayda getirmez; bilakis.

Kelimeleri tek tek okumanın "sağlam yöntem" olduğuna nedense inanırız. Oysa ormanı, tek tek ağaçlara bakarak değil, uzaktan toplu halde seyretmekle daha iyi anlarız. Çünkü "bütün" parçalardan daha anlamlıdır. Okumada da öyle. Ne var ki bu yanlış inançlar bir kere kafamıza yerleştirilmiştir.

Kendinizi bu tasvir ettiklerimizden biri veya birkaçı olarak görüyor musunuz?

Görüyorsanız üzülmeyin, bu saydıklarımız, size okul sırasında taktıkları frenlerdir, yanlış öğretimden doğma alışkanlıklardır. Bu lüzumsuz frenleri normale çevirebilirsek, şimdi tasvir edeceğimiz öğrencilerimiz gibi olabilirsiniz; onlar:

• Dakikada 400-800 kelime arasında bir hızla okur; hızını, okuduğu malzemeye göre ayarlar;

• Anafikirleri kapmak için okur; onları oluşturan kelimelerin kelime okuduklarını farketmeden, fikir olarak okur;

• Kendine güveni olduğundan, okuduğunu tekrar okumaya kalkmaz (meğer ki çok gerekli olsun);

• Bir satırda gözü ancak 2-3 defa durur:

• Okuması tam anlamıyla "sessiz okuma"dır. Dil, dudak, ya da ses teli oynamaz;

• Ayrıntıları hızla okuyup geçer, geri plan için yazılanları bir bakışta kapıp devam eder, yazarın temel amacını ve anlatış yolunu arar;

• Okuduğu şeye kendini iyice verir; çevresiyle irtibatı kesilmiş gibi olur;

• Saatlerce yorulmadan okuyabilir.

Bu derecelere erişmeniz zor değildir. Kısa süren bir "Çok Hızlı Okuma" eğitimiyle bu mümkün olur.

ÇOK HIZLI OKUMA EĞİTİMİNİN ESASLARI

Bu eğitim şu esaslara göre yapılır:

1) Gözü **daha hızlı görmeğe** alıştırmak;

2) Bir kerede **2-3-4 kelimeyi birden** okumayı öğretmek;

3) Tamamiyle **sessiz okumaya** alıştırmak;

4) Gereksiz geri dönüşleri, **tekrar okumaları önlemek;**

5) Anlayışı çelmeleyen **düşünüş engellerini kaldırmak**.

YENİ OKUMA YÖNTEMLERİNİN ANLAMAYA ETKİSİNİN SEBEPLERİ

Şimdi, kendinizi ölçerken, bir kerede tek kelimeyi "görmekle" (yani görülen kelimeyi/şekli) beyine yollamakla, aynı bakış anında 3-4 kelimeyi birden beyine "fotoğraflama"nın farklılığını görmüştük. Bir soru daha sorabiliriz: Okuma **hızını artırma** bir yana, bunun neden **anlamada** da faydası oluyor?

Gramere kulak verelim:

2, 3, 4 kelimeyi bir kerede "okumak" anlamayı kolaylaştırır, çünkü **bütünlük** taşımış olur.

Yazılan bir metnin anlamı, **tek tek kelime okumakla** doğru dürüst anlaşılmaz. Tek bir kelime, isim (mesela "SÜT") beyne gitti diyelim. Beyin, ağızda eritilecek bir şeker gibi bu kelimeyi saklar, tutar: Ya hiç mana çıkarmaya çalışmaz, ya da beklerken, ışık süratiyle yakıştırmalar yapar "Süt iyidir", "Süt pahalılaştı", "Süt ekonomimizde..." v.b.

Derken 2. kelime gelir: bir **sıfat**: **"Süt beyaz"** gibi. Ve nihayet ardından fiil gelir; **"dır"** (beyazdır). Böylelikle, 3 kelime: **isim, sıfat, fiil** bir araya gelince anlam çıkar. Şu halde, tek kelime okuyan mı daha iyi anlar, yoksa beyne **bütün halinde** giden kelimeler mi? Buna, ilk gelen tek kelimenin, ağızda eriyen şeker gibi erimeye yüz tutacağını, bir de beynin beklerkenki fantezi oyunlarının işi bulandırmasını katarsınız, tek tek okumanın verimsizliğini kabul edersiniz.

Tecrübi Psikolojinin bir öğretisi de bize bunun sebebini bir başka açıdan gösterir:

Hafıza (Bellek) dediğimiz olay, beyne 5 duyumuz yoluyla giren bilgi parçalarını 3 ayrı yerde fişler (kimine göre de, aynı yerde tutmaz, ayrı **"tutkallar"** kullanır: **bio elektrik** veya **bio kimyasal**). Eğer beyin, algıladığı bilgi parçasını **çok geçici** diye bilirse, en "zayıf tutkalı" (veya fişi -herhalde "bio elektrik prosesi"-) kullanır; boş yere yüklenmemek

için bunu 10-15 saniye kadar hazır tutar, sonra silmeye başlar veya yokeder. Eğer bir süre daha gerekeceğine inanırsa, bir kaç gün daha hatırlanacak yerde depo eder *(tekrarlamak, beyne "sakın hemen yoketme" mesajını verdiği için faydalıdır).* Üçüncü "depo" veya "tutkal" (herhalde "bio-elektrik" olanı), en uzun zaman unutulmaması gereken şeylere ayrılır. Mesela ismimiz, çok yakınlarımızın adları, çarpım tablosu, can yakan veya çok sevindiren bir olay gibi.

Bizi burada ilgilendiren 1. (kısa süreli) hafızadır. Yazılarımda ve derslerimde sık sık verdiğim (ve bazı yazarların kaynak göstermeden hoşlanıp kullandıkları) bir misalle anlatayım:

Bilmediğiniz bir telefon numarasını rehberden bulup, aklınızda tutar ve çevirirsiniz. Diyelim ki meşgul sesi verdi. 1-2 dakika bekler, tekrar aramak istersiniz; ama bakarsınız ki numarayı tamamen veya kısmen unutmuşsunuz. Haydi tekrar rehberi açar bakarsınız.

İşte, "enstantane" kodlu aceleci hafıza hemen numarayı zihninizden silmeye başlamıştır. "Zayıf tutkal"lı bilgi yok olmuştur.

Bunun konumuzla ilgisi şu:

Kelimeleri tek tek okursanız, yani gözünüz beyne bir kelime/bir kelime -sinyal yollarsa, 2. kelime beyne ulaşıncaya kadarki zamanda "tutkalı" çözülmeye ve silinmeye başlar. Onun için yavaş okuyanlar, hızlı okuyanlara nazaran daha düşük anlar, okuduğunu tekrar okumaya mecbur olur. Oysa 3 kelime birden beyne giderse taptazeyken "okunur", anlamı çıkar.

KENDİNİZİ ÖLÇMEKLE İŞE BAŞLAYIN

Sizin bu satırları, hiç talim görmeden, -kabiliyetinize göre- dakikada 100-300 kelime okuyorsunuzdur diye tahminde bulunmuştuk (%70-80 anlayışla). Ama gerçek düzeyiniz, puanınız nedir? Bunu he-

men belirleyin ki, kitabı bitirdiğinizde (ve tabi talimleri de yaptığınızda) nereye varmış, ne kazanmış olduğunuzu bilebilin:

Üç ölçüm yapın:

1) Gözünüz satır boyunca kayarken kaç defa duruyor? (bir satırda ne kadar az durmuşsa o kadar iyi);

2) Bir dakikada kaç kelime okuyorsunuz?

3) O hızla okuduğunuzda ne kadarını anladınız?

1) İLK ÖLÇÜM

Gözünüzün duraklama sayısı

Göz, normal bir gazete satırını saniyenin 40'da biri bir hızla kayarak tamamlar; arayerde saniyenin dörtte biri kadar bir süreyle duraklamalar yapar (yavaş okuyucunun da, hızlısının da, durakta durma süresi aynıdır).

Bir sual:

Göz "okumayı" kayarken mi, durduğunda mı yapar?

Doğru cevap:

Gözünüz, satır boyunca hareket ettiği zaman değil, durduğu anlarda "okur"; gözbebeği duraksar, satırdaki kelime veya kelimelerin **"fotoğrafını"** çeker, beyne yollar, sonra tekrar hareket ederek gene bir noktada durur.

Yavaş veya hızlı okuyucu olsun, ikisi de durakta saniyenin dörtte biri kadar duruyorsa, fark nereden ileri geliyor?

Hızlı okuyucunun gözü o kısa duruş esnasında tek bir kelimeyi değil, **birçoklarını** kelepçeleyip beynine yollar; hızlı "fotoğraf çeker" bir anlamda.

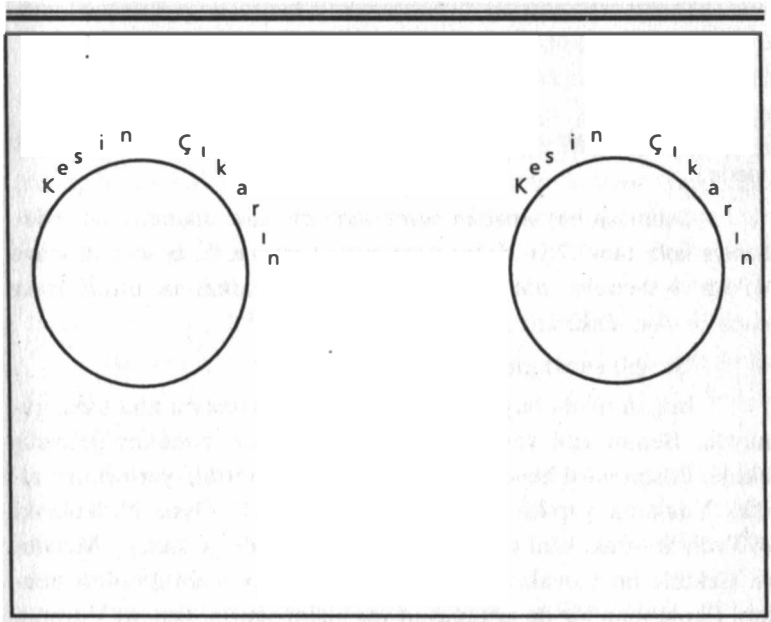
İkinci fark, yavaş okuyucunun gözü satırda kayarken **çok yerlerde durur**.

Öyleyse, herşeyden önce, her satırda gözünüz kaç kere duraklıyor, onu ölçmelisiniz: bakalım "yavaş" mı, "hızlı okuyucu"mu kategorisine giriyorsunuz.

Bunu tesbit edebilmek için kağıttan bir maske yapın: öyle ki her bir göz hizasında bir delik olsun; alnınıza rastlayan yüksekliği de, (fakat kağıdın yüzüne değil, dışa gelen tarafına) daktiloyla her biri 10 cm. uzunluktaki üç cümle/satır yazın (veya bir gazeteden bu uzunlukta üç satır kesip yapıştırın). Birisini yardıma çağırın ve bu maskeyi ona verin, yüzünüzün önünde tutarak deliklerden gözünüze baksın. Siz de bir karış geride durup maskedeki üç satırlık gazeteyi okuyun. Yardımcınız, siz okurken gözlerinize dikkat etsin ve gözbebeklerinizin duraklarını saysın. Puanlama: Sadece 3 defa durmuşsa iyi, 5 defa ise orta, 8-10 durak fena okuyorsunuz demektir. Daha çok durmuşsa çok fena okuyuş olur.

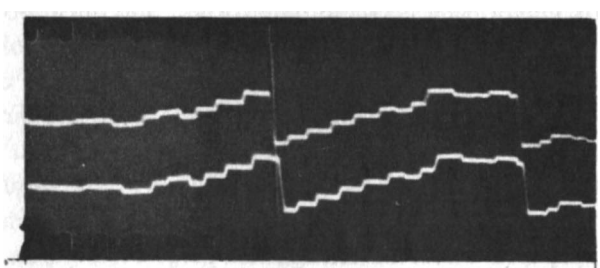
Kolaylık olur diye bir sonraki sayfada örnek verdik, kesin, uygulayın:

... her biri 10 cm. uzunluğunda 3 satır yazın. (uygulama sah. 178'de de yazdığımız gibi)

[Az duran kazanıyor!]

Göz hareketlerinin filmle tesbiti

2) OKUMA HIZINIZ

A) Aşağıdaki mektup, **hafif** nitelikte bir yazıdır. Tam 500 kelimedir.

Okumaya başlamadan evvel saatinizin kaç olduğunu not edin. Saniye kolu tam 12'ye gelince okumaya başlayacak, bitince de gene dakika ve saniyeleri not edeceksiniz *(saati bir başkasına tutturursanız daha iyi olur, dikkatiniz dağılmaz.)*

"Sevgili kardeşim Yeter,

Bugün okula başladık. Kolejin önü sabahleyin ana baba günüydü. Benim gibi yeni başlayanları, anneleri babaları getirmiş okula. Bilsen nasıl heyecanlıydım. Sınıfımıza girdik, yerlerimizi aldık. Yoklama yapıldı. Yeni numaram 1244. Oysa ilkokuldaki 497'ydi. Sınıftaki tüm erkek arkadaşlar boyunbağı takmış. Mecburi. Ceketlerimiz siyah, pantollarımız gri. Hepimizin giysileri benzeş. İlkokuldan bir de arkadaşım var bizim sınıfta. Bülent Vurgun. Onunla aynı sırada oturuyoruz. Alacağımız kitaplar belli oldu. Sınıf öğretmenlerimiz yazdırdı adlarını. Sonra öğretmenlerimizden dersi olanlar geldi. Her derse ayrı bir öğretmen geliyor. İlkokuldaki gibi değil.

İlk günün nasıl geçtiğini bilmiyorum. Son derse doğru annem arabayla geldi. Beni ve ablamı eve getirdi. Annem yolda senden mektup geldiğini söyledi. Eve varınca elbisemi bile değiştirmeden bir solukta okudum mektubunu. Oh... Arife'lere bir şey olmamış. İş de tatlıya bağlanmış. Çok kötü şeyler geliyordu aklıma. Baban ya da emmin, Arife'yle Mehmet Ali'nin ardına düşüyor, birinden birini vuruyorlar. Böyle bir şey olsaydı sen ne yapardın, anan ne yapardı? Neyse düşündüğümün gerçekleşmeyişine çok sevindim. Sefer Amcanın kurtuluşuna da.

Ankara'da havalar bir güzel ki sorma. Sonbaharı bir başka oluyor. Kışın isinden pasından durulmuyor. Akşamları eve dönünce burunlarımızın içi is tutuyor kışın. Bildiğin is. Şimdi gökyüzü pırıl pırıl. Ne is var, ne de pas. Kaloriferler yanmıyor da ondan. Bir iki ay sonra yanmaya başladı mı her taraf zifir kesiyor. Şimdi öyle değil. Bizim eve yakın bir bahçe var. Botanik bahçesi. Geçen gün annem, ablam, Bobi oraya gittik. Çay içtik. Dolaştık. Yolda anneme dedim ki, "Ankara, İstanbul'dan daha güzel. Orada deniz var, Boğaz var ama çok kirli. Şenay Ablama da söyledim bunu..."

Annem güldü. "Hiç İstanbul'dan daha güzel olur mu Ankara? İstanbul değil Türkiye'nin, dünyanın en güzel kenti. Sen bu kez sıkıldın da ondan, sana öyle gelmiştir."

Belki de annemin dediği doğru. Bu kez çok sıkıldım ben. Hele Şenay Ablam olmasaydı, daha da sıkılırdım. Şenay Ablamdan daha önceki mektubumda söz etmiştim. Bana kitaplar armağan etti. Armağan ettiği kitaplardan ikisi şiir kitabı. O günden beri okuyorum bunları. Okudukça da hoşuma gidiyor. Birini Kıbrıslı bir ozan yazmış. Kitabının adına da iki çiçeğin adını koymuş: **Sümbül ile Nerkis**. Şöyle diyor bize: "Sevgili çocuklar, benim yurdum küçük bir adadır. Yemyeşil tarlaların, beyaz çiçekli portakal ağaçlarının bulunduğu çok güzel bir ülkedir Kıbrıs. Benim yurdum da doğduğumdan beri savaşlar olur, göçler olur, ayrılıklar olur. En çok da çocuklar üzülür buna, biliyorum. Karanlık gecelerde çocuklar, kurşun seslerinden korkup ağlarlar. Çocuklar babasız kalır. Küçük bir kızken ufak tefek eşyamızı bir arabaya doldurup göç ettiğimiz köyümü düşünürdüm. Kuzuları, badem ağaçlarını, portakal ağaçlarını, köyümün insanlarını özler, sessiz sessiz ağlardım. Savaşlar olmasın, insanlar ölmesin isterdim. Tıpkı Sümbül ile Nerkis gibi."

Sümbül ile Nerkis iki kızkardış. Kitaptaki şiirler ya onları tanıtıyor, ya da onların ağzından söyleniyor. Şiirlerden sonra da

onların söylediğini gösteren güzel resimler de var kitapta. Bir şiirini yazayım sana: "Yaşantının Yolları."

Bir gün, diyor annem,
Çocuklar büyüyecekler,
Büyükler yaşlanacaklar,
Yeni bebekler gelecek yeryüzüne.
Her gelen gün ötekinden ayrı
Her şey değişiyor.
Yürüyoruz yaşantının mutluluğa giden yollarında.

Doğru söylüyor şiirdeki anne, her şey değişiyor. Öyle değil mi Yeter? Önceki mektuplarda da aynı şeyleri biz de düşünmüştük. Elbette yarınlar başka türlü olacak. Bizim yaşlılık günlerimiz babalarımızınki gibi olmayacak.

İkinci şiir kitabının adıysa, **Güzel Günler Göreceğiz**. Büyük bir Türk ozanıymış Şenay Ablamın dediğine göre bu kitabı yazan. Gelgelelim yurdumuzun dışına, başka ülkelere kaçmak zorunda kalmış. Niyesini iyice bilmiyorum. Babam kitabın adına baktı, suratı biraz asıldı ama okumama ses çıkarmadı. Bak şu dizeler de onun şiir kitabından:

Çalıyorum kapınızı
Teyze, amca bir imza ver.
Çocuklar öldürülmesin
Şeker de yiyebilsinler...

İstersen bu kitaplardan sana da göndereyim. Gözlerinden öper, cevap beklerim.

ÖZGÜR ERTAN"

Kaç dakika tuttu? Not edin *(ne yapacağınızı sonra söyliyeceğiz.)*

Aşağıdaki makale **"orta"** nitelikte bir yazıdır *(yani ne ağır/teknik ne de hafif roman türünde makaledir).*

"– Bu teneke işi çok ciddi. Öylesine ciddî ki, karaborsada bile teneke yok. Gerisini sen anla! Ereğli Demir-Çelik, yılda 90 bin ton teneke üretir. Bunun için de 500 ton kalay lâzım. 90 bin ton tenekenin fob değeri 60-65 milyon dolardır 500 ton kalay ise 7 milyon dolar eder.

– Yani 65 milyon dolar döviz kazanmak için, 7 milyon dolar gerek.

– Sen de bu işlerden anlamaya başladın galiba!

– Eeee kırkından sonra, bizim de aklımız bazı şeylere ermeye başladı ama, geciktik!

– Kısacası dışarıdan teneke ithal etmeye kalksak, 65 milyon dolar döviz vereceğiz. Oysa 7 milyon dolar verip kalay getirtsek, en aşağı 55 milyon dolar döviz kazancımız olacak.

– Sadece bu kadar mı?

– Bu kadar olur mu? Konserve ihraç edeceğiz, döviz getireceğiz. Bizde konservecilik tarım kesimine dayanır. Bir konserve fabrikası en az beş bin çiftçi ailesine dayanır. Onlar domatesleri, biberleri, patlıcanları yetiştirir, bize satarlar. Biz konserve yapıp ihraç edemezsek onların da ekip biçtikleri ellerinde kalır. Eğer, 7 milyon dolarlık kalay bulursak, ihracatla, bu verdiğimiz dövizi fazlasıyla karşılarız. Oysa şimdi ihracat durdu.

– Yani dışarıya konserve satıp döviz getiremiyor muyuz?

– Hayır teneke yok, diye konserve satamıyoruz. Libya'da 1200 ton sebze ve hazır yemek konservesi için ihale açıldı, giremiyoruz. Bu ihaleyi kazansak 1 milyon dolar döviz getiririz. Kalay için vereceğimiz dövizin yedide biri Libya'dan gelir. Daha dün Almanya'dan gelen bir teklifi geri çevirdik. Üstelik bir de zam geliyormuş.

– Ne zammı?

– Teneke zammı! Olmayan teneke yüzde 50 zam geliyormuş. Zaten Ereğli tenekesi dünya fiyatlarının yüzde 35 üstünde.

Bir de zam gelirse, İtalya ile, İspanya ile, Fransa ile, Portekiz ile ve de Yunanistan ile nasıl rekabet edeceğiz? Tenekeye zam, konserveye de zam demektir. Kim pahalı konserve alır? Kime satarız, kime ihraç ederiz?

Bıraksak, bu teneke işi uzayıp gidecekti.

Konservesiciyi biraz daha deşelim dedik.

– Başka..

– Bir de analiz konusu çıktı şimdi. Konserve ihracatında vergi iadesi almak için Tarım Bakanlığı'na bağlı Bursa'daki Gıda Kontrol, Eğitim ve Araştırma enstitüsü önceden kutu başına 150-200 lira alırdı. Şimdi bu ücret, kutu başına 500-1000 liraya çıktı. Bu ne demektir bilir misin?

– Ne demektir?

– Vergi iadesinin yüzde 20-25'ini devlete geri vermektir. Bir taraftan ihracat seferberliği ilân edip ihracatçıdan 50 kuruş pul parası almıyoruz, bir taraftan analiz ücretlerini artırıyoruz. Bu nasıl iştir, bu ihracatı nasıl teşviktir? Daha neler var bizde, neler?

– Bir tane daha söyle de yetsin, yer kalmadı.

– Örneğin bölgeli kredi temini için Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü'ne bir proje veriyoruz, 300 ton salça, 100 ton fasulye ihraç edeceğimizi bildiriyoruz. Belgeyi alıyoruz. Derken alıcı fasulyeden vazgeçiyor, bamya gönder, diyor.

– Gönderin gitsin!

– Demesi kolay! Fasulye yerine bamya gönderdin mi başın derde girer. Belgede bamya yazmadığı için ihracat taahhüdümüzün mahsubu yapılmaz.

– Yahu ha fasulye, ha bamya! Ne çıkar bundan?

– Sen git de onu bürokrata anlat!

Başında da dedik ya, biz bu işin sonunda ihracatçı olup çıkacağız.

Ama olamayız, olamayız ki...
Bizde o kadar sağlam yürek yok.
– Küt! diye gideriz bir gün..."

Bu yazı kaç dakika tuttu?

Bu seferki yazı, uslubu ve karmaşık cümle yapısı yüzünden "ağır" kategorisine girer (Ali Gevgilili'nin "Sanat" üzerine bir denemesi): Saatinizi tutun.

Sizin bu satırları, hiç talim görmeden -kabiliyetimize göre- dakikada 100-300 kelime okuyorsunuzdur diye tahminde bulunmuştuk (% 70-80 anlayışla). Ama gerçek düzeyiniz, puanınız nedir? Bunu hemen belirleyin ki, bu kitabı bitirdiğinizde (ve tabii talimleri de yaptığınızda) nereye varmış, ne kazanmış olduğunuzu bilebilin.

Başlayın okuyamaya...

"SANAT, kültür ve bilim...

Bazen bütün bunlar insanoğluna çok uzaklarındaki, oldukça belirsiz nesnelermiş gibi görünebiliyor. Oysa sanat, kültür ve en geniş anlamıyla bilim, her an dört bir yanımızda cıvıl cıvıl kaynaşıp duruyor. Öylesine dolaşıyor ki soluk alıp verdiğimiz hemen her şeyin içinde onlardan da sayısız parçaları bulabiliyoruz.

Bir bakıverirsiniz; sanat, sırtınızı dayadığınız rastgele bir duvarın ardındaki bir cami, bir türbe ya da eşsiz güzellikte bir yapı olmuştur. Eller bir bağlamanın tellerine uzanmış ve bir türkü, bir uzun hava ya da maya doğuvermiştir. Manavın, kasabın, balıkçının dükkanındaki büyüleyici süslemeler, sabahtan akşama kadar ayaklar altında uzanıveren halı ya da kilim, bir meyhane duvarındaki naif resim... Onların tümü de, bir yaşantı biçimi olarak kültür ve sanatın çevremizdeki sonsuz yansıma biçimleridirler.

Onu, bir işçi kız, nasırlı elleriyle, terli yüzünü sildiği canım oymaya nakşediverir. Yeşillik üstüne uzanmış bir genç adam, yerle göğün kesiştiği noktada, gökyüzüyle elele veren bir minareden, sanatın varlığını da tâ yanıbaşında buluverir. Gerçekten de, sanat, yaratıcı bir parçası olduğumuz yaşamın "öz"üne sürekli bir yeniden biçim verme işidir. Bu nedenle dün, bugün ve yarınımızı bağlayan kültür çevremizin içinde, bizleri vareden hemen herşeyin arasından sanatı yeniden üretebiliyoruz.

Minyatürdeki nakışı, çinideki süslemeyi, tahtadaki oymayı biçimlendiren el, oraya, belli bir toplumun yaşayış tarzını ve dünyaya bakış açısını işler. Benliğimizi gerçekleştiren tüm etkenler böylece büyüleyici bir sanat ve kültür ürününe dönüşürler.

Bilim, yararlandığımız her türlü teknik yöntemle kardeştir ve kullandığımız her araçla, bir daha, önümüzde el pençe divandır.

Özellikle kültür ve sanatı yalnız bir güzellik sorunu biçiminde düşünemeyiz. İnsan, güzellik kadar, daha iyiyi ve aydınlık bir geleceği yaratma savaşının da ardındadır.

İnsanoğlunun yaşamında çelişkiler elbet bitmek bilmezler. Bunu doğal karşılamak gerek... Hatta yaratıcılık denilen olay çokluk bu birbirleriyle kolay uzlaşamayan unsurların ortasından fışkırıverir. Ne var ki, yaratıcılığın çok daha serbest biçimlerde ortaya çıkışı da, bazen bir başka çetin soruna dönüşebilmektedir. Önyargılar, kinler, köklü görüş ve çıkar ayrılıkları eksik değildir dünyamızın üstünden...

Bu parçalanan dünyada, insanların duygu, akıl ve yüreklerini birbirlerine bağlayan en sağlam araçlardan birisi yine kültür, sanat ve bilim olmaktadır. Hele sanat ürünleri, bütün dar çemberleri birden parçalayıp aşarlar. Özgür bir ufuk, sınır tanımaz bir soluktur sanat...

Uzun süreler yeryüzünde maddi yaşamın geliştirilmesi ve ekonomik büyümenin hızlandırılması biricik amaç gibi görünebil-

mişti. Oysa, modern düzenler büyüme olayına bile artık o pencerelerden bakmamaktadırlar. Asıl amaç, insan ve toplum değerlerinin en üst düzeylere yükseltilebilmesi olmalıdır. Ekonomik büyüme, ancak bu yaratıcı ortama yol açtığı ölçüde değerlidir. Yoksa insanlar çoktandır yalnız ekmek için yaşamamaktadırlar.

Ulaşılması gereken dünya, güzellik, duyarlık ve sonsuz bir yaratıcı dinamizmle bütünleşmiş olan yepyeni bir dünyadır.

Ozanlar ozanı Yunus ne de güzel söylemiş:

"Aradım her yerde,
Buldum insan içinde..."

İnsan içinde bulunamayanı başka nerede bulabiliriz ki?

Doğu'ya Batı'yı bir yol kavşağı üstünde binlerce yıldır buluşturup durur Anadolu'muz... Orada eşsiz kültür ve uygarlık birikimleri vardır. O geçmiş dönemlerin en doğru biçimde açıklanılması da, tanıtılması da öncelikle bu kutsal topraklar üstünde yaşayan bütün kuşaklara düşen bir görevdir.

Aradığımız çok çözümün, daha iyiye ve güzele dönük sıçramanın ipuçlarını bu birikimlerin içinde fazlasıyla bulabiliriz. Kültürün, sanatın ve bilimin üstlenmesi gereken işlerden birisi de böyle bir sürekli hesaplaşmayı gerçekleştirmektir.

Kaldı ki, modern dünyada toplumlar da eski yerlerinde durmamaktadırlar.

Yenileşme, kentleşme, sanayileşme ya da demokratikleşme gibi bir dizi çağdaş dinamo, bizleri yepyeni tarih duraklarına doğru götürmektedir. Bütün bu yeni gelişmelerin de, bilim, sanat ve kültür yoluyla ortaya konulması gereken bambaşka birer anlamı elbette bulunacaktır.

Onun için, ne sanat ve kültüre ve ne de bilime sırt dönebiliriz. Onlar bizlerden öte şeyler değildirler.

Yaşıyor muyuz?

Var mıyız?..

Öyleyse, "bizim için" varolan bir bilime, bir kültür ve sanata da kesinkes gerek duyuyoruz demektir."

Kaç dakika etti?

PUANLAMA

Şimdi dakikaları değerlendirelim:

Diyelim 120 saniye, yani 2 dakika. Bunu 500'e (500 kelimeye) bölersek, dakikada 250 kelime okuduğunuz ortaya çıkar.

İyi mi kötü mü?

Karşılaştırın.

	1. Yazı	2. Yazı	3. Yazı
200'ün altında	: Çok zayıf	Zayıf	Orta
250	: Zayıf	Orta	İyice
500-600	: Orta	İyice	Çok iyi
700-800	: İyice	Çok iyi	Fevkalade
1000 ve ötesi	: Çok iyi	Fevkalade	Aliyülâlâ!

3) ANLAYIŞINIZ

Hızlı okumuş olabilirsiniz ama, okuduğunuzu iyi anlamamışsanız nafile. Onun için bir de bunu ölçünüz.

A) Aşağıdaki sorular 1. (hafif) yazıya aittir.

Ya kendiniz cevaplayıp sonra metne bakarak kontrol edin, ya da bir başkası size yardımcı olsun:

1- Mektubu yazan okula yeni mi başlıyor?

2- Yazınınbaşındaki 1244 ve 497 gibi sayılar niçin yazılmış?

3- Kardeşinin mektubunu elbisesini değiştirdikten sonra mı okumuş?

4- Ankara'da hava nasılmış?

5- İstanbul'u Ankara'ya tercih eden kimdir?

6- Birinci şiirin adı nedir?

7- Karanlık gecelerde çocuklar neyin sesinden korkar ağlarmış?

B) Şimdi 2. (orta ağırlıktaki) yazının sorularını cevaplayın:

1) Kalay ithali niçin lazımmış?

2) Kalay ithali için ne kadar ve hangi çeşit döviz gerekmiş?

3) Dışardan teneke alırsak ne kadar, kalay alırsak ne kadar döviz vereceğiz?

4) Kalayı ne için kullanacakmışız?

5) Bir konserve fabrikası en az kaç çiftçi ailesine dayanırmış?

6) Analiz lafı geçiyor. Bunu hangi kurul yaparmış?

7) Fasulye istenmezse neden bamya yollanamazmış?

C) Sonucu (2., ağır nitelikteki) yazının sorularını da cevaplayın:

1) Sanatın heryede oluşu nasıl anlatılıyor?

2) Hangi etkenler sanat ve kültür ürününe dönüşürmüş?

3) İnsanoğlunun çelişkileri biter mi bitmez mi?

4) Ekonomik büyüme ne zaman değerliymiş?

5) Yunus Emre nasıl taraf ediliyor?

6) Çağdaş dinamo dizileri nelermiş?

7) Anadolu'da nelerin birikimleri varmış?

* * *

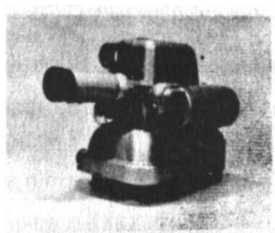
Bunların cevaplarını, metinleri tekrar dikkatle okuyarak bulun ve bakın bakalım doğru anlamış mısınız?

PUANLAMA

7 sorunun hepsini bilmişseniz çok iyi; 2 yanlış yapmışsanız iyi; 3-4 yanlışsa orta; 5-6 yanlış kötü; hiçbirini doğru bilememişseniz, hiç anlamadan okumuşsunuz demektir.

Ölçümleri tamamladık. Bunlar kurslarda işe koyulmadan evvel muhakkak yaptığımız testlerdir. Bir de kurs bitiminde yaparız -karşılaştırmak için. Bu kitap bitince nihai testi kendiniz yaparsınız.

Şimdi nerede olduğunuzu ve nereye varmayı hedeflemeniz gerektiğini biliyorsunuz.

Takistoskop aleti

Hızla ilgili bir anım:

Gözü **hızlı görmeye** alıştırmakla işe başlarız. Ne kadar "ben çok okuyorum, gözüm talimli" deseniz de yetmez. Güreşmeyi kendi kendine öğrenen bir pehlivan nasıl uzmanından tekniğini öğrenince daha iyi güreşirse, bu da öyledir.

Ben de çok okurdum *(hâlâ da öyleyim)*. Çocukluğumda Büyükada'da eşek üstünde bile kitap okuyorum diye gülüşme konusu ol-

muştum. Ama Amerika'da ilk defa bana **"okuma hızı"** testi uyguladıklarında, dakikada sade 400 kelime *(tabii anlıyarak)* okuduğum ortaya çıkınca şaşmış kalmıştım; çünkü kursu bitirmiş olanların en düşük hızı bile 600 kelimeydi!

Sonra beni **"hızlı görme"** testine tabi tuttular: **"Tachistoscope"** denilen bir alete gözümü yerleştirdiler ve göreceğim kelimeyi söylememi istediler. Düğmeye bastılar ama önümde boşluktan başka bir şey yoktu.

– Slaydı takmayı unuttunuz, dedim. Güldüler.

– Yazı orada ama gözün bu hızda onu göremedi, dediler. Aracı saniyenin yüzde yüze ayarlamışlar. Azalttılar. Düğmeye bastılar. Bir karaltı gördüm, o kadar.

Hızı tekrar düşürdüler. Düğmeye bastılar. Bu sefer kelimeyi -az farkla- görebildim.

15 saatlik kurs bittiğinde, tachistoscope'da % 100 hızla gelip geçen kelimeyi "açık seçik" okuyabildim! Evvelce o beyaz ve boş gördüğüm yerde kelime şimdi yavaş yavaş kaybolmuştu!

Demek ki göz de, her organ gibi, her adale ve kas gibi, egzersizle, talimle gelişebiliyordu.

Şüphesiz Ç.H.O. tekniği sade gözün daha hızlı görmeye alışması demek değildir. Daha başka yöntemler de uygulanır. Ama başımdan geçen bu olay gösterdi ki, "ben çok okurum, hızım mükemmeldir" diyenler bile potansiyellerinin sınırına ulaşmamışlardır(*).

Hele -ne yazık ki okumayı sevmiyenlerin yaygın olduğu Türkiye'de- normal hız kimbilir nedir? Kitap okuyanların nisbetini Seler Cebecioğlu bulmaya çalışmış. 1982'de yaptığı bir araştırmaya göre Türkiye'de kitap okuyanların toplam nüfusa oranı onbinde sekizdir(**). Bu oran pek çok ülkede 4-7 katıdır. Vakfımızın (Türk 2000 Vakfının) kurs ve seminerlerinde yaptırdığım testlere bakılırsa, başlangıç ortalama hızı (% 70 anlayışla), 150-175 kelimedir. Demek ki daha bir hayli hız kazanma yeri var.

(*) *Sık sık sorulduğu için söyliyeyim: kurstan sonra benim hızım 1150 kelime oldu. Yaşlandıkça ve "glokom" rahatsızlığım yüzünden düşüyor.*

(**) *Okuma alışkanlığı ve Türkiye, Milliyet yayınları, 1982.*

KÖTÜ OKUMA ALIŞKANLIKLARI KIRMAK

Birkaç çare:

• **Okurken dudak kıpırdatıyorsanız:** Dişlerinizin arasına bir kalem tutuşturun ve öyle okuyun. Bir süre sonra bu kötü âdeti yenmiş olursunuz.

• **Okuduğunuz kelimeyi veya cümleyi, anladığınız halde bir daha okuma eğiliminiz varsa:** beyaz bir kâğıt kesin, okuduğunuz kısımları bununla örtün ve okudukça kaydırın, okuduklarınızı ânında kapatın. Geri kayma alışkanlığını az sonra unutursunuz.

• **Aklınız dağılıyor, okuduklarınızdaki anlamı sık sık kaçırıyorsanız:** Birkaç satır okuduktan sonra, bir paragrafa başlarken, yazarın iddiasının ve ana fikrinin ne olduğunu şöyle aklınızda "tekrar canlandırın" ve okumaya öyle devam edin.

• **Satırları bulanık görüyorsanız:** Bir göz doktoruna muayene olun.

Anlayışınızı Değerlendirin

Şimdi de toplu şekilde okuyuş ve anlayış derecenizi kendiniz şu satırlara cevap vererek değerlendirin:

– Kolay hatırlar mısınız?

– Kolay unutur musunuz?

– Gündüz hayale dalar mısınız?

– Hala tek kelimelerle mi okuyorsunuz?

– Söz hazneniz iyi mi, orta mı- Daha zenginleşmeli mi?

– Okuduğunuz yazarın maksadını kolayca kavrıyor musunuz?

– Okumayı seviyor musunuz? Niçin?

– Okumanız gerekenler sizce çok fazla mı, çok az mı, yeterince mi?

– Okumanızın hızlandığını söyliyebilir misiniz?

GÖZ EĞİTİMİ VE TALİMLER

(A) Gözü Çabuk Görmeğe Alıştırmak

2. Dünya Savaşındaki düşman uçaklarını gözlemek için dikilen nöbetçilere verilen eğitimi hatırlayın. Bunda "Takistoskop" denilen bir araç kullanılmıştı. Bir şekil (veya yazı) göze aniden görülür ve kaybolursa, alışmamış göz "fotoğrafını" çekip beyne - ne olduğunu deşifre etmesi için- yollamaya fırsat bulmaz. Ama bu tekrarlanır ve hız tedricen artırılırsa, göz bu hıza ve daha büyük hızlara alışır (hızın sınırı artık talimlerin süresine ve doğuştaki potansiyele bakar).

Biz, Türk 2000 Vakfı'nın kurs ve seminerlerinde "takistoskop" aracıyla ve buna benzer araçlarla talimler yaptırıyoruz: bilgisayar, video kaseti, kart ve avuçla egzersizler gibi.

Siz, kendi evinizde bunlarsız da talim yapabilirsiniz.

Egzersizler

1) Sert bir karton alın, gazete manşetinin bir kelimesini kapatın. Sonra hızla kartonu kaydırıp açın, hızla tekrar yazıyı kapatın. Bu açma-kapama arasında o kelimeyi okuyabildiniz mi? Çok rahat okumuşsanız açma-kapamayı daha hızlı yapın, okuyamamışsanız hızı hafifçe azaltın.

Egzersizin püf noktası şu olmalı:

"Ha gördüm-ha görmedim" gibi bir hız olmalı. Bu hıza alışınca hızı artırmaya devam edin.

Karton yerine ince bir kitap veya avuç gibi herhangi bir nesne de kullanabilirsiniz *(tanıdığım bir ressam küçük bir mala veya flatülayla bu işi yapıyordu. Hayal gücünüzü kullanın).*

2) Tek kelimeyle yeterli hıza ulaşınca da bu sefer 2 ve 3 kelimeyi kapatıp açın.

3) Rakamlarla da aynı egzersizi yapın. Önce 1-2 sayıyla başlayın, sonra telefon numaraları kadar uzunlarına geçin.

4) İskambil kağıtları alın, bir yardımcı bunları size artan hızlarla açıp-kapasın, seçebilecek misiniz bakalım: Sinek 4'lüsü, kare 6'lısı gibi...

5) Kartpostal veya resimlerle aynı şeyi yapın. Kaç ayrıntı yakaladınız bir bakışta? Gene hızlandırın...

6) Otomobille, otobüsle, trenle seyahat ederken, yol işaretlerini ve reklam panolarını hızla okumaya çalışın.

Bu ve buna benzer talimleri günde en az 15-20 dakika yapın.

(B) Gözü Bir Kerede Fazla Kelime Görmeğe Alıştırmak

Şairimiz, "Münhasır vasıtai-rüyet iken göremez kendisini dide bile" demiş (Sırf görme aracıyken, göz kendisini göremez).

Göz gerçekten görmenin sadece bir aracı, daha doğrusu, bir "aracısı"dır. Yazıyla (şekillerle) beyin arasında bir "vasıta". Biz gözlerimizle değil, beynimizle okuruz. Göz sadece görüntüleri beyine aktarır: asıl "görme" olayı beyinde olur. Göz, beynin fotoğraf kamerası, daha doğrusu, merceği gibi işler. Kağıt üzerinde bir noktaya "gözünü diker"-yani gözbebeği bir an için durur- ve orada ne varsa, yorumlayıp anlayabilmesi için beyne yollar. Beyne yolladığı görüntü ("imaj"), tek bir harf olabileceği gibi, tek bir hece ya da bütün bir kelime olabilir; iyi eğitilmişse, göz birkaç kelimeyi birden "fotoğraflayıp" beyne yollar.

Beyin, göze nazaran, çok daha hızlı işleyen bir mekanizmadır; 3-4 kelimenin birden ona yollanması onu şaşırtmaz, bilakis, bir arada geldiklerinden, manayı daha kolay çıkarır. Ama tek tek kelimeler yollanırsa -evvelce de belirttiğimiz gibi- beyin sabırsızlıkla bekler; o bekleyiş

sırasında boş durmamak için başlar kelimeye yakıştırmalar yapmaya, ya da dalar gider.

Şu halde gözün, büyük iş beceriyormuş gibi tek tek kelimeler yollaması akla fayda değil, zarar verir. Hele hece hece, harf harf, okunursa, beyin daha da işi karıştırır.

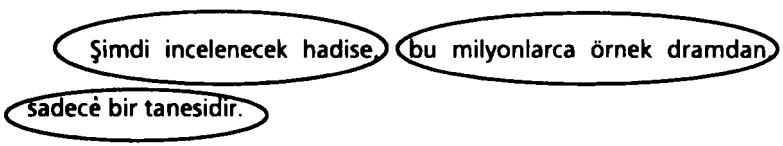
Yarı cahil bir okuyucunun harf harf, heçe heçe okumayı "sökmesine" şahit olmuşsanız, cümleyi bitirdiğinde pek bir şey anlamadığını görmüşsünüzdür. Tutar bir daha okur -bu sefer daha hızla ve kelimeleri bütün olarak- ve bakarsınız, anlamaya başlamıştır. Ama gene açık-seçik değil. Asıl berrak - ve bir kerede- anlayış, 2, 3 hatta 4 kelimeyi bir kerede "gözle kapma" yoluyla olur. Şu halde gözümüzü, satırdaki tek kelimeleri değil, kepçe gibi kelime "gruplarını" alıvermeye alıştırmalıyız.

Böylece göz, satır boyunca, daha az sayıda durak yapacaktır.

Yavaş okuyanlar satırdaki yazıları şöyle okurlar (kelimeleri çevreleyen çizgiler, gözün bir kerede alıp beyne yolladığı "alan"ı gösterir):

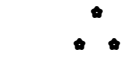

Bir de şunu deneyin:

Sizin de yapacağınız şey, okurken, gözünüzü birden çok kelimeyi görmeğe alıştırmaktır. Size okulda aksini -yani yanlışını- öğretip ilk örnekteki gibi alıştırdılar; siz de bu alışkanlığı kırıp, yeni bir alışkanlık edineceksiniz.

Bu "yeni alışkanlık" sadece görüntü alanını -Cinemascope ekranı gibi- genişletmekten ibaret değildir; ayrıca göz, satır boyunca seyrinde daha az defa duracaktır.

Gözün beyindeki merkezi hem hızlı, hem de çok beceriklidir. Öyle ki, kelimelerin kopuk kısmını bile görse çok kere tamamını (yani eksik kısmı) keşfeder. Saniyenin yüzde biri kadar bir hızla bir işaretin veya kelimenin "siluetini" tanır, ne olduğunu (anlamını) da çıkarır.

İlk olarak 1843'de, Leclere adlı bir noterin garip bir denemesi buna dikkati çekti: kağıt sarfiyatını azaltmak için kitapları yarı boy bastırdı, bunun için de satırların alt yazısını kesip attı. Şöyle:

Kent kent Kuzey Kıbrıs Girne Gazi Magosa ve Lefkosa'nın tarihi ve coğrafi özellikleri oteller gezilip görülmesi gereken yerler en iyi restoranlar ve hellibaslı eğlence yerleri Bu yazıyı okumadan Kıbrıs'a gitmeyin Onikinci sayfada

Ve herkes, harflerin ve kelimelerin "siluetinden", manayı pek ala anlıyabildi. Siz de anladınız mı? Metin azaltılmadan, punto küçültülmeden, kitap yarı yarıya daha az kağıtla basılabilmenin yanında, şunu da gösterdi ki kelimeleri tam okumadan da manayı kaçırmıyabiliyoruz.

Egzersizler:

1) Okurken, kelimelerin tam üstüne bakarak okumayın. Az altına bakın ve satırı hep o hizada okuyun.

Bir örnek verelim:

Bugün bayram, aslında, gönlümüzün huzur dolu olması gerekir değil mi?..

Ancak olamıyor maalesef..

Çünkü, kendimizi görevini yapamamış insanlar gibi huzursuz hissediyoruz..

Sanki biz ve bizler gibi tüm Atatürk ve laiklik taraftarları da bu sorumsuzluktan sorumlu gibi düşünüyoruz..

Belki de üzerimize düşeni tam anlamıyla yapamadık.

Belki de birilerini layıkıyla uyaramadık..

2) Şimdi, hem satırların altına doğru bakınız, hem de birkaç kelimeyi bizden görmeye gözünüzü alıştırın:

Şu cümleyle talim yapın:

"Gerçeğe gidiş ve varış yalnız bir yoldan olmaz"

Satırı birkaç parçaya böleceğiz ve yanyana yerine, alt alta koyacağız. Her küçük satırın altına ve ortasında bir nokta göreceksiniz.

Gözünüzü o noktalara dikerek, az üstündeki kelimelerin hepsini bir kerede görmeğe çalışın.

Gerçeğe gidiş
●
ve varış
●
yalnız bir yoldan
●
olmaz
●

Gözünüzü -sırasıyla- noktalara diktiğimizde, satırı, gözünüzü oynatmadan bir kerede görebildiniz mi? yoksa en sağ ve en sol noktalar netliğini kaybetti mi?

Vereceğiniz cevap, "geniş" alan görmede şimdiki durumunuzu belli eder. Bir kerede bütün satırı çok net olarak görebilme noktasına gelinceye kadar talim edin. Yukardaki örnekteki gibi talim materyali yapın kendiniz (gazetelerden, kitaplardan cümleler alıp bölün, alt alta dizin, her satırın altına ve ortasına bir nokta okuyun).

Tam başarı elde edince, bu sefer yanyana dizin kelimeleri ve gene 2-3 kelimede bir altlarına nokta koyun; şunun gibi:

"Anlıyarak olduğu kadar/severek de/ bir konuyu kavrıyabiliriz.

Kendi örneklerinizi gazete ve kitaplardan çıkarın, yazıp altlarını noktalayın ve bu noktalara göz dikip üstteki 2 veya 3 kelimeyi bir kerede görmeye çalışın. Bir hafta kadar (günde 15 dakika) bunu yapın. Daha sonra, nokta koymadan, anlam taşıyan 2-3 kelimenin altını çizin (veya fosforlu sarı renkli kalemle boyayın ve bunları bir kerede okumaya alışın).

Tatmin olunca, bu sefer avuçla satırı örterek ve hızla açarak, süretinizi artırın. Yani bir noktaya gözünüz fazla takılıp kalmadan o kelime grubunu çabucak okumuş olun.

Nihayet, daha ileri örneklere geçin, 4-5 kelimeyi bir kerede görmeyi talim edin. Bunu gazete, dergi, kitap, teknik bülten, rapor, araştırma, roman, iş evrakı ve mektup gibi farklı yazı malzemeleriyle yapın. Hikâye gibi olanları daha hızlı, teknik ve ilmî yazıları daha yavaş okuyun.

3) Tam sahife değil de, bir sütun bulun, satırlardaki ilk ve son kelimelerin altını çizin veya yuvarlak içine alın ve gözünüzü bir baştakine bir de sondakine baktırarak okuyun, bakalım arada kalan kelimelerin kaçını farketmiş olacaksınız. Şöyle:

İlk ve son kelimeleri fosforlu kalemle de çizin

Her gün beş dakika böyle çalıştıkdan sonra, bu sefer ilk ve son kelimeleri çizmeden, boyamadan aynı şeyi yapın (gene 5 dakika).

4) Bu sefer, tam aksine, satırların ilk ve son kelimelerine bakmadan satırdan satıra geçin.

5) Bu talimler ilk önceleri zordur. Bu denemeden sonra bir satırda 2-3 kelimeyle esaslı talime geçin: her 2 veya 3 kelimenin birini çembere alın (veya bir başkasın hazırlasın); gözünüzü sade bu çemberlere yönelterek okuyun. Söyle:

– Söz! Ama şimdi değil. Önce seni keyiflice bir uçuralım bu upuzun ipinle. Sonra... Bak, seni kuyruksuz bir uçurtma yapayım ki?

– Hayır olmaz.

6) Göz Ritimi

Sahife/Sütunboyu göz ritimi

Hızlı okumanın en önemli tekniklerinden biri, satırları sütun veya sahifeyi aşağı doğru takip ederken, belirli bir "ritim" izlemesidir.

Normalde, bir sahifeyi veya gazete-dergi sütununu nasıl okursunuz? Satırı sol baştan başlar, sağ başa kadar (kelimeleri tek tek veya ikili üçlü olarak) okur, oradan bir alttaki satırın başına gözünüzü kaydırırsınız. Bunu her satırda yaparsınız. (Tabii Arap harfleri için başka, Orhun veya Çin yazısı için daha başka; demek ki "ritim" illâ bir çeşit olmaz).

Şimdi satırları başka bir biçimde izlerseniz, çok daha çabuk okuyabilirsiniz.

Bunun birkaç çeşidi var. En kolayından başlıyalım.

Fosforlu sarı veya yeşil bir kalem alın ve bir gazete sütununu ortadan çizerek bölün. Şöyle:

UEFA'dan bir çalım daha

UEFA, Galatasaray'ın müracaatını görüşecek olan beş kişilik komisyonu belirlerken, Türkiye'ye yakın üyeleri bu komisyona almamak için büyük bir özen gösterdi.

12 kişilik itiraz komisyonunda bulunan üyelerden Türkiye'ye yakın olanlar, itirazı karara bağlayacak olan beş kişilik komisyona alınmadı.

UEFA'nın itiraz komisyonunda bulunan Yugoslav İlesiç, K. İrlandalı David Bowen, Norveçli Johannsen ve Yunanlı Almisis bu komisyona alınmadı.

Bu arada üyelerin önceden telefonla aradığı ve UEFA'nın isteği doğrultusunda oy kullanmayacağını bildirenlerin komisyona çağrılmadığı anlaşıldı.

Galatasaray'ın itirazı için pazar günü toplanıp karar verecek olan 5 kişilik komisyon, itiraz komitesinin şu üyelerinden oluştu:

Wilhelm Hennes (B. Almanya-Başkan), Jean Appietto (Fransa), Peter Gardiner (İskoçya), Dr. Josef Mifsu (Malta), Andrei Redulescu (Romanya)

Gözünüzü sadece bu orta çizgiye bakarak okuyun (eğer uzun satırlı bir kitapsa ve zorluk çekiyorsanız, satırları 2 ve 3 çizgiyle bölebilirsiniz.)

Şimdi sütunlara iki çizgi çizin. Şöyle:

Davalı İhsan Şerif Özel'in Şenlikköy Halkalı Asfaltı No: 18 Şenlikköy adresinde bulunamadığından zabıtaca da adresinin meçhul olduğu bildirildiğinden dava dilekçesi ve meşruhatlı davetiye ilanen tebliğ edilmiş olup mahkemece 14.9.1988 tarih 1987/967 esas 1988/612 sayılı kararıyla Kamulaştırma Kanunu'nun 17. madde uyarınca Bakırköy ilçesi Şevketye mahallesi Florya çiftliği mevkiinde kain 30 pafta 398 ada 217

parsel sayılı taşınmazdaki davalı hissesinin 274.480 TL. bedel karşılığında davacı idare adına tapuya tesciline ve bunun için tapu sicil müdürlüğüne teskere yazılmasına, M.K.nun 722. madde uyarınca davalıya ait hisseler üzerindeki tüm haciz ve potek alacaklarının kamulaştırma bedeli üzerine geçirilmesine ve bu yönde Bakırköy Ziraat Bankası'na teskere yazılmasına davalıya ferağ için tebligat yapılmadığı nazara alınarak davalıya masraf ve vekalet ücreti yükletilmesine yer olmadığına bakiye 1000 lira harcın davacıdan tahsiline davacı vekilinin yüzünde Yargıtay yolu açık olmak üzere verilen kararında davalı İhsan Şerif Özgel'e ilanen tebliğine tebliğ yerine kaim olmak üzere ilan olunur. 245.10.1988

(B: 11095-4167)

Çizgilere uyarak, her satırbaşı yaparken satırın tam başına değil, biraz ilersine bakarak başlayın; sonuna yaklaşırken de en sona kadar bakmayın, az evvel durup öteki satıra geçin.

Ne olursa olsun, doğrudan doğruya satırlara bakmayın; yazıların birazcık üstüne veya birazcık altına bakarsanız gözünüzün daha geniş bir alanı görmesi kolaylaşır.

7) Bir karta farklı enlikte (yukarıdaki gibi) pencereler açın. Satırların üzerinden kaydırın. Üstteki kısa pencere, tek kelime okuyanlar içindir.

Yandaki geniş pencere, 2 kelimeyi bir kerede "görmeye" alışmak içindir. Satırların üstünde kaydırarak okuyun. Rahatça okur hale gelince de daha geniş açılı pencereler kesin.

Not: Kitabın sonundaki (EKLER) bölümlerinde birçok talim materyeli bulacaksınız. Kendiniz de yenilerini hazırlayın ve beşer dakikalık egzersizler yapın. Bilgisayarınız varsa, önce tek, sonra 2, 3, 4, 5 kelimelik listeler geçin, sonra bunları tek tek -ve hızla kaybolacak şekilde zamanlıyarak- ekrana getirin. Kayan satırları da deneyin.

YAVAŞ, İYİCE HIZLI, ÇOK HIZLI OKUMADA GÖZ HAREKETLERİ

Graf aletleriyle göz hareketlerinin çizgisi çıkarıldığında, aşağıdaki grafiklerin farkı meydana çıkıyor:

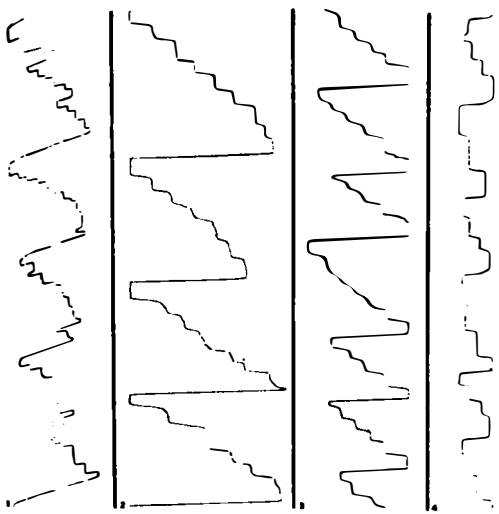
(Soldan sağa yönelmiş geniş çaplı çizgiler, gözün bir satırdan öbürüne geçişini sağlıyor. Daha ufak çaplı yatay çizgiler ise duraklama noktalarını belli ediyor).

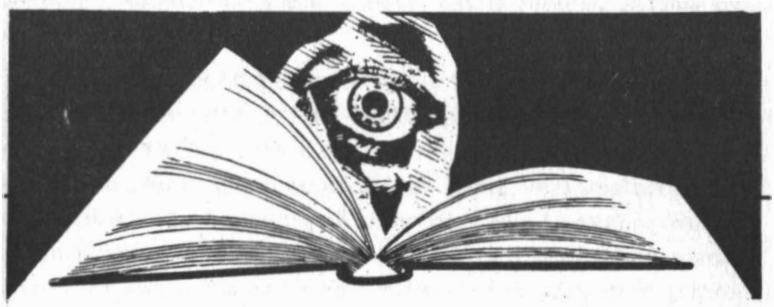
1. Grafik: Yavaş bir okuyucu okuduğunu sık sık tekrar okumaya çalışır (bu alışkanlık çizelgede belli oluyor).

2. Grafik: Yavaş, fakat düzgün okuyucu

3. Grafik: Hızlı bir okuyucu. Satır başına düşen durak noktaları 1 ve 2'den daha az.

4. Grafik: Çok hızlı okuyucu. Her satırdaki durakları çok az sayıda.

Ç.H.O. (II)

2) G.G.O.

-Atlayarak Okuma-

(II) GÖZ GEZDİRMELİ OKUMA (G.G.O.) ve (III) ANLAMA

Bunu hepimiz, öğretilmeden de yapar dururuz. Gazete okurken haberlere şöyle bir göz gezdirir, bir fikir ediniriz. Koca rapor ve dosya evrakıyla karşılaşan meslek sahipleri (avukatlar, mühendisler, yöneticiler), kâğıtları hızla elden geçirir, başına sonuna, ortasına bir göz atar, fikir edinmeye çalışır.

Bunu hep yaptığımıza göre demek ki bu bir ihtiyaçtır. Yazılan her şey bizi ilgilendirmez, ya da, evrakın, kitabın neyin nesi olduğunu hemen öğrenme merakına düşer, hepsini okumadan acele bir göz gezdirmeyle özünü, sonucunu yakalamak isteriz. Veya unuttuklarımızı hatırlamak için. Bir başka geçerli sebep de, hangi kısımlarını okumamız gerektiğini anlamak için tümünü kuşbakışı görmek isteyişimizdir. Nihayet çok kısa zamanda bir konu hakkında fikir edinmemiz gerekebilir. Beş dakika içinde ne yapılabilir? Göz gezdirmeyle okuma (G.G.O) ile bunlar yapılabilir.

İşte bunlar için Göz Gezdirmeyle Okuma (G.G.O)yi bilerek ya da bilmeyerek hep yaparız.

Atlamayla Atlama Arasında Fark

Bu atlamaları kendimiz yaparız da, en verimli şekilde yapar mıyız? Yapılan testler göstermiştir ki, rastgele (yani bu yoda eğitilmeden) yapılan GGO, göz gezdirilen materyalden birçok yanlış sonuçlara ve yetersiz fikir edinmelere varılmıştır. İyice okunması (Ç.H.O. ile tabii) gereken cümlelerin, önemsiz sanılıp **"atlandığı"**, hele Türkçe'deki "hileli" **"ma"** ile **"mama"** eklerinin (**"yapmamalıyız"** kelimesini **"yapmalıyız"** gibi) ters görülüp yanlış anlamalara yol açtığı belli olmuştur. Hulâsa, **çabuk fikir edinmek** isterken, "çabuk yanlış fikir" edindiğimiz olmuştur.

Onun için, G.G.O.yı ("Skimming"i), sağlam bir teknikle yapmak için ilkeler konmuştur.

G.G.O., bir başka bakımdan da çok önemlidir: diğer teknikle (yani Ç.H.O. ile) okuyacağınız her şeye önce "G.G.O" ile göz gezdirirseniz, ve konu hakkında önceden sağlam bir fikir edinirseniz, doğru dürüst (yani Ç.H.O. ile) okumaya geçtiğinizde, hızınız kesin olarak daha da artacaktır.

Atlanacaklar, Atlanmayacaklar

G.G.O.da her şeyden önce, ana temayı bir bakışta ayrıntılardan ayırmalısınız. Hemen her yazıda önemli olan 3 unsur vardır: (1) **Konu** veya sorun, (2) **Sebepler**, (3) **Çözümler**-sonuçlar. Gözünüzü bir paragrafa, bir cümlenin başına gezdirin, bakın bakalım orada bu 3 unsurun özü nerede; göz gezdirip onu bulun ve okuyun. Arada uzun tanımlamalar, tasvirler, artarda **"örnekler"**, **"meselâ"**lar, benzetmeler, şairâne veya felsefî **"parantezler"**, tarihçeler ve tekrarlamalar gelir geçer. Siz de bunları geçin, atlayın.

"Şunu da hatırlatmakta fayda vardır ki...", "Şu da gösterir ki...", "Mesela/örneğin.." "birçok defalar.." gibi sözcükler, ayrıntılı cümlelerin geldiğini gösterir. Atlayın.

Ama, **"Şu farkla ki...", "Bir başka...", "Şu da var ki.." "fakat/ama"** gibi kelimelerle başlayan cümleleri sakın atlamayın= bunlar, yeni bir fikrin ele alınacağının işaretleridir.

Aradığınız Şeye Bakar

G.G.O.'da gösterdiğimiz bu yöntemler şüphesiz sizin kendi amacınıza göre uyarlanmalıdır. Okuyacağınız yazıdan ne elde etmek istiyorsunuz, ne arıyorsunuz? Öğrenciyseniz, kolejlere sınavla alınma konusunda hangi kurallarda değişiklik yapılması düşünülüyor haberinin gerçeğini öğrenmek istiyor olabilirsiniz; o zaman, yazıdaki filân yetkilinin adını, demecini nerede verdiğini, geçen yıllarda kuralların ne

olduğunu, neden şimdi değiştirilmesi istendiğini hep **atlıyabilirsiniz**. Sizin, göz gezdirip aradığınız satırlar, sadece **yeni kurallar hakkında** bilgi veren cümlelerdir. İş adamısınız, Türkiye Ortak Pazara girince, Avrupalılarla rekabet edip edemiyeceğinizi merak ediyorsunuzdur; makale ise A.T.'nin tarihini, girmemize karşın engelleri, şunun bunun çalışmalarını anlatıp duruyordur; **bunları atlar**, sadece, yazıda yer alan **anketi ararsınız** ve orada, orta boy Türk işletmelerinin % 50'sinin, büyük sanayilerin de % 75'inin rekabet edebileceklerine güvendiklerini bulur okursunuz; gerisini **gene atlarsınız**. Burçlara meraklı bir hanımsınız; terazi burcundansınız. Akrep vs. burçlar hakkındaki "kehanetleri" **atlar**, "Terazi"yi bulur, **sade onu okursunuz** *(zaten kendiliğinizden bunu yapıyorsunuzdur!)*

Demek ki, her şey sizin kendi amacınıza tâbidir. Bunu berrak bir şekilde aklınızda tutar, G.G.O.ya öyle başlarsınız. Aradığınızı kolay ve kaçırmadan bulabilmeniz için de, G.G.O. yöntemlerini hatırlıyarak yazıya göz gezdirirsiniz.

"Nefis" yazılar, boş lâflar

Ancak her yazı G.G.O. ile okunmaz. Bazı yazılar o kadar nefis, o kadar güzel veya derindir ki, G.G.O'ya gelmez. Her kelimesi bir güzellik veya bilgelik mücevheridir. Bunu farkeder etmez, yazıyı (kitabı), G.G.O ile değil, Ç.H.O. yöntemiyle okumaya koyulun. Buna karşılık pek çok yazar lâfı geveler durur, koca bir makalede ancak bir kilo keçiboynuzundaki şeker kadar işe yarar bir şey söyler. Vaktiniz olsa bile bunları G.G.O. ile şöyle bir göz gezdirmeniz yeter. Bazı yazılarda ise, yer yer G.G.O, yer yer de Ç.H.O. yöntemleri uygulanmalıdır.

Akılda tutulacak yöntemler

G.G.O. yöntemlerini özetliyelim:

1- **İlk paragrafı**, ayrıntı mıdır, ana konu mudur. anlayıncaya kadar doğru-dürüst okuyun; başlangıç cümlelerinden ya biri, ya ikisi (hatta 1-2 kelime) ne olduğunu belli eder;

2- Paragraf başları ayrıntı cinsindense **atlayın**, temel fikirse, okuyun (Ç.H.O. ile);

3- Bazı yazarlar, ana fikri **paragrafın sonuna** saklarlar; onun için baştan bir iki paragrafın son satırlarına da bir göz atın; eğer öyle ise, yazarın uslûp ve yaklaşımını yakalamışsınız demektir; paragrafların başları ayrıntı ve sonuca varış hazırlığı, sonları ise okunacak kısım demektir.

4- Yazarın düşünüş tarzını, fikirlerini ifade biçimini de yakalamaya çalışın; o zaman, gerekli cümlelerin bile tamamını okumanıza lüzum kalmaz: **cümlenin ortasına** bir göz atar, işin neye varacağını ve ne dendiğini anlar, cümleyi bitirmeden öteki cümleye atlarsınız.

5- Çok kere yazarlar, **ilk** paragrafta ana konuyu yerleştirir, fikrin hangi yöne gideceğini anlatır. **Son** paragraf ise, konuyu toparlar, sonuçları tekrarlar. Onun için bunlar dikkatle okunmalı, **ara yerdekiler** ise önemli bir noktayı kaçırmamaya özen gösterilerek, G.G.O. yöntemiyle göz gezdirilmelidir.

G.G.O'nün bahsinin son Sözü

Son sözümüz bir tekrar olacak *(atlıyabilirsiniz)*.

• Başından sonuna kadar okumak istediğiniz (veya) mecbur olduğunuz bir yazıya veya kitaba, önce G.G.O. yöntemiyle bir göz gezdirin: bu işi, makale veya rapor ise, 2-3 dakikada, kitap ise 10-15 dakikada tamamlıyabilirsiniz.

• Bunu yaptıktan sonra, Ç.H.O. ile baştan itibaren okursunuz.G.G.O. size bir fikir vermiş olduğundan, Ç.H.O. daha kolay ve hızlı olur. Bu hızlı okumada hızınızı, materyele göre ayarlarsanız: teknik ve zor yazılar biraz daha yavaş, hikaye türünde olanlar daha hızlı okunur.

• Unutmayın, G.G.O. da her kelime ve satır okunmaz; Ç.H.O. da ise, hıza rağmen, her kelime -fakat gözden beyine ikişer üçer aktarılarak- okunur.

• Gereğinden yavaş okuma anlayışı azaltır, Ç.H.O. ise anlayışı % 40-% 70 oranında artırır.

Ünlü Fransız filozofu Alain, yavaş okuyucuların yazının anlamını daha zor anlamalarının sebebini şöyle anlatıyor:

"Onlar (yavaş okuyanlar), küreğin iş yapışı tarzında okurlar; bir toprak topağı, sonra bir ikincisi; bütün akıl fikir, küreğin keskin kenarına takılır gider."(*)

O...n...l...a...r...k...ü...r...e...k.....g....i....b....i....

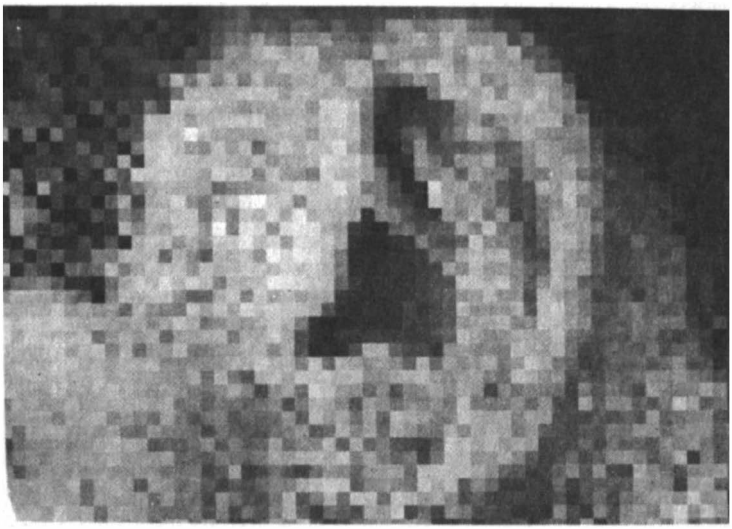
Harf ve kelimeleri çözmedeki fevkalade yavaşlık, Alain'in fikrini anlamamıza engel olur. Bu yavaşlıkla cümlenin sonuna geldiğimizde, baştaki kelimeleri unutmuş gitmişizdir. Anlama zorlaşmış, cümlenin başına tekrar dönmek gerekmiş, okuma süresi uzamıştır. Oysa hızlı okuyan, bir bakışta okuduğu kelimeleri unutma fırsatı olmadığı için, hem yazarın fikrini iyi anlamış, hem de çabuk okumuş olmuştur.

İşte bunun için **anlama** ve **öğrenmede** "Hızlı Okuma"nın payı büyüktür.

(*) *Alain, Propos sur l'Education, Paris, P.V.F.*

3. BÖLÜM

Yabancı Dil Öğrenme ve İlerletme

YABANCI DİL ÖĞRENME VE İLERLETME

Bir yabancı dili kendi başınıza öğrenebilir misiniz?

• Kendi başınıza ilerletebilir misiniz?

Cevap: hem evet, hem hayır.

Neden **evet?**

Evet, çünkü -az sonra anlatacağımız gibi- bunu sağlıyabilecek denenmiş yöntemler mevcuttur -üstelik pekçok daha önce söylenmemiş olanlar da!

Peki, neden **hayır?**

Hayır, çünkü, her "kendikendine öğrenme" gibi, bu da "kendikendine çalışma" disiplinini gerektirir. Bu disiplin ise biraz **irade** ister, bu da herkeste yoktur. Öyleyse kendikendine yabancı dil öğreme ve ilerletme de **bazıları için**, "hayır, olamaz."

Biz burada, kendini masanın -veya teybin başına oturtabilecek iradeye sahip olanlara hitap edeceğiz *(tabii ki bu rolü anne, baba veya ağabey/abla da yüklenebilir; gene de şu kovboy deyişini unutmayın: bir atı suya zorla götürebilirsiniz ama zorla içiremezsiniz." "İçmeye" yani öğrenmeye iştahlıysanız başkalarının dürtüşlemesi (ek iradesi) işe yarıyabilir).*

✿
✿ ✿

"Yabancı dil bilmenin" klasik bir tarifi vardır: **"O dilin kelime bilgisi** (vokabüler), **kelime dizilişi bilgisi, ses** (ahenk ve telaffuz) **bilgisi, dil** (gramer) **bilgisi** ve **anlama bilgisi**. "Nev var ki, bir dili öğrenmedeki amaçlar farklı olunca, gerekli bilgi de farklı olacak ve bunların hepsini gerektirmiyecektir.

Mesela, turist olarak o dili kullanacaksanız, gramer bilgisine ihtiyacınız yoktur. Kelime hazinesi de farklı olacaktır. Kimine 400 sözcük

yeterken, o dilde kitap yazacak bir başkasına 4000'de yetmiyebilir *(bilimsel yazı için daha az, edebi olanı için daha fazlası lazım olacaktır).*

Fransızca ve İngilizceyi *(biraz da İtalyancayı)* ben nasıl öğrendim?

Yabancı dil öğrenme bahsinde doğrusu bana şans da çok yardım etmiş. Rahmetli babam daha 5 yaşımdayken beni Kadıköy'deki Saint-Joseph fransız ilkokuluna vermiş *(o yıllarda yabancı okulların ilkokul açmalarına izin vardı)*. O küçük yaşta farkına bile varmadan fransızcayı öğrendim. Çocukluğumdan beri okuma delisi olduğumdan(*) o sayede bu yabancı dili *(bir ara 25 yıl kullanmadığım halde)* unutmadım, hatta fransızca makale ve kitap yazacak kadar da ilerlettim; lise ilkte yatılı olarak Galatasaray'a gittiğimde de, her gece 5-10 arkadaşımın kompozisyon ödevini ben yazar onlara verirdim.

Bunlardan size çıkacak mesaj:

Çocuğunuza çok küçük yaşta yabancı dil öğretmenin yollarını arayın, o yaşlarda öğrenme daha kolay oluyor.

✿
✿ ✿

İlkokulu bitirdiğimde, çok milliyetçi olan babam, Türklüğümüzü kaybeder, İslamî duygudan koparız korkusuyla beni ve ağabeyimi Saint-Joseph'ten alıp, o sırada orta okulu da olan Kabataş'a yerleştirdi. O sınıflarda yabancı dil dersi yoktu ve bu bana, Türkiye'deki yabancı dil öğretiminin eksiklerini farketmenin ilk vesilesi oldu *(Lisede Galatasaray'a verilmemin sebebi, bu sefer de fransızcayı unuturum kaygısından olmalı. İyi de oldu: sınıf arkadaşlarım büyüdüklerinde spor ve hariciye aleminin ünlüleri oldular)*

(*) *İlkokul kitaplığındaki kitapların hepsini okumuştum; kütüphaneci papazın izniyle ortaokul bölümündeki kitaplıktan da kitap almaya başlamıştım.*

Babam Tapu Kadastro Genel Müdürü olup Ankara'ya nakledilince, bu sefer de orada Gazi Lisesine gittim. Lisede Fransızca dersi vardı ama, Allahlıktı. Durmadan gramer okutuluyordu. Bir sınavda gene gramer sorusu çıkınca, onun cevabını yazacağıma, 3 sahifelik bir "ukalalık" karalamıştım; Fransızca olarak! Şöyle: Moliere'in "**Bourgeois Gentilhomme**" piyesindeki sonradan görme zenginin "edebiyat dersleri" için hoca tuttuğunda, kendisine **nesir** (düzyazı) ve nazım (şiir) türleri anlatılmış; öğretmeni zengine "işte bu konuştuğunuz **nesirdir**" deyince adam hayretle karışık böbürlenmiş: "ben ne yaman adammışım, doğduğumdan beri NESİR yapmasını beceriyormuşum." diye haykırmış. Sınav kağıdımda mükemmel bir fransızcayla bunları anlatmış, "işte ben de, gramer bilmeden size gramerde kusursuz bir yazı sunuyorum" deyip bitirmiştim.

Hocam bunun üzerine "senin fransızca dersine ihtiyacın yok, geç arka sıraya, istediğin kitabı oku" dedi. Benim de canıma minnetti zaten.

1938'de lise bitince babamla bir Avrupa seyahatine çıktık. İtalya'da 2 ay kalmış, fransızcaya benzeyen bu dili bayağı anlar, hatta konuşur düzeye gelmiştim. Bir daha konuşmak nasip olmadı, çoğunu unuttum gitti.

Almancayı da nasıl öğrenemedim?

Üniversite yıllarımda Almanca'ya merak saldım. "Lingafon" plakları aldımsa da, ancak 2-3 tanesini dinleyebildim.

Fransa'da tahsil yılları, Türkiye'de Türkçülük mücadeleleri, uğradığım felâketler, şu bu derken daha ötesine fırsat düşmedi. Ama ağabeyim, öğrendiklerini "gülerler, ayıp olur" gibi tereddütlere aldırmadan önüne gelenle bozuk Almancasıyla konuşa konuşa bu dili söktü! İngilizceyi de böyle öğrendi. Fransızcayı zaten benim gibi St. Joseph'te öğrenmişti. 40 yıl 3 dilde mütercim olarak çalıştı. Ben ise, yıllar boyu Almanya'ya 20-30 defa gidip geldiğim halde, "tarzanca" almancamı kullanmaktan çekindiğim için, zaten ingilizce biliyorlar diye

onlarla hep ingilizce konuştum. Sonuç olarak, hâlâ almanca bilmiyorum.

Son bir özlem: Keşke yaşım ilerlemiş olmasaydı da yarınların dili japoncayı öğrenseydim. Ya siz?

✿
✿ ✿

İngilizceyi nasıl öğrendiğime gelince:

1947'de Amerika'ya ayak bastığımda, **"how are you"** ve **"how do you do"**dan başka bir şey bilmiyordum. Fransızcam yeter sanıyordum. Meğer Amerikalılar bu dille hiç mi hiç ilgilenmemişler; bizde Çince bilen bile, onlarda fransızca bilenden fazladır! Bu yüzden çok zorlandığımı hatırlarım(*). Dil bilmeden -tahsilime rağmen- iş bulamadım. Yabancı dil okullarına gidecek param da yoktu. Oturdum kendime göre bir sistem geliştirdim ve 3 ay içinde İngilizceyi söktüm. Tabii çevremde İngilizce'den başka dil konuşmayanların bulunması da yaradı *(o aylarda Türk'lerden kaçtım. Karım ve kızım da henüz Türkiye'de olduklarından İngilizce havasına iyiden iyiye girebildim).*

Bu kitapta size vereceğim pratik tavsiyelerin çoğu benim o 3 ay boyunca uyguladığım metodlardır. Tabii yeni ilavelerle.

Amerika'da kaldığım 25 yıl boyunca İngilizcem şüphesiz daha da ilerledi. İngilizce makaleler, hikayeler, bir televizyon piyesi, pek çok kitap ve bir de bir ciltlik ansiklopedi yazdım. **"International Lecture Platform"** denilen konferansçılar derneğine üye oldum, yıllarca profesyonel konferansçı olarak ek paralar kazandım. Hatta bir gün, bir Amerikalı reklamcının bizim için hazırladığı bir reklamın İngilizcesini beyenmeyip **"is this good english?"** sualini derkenar olarak yazdım,

(*) *Bunun ibret dolu, bazen de komik hatıralarını bir başka kitabımda anlattım: Tabutluktan Gurbete, 1. baskı.*

yanlışlıkla ertesi gün Wall Street Journal'da ilanımız bu el yazımla yayınlanıverdi! Bu ilâvenin reklama konmasını istiyorum sanmışlar(*).

(O ilân, yabancı dil öğretimi için açtığım Lingua-Teq okullarıyla ilgiliydi.)

Bunları övünmek maksadiyle değil, kendi kendine de insanın bir yabancı dili mükemmel öğrenebileceğine sizi de inandırmak için yazdım.

*
* *

Bu kadar hatıra yeter. Gelelim sizin bir yabancı dili nasıl öğrenebileceğinize.

ÖN HAZIRLIKLA BAŞLAYIN

Size ilk tavsiyem, **Gör/İşit/Konuş** tekniklerine geçmeden evvel bir "ÖN HAZIRLIK" yapmanızdır. Bu da, hep eleştirdiğimiz "Ezber"le *(ama çok az bir ezberle)* başlar. Nasıl bal arısına hazır bir petek verilince içini balla daha çabuk doldurursa, biraz ön-hazırlık size hız ve güven kazandırır.

Ezberliyeceğiniz şeyler iki grup sözcüklerdir:

Birinci gruba **"bir dilin kıkırdakları/mafsalları"** adını taktım, çünkü tıpkı vücuttaki kemik bağlantıları gibi işlev görürler; ikinci grup ise konuşmalarda en çok kullanılan kelimeler ve "idiomatik" deyimlerdir.

(*) *İstanbul Ticaret Gazetesinde "Amerikan İş Hayatından Hatıralar" dizimde bu komik olayı ayrıntısıyla anlatmıştım. 4 Ekim 1982'de Adalet gazetesinde de çıktı..*

1) Cümledeki mafsallar

Kendi kendine İngilizce öğrenirken, bu bir avuç kelimeyi bellemediğim için zorluk çektiğimi farketmiştim. Çünkü "adverb"ler (zarf-belirteç), "preposition" (edat)lar cümlenin yönünü, esas anlamını tayin ettikten başka, bazıları sözlerin bütün anlamını değiştirip "geri vitese" takıverir. O "şeytani" sözcükleri su gibi ezberlememişseniz aklınız altüst olur, yanlış anlamalara saparsınız veya hiç anlamazsınız.

Bu kelimeler bazen sıfattır, kelimenin **niteliğini** açıklar; bazısı **mekân** içinde yerini gösterir: uzak, yakın, altında içinde gibi; **nisbet** anlatanlar: daha iri, daha küçük. **Soru** kelimeleri de bunlardandır: Niçin, nasıl, hangisi, kim gibi.

Gerçi işite işite, okuya okuya da eninde sonunda bunları kavrarsınız ama, çok zaman alır. Topu topu 40-50 kelimeyi ezberlemek daha pratiktir. Gramerle bunları "Sistem içinde" öğrenmenize hiç lüzum yoktur. Kendiniz öğreneceğiniz dildeki gramer kitaplarından, sözcüklerden bu "mafsal" sözcükleri çıkarıp bir liste yapın *(Ben burada örnekleri sırf İnilizce'den aldım. Siz başka dillerinkini bunların yerine koyun).*

Kolaylık olsun diye birkaçını burada veriyorum *(İngilizce)*:

IF *(okunuşu: if):* eğer

UNLESS *(okunuşu: anles):* meğer ki

HOWEVER *(hağever):* halbuki

DESPITE *(dispayt):* rağmen

INSTEAD *(insted):* onun yerine

BECAUSE *(bikoz):* çünkü

WITH *(vuit):* ile

NEVERTHELESS *(neverteles):* böyle olduğu halde

AND *(end):* ve (**END** şeklinde yazılıp gene end okunan ise "son" demektir)

UP TO *(ap tu):* şuraya kadar

OR *(or):* veya

FOR INSTANCE *(for instans):* mesela (örneğin)

FOR EXAMPLE *(for egzampl):* mesela (örneğin)

SAME *(seym):* aynı

BEFORE *(bifor):* önce, önünde

AFTER *(after):* sonra

ON THE CONTRARY *(an dö kantreri):* aksine

AS USUAL *(ez yujuol):* her zamanki gibi

DEFINITELY *(definitli):* kesinlikle

MAYBE *(meybi):* belki

PERHAPS *(perhaps):* belki

PRETTY *(preti):* hoş

CUTE *(kiyut):* şirin

BEAUTIFUL *(biyotiful):* güzel

HANDSOME *(hendsom):* yakışıklı

UGLY *(agli):* çirkin

FAR *(far):* uzak

NEAR *(nîr):* yakın

SMALL *(smol):* küçük

LITTLE *(lidl):* küçük

BIG *(big):* büyük

TALL *(tol):* uzun

OUT *(ağut):* dışarı

OUTSIDE *(ağutsayd):* dışarısı

IN *(in):* içeri, ...de

AT *(et):* ..e, ..ye

UP *(ap):* yukarı

HIGH *(hay):* yüksek

DOWN *(dağn):* aşağı

THIS *(diz):* bu ("th", tam "d" gibi okunmaz; dilinizin ucunu ısırarak söylemeye çalışın)

THAT *(det):* şu

THERE *(der):* orada

LOW *(loğ):* alçak

NOW *(nau):* şimdi

ROUND *(raund):* yuvarlak

AROUND *(eraund):* etrafında

WHO *(hu):* kim?

WHERE *(huğer):* nerede

HOW *(hau):* nasıl?

HOW MUCH *(hav maç):* kaça?

WHY *(huay):* niçin? neden?

WHICH *(huiç):* hangisi?

WHEN *(huen):* ne zaman?

ALWAYS *(olveyz):* her zaman

NEVER *(never):* hiçbir zaman

THROUGH *(tru):* ile, sayesinde, içinden doğru

50 kadar verdiğim bu liste başlangıç için yeterlidir. İsterseniz lügatları tarayarak birkaç tane daha siz ilave edebilirsiniz.

2) En çok kullanılan sözcükler

Bunlar, Faucett'in geliştirdiği pratik listelerdir ve I.A. Richards ve Christine Gibson, **"English Through Pictures"** adıyla 2 cep kitabında yayınlanmışlardır (Washington Square yayınları). Türkiye'de de satılıyordu. Bulursanız, özellikle 1. kitabı alın, en geçerli kelimeleri ve kısa cümleleri basit resimlerle açıklıyarak anlatışı çok faydalı olur.

Bunlardan 100 kadar kelimeyi seçip liste yapın. Bulamazsanız, başka "Başlangıç" ingilizce ders kitaplarından veya turistler için hazırlanmış kitapçıklardan yararlanın. O da olmazsa, sizce konuşmalarda en çok geçebilecek kelimelerden türkçe bir liste yapın ve bir sözlükten ingilizcelerini bulun.

Unutmayın ki sokaktaki adam -İngiliz olsun, Amerikalı olsun- birkaç yüz sözlük bir kelime haznesiyle konuşur; Shakespeare'ninki gibi 40.000 kelimeyle değil.

Sırf örnek olsun diye sık sık kullanılan kelimelerin birkaçını veriyorum:

HE *(hi):* o

I *(ay):* ben

WE *(vui):* biz

YOU *(yu):* siz

THEY *(dey):* onlar

MAN *(men):* adam

MEN *(mın):* adamlar

WOMAN *(vumen):* kadın

GIRL *(görl):* kız

BOY *(boy):* oğlan, erkek

KID *(kid):* çocuk

CHILD *(çayıld):* çocuk

STREET *(strit):* sokak

STORE *(stor):* dükkan

TIME *(taym):* zaman

CLOCK *(klak):* saat (araç olarak)

HOUR *(aur):* saat (zaman olarak)

COME *(kam):* gel

GO *(go):* git

MEAL *(miyl):* yemek

EAT *(iğt):* yemek (fiil)

DRINK *(drink):* içilecek şey, iç (fiil)

CAR *(kar):* araba

BUS *(bas):* otobüs

STATION *(steyşın):* istasyon

TRAIN *(treyn):* tren

GAME *(geym):* oyun

WORK *(vork):* çalışmak (fiil), iş

✿
✿ ✿

Bu iki grup kelime listesini ne yapıp yapıp ezberleyeceksiniz. Birkaç öneri:

• Herbirini tek tek ufak kartlara yazın, yanınızda taşıyın: yolda, vasıtada, yalnız yemek yerken veya ev hanımıysanız, mesela sütün ka-

barmasını, çayın demlenmesini beklerken, televizyonda reklam çıktığında hemen bu kartları çıkarıp ezberleyin;

• En iyi ezberleme, gözünüzü yumup karttaki yazıyı (yani o yazıyı, şekliyle) gözünüzde canlandırmak olur,

• Bir başka yol, her kelimeyi (Faucett-Richards-Gibson kitaplarındaki gibi) basit resimlerle aklınızda canlandırmaktır.

• Yüksek sesle söylemek de faydalı olur;

• Her kelimeye bir fıkra uydurun veya şarkı gibi mırıldanın.

✿
✿ ✿

Türkçe karşılıklarını kapatın, sade İngilizce *(veya fransızca veya rusça)* kelime kalsın. Şimdi o kelimeyi avucunuzla örtün ve hızla açıp kapatın; bakın bakalım o anda o kelimenin anlamını hatırlayabilecek misiniz? Hatırlamakta gecikmişseniz, bu sefer el açıp kapamanızı biraz daha yavaş yapın. Ta ki kapanmadan evvel hatırlayabilesiniz. Bunu yapacak düzeye geldiniz mi el hızınızı artırın ve hatırlama hızınızı zorlayın.

Bu son yöntemi, **"Hızlı Okuma"** da kullanılan **"Tachistoscope"** metodundan alıp dil öğretimine uyguladım. Yabancı dil konuşmada en büyük sıkıntı, bildiğimiz bir kelimeyi çabuk hatırlayamayıştadır. E.. E... diye kekeler, "dilimin ucunda ama.." dersiniz. Fakat "tach.." talimini yaparsanız, ezberlediğiniz sözleri daha çabuk dilinizin ucuna getirmeye alışırsınız.

Son zamanlarda moda olan Hafıza derslerinden de yararlanabilirsiniz.

3) Gramerden bir nebze

Gör-İşit-Konuş aşamasının ders ve talimlerine başlamadan önce bir ÖN HAZIRLIK daha gerekli. Bu da, çok eleştirdiklerimizden Gramer-

dir. Az bir miktar: Bir "Göz atmak" da diyebiliriz. Sınıf ve dershanede öğretmen, ana dille yabancı dil arasındaki farkları işaret etmelidir *(İngilizcede, türkçeden farklı olarak, fiil başlarda kullanılır- soru cümleleri hariç).*

Dil öğretmenlerine bir tavsiye daha: Gramer gibi zor konuları anlatırken veya öğrencinin yaptığı bir yanlışı düzeltirken, o dille konuşmanızın yanında, gerektiğinde bunları **türkçe olarak da** tekrarlayın. Yanlış anlamalarına, kendi güvenlerini kaybetmelerine sebep olmayın. Hulasa, herhangi bir ilkenin ve metodun fanatiği olmayın.

Bugün Türkiye'de okutulan herhangi bir yabancı dilin ders kitabını alın. Hemen karşınıza gramer çıkacaktır. Bunlardan birkaç fiilin çekimleriyle birlikte ek *(ön veya son ek)*leri ve daha birkaç basit kuralı seçin, üzerinde çalışın.

Şunları da kavramaya çalışın *(hareket/değişim ifade eder):*

1) O dilde **bir şeyin fiziki yönünü değiştiren** "aksiyon/hareket" fiil ve kelimeleri: **yerini değiştirmek** (move), **kaldırmak** (lift), **yürümek** (walk), **koşmak** (run) gibi;

2) **Bir his/fikir olgusunu aktaran kelimeler**: **Kendini iyi hissetmek** (feel good), **öfkeli** (angry), **seni seviyorum** (I love you), **yorgun** (tired), gibi;

3) Sahip olunan bir şeyin alınış-verilişi: **Vermek** (giving), **almak** (receiving) gibi;

4) Duyularla ilgili: **Ye** (eat), **İç** (drink), **kaşın** (scratch), **açlık çekmek** (hungry), **korku** (fear).

Ezberliyeceğiniz o kelime listelerinden birkaçını seçip 1-2 cümle kurmayı da deneyin. Mesela;

- I walk *(yürüyorum)*
- Now, you walk *(şimdi siz yürüyorsunuz)*
- I lift *(kaldırıyorum)*

- Naim lifts *(Naim kaldırıyor)*
- I run *(koşuyorum)*
- You run *(siz koşuyorsunuz)*
- Run slow, run fast *(yavaş koş, hızlı koş)*
- Give me *(bana ver)*
- Give me this *(bunu bana ver)*
- Give me a pen *(bana bir kalem ver)*
- Give me this pen *(bana bu kalemi ver)*
- Eat *(ye)*
- Did you eat? *(yedin mi?)*
- Eat an apple *(bir elma ye)*...
- When is he coming? *(ne zaman geliyor?)*
- Where are you? *(Neredesiniz?)*
- I will go to Paris *(Paris'e gideceğim)*
- How much to New York *(New York'a kaça)*
- Go there, not here *(oraya gidin, buraya değil)* ... v.b.

TEKNİKLER, METODLAR, TARİHÇE

Bu kitabı, tekrar hatırlatalım, dil öğrenmek ve ilerletmek için ve kısmen de eğitimciler için yazıyoruz; burada sözünü edeceğimiz birçok yöntemler, okullarda ve dershanelerde de uygulanabilir. Az sonra okuyacağınız "teknik" konular metot seçiminde herkese faydalı olur.

Yabancı dil öğretiminin kısa tarihçesi

Batı dünyasında 19. yüzyılda "yabancı dil" denince, okul müfredatında klasik diller (Latince ve Yunanca) anlaşılırdı. Bunlarda konuş-

ma, konuşanı dinleyerek anlama önemli değildi- hatta okul dışında hiç karşılaşılmayacak bir olaydı. Bu "ölü diller" sadece okuduğunu anlamak, biraz da yazabilmek için öğretilirdi. "Neye yarar ki?" diyenlere de "eski belgeler okunabilir", "kültür verir", ya da, "zihni, mantığı geliştirir" denirdi. Böyle bir öğretime en uyan yöntem de **gramerdi**. Ve **kelime listeleri** ezberletmek.

Ama, gitgide, yaşayan dilleri de öğretmek gerekli oldu. Okullar, geleneklerinden şaşmıyarak, bunları da gramer yoluyla öğretmeye başladılar. Bazı hocalar telaffuz üzerinde durur, kimisi de yabancı dilin ebediyatını, ya da o dilin filolojisini (şeceresini) anlatmakla vakit geçirirdi.

Sonuçta öğrenciler o yabacı dili hiç konuşamadan mezun olurlardı! Ama yığınla fiilin çekimlerini, gelmiş-geçmişini, çoğulları-tekilleri pek iyi bilirler, hatta fransızca derslerin kaçınılmaz cümle talimini hatırlayarak "teyzemin kalemi masanın üstünde" gibi saçmalığı (konuşarak!) tekrarlayabilirlerdi!

Batıda hiç işe yaramayan bu yabancı dil öğretimi nihayet 1920'lerde hemen hemen son buldu. Bizde ise Tanzimatla başladı ve **hala devam ediyor**.

Amerika, "klasik" yabancı dil öğretimini "boşayınca", başka ve genç bir metotla "evlendi"; **"Yabancı Dille Doğrudan (Direkt)"** öğretim.

Buna göre dersler katiyen öğrencinin anadilinde anlatılmayacak, herşey yabancı dilde verilecekti. Öğrenci **"tümevarım"** (tek tekler-den tüme: "inductive") mantığını kullanarak dersi takip edip öğrenecekti. Gramer dahi yabancı dilde anlatılacaktı.

"Doğrudan" yolla yabancı dil öğretiminin Türkiye'ye de geldiği oldu (özellikle dershanelerde uygulandı). "Berlitz" metodu, hiç şüphesiz o köhne **gramer-ezber** usulunden daha verimliydi. Ama bizde de, Amerika'da da başarısının sınırlı oludğu görüldü; doğuştan yabancı

dil yeteneği olanlarla çok zekiler dışında öteki öğrencilerin aklı karıştı. Yabancı dille -daha o dili öğrenmeden- anlatılanları iyi takip edemediler ve neticede o dili konuşamadılar. Ya da çat-pat konuştular. Bizim Devlet okullarımızın bu derdi yoktu, çünkü onlar **"Doğrudan"** metoduna geçmemişler, gramer ve ezber yolunda, "dostlar alışverişte görsün" kabilinden devam edip gidiyorlardı.

Batı'da eğitimciler, **"Doğrudan"** yöntemiyle öğrencilerin çoğuna bir yabancı dille **konuşmanın** öğretilemediğini görünce, şaştılar. **"Doğrudan"** dedikleri metot, bebeğin öğreniş şekliyle aynı değil miydi? Bebek de anadilini kitaptan okuyarak değil, dinleyerek, kendi kendine anlam yakıştırarak ve anlayarak öğreniyordu, o halde öğrenci de dinleyerek öğrenip konuşabilmesi gerekmez miydi? Peki, niçin aynı başarı elde edilemiyordu? Oysa bu varsayımın mantığı temelinden sakattı: 5 yaşına gelen bir çocuk 5 yıl anadilini duyarak, ancak 5 yaşındaki çocuğun dil zenginliğine (fakirliğine) kavuşmuş oluyordu. Gelgelelim yabancı dil öğrenmeye 10-15 veya 20 yaşında başlıyacak olan bir öğrenciye bu kadar yıl *(hatta yarısı kadar bile)* okulda akit ayrılamazdı ki!

Eğitimciler hedeflerini küçülttüler. "Bari yabancı dilde anlıyarak okumayı, biraz da yazmayı öğretelim" dediler ve karma bir metot buldular; öğrencilere uzun süre yabancı dilde konuşmalar, "pasajlar" dinletildi, sonra da ellerine kademeli kitaplar tutuşturuldu. Hoca, tam tercüme yerine, parçaların mealini anlatır, anlamanın derecesini yakalamak için de hemen sorular sorar ve ona göre devam ederdi.

Ancak bunun da başarısı parlak olmamıştır. Böyle yetişen öğrenciler o kademeli kıraatların dışında bir şey okumaya kalkışınca bocalamışlar, pek bir şey anlamamışlardır. Yabancı dil öğrenimleri ancak sınıflarının dört duvarı arasında geçerli olan bir beceri olarak kalmıştır. Çünkü eğitimin en önemli şartı olan **"transfer"** *(öğretilen yerden hareketle, öğrenilen şeyi kullanım alanına aktarma/nakil)* gerçekleşememişti.

2. Dünya Savaşı başlayınca, ABD harbe gireceğini hesaplayarak, Silahlı Kuvvetleri, başka ülkelere gidecek askerlerin bazısına acele yabancı dil öğretme kararı almıştı. Yaptıkları araştırma, eğitim merkezlerinde kullanılan metotların hiçbirinin konuşma için yeterli olmadığını göstermişti. Belki 5-10 yıllık zaman olsa olurdu ama, buna vakit yoktu. Bunun üzerine Silahlı Kuvvetlerin öğretim kadrosu gelenekleri bir kenara itti ve yepyeni bir yöntem denedi: Ordu okullarında "o dilin yerlisi" öğretmenler kullanılacak, sınıfta öğrenci sayısı 8'i geçmiyecek, her gün 6 saat o dilde konuşmalar dinlenecek ve konuşmaya başlanacak, 3 saat ödev yapılacak, denetli boş zamanlarda da yabancı dilden başka dille konuşulmayacaktı. "Dinleme" kısmında, "yerli"lerin konuşmalarıyla oluşturulan teypler veriliyordu: çocuk, kadın, erkek ve farklı şiveli "yerlilerin" konuşmalarıydı bunlar. Normalde rastlanacak durumlarla ilgili cümleler tekrar tekrar veriliyor ve öğrenciden bunları taklit ederek konuşmaları, "aksan" ve şiveye dikkat etmeleri isteniyordu. Bu cümlelerde kelime sıralaması, fiil çekimleri, sıfatlar, ekler ve zamirler, bu adlar altında anlatılmadan, öğrencinin kafasında alışkanlık şeklinde yerleşecekti.

Teyp kullanma ve konuşma sistemin temelini oluşturduğundan buna **"Aural-Oral"** (Dinle-Konuş) metodu dendi ve birhayli başarılı oldu (tercüme edişte bazı zorluklar dışında). 1949'da, teyp kullanımının artışıyla ve yeni yöntemler de ilave edilerek, **"Audio-Lingual"** (İşit-Konuş) sistemi, Federal hükümetin para desteğiyle de **"Lisan Laboratuarları"** ile birlikte okullara girdi. Eğitimde öncü olmakla ünlü Silahlı Kuvvetler bu yeniliklerde de öncüydüler(*).

(*) *1950'lerde ABD Deniz Piyade (Marine) okulunda ben de bu sistemle Türkçe dersi okuttum; 1960'larda ise, video gibi gibi yeni ilavelerle kendi "Lingua-Teq" okullarımda, nihayet 1970'lerde Türkiye'de Yaykur Açık Üniversitesinde kısmen uygulama fırsatı buldum.*

Yabancı dil öğretiminin tarihçesini ve oluşmasını gördük. Bu gelişmeler burada durmadı. Hala temel hedefler *(öğrenmedeki amacınıza göre)* şöyle:

1) Yabancı dilde konuşan birisini **anlamak**;

2) Yabancı dilde doğru dürüst **konuşmak**;

3) Yabancı dilde yazılmış bir yazıyı **okuyup anlamak**;

4) Yabancı dilde yabancı dil bilenlerce anlaşılacak şekilde **yazabilmek**;

5) O yabancı dili konuşan milletin **kültür ve gelenekleri hakkında** az çok bir fikir sahibi olmak.

Dilbilim (Linguistikci) uzmanlarından yararlanılarak, her dilin kendine öz "fonem"leri *(temel zıt sesleri)* araştırıldı; Batı kültürünün Latince-Yunanca gramer kaideleri bir kenara itilip, her dilin gerçekten konuşulduğu şekliyle işlerlik kuralları bulundu.

Öğrenenin anadiliyle, öğrenmek istenilen yabancı dilin arasında bazı keskin farklar vardır *(mesela, Türkçe'de fiil çok kere cümlenin sonlarında yer alırken Hint-Avrupi dillerinde başlarda kullanılır.)* Onun için, **"dinlemeye" başlamadan evvel**, yabancı dilin yapısının, birkaç gramer kuralının öğretilmesinde fayda vardır. Almanya'da 1980'lerde geliştirilen SİTA metodu *(Türkiye'de de var)*, bu mühim prensibi yabancı dil öğretiminde uygulamaktadır.

✿
✿ ✿

"İşit-Konuş" metodunun **"kitapsız"** öğretimini de düzeltmek gerekti.

İşit-Konuş tekniğini en saf şekliyle uygulayanlar, 10-20 hafta boyunca öğrenciye tek bir yazı okutmazlar; sadece sesli öğretime kuvvet verirler. Buna sebep olarak, ana dilde de mevcut olan yazı şeklinin

(alfabenin), öteki dilde aynen okunmadığı yolundaki tenbihlere rağmen, öğrencinin aklını çelme ihtimali gösterilir. Ancak yabancı dildeki sesler kafaya iyice yerleştikten sonra alfabenin farklı okunuşu anlatılırsa ve okutma o zaman başlarsa bu sakınca kalkar diyorlar. Oysa tecrübe göstermiştir ki öğrencilerin çoğu, alışkanlıktan ötürü, yazı görmeyince ve uzun süre sırf dinlemeyle kalınca güvensizlik hissetmekte, kafaları karıştırmaktadır. Okul boyunca hep kitapla öğrenmeye alışmış bir kimse için bu, denizde boyu geçen yerde hemen yüzmeye bırakılmış gibi bir panik yaratıyordu.

"İşit-Konuş" sistemine benim bir başka tenkidim de, sade, **"duyma"** duyusunu kullanması, **"görme"** duyusu gibi güçlü bir "bilgi aktarma köprüsü"nü ihmal etmesiydi. Yabancı bir ülkeye gittiğimizde, veya bebek büyürken, görülenler de duyduklarımıza eklenir. Bunun için kendi okullarımda önceleri 16 mm. film, sonraları da videoyu, "tepegöz" ve diya projektörlerini, resimli tabloları devreye sokup **Audio-Visual** tekniğiyle daha iyi sonuçlar elde ettim; Metot artık **"Gör-İşit-Konuş"** üçgenine oturmuştu. Bunu da yeterli bulmadım: **Sorularla Programlı Öğrenim** ve **"tachistoscope"** aletini de kullandığımdan, sistemim **"Çok Araçlı Öğrenim"** (Multi-Media) adını aldı.

Bu kitabın yabancı dil öğrenim sistemi de işte budur: **çok araçlılık** ve **çok metotluluk.**

Amaca Göre Metot

Yabancı dili öğrenmek isteyenlerin bu işe girişmekteki sebepleri farklı farklıdır:

• Okulda yabancı dil müfredatta vardır. Sınava tabi tutulacaktır. Öğrenme mecburiteyi vardır *(bu takdirde **gramer** üzerinde biraz daha fazla durulmalıdır)*;

• Seyahate -turist olarak- gidilecektir, acele ve azıcık o dili öğrenmek istiyorsunuzdur *(burada ağırlık **Gör/İşit/Konuş** talimleri olmalıdır)*;

• Yabancı dilde eğitim görecekseniz, hocayı ve kitapları takip edebilmeniz için öğrenmeniz gerekiyordur *(size daha çok **okuyup anlama** ağırlıklı metot lazımdır)*;

• İş temasları için istiyorsunuzdur *(iş alanınızla **ilgili deyimleri** de içine alan **"Gör/İşit/Konuş/Oku"** sistemi size gerekir)*; teknik konular da öyle.

• Yabancı dili tam öğrenmek istiyorsanız, bu kitapta sözünü ettiğimiz **bütün metotlarla** çalışmalısınız.

Nasıl, nerede çalışacaksınız?

Şüphesiz "nasıl" çalışacağınız da kullanılacak metoda tesir eder; sınıfta, dersahenede mi bu lisan öğretilecek, yoksa kendi kendinize mi öğreneceksiniz, buna göre yola koyulun. Aşağıda sistemin tümünü sunacağız *(daha önce verdiklerimize ilaveten)*. Kendi kendinize çalışacaksanız buna uyan teknikleri seçin ve uygulayın. Eğer bir okulda veya dershanede öğretmenseniz, belki de bu yöntemlerin hepsini kullanmanız en iyisidir. Bizden açıklaması, sizden seçmesi.

METOTLAR

Görüntüyle (Visual) Öğrenme

I) **GÖRME ÇOK MÜHİMDİR** (tabii **SES** ve **GÖRÜNTÜ** elele olmalı). Önce "görüntü" (visual) tekniklerini sayalım:

1) Film gibi resimler *(ve bunları açıklayan SES: öğretmen veya teyp)*; okuma metni de olabilir;

2) Film şeridi veya diya *(gene sesle izahlı)*;

3) Film *(çok kere 16 mm; ancak video çıkalı bu araç pek kullanılmaz olmuştur)*;

4) Video, film ve gitgide yaygınlaşacak olan CD-Rom gibi araçlar, görüntüye "hareket" unsurunu da getirir, ilk 2 medya gibi "statik" (hareketsiz) de değildir. Fakat "statik" şekle sokulabilir; ekrandaki görüntü "dondurulur" ve o resim hakkında daha uzun konuşma imkanı kazanılır. Videonun bir başka avantajı da, öğrencinin "rol oynama" esnasındaki görüntüsünün kaydedilebilmesi ve bilahare kendisine -sesiyle birlikte- gösterilebilmesidir. Kendini aynada görür gibi yanlışlarını farkedecektir. Film ve video'da alt yazıların yavaş yavaş silinmesi *("extinguish" tekniği)* ve silinenleri öğrencinin hemen hatırlayıp söylemesi gibi yolları da vardır: Videonun bir süre için durdurulması, geri alınması, hızlı ileriye götürülmesi gibi kolaylıklarını da hatırlatalım. Üstelik okul ve dershanelerde öğretmenler bir kamera yardımıyla kendileri de ders yaratabilirler.

Kendi kendine lisan öğrenen öğrenci video sahibiyse *(değilse, bir arkadaşınkinden yararlanabilirse)*, yukarda saydıklarımızı yapabilir; fakat asıl yapacağı şey, yabancı dil öğreten video kasetleri satın almak veya kiralamaktır *(vaktiyle bunları gazeteler kupon karşılığı vermişlerdi. Bunlar da, başkaları da piyasadan bulunabilir, hatta, tekrar tekrar kullanıcaksa, kopye edilebilir)*; hulasa, video, lisan öğretimi için ideal bir araçtır. Başka öğrenimler için de. Kapalı devre kablolu televizyon da öyle: bunu Amerika'da UNI-TEQ okullarında kullandım; Türkiye'de ise 1970'lerde Rektör İhsan Doğramacı'nın isteği üzerine Hacettepe Üniversitesi *(Tıp Fakültesinin sınıfları için)* sistemin planını çizip verdim.

II) KULAKTAN ÖĞRENME

Teyp: Eskiden plak vardı, şimdi teyp ve gitgide CD disket; avantajı, üzerine kayıt da yapılabilmesi. Hemen herkesin bir teyp makinesi olduğuna ve ödünç de alınabileceğine göre, kendikendine öğrenmenin en uygun araçlarından biridir *(CD'lere kayıt imkânı sonra gelecek)*.

Okul ve dershanelerde Lisan Laboratuarları varsa bunlar kullanılır, yoksa, hiç farketmez, basit teyp makineleri bu görevi pekala yerine getirir.

Piyasada, özellikle İngilizce öğrenimi için, mükemmel teypler vardır *(en meşhuru "Follow me" serileridir; bunların Video-kasetleri de mevcuttur)*. **Konuşulanı anlama** melekesini kazanmak ve doğru telaffuz etmek için çok yardımcı olurlar(*).

Teybin bir faydasını daha, New York'ta gene Lingua-Teq okullarımda geliştirdim. Maksadım tutukluğa mani olmak, "dili çözmek" ti. Çare, öğrenciyi bol bol konuşturmaktı. Ama öğrencilerin çoğu, yanlış konuşurlarsa alaya alınırlar veya tenkit edilirler korkusuyla rahat konuşmuyor, mükemmel konuşma gayretiyle tutukluk geçiriyorlardı. Ben de onları dershanenin bir köşesine oturtuyor, önlerindeki teybe diledikleri gibi konuşmalarını söylüyordum. Rahatlamaları için de teybin, istemezlerse, kimse tarafından dinlenmiyeceğine teminat veriyordum. Hatta, yabancı dilde kelime bulmakta zorlanırlarsa, o kelimeyi kendi dillerinde de söyliyebileceklerini anlatıyor, fakat kesinlikle lügatlara, notlara bakmamalarını istiyordum. Maksat duraksız konuşmalarıydı. Çoğu yaptıkları kayıtları kendileri tekrar tekrar dinliyor, kendikendilerini eleştiriyorlardı.

(*) *Telaffuzun fevkalade önemli olduğu nadir durumlar için Amerika'da Lingua-Teq okullarım için şu tekniği geliştirmiştim: Stereo kayıtlı bir makineyle, en zor söylenen kelimeleri, diksiyonu mükemmel bir Amerikalıya konuşturup kaydediyor, stereo'nun 2. kanalını açık bırakıyordum. Öğrenciye stereo kulaklıklar taktırıyor ve 1. kanaldaki sesi iyi dinlemesini, sonra da taklit ederek 2. kanala kaydettiriyordum. Ardından teyp iki kanallı* (stereo olarak) *işletiliyor, öğrenci sol kulağıyla hocanın doğru telaffuzunu, aynı anda da sağ kulağıyla kendi söyleşini duyuyor, hangi vurguda veya hecede yanlış konuşmuşsa kimsenin ihtarına lüzum kalmadan farkediyor, tekrar tekrar deneme fırsatı buluyordu. Tıpkı bir resmin üstüne şeffaf "aydınger" kağıdına yaptığınız resmin yanlışını veya farkını kolayca görebilmeniz gibi.*

Bu psikolojik yöntem öğrencilerin dillerini çözmeye gerçekten yaradı.

III. KOROYLA DOĞRU TELAFFUZU VE KONUŞMAYI ÖĞRENME

Utangaç öğrenciler için bir başka psikolojik yöntem, onları bir grup içine katıp koro halinde öğrenilen kelime ve cümleleri tekrarlatmaktır. "Kalabalık" içinde yanlışı farkedilmiyecek öğrenceye güven gelir, ayrıca da öğretmen denetimindeki koronun şarkılı konuşmasına kapılıp kendini düzeltir, hizaya gelir.

Küçük çocuklara yabancı dilde çocuk şarkıları söyletmenin *(koro halinde veya tek tek)* onlar için hem eğlenceli hem de öğretici olduğu söylenerek bana bir teklif yapılmıştı. Uygulama fırsatı bulamadım ama, iddia mantıklı görünüyor; denenmelidir.

IV. ROL OYNAMA (Role Playing)

Öğrenmenin bir başka ilkesi, öğrenmenin asıl **"yaparak"** verimli olduğunu kabul eder. Sade dinleyerek, görerek değil. Dil öğreniminde de bu böyledir.

Basitten iddialıya kadar, bir olay tesbit edilir. Senaryomsu birkaç not yazılır ve öğrencilere roller dağıtılır *(sonra bu roller değiş-tokuş edilir)* ve öğrenmekte oldukları dilde konuşarak rollerini oynamaları istenir.

En hoşlanılan -ve dolayısile en iyi öğreten- "oyunlar", hatırladığım kadarıyla, şunlar olmuştu:

1. Sokakta yol sorma
2. Lokantada yemek ısmarlama
3. Gümrükte memura dert anlatma
4. Bir kavga veya münakaşaya karışıp ayırma

5. Sokakta, aile efradına, gezmekte oldukları şehrin güzelliklerine dikkat çekme

6. Alışveriş *(elbise, gıda, kitap-gazete, hediyelik ... vb.)*

7. Bir diskoda; bir güzel kızı yanındakine anlatış, dansa kaldırış

8. Futbol sahasında hakeme itiraz... gibi

Flaş *(Takistoskoplu veya onsuz)* çabuk hatırlama talimleri

Daha önceki bölümlerde anlattığım ve "Hızlı Okuma" derslerinden aktarılma tekniği mutlaka uygulayın.

V. SORULARLA PROGRAMLI ÖĞRENİM (SPÖ)

Bu kitabın "iyi ve kolay öğrenme" bölümlerinde bu metottan etraflıca bahsettik, burada tekrar etmiyeceğiz *(o bölümleri de okuduğunuzu farzederek!)*

SPÖ yabancı dil öğreniminde *(özellikle kendi kendine öğrenme durumunda olanlara)* çok kolaylıklar ve sağlam öğrenme sağlıyan bir metottur. Ne yazık ki Türkiye'de uygulanmamaktadır. Bu yüzden de Türkçeye göre uyarlanmış "program" yoktur *(bunu belki ilerde Türk 2000 Vakfı yapacaktır ama, henüz bir hedef-takvim yoktur).*

Metodolojisini öğrenen öğretim görevlileri kendi dersleri için kurs materyeli geliştirip uygulayabilirler *(belki de bu hususta, yeterli talep olursa, Türk 2000 Vakfı öğretmenler için kurs açabilir).*

SPÖ programı yazmak kolay bir iş değildir. Tam hakkını vererek yapılacak olsa, bir konu uzmanı, bir psikolog ve SPÖ uzmandan oluşan 3 kişilik bir ekibin aylarca birlikte çalışması gerekir. İşi daha basit tutmak isteyenler, yüzde yüz olmasa da, gene de eski öğretimlere kıyasen % 50 daha iyi sonuç elde ederler. Fakat, Amerika'da şahit olduğumuz gibi, sistemin fanatiği kesilmemelidir. Yani bir konuyu veya dersi başından sonuna kadar sade S.P.Ö. gibi pahalı bir yöntemle an-

latmaya çalışmak israftır; bir vidayı basit bir tornavidayla açmak mümkün iken elektronik aletler kullanmaya benzer. Onun yeri başkadır.

SPÖ'ye asıl ihtiyaç duyulacak konular şunlardır:

1) Alfabesi zor olan dillerde *(rusça, çince ve arapça gibi)* o dilin alfabesini öğretmede;

2) Yabancı dildeki seslerin seçimi ve bunların aslına en uygun biçimde tekrarı *(SPÖ, "öğretim makineleri", bilgisayar, plak, teyp ve özel formüllü kitaplarla da kullanılmaktadır);*

3) Ana dildeki alışılan özelliklerle çatışan yabancı dildeki bazı cümle yapılarındaki farkın izahında;

4) Yavaş öğrenen, ders kaçıran öğrencilerin atladıkları bölümleri kendi kendilerine öğrenmeleri ve sınıfı geri bırakmamaları için ayrıcalık tanımada;

5) Bunun tam aksine, zeki veya dil öğrenmede yüksek yetenekli öğrencilerin sınıfta sıkılmamaları için, kendi başına öğrenebilecekleri ileri bölümleri vermede.

Şunu da ilave etmek isterim:

SPÖ'yü en iyi verebilecek araç/medya, **Bilgisayardır**, çünkü zaten SPÖ, **"programlama"** esasına dayanıyor. Özellikle Dr. Crowder'in geliştirdiği ve vaktiyle "Auto-Tutor" makineleriyle verilen **"Çatallama" (Branching)** türündeki SPÖ için Bilgisayar ideal bir vasıtadır. Konuşan Bilgisayarlar 2000'lere doğru yaygınlaşınca daha da "ideal" olacaktır.

IV. MANTIKLA ÖĞRETİMİN DE ÖTESİNDE

SPÖ metodu, belki de aşırı derecede mantıklı bir ilerleme çizgisine dayanır. Yabancı dil öğreminin bazı bölümleri için bu lazımdır ve yararlıdır. Fakat insan beyninin kavrama yeteneği sade mantıkla işlemez. **Prof. Chomsky** ve **Lennenberg** gibi dilbilimcilerine göre bir dili konuşma *(anadil olsun, yabancı dil olsun)* beyinlerimizde doğuştan programlanmış bir merkezden yönetilir. Çocuk, konuşmanın herhangi

bir temel kuralını içgüdüsüyle farkedebilir; o, öğrendiği örneklerle ilgisiz yepyeni bir durumda bile "doğru" konuşmayı kendiliğinden keşfedebilir.

Bu teze dayalı bir öğrenim sistemi henüz geliştirilmemiştir ama, üzerinde çalışılmaktadır.

Bunu doğrulayan yeni bir buluş, Washington Üniversitesinden **Dr. G. Ojemann**'dan gelmiştir, fakat anadil için değil, sade yabancı dille ilgilidir.

Dr. G. Ojemann, beyni elektrotlarla milimetre milimetre uyararak, yabancı dil kelimelerinin ana dilden daha başka yerlerde *(hem daha geniş yerlerde)* depo edildiğini keşfetmiştir. Bunu da "Yarın"ın Yabancı Dil öğrenimini faslına not edebiliriz(*).

"Uykuda Öğrenim" in yabancı dile uygulanıp uygulanamıyacağı hakkında, "Kolay Öğrenim" bölümünde kısaca temas etmiştik. Daha ayrıntılı bilgiyi "Türkkan 2000 Ansiklopedisi"nin III/47. sahifesinden aynen veriyoruz:

(*) *Yarınların eğitimini bugünden uygulayan ve Türkiye'de de Yabancı Dil Dershaneleri bulunan "**SİTA Süper Öğrenim**"den bu vesileyle sözetmezsem haksızlık olur. Merkezi Almanya'da olan Hamburg Üniversitesinden destekli olan bu dershanelerin iki tanesi Türkiye'de: birisi İstanbul'da, diğeri de Bursa'da. Yabancı dil öğretimi, bilinen araştırmalar dışında, bizde bilinmeyen "**Bio-feedback**" tekniğine dayanıyor. Beynin "**ALFA**" dalgalarının yarattığı huzur halinde öğrenim bilinç altına alınıyor. Özel araçlarla oluşturulan bu ruh halinin "Uykuda Öğrenim" veya "Hipnoz"la ilgisi yoktur. Bu metod, uyku yerine ALFA ritmiyle gevşeme-rahatlama ("relaxation") yolunu tercih ediyor. Öğrenci ortopedik bir koltuğa uzandıktan sonra, kulaklıkla önce müzik, sonra da iyice gevşediğinde, teybe alınmış lisan dersi duyuyor. İki ayda (günde 25 saatten 140 saatte) 2 bin İngilizce kelime ile konuşma garantisi veriyor-hem de unutmamak şartıyla. Almanya'da 12 yıldır uygulanmakta olan bu metot böylece Türkiye'de 5 yıl önce başlamış.*

UYKUDA ÖĞRENME

Denemeler Devam Ediyor

1960'larda New York'ta Columbia Üniversitesinde öğretim üyesiyken, "Uykuda Öğrenme" iddialarını ve hemen uygulamaya geçen şirketlerin reklamlarını, Eğitim Psikoloğu olduğum için -mesleğim icabı- merakla takibetmiştim. Bu "takip", gidip yerinde incelemelere kadar varmıştı. Neticede, **çoğunlukla** bir aldatmaca olduğu kanısına varmıştım. En çok ilgilenen Amerikan Hava Kuvvetleri Eğitim Dairesi de olumsuz rapor vermişti.

Yastık altına yerleştirilen nikel kaplı yassı şirin ve küçük oparlörler, uykunun ilk aşamasında (Rem I), öğrencinin bilinç altına bilgi sızdıracak ve uyandığında bunu hatırlayacaktı ama, bilim disipliniyle sürdürülen testler bir "öğrenme"nin meydana geldiğini doğrulamıyordu.

"Çoğunlukla boş" dedim, çünkü bir konuda tereddütlerim vardı: o da yabancı dil öğreniminde bazı belirtiler uykuda yabancı dil öğreniminin az çok olabileceğini gösterir gibiydi. Ancak sırf uykuda "duyulan" dersler yeterli olmuyordu; aynı ders uyanıkken tekrar edildiğinde *(bu uygulamayı biz denemiştik)*, uykuda ders görmemiş olanlara oranla görmüş olanlar daha çabuk kavrıyorlardı.

Bu denemeler bu aşamada kaldı, çünkü "Uykuda Öğretim" bezirgânlarının aşırı iddiaları ters tepmiş, ilgi birdenbire sönmüştü.

1988'de Amerikan Araştırma kongresi (NIC: National Research Council)'nin bir raporu ("Enhancing Human Performance: Issues, Theories and Techniques" 299 sah., Washington D.C.) konuyu tekrar gündeme getirdi.

Rapor, yalnız "Uykuda Öğrenme"yi değil, "Zihinle Pratik Yapma", "Eğitimde Para-Psikoloji" ve "Beyin Yankılaması" (Bio-Feedback) tekniklerini de ele alıyor ve çoğu hakkında olumsuz puan veriyor. Ancak "Uykuda Öğrenme" tekniğine "olabilir" diyor.

Bu araştırma projesi, Konseye "Silahlı Kuvvetler Araştırma Enstitüsü" tarafından verilmiş ve rapor onlara cevap verir nitelikte; fakat raporun sonunda, bu tekniğin yalnız askeriyeye değil, başka kuruluşlara da (ve özellikle sivil işletmelere) faydalı olabileceğini vurguluyor.

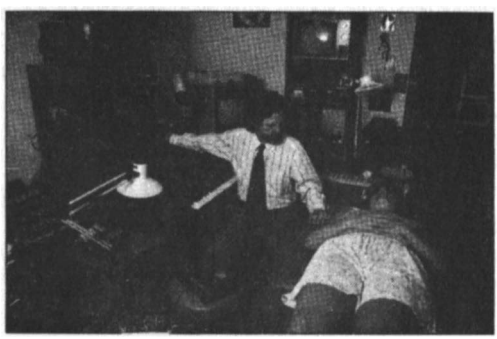
NRC, öğrenimde yeni bir metodun geçerli olması için, ölçülenin yeterli bilimsel ispatları bulunması veya çok güçlü teorik kanıtlar olması şartını getiriyor. Bu ölçülere göre, "Uykuda Öğrenim", tekrar gözden geçirilmeye değer bulunmuştur.

Rapor bu hususta şöyle diyor:

"Araştırmalar göstermiştir ki, uykunun ilk (hafif dalma) aşamalarında öğrencilere sunulan ders materyali, uyandıklarında bunları hatırlama veya öğrenme yeteneklerini arttırmaktadır. Gene de, sırf uyku sırasında herhangi bir konunun öğrenilebildiği ispatlanamamıştır."

Özetle NRC'nin araştırması, bizim 1960'larda vardığımız sonuçları doğrulamış oluyor: uykunun hafif dalma sürecinde, çoğunlukla ezbere dayanan konular (mesela yabancı dil) öğrenciye tekrar tekrar anlatılırsa ve öğrenci uyandığında aynı konu ders olarak tekrarlanırsa, öğrenme belirli bir şekilde artmış ve hızlanmış oluyor.

Şu halde 2000'lere doğru eğitimde belirli konular için bu yöntemden de yararlanmak yerinde olur.

İLGİLİ ANNE-BABALAR İÇİN VE ÖZELLİKLE YABANCI DİL EĞİTİMCİLERİ İÇİN BİRKAÇ NOT

1) Yabancı dil öğrenimi için en uygun yaş hangisidir?

Pek çok ülkelerde olduğu gibi, bizde de yabancı dil öğretimine ortaokulda (11-12 yaşından sonra) başlanır.

İsveç'te, Almanya'da ve ABD'nin birçok eyaletinde ilkokulun 5. sınıfında başlanıyor. Yani 9-10 yaşlarında.

Oysa 1960'dan beri beynin fonksiyonları üzerinde yapılan arıştırma ve deneylerde(*), 4 ile 10 yaş arasının yabancı dili "kapma ve sökme" için en uygun yaşlar olduğunu göstermiştir. Çocuğun zihni o yaşlarda yabancı dili kolay kavrayacak şekilde esnektir. Kendi anadili ise öğrenim prosesine çelme takacak kadar katılaşmamış ve kalıplaşmamıştır(**). Çocuğun anadiline doğru konuşmasına zarar vereceği itirazı da deneylerde doğrulanmamıştır. Evvelce de gördüğünüz gibi, yabancı dilin beyindeki kumanda merkezinin anadilinkinden apayrı bir noktada oluşu da bunu ispatlıyor(***).

Çocuklar taklite ve mimik yapmaya bayılırlar. Rol yapmaktan hoşlanırlar ve sıkılganlık duymazlar *(buna eğitim dilinde güven duyma, başarıya heves denir)*. Sesli olarak, bedenlerini de devreye sokarak kendilerini ifade ederler. Şarkı söylemek de onlara zevkli gelir. Küçük yaştaki çocuklar için öyleyse en uygun metot, "İşit/Konuş" (Doğrudan) metodu olmalıdır.

(*) ***W. Penfield & L. Roberts:*** *Speech and Brain Mechanisms (Princeton Üniversitesi) sah. 255.* ***T. Anderson:*** *The Optimum Age for Beginning the study of modern Languages (Intern. Review of Educ. dergisi) VI, No: 3 sah. 303-304.*

(**) ***S. Lewenson & W. Kendrick (ed.):*** *Reading in Foreign Language for the elemantary school, sah. 65.* ***W. M. Rivers*** *(Chicago Üniv.): Interfering in Learning Process, sah. 359*

(***) ***Dr. G. Ojemann:*** *(bknz, sah. 239)*

Şu talimler tavsiye edilir (dikkat: küçük çocuklar içindir):

- Diyalogların ezberlenmesi;
- Cümle düzen ve kalıpların ezberlenmesi;
- Rol yapma oyunları;
- Tekerleme oyunları;
- Şarkılar *(yabancı dilde tabii);*
- Basit hikayeler *(tahtaya resimlerini yapıştırarak veya tebeşirle tükenmezle çizerek);*

Bunlar günde 15-20 dakikayı aşmamalıdır.

Uyarılar:

- Tek kelimeler katiyen ezberletilmemelidir;
- Okuma-yazma asgaride tutulmalıdır.

2) Uslüpta değişik materyellerin zamanlaşması

Talim yaptırılan metin edebi, teknik, halk ağzında, resmi, dostça gibi uslüplarda olabilir. Bir ders boyunca, bunlardan hangisiyle başlanılmışsa öyle devam edilmeli, değişme başka derste yapmalıdır.

3) Gramer ağırlıklı ders ne zaman ve kimler için?

Normalde yetişkinlere uygulanmalıdır: Ama sade analiz ve sentez yapabilme yeteneklerini kazanmış olanlara. Bu gibilere gramer, lisanı daha düzgün şekilde kullanmalarını sağlar.

Öğrencilere uygulamada:

Ana dille yabancı dil arasındaki farkı:

Konuşmada ve yazmada, önce somut örneklerle, sonra da soyut misallerle anlatmak lazımdır.

Dille ve gramerle ilgili bazı terimler:

• **Yapı (strüktür):** Bir dilin unsurları ve sistemi arasındaki gözlenebilen ilişki bağlantıları;

• **Düzen ve biçim (pattern):** Tıpkı kumaş desenleri gibi, her dilin kendine göre bir "desen"i vardır. Bu yapıyla ilgilidir, onun için "düzen"i anlayan "yapı"yı da daha kolay anlar.

• **Talim/egzersiz:** Öğrenilecek şey otomatikleşinceye kadar *(yani bilinç-altına alınıncaya kadar)*. Sürekli devam etmelidir. Lisan laboratuarları üstün zekâlı öğrenciler için sıkıcı geldiğini de hatırlamalıdır.

Ders malzemesi hazırlama

Tıpkı Ç.H.O.'da ve S.P.Ö.'de olduğu gibi öğrencinin başlangıç düzeyini tesbitle işe başlamalı, sonra da, ders bitiminde, öğrenciden ne beklenecek *(kaç cümle kurabilecek, kaç kelimeyi doğru telaffuz edebilecek gibi hedefler)* belirlenmeli, ondan sonra işe koyulmalıdır. Özetle, başlama seviyesiyle, ulaşılacak çizgi önceden belirlenmelidir.

Kaynaklar:

1) İşit/Konuş konusu: **N. Brooks**: Language and Language Learning, New York, Harcout & Brace

2) İşit/Konuş metodunun çok açık anlatılışı: **R. Lado**: Language Teaching, New York, Mc Graw-Hill

3) İlkokulda lisan eğitimi: **M. Donahue:** Language and the Elementary school child, Iowa Üniversitesi.

4) **H. Stern**: For Language in Primary Education, Hamburg, UNESCO Enstitüsü konferans raporu.

5) Pratik yöntemler için: **M. Finocchiaro**: Teaching Children for Language, N.Y., Mc Graw-Hill

LİSANI İLERLETME

Pratik birkaç tavsiye:

Yabancı bir dili anlamada ve konuşmada, hatta yazmada diyelim ki bir seviyeye kadar geldiniz. Fakat buna tam anlamıyla o dili bildiğinizi veya konuştuğunuzu söyliyemiyorsunuz.

İlerletmek, pratiğinizi artırmak için neler yapmalısınız?

• Çarelerin bir kısmı paraya bakar; o dili konuşan ülkeye seyahat ve 1 aydan 6 aya kadar orada kalmak gibi *(mümkün olduğu kadar oradaki Türklerden uzak kalın, Türkçeye dalar gider öteki dili öğrenemezsiniz).*

• Amerika'da öğrenciler bazen "girl friend" *(kız arkadaş)* yolunu denerlerdi: bir kızla devamlı "arkadaşlık" eder (dating) ve çat-pat derken dilleri çözülürdü *(gerçi bir genç tanıdım, kendisi İngilizceyi ilerletinceye kadar "girl-friend"i Türkçeyi öğrenmişti!)*

• Türkiye'de yabancı dil dershanelerine gitmek de bir yoldur. Gramer ağırlıklı olanlardan kaçın!

Herşey parayla olmaz. Seyahata gidemiyorsanız Türkiye'de de lisanı ilerletebilirsiniz. Birkaç yol:

1) **O dilde kitap ve gazete okuyun.** Bazı ünlü romanların, yabancılar için çok basitleştirilmiş yayınları var, onları da alabilirsiniz. Çizgi-Roman bulursanız en iyisi bunlardır; bir kelimeyi bilmeseniz bile, sözlüğe bakmadan da, resimlerin yardımıyla, anlamını çıkarırsınız.

Kitapları da mümkün olduğunca lügata pek bakmadan okuyun: hem usanmanızı önler, hem de bilmediğiniz kelimeleri cümledeki

bildiklerinizin yardımıyla çözerseniz kolay unutmazsınız *(SPÖ ilkelerinden biri gereğince).*

Ama çok okuyun. Sakınca yoksa yüksek sesle okuyun.

2) Yabancılarla, ahbaplık olmasa bile, ayak üstü sohbet edecek kadar fırsatlar arayın *(turist mevsiminde bol fırsat çıkar)*. Sakın bozuk ve "tarzanca" yabancı dilinizden utanıp susmayın. Her ne bahasına olursa olsun, gülseler de, konuşun. (Ağabeyimin İngilizce ve Almancasını böyle ilerlettiğini yazmıştım.) Daha da olmazsa bir odada -varsın deliler gibi olsun!- kendikendinize o dille konuşun.

3) Yolda giderken gördüklerinizin o dildeki karşılığını hatırlayıp içinizden söyleyin. Cümle kurarak yaparsanız daha iyi.

4) Alt-yazılı yabancı dilde filmleri *(sinemada, televizyonda)* kaçırmayın. Seyrederken türkçe alt-yazılardan ziyade konuşmaları takibe çalışın.

5) Filmlerde pek çok yol, dükkan tabelaları ve afişler görürsünüz. Mesela **"DANGER"** *(Tehlike!)*, **"Grocer"** *(bakkal)*, "No smoking" *(Sigara içilmez)* gibi yazıları hemen farkedip manasını anlamaya çalışın. Sonra daha karışıklarına geçin.

6) Yabancı dil bilen bir dostunuz varsa ondan rica edin, buluştuğunuzda sizinle Türkçe yerine o dilde konuşsun, siz de sohbeti o dilde sürdürmeye gayret edin.

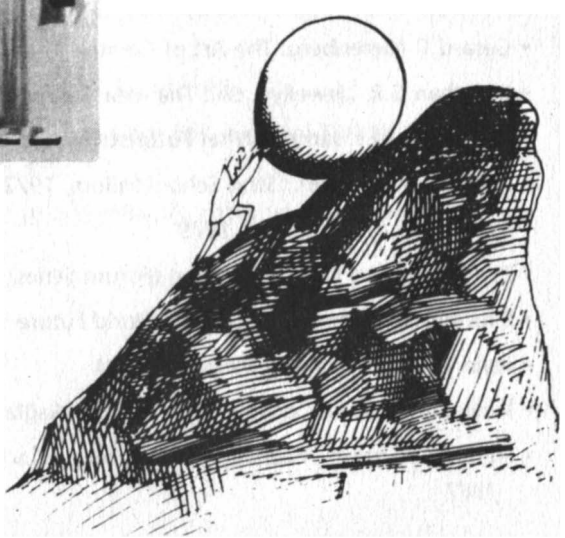
✿
✿ ✿

Kendi kendinize öğrenmeyi beceremiyor *(daha Türkçesi, kendinizi disipline sokup oturup çalışamıyorsanız)*, azçok paraya bakan başka yolları da var. Kursa, dershaneye gitmek *(orada başkalarıyla konuşup pratik yapma avantajınız da olur)*, özel hoca tutmak *(çok pahalı olur ama, kendiniz bir grup oluşturursanız idareli olur)*, yabancı bir ülkeye gidip birkaç ay kalmak ... vb.

Ama, şu veya bu şekilde, bir yabancı dil öğrenebilirsiniz-iş ki azmedin. Japoncaya ne dersiniz?

Kaynakların Bir Kısmı (Bibliyografya)

(Metin boyunca verilenlerin dışında)

- Louren B. Resncik: Education and Learning to Think, 1987
- Michael Hutchison: Mega Brain, 1988
- Georgi Lozanov: Suggestology and Outlines of Suggestopedy, 1982
- Eric J. Lerner, "Why Can't a Computer Be More Like a Brain?" "High Technology" dergisi, Ağustos 1984
- Paul D. Mac Lean, Contrasting Functions of Limbic and Neocortical Systems... vb. American Journal of Medicine, Cilt 25, sah. 611-26.
- Future Survey Annual, 1993
- Tools for Exploration (Consciousness), 1993
- Charles E. Whaley: Enhancing Thinking, 1991
- Gerard T. Nierenberg: The Art of Creative Thinking, 1986
- Jonathan G.R. Llewellyn, ilh.: The Idea Generator Plus, 1991
- J.F. Coates ve J. Jarratt: What Futurists Believe, 1990
- Louise B. Ames... İlh.: Stop School Failure, 1972
- Carl Sagan: Broca's Brain, 1979
- Psychology and Communication (Forum Series), 1974
- Education: A Time for Decisions (World Future Society), 1980
- Alvin Toffler: Preview & Premises, 1984
- Tuncel Altınköprü: Çocuğun Başarısı Nasıl Sağlanır? 1984
- Harold G. Shane: Teaching and Learning in a Microelectronic Age, 1987

- M. A. White: The Future of Electronic Learning, 1983
- Japonya'da Maneviyat Eğitimi, T. Rohlen, Türk Dünyası A. Vakfı, 1987
- J.P. Lysaugent, Programmed Learning in Industrial Training, 1961
- Dr. R. O. Türkkan: Operant Conditioning in Learning, 1961
- Dr. R. O. Türkkan: A Revolution in Teaching, 1962
- Dr. R. O. Türkkan: A Test-Case in Machine Learning in Santa-Monica, 1964
- Dr. R. O. Türkkan: Report to NASA on the ATC Satellite Teaching in India, 1976
- Dr. R. O. Türkkan: Eğitim Teknolojisi (Milli Eğitim Bakanlığına Rapor), 1976
- Dr. R. O. Türkkan: Psikoloji II, Yaykur, 1975
- Dr. R. O. Türkkan: T. 2000 Ansiklopedisi, II, III ve VII. fas.
- Dr. R. O. Türkkan: 21. Yüzyıl Ansiklopedisi, Milliyet 1991, (sah. 9-27, 265-283)
- Dr. R. O. Türkkan: Çok Hızlı Okuma, 1988
- Dr. R. O. Türkkan: 21. y.y.'a Göre Eğitim - Yeni Türkiye (Özel Eğitim sayısı) Şubat 1996, s. 53-57
- Menninger Vakfının yazara yolladığı notlar ve rapor fotokopileri

EKLER

ÇHO İçin Çizgili Kelimeler
SPÖ (Sorularla Programlı Öğrenim) Örneği
SPÖ: Alınan Sonuçlar
Eğitime Toptan Bir Bakış (makale)
Eğitimde 2000'lere Doğru Yeni Çizgiler
Resim: Kullanılan Bazı Öğretim Makineleri
15. Millî Eğitim Şurası ve 2000'lerin Eğitimi

New York okulumuzda, öğrenim makinesiyle çalışan bir öğrenci

EKLER

EK 1

S.P.Ö. YÖNTEMİ HAKKINDA DEĞERLENDİRMELER

• Amerikan Milli Eğitim Bakanlığı (Dpt. of Health, Welfare and Education)'nın "Office of Education" denen Talim Terbiye Dairesinden:

"Bu yöntemin, gerizekâlı çocuklardan yüksek yetenekli öğrencilere kadar çok çeşitli kesimlerde ileri derecede öğrenme sağladığı aşikârdır... S.P.Ö.'lü Öğrenim Makinaları yalnız, "konvansiyonel" (resmî, olağan) öğretim metotlarına nazaran daha az yanlışlı bir performans sağlamakla kalmıyor, öğrenme süresini de kısaltıyor... Bu, kitabın, radyonun ve televizyonun icadına benzer bir devrimdir." (Rapor, 1971, sah. 135, 144, 145)

• Daha 1961'de, Pennsylvania Eyaleti'nin Eğitim raporu iyi müjdeyi vermişti:

– Daha gelişmiş bir anlama ve öğrenme sağlanmıştır;

– Öğrenilen materyel daha uzun zaman hatırda kalmıştır;

– Daha az zamanda daha çok öğrenim elde edilmiştir;

– SPÖ, öğrencide kendine güven ve kendini disipline sokma yeteneklerini geliştirmiştir;

• Vakfımıza protesto yağdıran Amerikanın öğretmenler sendikası NEA yola geldikten sonra, Amerikan Araştırma Derneği (American Research Association) ile ortaklaşa yayınladığı bildiride, **"SPÖ, Amerikan eğitimine büyük önem taşıyan katkılarda bulunmaktadır"** demişti.

• **Carnegie Öğretimin İlerletilmesi Vakfıyla, Ford Eğitim Vakfı** destek vermişlerdir.

• S.P.Ö. iş dünyasının eğitim işlerine de yardımcı olmuştur (ilk yaptığımız meslekî SPÖ programı "IBM'in 360 kompüterleri kullanımı kursu" olmuştu). Bizim Ticaret ve Sanayi Odaları veya İşletmecilik Vakfı karşılığı olan "American Management Association" özel bir raporunda şu ilginç yorumu yapıyor:

"Kül yutmaz yöneticiler, sırf yeni diye yeni bir eğitim metodunun üstüne atılmazlar. Ne kadar devrim yaratıcı da olsa, yeni bir teknik, firmaların şartlarına ve ihtiyaçlarına dolar ve "sents" bazında değerini kanıtlamak zorundadır. Endüstri, SPÖ yöntemiyle eleman yetiştirme "ihtilâline" artık inanmışsa, bunun anlamı büyüktür."

• Aynı Vakıf, "News Front" dergisinde şöyle kestirip atıyor:

"SPÖ.in başarısının sebebi çok basit: işe yarıyor"

• Ünlü Columbia Üniversitesinin Öğretmen Fakültesi dekanı Prof. Dr. D. A. Cook, SPÖ.'yü, **"15. yy.da matbaanın icadından beri öğretimde ilk gerçek yenilik" diyerek destekledi.**

• **T.A. Edison Vakfı,** SPÖ sayesinde teke-tek öğrenimin Amerikan eğitimine geri gelişini kutladı.

• New York eyaletinin Eğitim dergisi:

"Yavaş öğrenen öğrenci, bu yorulmak bilmez ve sabırsızlanmaz yeni araç sayesinde başarıya yönelebilir".

• New York Times: **"Yüksek yetenekli çocuğa SPÖ, gelişmek için azamî (maksimum) fırsat getirdi."**

Sonuçlar şüpheye yer bırakmıyor:

• Bir sömestirlik (3 aylık) geometri kursunu **yavaş öğrenen öğrenciler** SPÖ ile 1 ay daha erken (2 ayda) tamamladılar. Aynı SPÖ yöntemiyle **orta düzey öğrenciler** 3 aylık kursu 2 haftada, **üstün zekâlılar** ise 5 günde öğrendiler; onlara nazaran yavaşlar daha çok zaman

almışlardı ama, hem SPÖ'süz öğrencilerden daha çabuk öğrenmiş, hem de hepsi o dersten geçer puan almışlardır (LFI News Bulletin, C. I, s.1)

• **Vasat öğrencilerden** oluşan ilkokul 6. sınıf öğrencileri 2 gruba ayrılmışlar, biri sınıfta normal şekilde ders görmüş, diğer grup ise kendi başına SPÖ ile çalışmıştır. Bu sonuncular konuyu üçte bir daha çabuk öğrenmiş ve önemli derecede puan farkı atmışlardır.

• **8. sınıftan** "takdir almış" öğrenciler iki gruba ayrılmış, biri normal, diğeri SPÖ'lü Gramer dersi görmüş. Sonuçta, SPÖ ile çalışanlar, ötekilerinden üçte bir daha erken dersi tamamlamışlardır.

• Briggs, Pressey ve Jensen testlerinden geçen SPÖ ile çalışan öğrenciler sürekli olarak daha iyi not almışlardır. ("A" -yani **en yüksek-puan alanlar % 51** S.P.Ö. ile çalışanlar olmuş, **% 11 ise normal usulde** ders görenler).

• **Fen dersleri**; 7. ve 8. sınıf öğrencileri, SPÖ ile, 9. sınıf fen derslerini kolaylıkla öğrenmişlerdir.

• **Cebir**: 8. sınıf öğrencileri 2 dönemlik dersi, SPÖ ile 1 dönemde tamamlamış, % 41'i de 9. sınıf öğrencilerinin ortalamalarının üzerine çıkmışlardır.

• **Aritmetik**: 3. sınıf öğrencileri 28 saat S.P.Ö. ile aritmetik çalışınca, tam yıl ortalamalarının üstünde not almışlardır.

• **Yabancı Dil**: Bir yıllık lisan dersi, SPÖ ile, şu zamanlar içinde öğrenilecek tamamlanmıştır: üstün zekâlılarca 17 saatte, yavaş öğrenenlerce 38 saatte, vasatlar da bunların aşağı yukarı arası bir sürede.

• Bir grup **Üniversite öğrencisi** SPÖ ile **istatistik** çalışmış ve finallerde % 90'dan aşağı not almamışlardır. SPÖ ile çalışmamış olan diğer bir grubun puan ortalaması % 63 olmuştur.

• **IBM'in bir kompüter kursu** normalde 15 saatte tamamlanır ve sonunda ortalama not % 86.2 olurken, bizim SPÖ yöntemiyle ha-

zırladığımız kurslar (11 saatte ve % 95.1 başarıyla öğrenilmiştir; bu başarı sayesinde First National City bankası da "**Veznecilik**" kursunu bize hazırlatmış ve sonuç IBM kursumuzunkine çok yakın tutmuştur).

Yorum: İşte bu kadar faydalı bir öğrenim tekniğini 24 yıldır (nerdeyse çeyrek asır!) Türkiye'de eğitimcilere anlatamadım! Yazdıklarımın ve konferanslarımın dışında, 1976'da Millî Eğitim Bakanlığının Talim Terbiye üyelerine 2 günlük seminerde SPÖ'yü enine boyuna anlatmış ve coşkuyla karşılanmıştım (ayrıca, Boğaziçi Üniversitesine vaadettiğim binlerce dolarlık SPÖ araç ve gereçleri, Rektörün rızasiyle, Milli Eğitime hediye etmiştim.) Ne yazık ki hiçbir adım atılmadı. Bir ara özel bir dershane ilgi gösterdi, daha sonra Türkiye Gazetesinin bir elemanı yönetimine raporlar hazırladı. Her isteyene bilgi ve destek verdim. En son olarak da, 15. Millî Eğitim Şura'sında (Mayıs 1996) aynı şeyleri tekrarladım. Sonuç ortada: bir şey yapılamadı. Boş yere Amerika'da bir yazar, "eğitime yenilik getirmek, bütün bir mezarlığı yeni bir yere taşımaktan daha zordur" dememiş!

MultiMedia yollu öğrenim için kullandığım araçlar

EK 2

SORULARLA PROGRAMLI ÖĞRENİM (SPÖ) ESASINA GÖRE HAZIRLANMIŞ BİR MATEMATİK DERS ÖRNEĞİ (Sade 25 dilimi)

Dikkat: Başlangıç dilimler özellikle çok basit ve "aşikâr" cevaplı hazırlanmış, hız sonra artırılmıştır.

(Doğru cevap sütununu bir kağıtla örtün ve kendi cevabınızı verdikten sonra kağıdı bir sıra kaydırıp karşılaştırın) ↓

1) Bir sayının karesini bulmak için, kendisiyle çarpın. Örnek: 3 rakkamının karesini elde etmek için, 3'ü 3 ile çarpın. Cevap 9'dur. Bunun gibi, 6'nın karesi için, 6'yı 6 ile çarpın. Cevap..... [ ]	36
2) 8'in karesi, 8 kere 8, yani 64'dür. 5'inki 5 kere5: [ ]	25
3) 7'nin karesi 49'dur. 3'ün karesi... [ ]	9
4) 4'ün karesi: ... [ ]	16
5) Sayı sayarken, bir rakkamdan sonra gelen sayıya, o sayının ardçısı (takipçisi) denir. 4'ün ardçısı (takipçisi) 5'tir. 6'nınki 7'dir. 8'in ardçısı (takipçisi) [ ] dür.	9
6) 9'un ardçısı 10, 2'nin ki [ ] dür.	3
7) 6'nın ardçısı [ ] dir	7
8) Bir sayı, ardçısıyla çarpılabilir. 7, ardçısıyla çarpılırsa şöyle olur: 7 kere 8 = 56. 5 ile ardçısı 6 çarptırılırsa, [ ] elde edilir	30

9) 1 ile onun ardçısı çarpıldığında şöyle olur: 1 kere 2 = 2. İki ile ardçısı çarpılırsa şu olur: 2 kere ☐ = ☐ — 3 / 6

10) 4 ile ardçısı çarptırılırsa şöyle olur: ☐ kere ☐ ☐ — 4

11) Şimdi, 5 ile biten iki basamaklı sayının kolay yolla karesinin bulunmasını öğreneceksiniz. 35, ☐ ile biten 2 basamaklı bir rakamdır. — 5

12) 5 ile biten iki basamaklı bir sayının karesini almak için önce sol basamağı bulun. 45'de sol basamak 4'tür. 75'de sol basamak ☐ dir. — 7

13) 85'te sol basamak ☐ 'dir — 8

14) Şimdi bu sol basamağı ardçısıyla çarpın. Örnek: 65 için, sol basamak 6'yı ardçısı 7 ile çarpın, 42 elde edersiniz. 25 için 2'yi ☐ ile çarpın ve ☐ elde edin — 3 / 6

3 / 4

15) 35' in karesi için ☐ ile ☐ çarpın ☐ elde edin — 12

16) Sol basamakları ardçılarıyla çarpıp sonucu yazın. Örnek: 65 için yazacağınız rakkam 42 • 45 için 20. 25'in karesi için ☐ yazmanız gerek. — 6

17) Buraya kadar anladınız, değil mi? Şimdi de, Sol basamağı, ardçısı rakkamla çarpınız, çıkan sayının sonuna 25 yazın. 35'in karesi için 12'yi kağıda yazıp sonuna 25 koyun. 1225 elde edersiniz. 45 için 20 yazın ve ☐ ekleyince 2025 elde edersiniz. — 25

18) **25**'in karesi için **625** yazarsınız. **65** için ise ☐ yazmanız gerekli.	4225
19) Sol basamağı onun ardçısı sayıyla çarpıp çıkan sonucu yazdığınızda, ardına **25** yazarsınız, böylelikle **5** ile biten rakkamın karesini bulmuş olursunuz. Örnek: **85**'in karesi **7225**'dir. **25**'inki ☐'dir.	625
20) **35**'in karesi **1225**'dir. **95**'inki ☐ dir.	9025
21) **55**'in karesi ☐ dir.	3025
22) **85**'in karesi ☐ dir.	7225
23) **75**'in karesi ☐ dir.	5625
24) **45**'in karesi ☐ dir.	2025
25) **15**'in karesi ☐ dir, v.b., v.b.	225

Dr. James Evans'ın ABD'deyken UNITEQ okullarım için hazırlattığım bu program(*), Skinner türü SPÖ tekniğinin tipik bir örneğiydi:

1) Öğrenci için bitirme süresi koymuyorduk: her öğrenci kendi anlama-öğrenme hızına göre ilerliyordu (**kişisel ayarlı hız**: "Self-pacing");

2) Öğrenciden, cevabını kendi kendine "kompoze" etmesini, "formüle" etmesini, "yaratması"nı, ondan sonra da yazmasını istedik (**"aktiflik"** ilkesi);

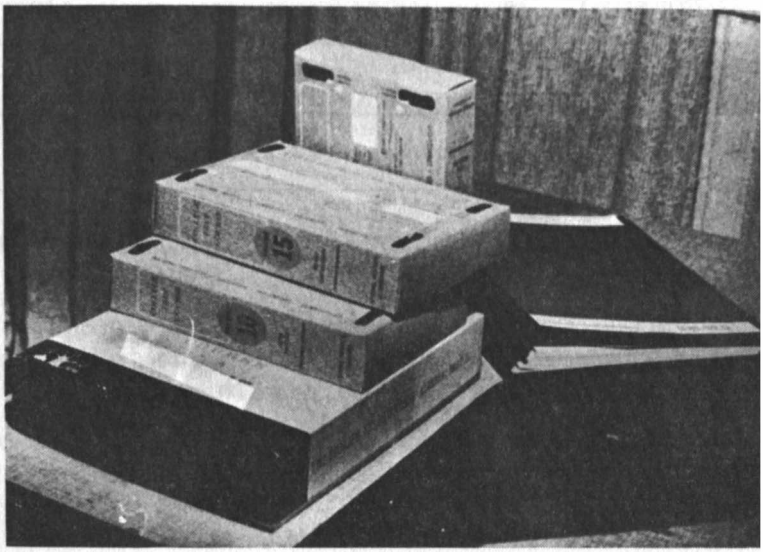
(*) *Bilahare Grolier'in "Teaching Materials Corp." şirketi tarafından yayınlandı.*

3) **Takviyeli şartlandırma** ("Reinforcement") anında oluyor. Öğrenci kendi cevabını yazar yazmaz, "doğru cevap" bölümüne bakıp hemen "teyit/doğrulama" görür; öğrencinin cevapları çoğunlukla doğru çıkınca (% 96) morali artıyor, ilgi canlı kalıyor, "motive" oluyor;

4) Öğrenme **ufacık adımlarla** oluyor. Ayrıca, her adımda bir evvelki "doğru bilgi" tekrarlanmış ve hatırlatılmış oluyor;

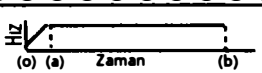
5) Yazılı cevaplar elde bir **kayıt** gibi oluyor. Program oluşturucular alınan sonuçları gözden geçirip, bazı adımların gereksiz (% 100 gibi doğru cevapsa) veya fazla zor (ancak % 80-85 doğru çıkıyorsa) karar verip yeni uyarlamalar yapabilir.

Bu **"Skinnerian"** teknikten epey farklı **"Auto-Tutor"** ve **"Tor"** yöntemleri de vardır (Çok zeki öğrenciler Skinner usulünden sıkılıyorlar). Bunlar "Öğretim Makineleriyle" veya karışık sahifeli kitaplarla uygulandığından burada örnek veremiyorum.

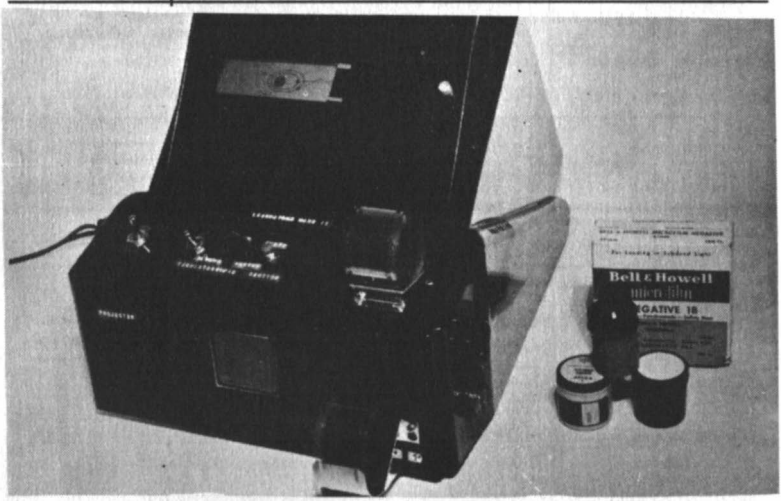

Dr. Skinner'in "*Düz Çizgi*" *esasına göre hazırlanmış S.P.Ö. ders materyali (makinesiz, rulolu kâğıtlı kutularla)*

EK 3: Fizik biliminin "KİNEMATİKS" dersinin S.P.Ö. yöntemiyle öğretilişinin bir örneği (sade 7. "dilimi")

DOĞRU CEVAP Cevabınızı yazıncaya kadar buraya bakmayın, kâğıtla kapatıp, kontrol için sonra kaydırın ⇩	1- KİNEMATİKS, hız, zaman ve mekân (durulan yer, pozisyon) dediğimiz şeylerin değişmeleri halinde birbirleriyle bağlantılarının incelenmesidir. Demek ki, bir şeyin bir yerden öbürüne hareketinin incelenmesi, Fizik biliminin [ ] denen dalına verilen isimdir.
1- Kinematiks	2- Hareket, "yer değişmesi" şeklinde tanımlanır. [ ] hız, zaman ve hareketin değişmesinin bağlantılarını inceleyen bir bilimdir.
2- Kinematiks	3- Hareketi, bir şeyin [ ] olarak tanımlarız.
3- yer değiştirmesi	4- KİNEMATKS'e çok kere, hareketi tanımlayan Bilimdir derler. Bir [(a)] deki değişikliği kesin şekilde ve olabildiğince matematik denklemlerle tanımlar. Bu denklemler, harekette, [(b)] ve [(c)] arasında bağlantı kurar.
4- (a) şeyin yerindeki (b) hız, (c) zaman	5- DİNAMİKS bilimi ise, yer değişimine sebep olan güçleri inceler. [ ] bilimi sadece hareketle ilgilidir.
5- Kinematiks	6- KİNEMATİKS bilimi, o hareketi doğuran [ ] incelemez.
6- güçleri	7- KİNEMATİKS, [(a)] i tanımlayan bilimdir. Hareketin değişmesinde rol oynayan [(b)] in incelenmesiyle [(c)] denen bilim dalı uğraşır.
7- (a) hareketi (b) güçler (c) dinamiks	(Bu ders 225 "dilimde" tamamlanır)
	SON DİLİM: 225 Bu grafiğe bakarsanız, (o) ile (a) arasındaki Hız'ın [(a)] (a)dan (b)ye olanın ise [(b)] olduğunu anlarsınız.
225- (a) değişken	YORUM: "Anlarsınız" sözüyle dersi bitiriş doğrudur. Gerçekten de bu zor

(b) sürekli, aynı	dersi 225 adımda" bitirip yukarki zor denklemi de çözebilir hale gelen öğrenci iyi anlamış demektir. Ancak, her öğrenci kendi kavrama yeteneğine göre ilerlediğinden, testlerde, en hızlı öğrencinin 35 dakikada, orta seviyedekinin 56, en yavaş öğrencinin de 2 saatte tamamladığı ortaya çıkmıştır. Önemli olan, en yavaş öğrenci bile kendi hızıyla ilerleyip "anlamıştır".

ABD'de patentini aldığım "MultiMedia" prensipli "LEARNATRON" öğrenim makinem. Hem S.P.Ö., hem filmşeridi (kendi ekranına ve perdeye de verebiliyor), hem de Hızlı Okuma "Takistoskop'u olarak kullanılabiliyor (Türk 2000 Vakfı'nın İstanbul'daki müzesinde görülebilir.)

Dr. Crowder'in "Dallı" S.P.Ö. prensibine gore hazırlanmış makinesiz ders materyalı (makinelisi "AUTO-TUTOR" araçlarıyla)

EK 4

EĞİTİM'DE 2000'LERE DOĞRU YENİ ÇİZGİLER

"Geleceğin Şoku", "3. Dalga" gibi çığır açan kitapların yazarı Futurolog Alvin Toffler, eğitimde bugün beliren eğilimlerin2000'lere doğru daha da belirgin bir şekil alacağını tahmin ediyor.

Şimdi Eğitim	21. yy.Yolunda Yeni Eğilimler
1) • Toplu halde öğretim	• Kişiye göre öğretim
2) • Bir kerelik öğreniş	• Birçok kere öğrenim (hayat boyu)
3) • Pasif şekilde cevapları emiş	• Aktif soru-cevap
4) • Katı günlük programlar	• Esnek zamanlama
5) • Resmi Eğitime göre bilgi ve yetiştirme	• Bilgiye iştah uyandırmak, geçerli davranışı ve isteği oluşturmak
6) • Öğretmenin inisyatifi ve yönetimi	• Çocuğun inisiyatifi ve grubun plânlaması
7) • Birbirleriyle bağlantısız müfredat	• Bağlantılı müfredat
8) • Ezberlenmiş cevaplar	• Problemleri farkediş
9) • Ders kitapları ağırlıklı	• Çok araç ve ders kitabı
10) • Bilginin pasif şekilde özümsenmesi	• Zihnin aktif şekilde uyarılması

(Learning for Tomorrow, 1974, sah. 185)

Bu listedeki birinci ve üçüncü maddeler, SPÖ ile, 9.su ise **"Çok Araçlı Öğretim"** sistemleriyle şimdiden gerçekleşmiştir; 6. sı, Montesori kökenli bir eğitimdir.

EK 5

EĞİTİMDE DEĞİŞMEKTE OLAN YÖNTEMLER

21. yüzyıla hızla girmekte olduğumuz şu sırada Eğitimciler dünyasında istikamet ve hedef kaymaları belirginleşiyor. Futurist (Gelecek Bilimci) **Alvin Toffler**'in yönetiminde hazırlanan **"Yarın İçin Öğrenim"** ("Learning For Tomorrow") adlı eserde Indiana Üniversitesi Eğitim Fakültesi dekanı Profesör **Dr. Harold Shane** ile aynı Üniversitede Eğitim profesörü **Dr. June Shane**'in araştırması yayınlanmıştır. Bu rapordan, Değişim tablosunu aktarıyorum (sah. 185):

Eğitimin Bugünkü Uygulamaları	Yeni Yönelimler
1) Kitle halinde öğretim	1) Kişiye göre öğretim
2) Tek tek konulu öğrenim	2) Konuları gruplaştırarak öğrenim
3) Pasif cevap-algılama	3) Aktif cevap-arama
4) Katı günlük programlar	4) Esnek programlama
5) Resmi yetenek ve bilgi için yetiştirme	5) Tercih edilir davranış ve benimseyişler aşılayıp, bilgi arama isteğini yaratmak
6) Öğretmen inisiyatifi ve yönetimi	6) Öğrenci inisiyatifi ve grupça planlama
7) Tecrit edilmiş (temassız) konular	7) Birbiriyle bağlantılı konular
8) Ezberlenmiş cevaplar	8) Sorunları farkediş
9) Ders kitapları ağırlıklı	9) Kitaplara ilave olarak çeşitli medya kullanımı
10) Bilginin pasif şekilde öğrenilmesi	10) Zihnin aktif olarak uyanılması

PROJELERİN BAŞARI ŞARTLARI

Ford Vakfı'nın 1973 Eğitim raporunun sonunda, Eğitimin kullandığı araç, gereç ve metotların başarı sebeplerinin "çok çeşitli", netlikten uzak, "değişkenli ve değişmekte" olduğunu kaydettikten sonra, şu dokuz yaklaşımın başarı şansını hatırı sayılır derecede artıracağının deneylerle kanıtlandığını yazıyor(*):

1) Genellikle kabul edilmiş bir **ihtiyaç** olmalı.

Mevcut ihtiyaçlar iyi analiz edilmeli ve çeşitli şıklı (alternatifli) çözümler geliştirilmelidir;

2) Uygulayacak olanlar bu ihtiyacın karşılanması için kullanılması düşünülen metodun veya teknolojinin yararına **inanmış** olmalılar;

3) Projeye karar verenler de, uygulayacak olanlar da, bu **projenin amacını** iyi bilmeli ve anlamalılar. Amaç, öğrenecek olanın öğrenisini ölçebilmektir; bunun işe yaraması için de amaç birçok değil, tek; sağı solu belli; zorlanmış değil, özgürce kabullenilmiş olmalı;

4) Projenin başarısı için **yapısal uygunluk** olmalı veya yoksa, değiştirilmeli. Eski usullerle yeni eğitim tarzı devreye sokulacaksa yürümez;

5) En yüksek kademedeki yetkililer projeyi desteklemeli. Siyasi çevreler, para kesesinin ağzını tutanlar ve bölgesel bürokratlar projenin başarısını arzu etmeliler;

6) Öğretmen kadrosu projeye olumlu bakmalı ve şu veya bu şekilde uygulamasında rol verilmeli;

(*) *An Inquiry Into the Uses of Instructional Technology, New York, James Armsey, N.C. Dahl, sah. 101-104.*

7) Kullanılacak medya/araç, öğretilecek konuyu "renklendirebilir" (buna Dr. McLuhan, "medya mesajı aktarmakla yetinmez, bizzat mesaj olur" demişti). Onun için **"dış paket" şansa bırakılmamalıdır**:

8) **Ölçüm**: Sistemin daha evvel yapılmış ölçümleriyle yetinilmemeli, projeye değerlendirme mekanizması konmalıdır;

9) **Kaynak**: Projenin başlangıcından sonuna kadar yeterli araç, gereç, personel ve mali kaynak sağlanmış olmalıdır.

1960'larda ABD'de SPÖ'yü ortaya attığımızda (ayrıntısı ilerde), çoğu işsiz kalabilir korkusuyla öğretmen sendikaları okullarda uygulanmasına karşı çıkmışlardı. Öğretmenlere de projede rol verdim ve birden itirazlar söndü.

EK 6

BİLİMİN EN BÜYÜK 20 FİKRİ

Bugünkü Bilimin dayandığı en önemli ve en temel 20 fikri nedir deseler sizin listeniz nasıl olurdu acaba?

Prof. R. Hazen ile J. Trefil bu soruyu pek çok bilim adamına sormuşlar ve pek çoğunun birleştikleri şu liste çıkmış ortaya:

İlk 7 fikir, Bilim Metodunu pratik kılan şu evren ilkeleridir:

1) **Evren muntazamdır ve olacaklar önceden bilinebilir.**

Bazen böyle değil gibi görünebilir. En temel prensipleri vazeden Einstein'in, böyle bir durumla karşılaşınca, "Olamaz! Tanrı zar atar gibi oynamaz!" diye bağırdığı söylenir. Heisenberg'in fizikte "kestirilemezlik" görüşü de bu ilkeye ters düşüyor. Ama Haren'le Trefil genelde temel prensipte oybirliği bulmuş ve bunları doğrulayan 6 yardımcı ilkeyi şöyle sıralamışlar (üçü Newton'un Hareket Kanunları):

2) Bütün hareketleri bir grup kanun tanımlar: Termodinamiğin 1. ve 2. kanunları Isı ve Enerji'nin davranışlarını tayin eder. Şöyle ki:

3) Enerji yokolmaz;

4) Enerji daima en işe yarar biçimden daha az yarar biçime doğru gider.

Elektrik, Mıknatıs ve Elektro-Manyetik Radyasyon (ki buna görülen ışık, kızıl-ötesi ve mor-ötesi radyasyonla mikro-dalgalar, röntgen ışınları ve radyo dalgaları dahildir) şu esaslara uyar:

5) Elektrikle Manyetizm (mıknatıs), aynı gücün iki tezahürüdür.

Maddeyle Enerjinin Temel niteliği iki büyük fikirde toplanır:

6) Herşey atomlardan oluşur;

7) Madde zerreleri, enerji, elektronların dönüş oranları, hulâsa herşey, belirli birimler halindedir ve birşeyi ölçmeye kalkıştığınız anda değişime uğrar (Heisenberg'in teorisine geldik gene).

Bu 7 ana fikirden sonra, **her bilimin kendi temel fikirleri geliyor**. İlki **kimya**:

8) Atomlar, elektron "tutkalı" ile birbirine bağlıdır;

9) Maddelerin davranışları atomların sıralınışına göredir.

Fiziğe gelince, burada **temel zerrelerden astrofiziğe, hatta Kozmolojiye kadar** uzanan 5 büyük fikir seçilir:

10) Nükleer Enerji, kitlenin dönüşümünden doğar;

11) Herşey "quarks" ve "lepton" zerrelerinden oluşur;

12) Yıldızlar da herşey gibi doğar ve ölür;

13) Evren, geçmişte belli bir anda doğmuştur ve o andan beri yayılmaktadır;

14) Her gözlemci Tabiatın aynı Kanunlarını görür (Einstein'in Genel ve Özel İzafiyet Teorisinin Özeti).

Çağımızın **Jeoloji, Jeo-fizik ve yeryüzü bilimleri** şu fikirlere dayanır:

15) Yeryüzünün yüzü daimî şekilde değişmektedir ve dünyamızın hiçbir özelliği değişmez değildir.

16) Yeryüzünde herşey devreler halinde olur.

Biyoloji'de ise:

17) Her yaşıyan varlık, hayatın fabrikası olan hücrelerden oluşur;

18) Her hayat aynı genetik kodludur;

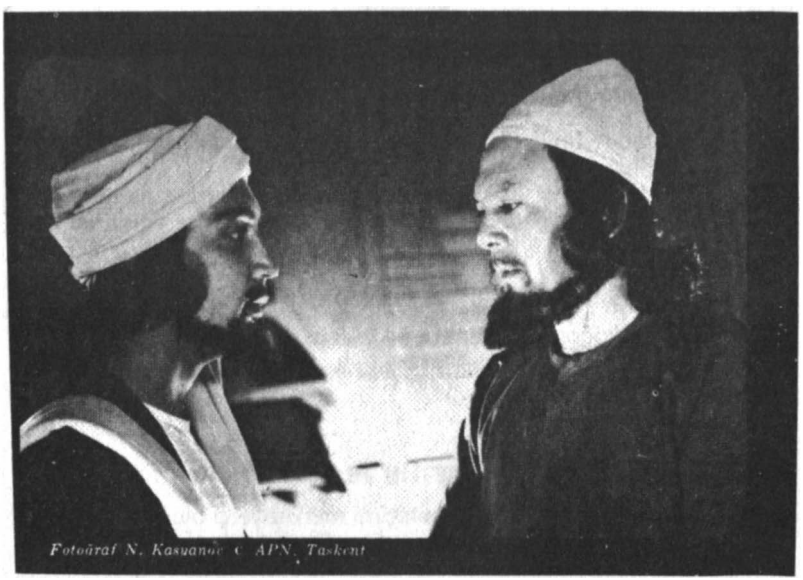
19) Her hayat şekli tabii ıstıfa yoluyla gelişmiştir;

20) Her hayat şekli birbiriyle gizli açık bağlarla bağlantılıdır (Çevreciliğin temel felsefesi)

✿
✿ ✿

Eksik veya fazla da olsa, bu 20 temel bilim fikri okullarımızda mutlaka ele alınmalı, belki de Sosyal Bilimlerin de temel fikirleri bunlara eklenmelidir.

Ve belki de hepsinden önemli olan şu gerçeğin keşfi: Einstein'in 4 boyutlu sürekliliğiyle Evren'de ayrı gibi görünen şu güçlerin **bir** olduğununun anlaşılması: **Madde ile Enerji, Yerçekimiyle Elektromanyetik güç, Uzay Mekânıyla Zaman, Elektrik gücüyle Elektrik Alan**. Yani herşeyin temelinde **Birlik (Vahdet)**. Gene de, yeni gelişmekte olan **KAOS** teorisi bunların daha ötesinde bir gerçeğe ulaşmak istiyor ("Atomlar, Karadelikler ve Allah" adlı bir konferansımdan ve Türk Edebiyat dergisindeki yazımdan, 1989)

EK 7

TÜRKİYE'NİN EĞİTİM DURUMU, SORUNLAR, ÖNERİLER

EĞİTİM SİSTEMİ: TÜRKİYE
(TÜGİAD'IN Eğitim Raporundan-İlavelerle)

EĞİTİMİN AMAÇLARI

- İnsanları özgür düşünmeye yöneltmek.
- Bireyleri milli kültür değerlerine sahip iyi yurttaş yetiştirmek.
- Öğrencileri bir meslek sahibi yapabilmek.

EĞİTİM SİSTEMİNİN YAPISI

- Okulöncesi eğitimde okullaşma oranı yaklaşık yüzde 5 düzeyindedir.
- İlköğretim 6 yaşında başlayıp 5 yılı kapsamaktadır. 5 yıllık ilköğretim programı zorunlu eğitim olup, zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması planlanmıştır. (hemen hemen her ülkedeki gibi)
- Ortaöğretimin ilk aşaması 3 yıl olup zorunlu değildir. (şimdilik)
- Lise eğitimi genel liselerde 3 yıldır. İsteyen lise eğitimini teknik ve endüstri liselerinde yapabilme olanağına sahiptir. Özel, vakıf liseleri ve devlete ait Anadolu ve Fen liselerine giriş sınavla olmaktadır.
- Yükseköğretim 4 senelik üniversite ile iki yıllık meslek yüksek okullarından oluşmaktadır. Bu okullara girmek giriş sınavlarındaki başarıya bağladır.

EĞİTİMİN YÖNETİMİ VE FİNANSMANI

- Türk eğitim yönetiminin biçimi merkeziyetçi olup, eğitimin finansmanı merkezi hükümetler tarafından yapılmaktadır.

• Milli eğitimin finansman kaynakları genel ve katma bütçelerden ve bunların dışında kalan kaynaklardan karşılanmaktadır.

EĞİTİM PERSONELİ

• İlköğretim okullarında öğretmen olabilmek için Milli Eğitim Bakanlığının onayladığı bir öğretim kurumundan mezun olmak gerekmektedir.

• Orta dereceli okullarda öğretmen olabilmek için bir üniversitenin eğitim fakültesinden ya da ilgili alanda eğitim veren fakülteden mezun olduktan sonra formasyon dersleri gereklidir.

MÜFREDATIN BELİRLENMESİ

• Eğitim programı tamamen merkezi hükümetler tarafından geliştirilmekte ve belirlenmektedir.

SORUNLAR

• Eğitimde araç ve gereç gereksinimi bina ve sınıflardaki eksiklikler eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

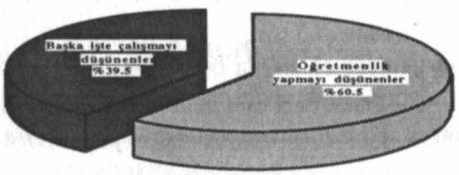
• Öğretmenlere sağlanan düşük statü ve maaş en iyi öğrencilerin bu mesleği seçmelerine engel olmaktadır. Gerçekten kendi isteği ile bu mesleği seçen öğrenci sayısı oldukça azdır.

• Okulöncesi eğitim altyapısı oldukça yetersizdir.

• Merkezden yönetim eğitim hizmetlerinin aksamasına yol açmaktadır.

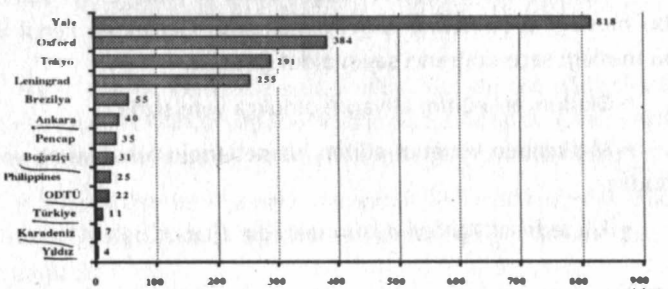
• İkili tedrisat kaliteyi düşürmektedir. (Rapor, sah. 41)

Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Yapma ya da Başka Bir İşte Çalışma İsteği

Kaynak: Samra Ünal, "Teknik Eğitim Fakültelerinde Okuyan Öğrencileri Öğretmenlik Mesleğine Yöneltme, 1991."

Seçilmiş üniversitelerde öğrenci başına kitap sayısı (1988)

Veri Kaynağı: Üniversite Kütüphanelerinin Karşılaştırmalı Analizi, Yrd. Doç. Dr. Nesrin Ertel-Ayten Koran 1989, Marmara Üniversitesi Yayın No:61.

Dikkat edin: Üniversiteli öğrenci başına kitap sayısı, Yale, Oxford, Tokyo ve Leningrad Üniversitelerinde 255-818 arasındayken, en babayiğit Üniversitemizde 40 (ODTÜ'de bile ancak 22! Filipinlerinkinden de az).

Bir rakkam da İstanbul'dan: 40'ar kişilik sınıflarda tek öğretimli eğitim 12 trilyon liraya malolur. Ekim 1995'de, Milli Eğitim Müdürü Metin Saraçoğlu, "Cami cemaatleri de yardım etmeli" önerisinde bulunuyor. (**Not**: ABD'de okulların yapımı ve masrafları bölge halkının vergileriyle karşılanır, Federal hükümet (bakanlık) özel durumlarda yardımda bulunur).

Başka rakkamlar da var:

• 208 ülke arasında Türkiye GSMH.da eğitim payında 161. (DİE, 1995). Böylelikle, Paraguay'la, Nijeryayla, Mozambik'le ve Somaliyle aynı kümede!

• Araştırmada reel anlamda eksi (-) % 21; böylelikle sanayileşmiş ülkeler kümesinin dışında (İst. Tic. Od. Raporu, 1995). En geri sayılan Portekiz bile artı (+) % 13.44, Yunanistan artı (+) % 11.77.

• Tübitak başkanı Prof. Dr. Terzioğlu, üniversitelerde araştırmaya çok az kaynak ayrıldığını, her 10 bin kişiden sadece 7'sinin araştırmacı olduğunu bildiriyor (4 Ocak 1994)

Foto Ergan Arslan

EK 8

Milliyet gazetesinin Eğitim uzmanının bir incelemesi:

8 yıllık eğitim tartışması

[Not: Aşağıdaki görüşü, sırf tartışma zemini açar ümidiyle naklediyorum. 15. Millî Eğitim Şurasında lehte aleyhte konuşuldu. Daha açıklık getirmek lâzım]

Zorunlu eğitim süresinin, 5 yıldan 8 yıla çıkartılmasına hala karşı çıkanlar var. Bunu anlamak mümkün değil. Gelişmiş ülkeler, 8, 10 yılı bile az bulup, 12, 15 yıl hesabı yaparken, Refah Partisi ve bazı muhafazakar ANAYOL'cuların, imam hatip liselerini bahane ederek, yıllardır 8 yıllık zorunlu eğitimi engellenmesi, eğitim adına yapılan en büyük samimiyetsizliktir.

Dünyada, zorunlu eğitim süresi en az 8 ülkeden biriyiz. Aynı şekilde, yıllık eğitim süresi en az ülkeler sıralamasında da en önlerde yer alıyoruz. Binlerce okul, terör ve iç göçler nedeniyle kapalı, 12 binden fazla okulda 5 sınıf bir arada, 12 bin okulda da yarım gün eğitim yapılıyor. On binlerce öğretmenin bir anda istifasıyla, pek çok ders boş geçiyor. Öğretmen yetersiz, öğrenci yetersiz. Diplomalı işsizlerin sayısı her geçen gün artıyor. Öğrenci de, veli de sistem değişikliğinden şaşkına döndü. Ayda 200 bin liralık eğitime katkı payına karşı çıkılırken, Milli Eğitim yatırım bütçesinin 3 katı, dershanelere akıyor. Ve, daha neler neler...

Bütün bunlar olurken, Başbakan ve muhalefet liderleri, eğitimin ana sorunlarını bir kenara bırakıp, incir çekirdeğini bile doldurmayacak "İmam hatip liselerinin orta bölümleri kapatılsın mı, kapatılmasın mı?" tartışmasıyla kafa yoruyor.

Kapatılsa ne olur, kapatılması ne olur! Hepsi, hepsi 306 bin öğrenci. 15 milyon öğrencinin sorunlarını bir kenara bırakıp, 306 bin öğrenciye takıldık kaldık.

*"**Laik eğitim elden gidiyor**" diyenler, kendi koalisyonları döneminde, bırakın imam hatiplerin sayısının artmasını, fen liseleri, üniversiteler, meslek liseleri ve klasik liseler bir bir imam hatip'leştirilirken nerdeydiler?...*

İmam hatiplerin orta bölümünde genelde kırsal bölge çocukları okuyor. Tercih nedeni de yatılı olması. Karşıysanız, erken yaşta din eğitimini hatalı buluyorsanız, artırın yatılı bölge okullarını, köyden kurtulmanın tek çıkış yolu olarak eğitim gören veliler, çocuklarını imam hatipe değil oraya göndersin.

Tek başına dünya liderliğine soyunan ABD bile, yetersiz olduğu gerekçesiyle eğitimini sorgularken, bizim ufak tefek ayrıntılara takılıp kalmamız, zaman kaybından başka bir şey değildir.

(Abbas Güçlü, 12 Mart 1996)

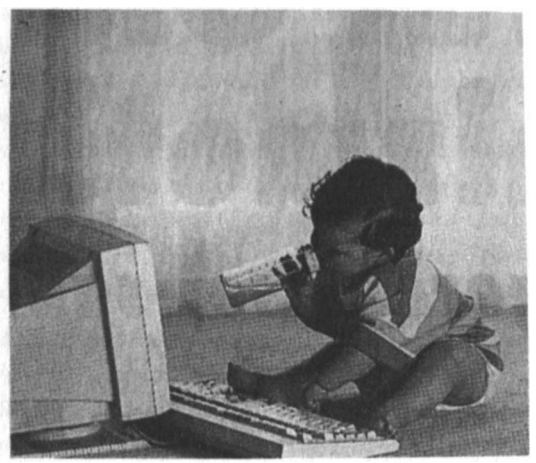

EK 9

1995'de Türkiye Okullarında Bilgisayar Kullanımı

Türkiye genelinde 1733 okulda toplam 14 bin 120 bilgisayar, 681 okulda ise bilgisayar laboratuvarı mevcut. Geçen yıl ortaöğretimde bilgisayarlaşma oranı yüzde 12 oldu. Bu gelişmeye rağmen ülkemizdeki ilk ve orta öğretim kurumlarında okul başına 0.2 tane bilgisayar düşüyor. İlkokullar bir kenara bırakılırsa bu rakam 0.6 olarak karşımıza çıkıyor. Yani ülkemizde okul başına bir bilgisayar bile düşmüyor. (Özel okullar daha avantajlı)

(Mustafa Gün, Zaman, 14.02.1995)

EK 10

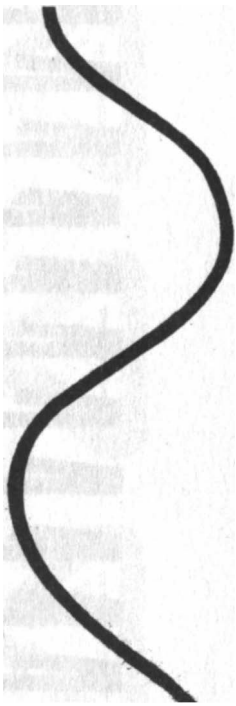
Çok Hızlı Okuma İle İlgili
ÇİZGİLİ TALİMLER
(Size en uyanı seçin)

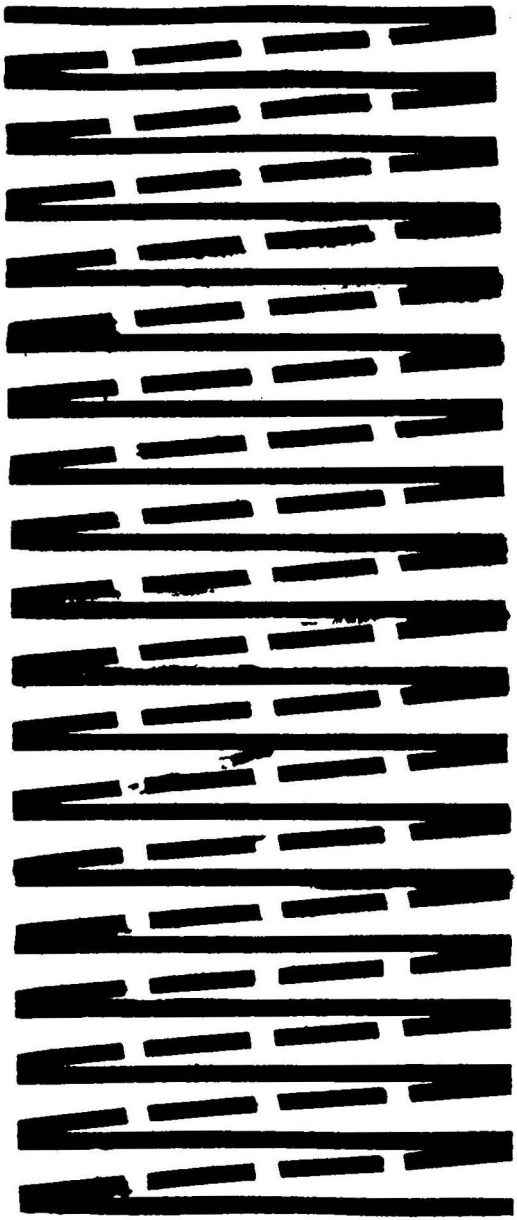
Bundan sonraki sahifelerde birtakım çizgiler ve şekiller göreceksiniz. Bunları kopya ediniz ve okuyacağınız sahifeye fosforlu sarı veya yeşil kalemle aynen çiziniz. (Aydıngere çizerseniz daha iyi)

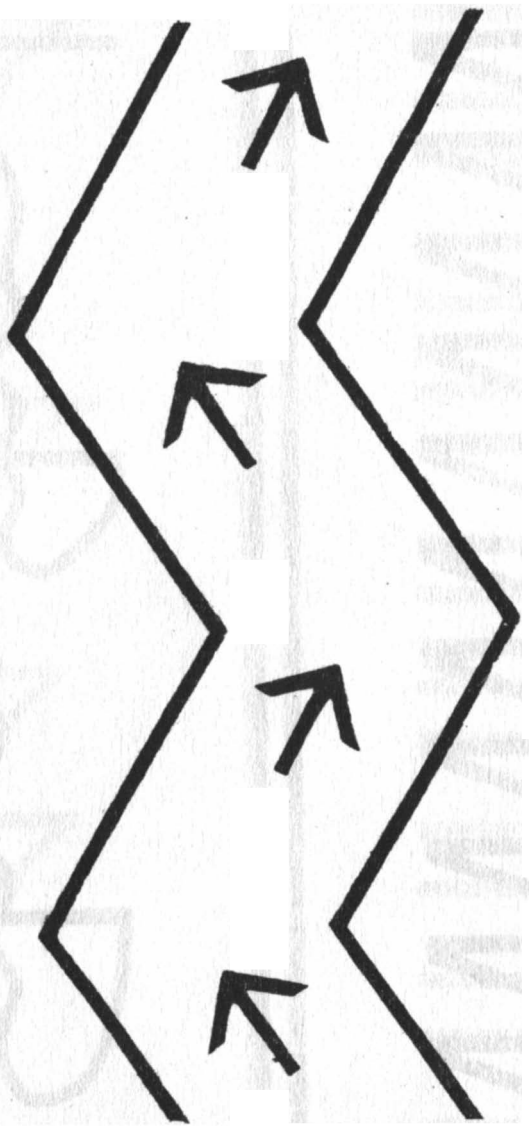
Gözünüzü bu çizgiler boyunca kaydırarak okuyun. Hangisi size daha uygun, daha kolay ve size göre yeterli hız verirse artık bundan sonra her şeyi bu ritimle okuyun.

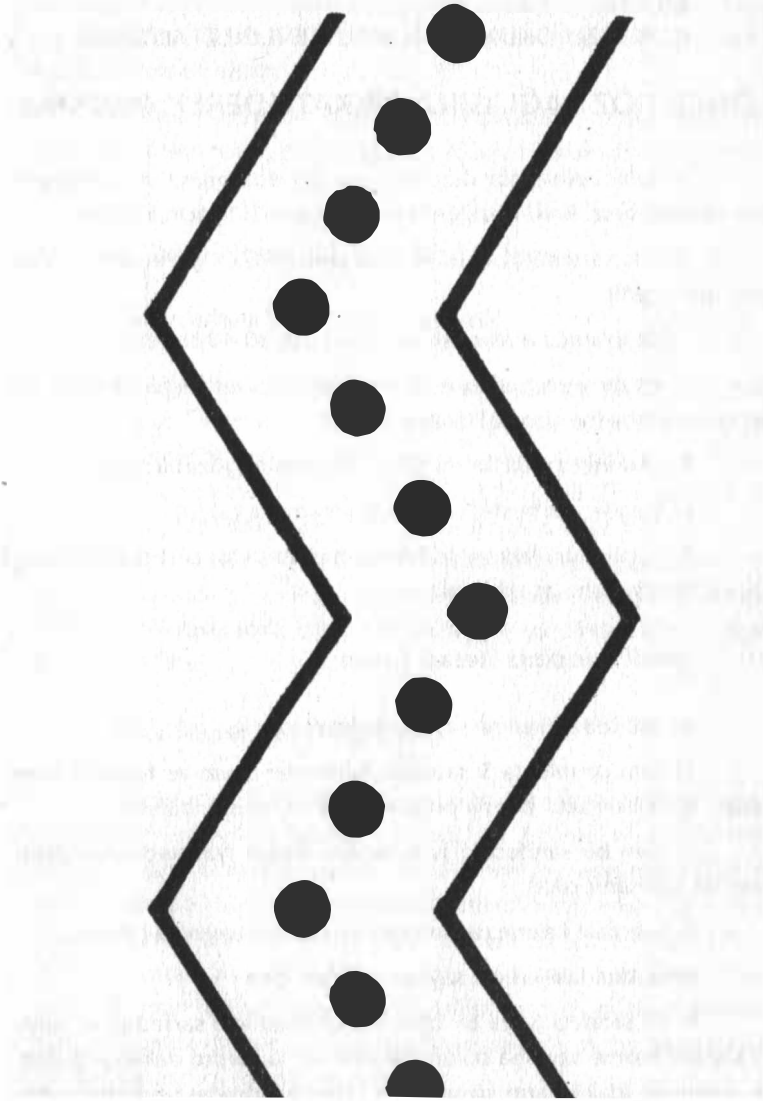

EK 11:
ÇOK HIZLI OKUMA BÖLÜMÜYLE İLGİLİ TALİMLER

ÖNCE GÖZ SAĞLIĞINA DİKKAT EDEREK OKUMAK

1- Tabii evvelâ göz durumunuzu göz doktoruna muayene ettirip anlamalısınız. Belki gözlüğe veya yeni cama ihtiyacınız vardır.

2- Işık göze değil, okuduğunuz şeye (kitaba, gazeteye) ve arkadan gelmeledir.

3- Kitapla göz arasındaki en iyi mesafe 30-40 cm.dir.

4- Kitabı yere (masaya) düz yatırmayın, hafif eğik biçimde tutun veya altına (bir yanına) destek koyun.

5- Okurken arada bir durun, uzağa bakın; gözünüz dinlenir.

6- Trende, otobüste, yatakta okumamaya çalışın.

7- Küçük hurufatlı ve gri kâğıda basılmış yazıları bol ışıkta, parlak sahifelileri daha az ışıkta okuyun.

Şimdi Kendiniz Hesap Tutun

Bir sahifedeki kelime sayısını bulmak için:

1- Tam uzunlukta 5 satırdaki kelimeleri sayın ve toplamı beşe bölün, böylelikle satır başına ortalama kelime sayısını bulun;

2- Tam bir sahifedeki satır sayısını bulun (yarısındakileri sayıp ikiye de çarpsanız olur);

3- Satırdaki kelime sayısını sahifedeki satır sayısına çarpın.

Bir dakikadaki kelime sayısını bulmak için:

1- Bir sahifeyi (veya bir bölümü) okumak için sarfettiğiniz saniye sayısını kelime sayısına bölün, rakkamı 60'la çarpıp dakikayı bulun; bu hızınızdır (dakikaların küsuratının hepsini saniyeye çevirirseniz da-

ha kolay bulursunuz: 2 dakika 20 saniye tutmuşsa, 120+20= 140 saniye eder. Bu sürede 500 kelime okumuşsanız dakikada 216 kelime okuyorsunuz demektir.)

2- Daha kolayı, bir dakika içinde okuduğunuz yeri işaretleyin, sonra kelimeleri sayın, çıkaracağınız rakkam 1 dakikadaki hızınızı gösterir.

1. Talim (Egzersiz) Orta Hız Materyeli

Kültürümüz Toptan Kopyeymiş

Bir köşe yazarı, "Türk İslâm Sentezi" laflarına sinirlenip hücuma kalkmış. Gerçi ben de "Türk-İslâm-Çağ" (muasırlaşmak) formülünün ikiye indirilmesini doğru görmüyorum. Ama buna karşı çıkan yazarların karşı çıkış yolu da doğru değildir. Gazeteci yazar "Türk İslâm Sentezi" görüşünü çürütmek için milli kültürümüzün köşe taşı olan birçok kültür unsurlarının ne Türk ne de İslâm kökenli olduğunu isbata çalışıyor. Ve sonunda şu intiba ortaya çıkıyor: **"Bizim dediğimiz kültürümüzü biz yaratmadık; hatta biz hiçbir şey yaratmadık, hep başkalarından aldık."**

Bazı Şeyler mi, Herşey mi?

Yazarımız, "Her millet gibi biz de başka milletlerle kültür **alışverişi** yaptık" deseydi itirazımız olmazdı. Biz Eskimo veya cüce-Pigme milleti değiliz ki; buzlar ya da Cangıl ormanları arasında kavanozda yetişmedik. Başka gelenek ve medeniyetlerden etkilenmemiş olmamız mümkün mü? Elbette tesirler oldu: Çinlilerden, İranlılardan, Araplardan, Bizanstan, Avrupa'dan bazı şeyler aldık; ama her şeyimizi onlardan aldığımızı iddia etmek, hem bilgisizlik, hem de milliyet duygusundan yoksunluk işaretidir. Aldığımız şeyler sayılıdır ve bu da son yüzyılda Batı taklitçiliği yoluyla artmıştır.

Türkten Alıntı mı, Çalıntı mı?

Yukarda **"alış-veriş"** kelimesini kullandım. Aldıklarımızın yanında, başka milletlere verdiklerimiz çok daha fazladır. Üstelik, başka milletlerin yazarları bizim şu milliyetsiz yazarımız gibi kendi milletleri aleyhine o derece cömert olmadıkları için, Türkten aldıklarını saklar, söylemezler. Bir Yunanlı, New York'ta bir gazetede "Yalancı dolma, börek, şişkebap gibi tipik Yunan yemekleri..." cümlesiyle, Türkçe sözleriyle birlikte yemeklerimizi de "Yunanlı" olarak ilân eder, gerçek sahibini gizleyebilir. Bu inkâr hırsızlık gibi bir şeydir.

Ona karşılık bizim yazarımız **"Türk mutfağı"** ile övünmememizi tavsiye eder, yemeklerimizin topunu birden Yunanlıya, Çinliye, İtalyana maleder!

Yazar daha ne zahmetlere girmiş: Ankara ovasında çocukların oynadığı bir oyunun sözünü (Beltem) Galyalı lügatında da (Beltane) olarak keşfetmiş, vaktile Keltler'in o bölgeye göçmüş oluşuna bağlamış. Olabilir; fakat bundan, herşeyimizin şurdan burdan derleme olduğunu îma etmek biraz güldürücü, artık bu kadarı da fazla diye, biraz da kızdırıcı oluyor.

Güreşimizi de Yunan'a Vermiş

Güreşimizi de bize Yunanlılar bağışlamış. Eğer sadece "yağlı güreşin yağlanma kuralını" eski Yunan'a bağlasaydı belki haklı olurdu (gerçekten de Eski Yunan vazolarında, yanlarında yağ küpleri olduğu halde yağlanma hazırlığı yapan güreşçileri gösteren resimler çok gördüm). Ama yazar haklı çıkabileceği bu tarafı görmemiş, güreş sporunu olduğu gibi Yunanlılardan aldığımızı yazmış.

El-insaf...

Türklerde ve proto-Türk Hunlarda güreşin etkinliği herkesçe malum. Onun için "Atasporu" dediğimiz zaman yerden göğe kadar haklıyız. Hele "Karakucak" güreşimizle... (± 500 kelime)

2. Talim

Karagöz Javalı Oldu

Yazarımız Karagöz'ü bize çok görmüş. Yunanlılar bunu zaten "Karagozi" diye kapmaya çalışıyorlar. Bu zat bol keseden hediyesini bu sefer Javalılara bahşediyor. Onların gölge oyunuymuş. Onlardan Çinlilere geçmiş. Sonra onlar yoluyla bize...

Olabilir de, olmayabilir de...

Bir kere mantık hatalı.

"Perde kurup Şem'a yakmak." bir teknikten ibaret. Bunu Javalılardan ya da Çinlilerden alıp benimsemek, kendi katkımızın değerini düşürmez: Televizyon aracını da Amerika'dan, Avrupa'dan, Japonya'dan alabiliriz. Ama mühim olan ekranda yayınlanan programın kendi dehamızın eseri olup olmadığıdır. Daktilo makinasını Fransa'dan, stenoyu ve tükenmez kalemi bir başka diyardan almış olabiliriz. Önemli olan yazılan makale, şiir, hikaye, inceleme ya da romanın kendi öz malımız olup olmadığıdır. Yağlı boya fırçası Almanya'dan bir diğeri İtalya'dan olabilir, ama yapılan resim Türk müdür? Mühim olan budur.

Karagöz oyunu, **yarattığı karakterleriyle, mizahıyla, yarattığı toplumun özellikleriyle** ne Çinlidir ne Javalı: 24 Kır'at özbeöz Türk'tür.

Yörük Kilimi de Gitti

Kilimlerimiz de aslında bizim değilmiş. Çatalhöyük ve Hacılarda bulunan neolitik duvar kalıntılarında ve Kapadokya'da buna benzer

motiflerin görülmesi, Yörüklerimizin bunları Anadolu'ya geldikten sonra kopye ettiklerinin isbatıymış.

Hiç de değil.

Sanat tarihçisi değilim ama (ve bu hususlarda asıl cevabı Prof. Dr. Oktay Aslanapa ve Prof. Dr. Nejat Diyarbakırlı'ya bırakmayı tercih ederim) gene de ortada gün ışığı gibi görünen bir gerçek var. Yörüklerin ve diğer yörelerimizin kilim desenlerinin çeşidi yüzlercedir. (Mesela bknz: Yörük kilimleri, 1977, Y. Durul). Bunlardan bir kaçının eski Anadolu kültüründeki motifleri andırması neyi isbat eder? Sadece bazı desenlerde eski Anadlou'dan esinlendiğimiz; daha baştan söyledik: Bundan ne çıkar? Tabii bazı tesirler olmuştur (bugünkü halı desenlerimizde de eski halılarımızda görülmeyen biçimde bazı madolyanlar yer almış). Acaba yazar, Türk kilim desenleriyle eski Anadolu motiflerini karşılaştırmış, bunlardan kaçta kaçının onlara bağlandığını bir nispet dahilinde-tetkik etmiş midir ki, sanatlarımızın orijinalliğini bir el hareketi ile silebileceğini zannediyor? Orta Asya'da Pazarık kazılarında bulunan kilim desenlerini görmüş mü? Anadolu'ya neolitik çağlardan beri akın ettikleri anlaşılan -hatta neolitiği getirdikleri sanılan- proto Türkler o Eski Anadolu dediği sanat şekillerini de etkilememiş midir?

Karakuşi Hükümlerden Kaçınalım

Bütün bunları bilmeden, hesaplamadan, karakuşi hükümlerle Türk'ün kilim ve halıcılıktaki eşsiz yaratıcılığını ve öncülüğünü bir kalemde silivermek ciddiyete yakışmaz. Yarı aydınlığa çeyrek aydınlığa yaraşır. Çini sanatımızı da, İslâmî kültürün önemini de Batı ve Java lehine küçümsemek-yazarın kullandığı uydurukçayla **"us dışıdır"**. "Kültürümüzü fakirleştirmeyelim" diyen yazar, asıl burada kendi kendisiyle çelişkiye düştüğünü belki bundan sonra farkeder.

(R. O. Türkkan "BERLİN'DE MEŞALE" ve "BİZ KİMİZ" 1989)

3. Talim
(az hızlı okuma materyali= ağırca/teknik)
UZAKTAN ALGILAMA

1960'larda uçakların yerine uyduların kullanılmaya başlaması üzerine uzaktan algılamada büyük bir atılım oldu ve fotoğraf makinalarının yerine, teyp ve bilgisayarlara bağlı "multispectral" alıcılar geçti. Böylece, uzaktan algılama yeni bir anlam kazandı; **algılanması istenen yerden alınan elektromanyetik radyasyonun elektronik olarak algılanması, kaydedilmesi ve işlenmesi faaliyetine "uzatkan algılama" adı verilmektedir.** Radyasyon, yansıyan güneş enerjisi, yayılan enerji veya algılayıcıdan algılanacak hedefe gönderilen enerjinin yansımış şekli olabilir. Algılayıcılar uçaklara ve balonlara veya uzay gemilerine monte edilebilirler.

Uzaktan Algılama Teknolojisi

Elektronik uzaktan algılama sistemlerinin çoğunda üç temel modül bulunmaktadır; algılama sistemi (video kamera, ışık dağıtıcısı ve radar), kayıt cihazı (rakamsal veya dijital kayıt ve bilgisayarlı görüntü işleyici (film yazma sistemi). Uzaktan algılamanın kalbi, algılama sistemidir. Kullanılan algılama sistemi, algılanacak hedefe göre seçilir. Sistem 0.32 um'dan 1 m'ye kadar elektromanyetik tayfları alabilir. (Rudd, 1974).

Canlı veya cansız, bütün cisimler, enerjiyi elektromanyetik dalgalar halinde yansıtır, emer, nakleder veya saçarlar. Algılanan enerji, dalga boyu spektrumuna göre karekterize edilebilir. Cismin fiziki özellikleri, spektrumun şeklini etkiler. Bunun için, her cismin ayrı bir spektrum şekli vardır.

Çoğu bitki çeşidi ve toprak, 0.25-15 um dalga boyları arasındaki yansıma ve ışık yayma ile teşhis edilebilir. Yapraklardaki hücresel değişiklikler 0,75-135 um boylu dalgalarda, bitkilerin rengi 0,5 - 0,75 um ara

(İNSAN ve KÂİNAT/ HAZİRAN 1987)

Ölçü: Bu ağır/teknik yazıyı 30 saniyede okuyabilmişseniz, dakikada 400 kelime hızına yetiştiniz demektir ki, bu tür makaleler için yeterli hız sayılır. Tabii tam anlıyarak (ve hiçbir şey atlamadan) okumuş olmanız lâzım (bunun için anlayışınızı bir arkadaşınız, konuyla ilgili sorular sorarak ölçebilir)

4. Talim(*)

Göz Gezdirmeyle Okuma (G.G.O.)

Çizgili kısımlara göz gezdirmeniz 10-15 saniye tutmalı.

- Erivan'da 300 bin Ermeni bir gösteri yaptı.

Azerbaycan'da Sokağa Çıkma Yasağı

AZERBAYCAN'da, üç Sovyet askerinin ölümüyle sonuçlanan şiddet olaylarından sonra, üç bölgede sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü **Musa Memedov**, başkent Bakû, Nahçıvan ve Kirovabad'da yerel saatle 22.^{00} ile 05.^{00} arasında sokağa çıkma yasağı getirildiğini söyledi. Ayrıca, bu bölgelerde çok sıkı güvenlik önlemlerinin alındığı da bildirildi.

Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, Azeri-Ermeni çatışmaları sırasında ayrıca 126 kişinin de yaralandığını kaydetti.

Yüzbinlerce kişinin gösteri yaptığı Azerbaycan başkenti Bakû'da ise, yağma olayları ve şiddet nedeniyle gerginliğin arttığı bildirildi.

(*) *Yakın zamanda okumuş olmayasınız diye çok eski tarihli haberlerden örnek seçtik.*

Bu arada Ermenistan'ın başkenti Erivan'da Komünist Parti binası önünde toplanan yaklaşık 300 bin kişi, yerel parlamentonun yeniden toplanmasını istedi.

Ermenistan parlamentosunun Sovyet anayasasında değişiklikler konusunu görüşmek üzere geçen salı yaptığı toplantıya, Azerbaycan'daki olaylar nedeniyle ara verilmişti.

Not: Bu makaleye, sadece Azerbaycan'da sokağa çıkma yasağının neden konduğunu anlamak için göz gezdireceksiniz, sırf çizdiğimiz bölümlere, göz atmanız G.G.O. yöntemi için yeterlidir.

LETONYA HALK CEPHESİ

Letonya Halk Cephesi, daha fazla özerklik isteyen Estonya Cumhuriyeti ile dayanışma içinde olduğunu açıkladı.

Resmi bir kuruluş olmamasına rağmen, Letonya Komünist Parti yetkililerinin ve halkın büyük desteğini gören Letonya Halk Cephesi, kendi parlamentolarının, Estonya'nın aksine, Moskova'dan daha fazla özerklik kazanmak yolunda bir adım atmamasını eleştirdi.

Letonya Halk Cephesi sözcüsü **Janis Dinkeviç**'in verdiği bilgiye göre, Halk Cephesi'nin 25 kadar ileri geleninin dün akşam yaptıkları beş saatlik toplantıda, 26 Kasım'da, Letonya parlamentosunu protesto için büyük bir gösteri düzenlemeye karar verildi.

Dinkeviç, protesto kararının gerekçelerini açıklarken, Estonya örneğini takib etmesi için parlamentoya verdikleri yaklaşık 1 milyon imzalı dilekçenin dikkate alınmamasının halkı kızdırdığını belirtti.

Halk Cephesi'nin bu nedenle gösteri düzenlemeye karar verdiğini belirten **Dinkeviç**, bunun yanısıra, Moskova'ya da, Estonya'nın yanında olduklarını belirten telgraflar göndereceklerini bildirdi.

Sovyet Devlet Başkanı **Mihail Gorbaçov**'un, Yüksek Sovyet'in 29 kasım'da yapacağı toplantıda onaylanmasını istediği anayasa değiş-

şikliği önerileri arasında, yetkilerle donatılmış ve çok adaylı seçimlerle belirlenmiş yeni bir parlamento oluşturulması ile devlet başkanının yürütme yetkilerinin güçlendirilmesi bulunuyor.

Bu değişikliklerin, Moskova'nın, cumhuriyetler üzerinde daha fazla söz hakkına sahip olmasını sağlayacağını düşünen Baltık Cumhuriyetleri, anayasa değişikliğinin kabul edilmesi halinde özerkliklerinin azalacağından kaygı duyuyorlar.

GÜRCİSTAN'DAN KARŞI TAVIR

Gürcistan parlamentosu, anayasa değişikliğine karşı olduğunu bildirerek, Kremlin'i, yasa değişikliğini gözden geçirmesi konusunda uyardı.

Geçen hafta, Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te toplanan 150 bin kişi, değişiklik kararına karşı çıkılması yolunda bir gösteri yapmıştı.

Gürcistan bu kararıyla, Letonya, Estonya ve Litvanya saflarına katılmış oldu.

Not: "Letonya" ve "Gürcistan" kısımlarına Soveytlerde başka yerlerde de buna benzer olaylar oluyor mu diye sırf tamamlayıcı malûmat olarak göz gezdirebilirsiniz.

5. Talim (Önce GGO tekniğiyle, sonra baştan ÇHO ile okuyun)

"Okullarımızda okuma usulleri ancak ilkokullarda öğretilir, ondan sonra bir daha gösterilmez. Öğrenciler öğretimleri boyunca, yetişkinler de hayatları boyunca, hep ilkokulda öğrendikleri şekilde okuyup giderler; yani kelimeleri teker teker okurlar. Bunun sonucu şudur: ortalama okuma hızımız, orta ağırlıktaki bir materyel için, dakikada 200-400 kelime arasında kalır ve anlama da, olması gerekenden bir hayli aşağıdır. Oysa herkes, bir parça talimle, şimdiki hızından en az 3,

en çok 7-8 misli daha hızlı okuyabilir ve anlayış oranı da ortalama yüzde kırk kadar artabilir.

Okumadaki geri kalışımızı doğuran sebepler, okuma öğretiminin ilkokuldan sonra bırakılışından ibaret değildir. Başka etkenler de vardır: bir kere ilkokulda yanlış bir okuma öğretimi yapılmaktadır. Vaktile harf harf okutulurdu; beynin, bütünler halinde kavradığı psikologlar tarafından ortaya konunca bu bırakıldı, fakat 2-3 kelime birden okuma aşamasına cesaret edilmeyip, tek kelimeler halinde okuma öğretiminde karar kılındı. Harf-harf okumaya göre bu bir aşamaydı ama, gene yetersizdi. Gözün daha büyük parçaları görme ve hazmetme yeteneği kavranmıştı; oysa sinema ekranı yapımcıları, önceleri dar-açılı görüşlere göre perdeler yaparlarken, 1950'lerde "gözucu görüşü'nün (peripheral vision) önemini kavramışlar, "CINEMASCOPE" ve "CINERAMA" mercekleriyle ve ekranlarıyla büyük başarı kazanmışlardı. Okuma da, aynı görüş prensibine dayandığına göre, bunun da "satır boyunca daha geniş bir alanı" görme gücü hesaplanmalı, okuma kelime-kelime şeklinden kurtarılmalıydı. Bu yapılmadığı için, hem bu ağırlaştırıcı teknikle okumaya devam etmişiz, hem de başka kötü okuma yöntemleri peydalamışız: dudak oynatarak, içimizden sesli okuyarak, okuduklarımızı anlamış olsak bile geri gidip sık sık tekrarlayarak çok yavaş okur hale gelmişiz.

Anlayışımız da bu yanlış teknik yüzünden ağırlaşmış ve azalmıştır: Beyin, gözden daha hızlı bir mekanizma olduğu için, tek tek beyne yollanan kelimeler, az çok bir anlam belirinceye kadar işlem görmemekte, beyine göz tarafından yeni kelimeler yollanması beklenmektedir. Çünkü tek kelimeler yanıltıcı olabilir: Şunu tek tek okuyalım: "Biz ... okuldan... geldik". Beyne ilk gelen kelime "Biz"dir. Beyin bunu derhal kavrar ama, arkasından "BİZ İYİYİZ" veya "BİZ İNSANLAR..." gibi çeşitli kavramlar gelebileceğine göre, çok kere bekler, bazen de sezişe kalkışarak "şu denmek istiyor" gibi yanlış varsayımlara başlar, ardındaki kelime gelince de ilk anlayışını düzeltmeye kalkar. 2. kelime de öyle: "BİZ OKULDAN...."ın sonucu acaba ne olacaktır diye bekler durur be-

yin: "BİZ OKULDAN NEFRET EDİYORUZ" da olabilir, başka bir şey de. Neden sonra 3. kelime gelince, cümle "BİZ OKULDAN GELİYORUZ" şeklinde tamamlanınca, asıl anlam ortaya çıkar ama, beyin bu "bekletmeler" sırasında ilk "yollanan" kelimeleri birazcık unutmuş olabileceği gibi, acele edip yanlış tahminlere de kalkışmışsa, o sil-bozlar arasında anlam berraklığını kaybeder. Bu örneğimiz çok basit 3 kelimelik bir kavram içindi, oysa edebî veya ilmî eserlerde bu çok daha uzun ve karmaşıktır, o yüzden de anlam kaybı çok daha büyük olur. Onun için 2 ila 4 kelime halinde okumak beyne yeterince iş çıkarır ve anlayış o oranda kolay ve berrak olur.

Göz, satırda ilerlerken, gözbebeği oynar. Bu oynayışların fotoğrafı çekilmiştir ve görülmüştür ki göz, hareket ederken değil, bir an için durakladığı anlarda "görüyor" -ki biz buna "okuyor" diyoruz-; işte bu duraklama anlarında göz, tıpkı bir kamera gibi, kelimenin veya kelimelerin veya sayı ve resimlerin fotoğraflarını çekip beyne, anlaması için (deşifre etmesi için) yolluyor. Terbiye görmemiş bir göz, kelime "fotoğrafını" çok yavaş ve tembelce çeker ve kötü alışkanlıkla, sadece tek kelimeye "bakar".

Ç.H.O., "Tachistoscopic" araçlarla, veya onun az çok yerini tutacak yöntemlerle bir kere bu tembelliği düzeltir, çabuk "görmeyi" öğretir, sonra da, dar bir "alanın" değil, geniş bir satır alanının "fotoğrafını" çekmesine onu alıştırır. Satırları da nasıl bir "göz trafiğine" göre izlemesini gerektiğini öğretir.

İyi anlamayı, daha hızlı okumayla, otomatik olarak, sağlıyabilirsek de, başka yöntemlere de ihtiyaç vardır. Bunlar okullarımızda öğretilmediği için herkes kendi bildiği kadar idare etmektedir". (New York, 1966 *Dr. R. Oğuz Türkkan'ın İngilizce "LFI News"i dergisinde çıkan makalesinden.*)

6. Talim (iyi anlamayla hızlı okuma)

GENÇLERİN ÖNÜNDEKİ 2000 UFKU

"Çok önemli ve önemli olduğu kadar da heyecanlı bir çağın eşiğindesiniz. Bu "3. Medeniyet çağı" denilen ve önümüzdeki şu 10-15 yıl içinde tam şekillenecek olan 2000'li yıllardır.

Önemli oluşu şunlardandır:

İnsanlık, tarihte görülmemiş derecede büyük, hızlı ve köklü bir değişim sürecine girmiştir. Bu gelişmeler, aile yapımızdan tutun, ilerki mesleklerimize, geçimimize, ekonomimize, yaşayışımıza, ilişkilerimize ve milli varlığımıza kadar her şeyi sarsacak, yıkacak veya yüceltecek. Eğer milletçe, fertçe hazır olur, tedbirimizi alırsak, hem fırsatlardan en iyi şekilde yararlanmış olur, hem de tehlikelerden mümkün olduğunca korunuruz.

Heyecanlı oluşu ise, şimdiye kadar görülmemiş bir parlaklıkta ve şaşırtıcılıkta bir yarının doğuşundandır.

Uzay çağının henüz eşiğindeyiz. Yaşayışınız boyunca o çağın harikaları içinde olacaksınız.

Füzyon enerjisi (şimdiki ümitler boşa çıksa da) ergeç gerçekleşecek ve bir damla sudan yıllarca temiz, ucuz, bol enerji sizin yarınki yaşantınızın bir parçası olacak.

Süper-iletkenler iletişimde mucizeler yaratacak. Genetik Mühendislik insan yapısına bile el atacak. İnsan pazusu, hayvan adalesi, tabiat gücü yerine, ilk defa olarak insan beyin gücünü artıran bilgisayarlar, robotlarla birlikte, hayal-bilim romancılarının dünyasını, sizin ömrümüz boyunca gerçek hale getirecek.

Nihayet, insan beyninin içinin (şu içimizdeki Uzay'ın) yeni keşifleri, bizi şaşırtacak yollara götürecek. İşte siz bu heyecanlı günlerde yaşayacaksınız.

Bu önemli ve de heyecanlı çağın ilk belirtilerini vakfımız (Türk 2000 Vakfı) zaman zaman konuşmalarla, sempozyumlarla ve filmlerle gösteriyor, daha da gösterecek.

Gelin bize katılın, o ufka doğru birlikte yürüyelim."

(R. Oğuz Türkkan)

Yukarıdaki metni Ç.H.O. metodu ile okuduktan sonra aşağıdaki sorulara cevap verebiliyorsanız hem hızlı okumuş hem de anlamış oluyorsunuz demektir.

1- 2000'li yıllar hangi çağı başlatacaktır?

2- Medeniyet çağının başlangıcı hangi yıllardır?

3- Medeniyet çağındaki hızlı gelişme insanlığın hangi yapılarını etkileyecektir?

4- Bu hızlı gelişme bizi hangi şartlarda olumlu etkiler?

5- Medeniyet çağının heyecanlı yönü nedir?

6- Füzyon Enerjisinin faydaları nelerdir?

7- Genetik Mühendisliği neleri gerçekleştirecektir?

7. Talim (anlama ve hız)

CAN ALICI VE HAYAT VERİCİ BİR KONUDA İŞBİRLİĞİNE ÇAĞRI

"Geleceğin hesabı bilimin öncülerinden olan Alvin Toffler "3. Dalga" kitabında (ve TV dizisinde) insanların kurdukları medeniyetin bugüne kadar iki dalga halinde oluştuğnu ve 3. Dalga'nın da üzerimize boşanmakta olduğunu anlatıyor.

Bu tasnif üzerinde yüzde yüz anlaşamasak bile, kaba hatlarıyla doğrudur. Kabul edebildiğim gelişme çizgisini ben daha açıklayayım:

Birinci Medeniyet ve Kültür Dalgası, insanoğlunun gıda üretmeyi akıl etmesiyle başlamış ve 10.000 yıl kadar sürmüştü.

İkinci Medeniyet ve Kültür Dalgası, insanoğlunun endüstri çağına geçmesiyle başlamış ve bu süre çok daha kısa olmuştur: 10.000 yıl yerine, 200-300 yılda devrini tamamlamak üzeredir!

Üçüncü dalganın sarsıntıları, 1960'larda hissedilmeye başlandı. 1970 ve 80'lerde ufukta iyice görünür oldu; 2000'lerde artık bizi içine veya altına alacak.

"Birinci Dalga" Medeniyet ve kültür çağında, hemen hemen on bin yıl, soyumuz ve milletimiz baştaydı, öncüydü; çığır açıcı ve egemen rollerdeydi.

Keçi ve koyunu, sonra da atı "korumaya" alıp üretmeyi ve bunlardan gıda ve hizmet için yararlanmayı atalarımız düşünmüş, bulmuş, uygulamış, öteki soy ve milletlere öğretmiş veya örnek olmuşlardı. Hemen ardından gelen tarım buluşunu atalarımız veya güneyli Akdeniz ırkı icad etmiş olabilir (bu konuda tartışma sürüyor). Ama buğday ekimini atalarımızın icad ettiği ve göçleriyle dünyaya yaydıkları genellikle kabul ediliyor (tabii bu atalara "Türk" denmiyor; "Alp"ler veya "Proto-Türkler" diyorlar).

Medeniyet tarihçileri, insanoğlunun gıda üretmesini becerdikleri anda gerçek insan haline geldiklerini belirtirler. İşte insanı insan yapan da o uzak ecdat olmuştur. Az bir şeref değil!

Daha sonraki yüzyıllarda atalarımız yazıyı (yani tarihi başlatmayı), matematiği, şehir medeniyetini, devleti ve daha pek çok şeyleri icad edip durdular.

18. yüzyıla başlayan "2. Dalga" (veya Sanayi/endüstri çağı) bizi uyuklarken yakaladı. Uzun süre, yeni bir medeniyet döneminin başladığını ve eskiden bizi örnek alanların bizi geçtiğini farkedemedik. Geri kaldığımızı farkettiğimizde ise, gelişmeleri vaktinde takip etmediğimiz için, bu değişimlerin ne sebebini, ne muharrik kuvvetini (yani itici gü-

cünü) ya da, yetişmek için ne yapmak lazım geldiğini tam bilemedik. Ama bildik zannettik. Aydın dediklerimizin ve devlet ricalinin tedavi reçetelerini uygulamaya koyulduk. Bunların çoğu yüzeyde şeylerdi, taklitti ve lüzumsuz hatta milli benliğimizi kaybettirenler gibi zararlı ilaçlardı. Faydalı ve isabetli olanları o kadar azdı ki, bizi yarışta önlere getirmeye yetmedi. "On yılda (şimdi de 70 küsur yılda) ne çok işler becerdik" diye marşlar söyledikse de, bu farklar kendi eski çizgimize göreydi: bizi geçmiş olanlarla karşılaştırınca, mesafenin azalmamış, aksine artmış olduğunu gördük.

Bugün hâlâ her ne icad ediliyorsa, her ne kullanıyorsak dikkat edin, Türkten başkasının buluşudur; olsa olsa biz - o da epey gecikmeden sonra- bunları kendimiz üretmeyi becermiş ve sevinmişizdir. Refahımız da, milli güç ve güvenliğimiz de tehlikeli sınırda kalmıştır.

Demek ki bir anlık (200-300 yıl, millet hayatında bir andır) gaflet ve uykunun hâlâ cezasını çekiyor ve sıkıntılarla ödüyoruz.

Biz daha 2. Çağın su yüzüne çıkıp rahat nefes alamadan üzerimize 3. Dalga -evvelkilerden daha muazzam, daha altüst edici bir dalga- geliyor. Çarptı çarpacak. Maalesef bunun da tam farkında değiliz.

Bu sefer vaktinde uyanmaz, zamanında doğru ve isabetli tedbirleri almazsak, bir daha suyun yüzeyine çıkamayacak kadar diplere savrulacağız. Aile yapımız, kültürümüz, sanayimiz, ekonomimiz paramparça olacak.

İşte bunun için Türk 2000 Vakfının bünyesinde çalışıyor, hatta çırpınıyoruz: herkesi üzerimize gelmek üzere olan tehlikelere -ve aynı zamanda da büyük fırsatlara gözlerimizi açmaya çağırıyoruz. Vakfımız bu amaçla kuruldu, bunun için çalışıyoruz.

3. Medeniyet Çağında Türk milletinin sağsalim yaşaması, tam refaha kavuşması ve tekrar en başlara geçmesi için hepinizi Vakfımızla elele çalışmaya çağırıyoruz."

Sorular

1) Alvin Toffler kimdir?

2) A. Toffler'in geleceğin hesabıyla ilgili olan kitabının adı nedir?

3) Tofflere göre medeniyeti nasıl tasnif ederiz?

4) Birinci dalga neyle başlamış ve kaç yıl sürmüştür?

5) İnsanın gıdasını üretmesi hangi dalgayı başlatmıştır?

6) Endüsrileşme hangi medeniyet dalgasını başlatmıştır?

7) 2. Medeniyet dalgası hangi çağda olmuştur? Ne kadar sürmüştür?

8) 3. Dalganın sarsıntıları hangi tarihte duyulmuştur?

9) 1. Dalgada milletimizin durumu nasıldı?

10) Atalarımız 1. Dalga medeniyetinde hangi alanlarda öncü olmuştur?

11) 2. Dalga kaçıncı yy'da başlar?

12) Bu çağda neden geri kaldık ve geri kaldığımızı farkettiğimiz halde neden açığı kapayamadık?

13) Aydınlarımızın tedavi reçetelerinin en önemli hatası neler-di?

14) Bizi en çok sarsacak dalga hangisidir?

15) Türk 2000 Vakfının amacı nedir?

8. Talim (anlama/hız)

ÜMİT ÜLKÜSÜ

"Bugün, Türkiye'yi felce uğratan ve geleceğini tehdit eden en büyük tehlike ümitsizliktir." Gerek bugün her alanda kendini belli eden

yetersizliğimiz ve ekonomik sıkıntı, gerekse gençlerimizin vaktiyle ruhlarını doldurmuş olan ülkülerden bıkkınlık veya hayal kırıklığı, bu ümitsizlik tehlikesini doğurmuştur. Aşırı saplantılar, çıkarcılığın tek amaç haline gelmesi, hep bu bunalımın belirtileridir. Türk'ün pırıl pırıl bir yarını olacağından ümitlerin kesildiğinin işaretidir. Ülkü diye sadece geçmişe bakmak da bir çıkış yoluna vardırmamıştır; çünkü ülkü, daha olmamış olan, olmasını istediğimiz bir şeyin adıdır. Ümittir. İleridedir. Maziden ancak ders ve güven için ihtiyacımız olan iftihar duygusunu alabiliriz.

Dünden kuvvet alıp, bugünlerde ise doğru davranıp, yarınlara doğru yol almalıyız. Pırıl pırıl bir Türk yarınının muhakkak geleceğine inanarak. Bu inancın gerçeğe dayandığını, tarihimize bakarak anlar, hissederiz. Türkler, belki de hiçbir millette bu derecesi görülmeyen bir "Dirilme, Hamle Yapma" dinamizmine sahiptir. Tarihte en az 7 defa, en yenik, en perişan, en dağınık, en fakir ve geri kalmış noktadayken ve ümit yok denirken, aniden silkinmiş ve mucizeler yaratmıştır. Yakın zamanlara kadar. İşte bu gerçeğe inanış ilkesinin adı "Gerçekçi Milliyetçilik"tir. Ülkümüzün adı da "Ümit Ülküsü"dür.

"Pırıl Pırıl Türk yarınına giden yolun başında ve kapısındayız. Kapı açık, durmayın, içeri girelim" (Konferans- R. Oğuz Türkkan)

Sorular

1) Ümitsizlik Türkiyeyi nasıl etkiler? Konferansçıya göre Türkiye için en büyük tehlike nedir?

2) Ümitsizlik neden doğmuştur?

3) Bu bunalımın belirtileri nelerdir?

4) Türk yarınının başarılı olması için ne yapmalıyız?

5) Diğer milletlerde pek görülmeyen Türklere has dinamizmin örnekleri nelerdir?

6) Gerçekçi Milliyetçilik nedir?

8) Konuşma hangi sözlerle bitmiştir?

9. Talim (anlama/hız)

"TÜRK"

Fetihler ve İşgaller Bitti mi?

Biraz şaşkın olan genç bir mimar arkadaş, ben Amerika'dayken şu suali sormuştu:

- Viyana'lara kadar gittik diye övünüyoruz. Ama orada ne işimiz vardı? Başkalarının ülkelerini işgal etmek övünülecek bir şey mi?

O çağlarda -ve hâlâ bugün de- milletlerin birbirleriyle adeta bir yarış halinde olduklarını, biz fütuhata girişmezsek -veya başaramazsak- başkasının bizim topraklarımızı fethedeceğini o arkadaşa hatırlatmıştım. Nitekim, Osmanlı ordularına karşı savaşan **Avusturya** da Orta Avrupa'da birçok ülkeyi işgal etmiş, bir imparatorluk kurmuştu. **Fransa** da öyleydi, **İngiltere** de. Biz bu yarışı kaybetmeye başladığımız andan itibaren düşmanlarımızın soluğunu kendi topraklarımızda hissetmeye başladık ve onları ancak **"Sakarya sırtlarında"** durdurabildik.

Bugün fetihler kâh silahla, kâh ekonomik yollarla gerçekleştirilmeye çalışılıyor. Silah yoluyla başarılabilenler azaldı. **A.B.D. Vietnam**'da, **Sovyetler Birliği** de **Afganistan**'da işi çeviremediler. **Irak** da yüzüne gözüne bulaştırdı. Kendisi daha dün emperyalizmin pençesinden güç bela kurtulmuş olan komünist **Vietnam, Laos** ve **Kaboçya**'yı istilaya kalkıştı. (Hem de Kızıl Kmerlerle dövüşerek!) O da başaramadı, şimdi geri çekiliyor.

Türk Neden Üstün Bir Cihangirdi?

Fütuhat ve cihangirlik herkesin harcı değildir. Onun için tarih boyunca bu alanda başarı göstermiş olanlar ne kadar övünseler haklarıdır. Ünlü profesör Renè Grousset, **"Bozkır İmparatorluğu"** (L'Empire des Steppes) adlı eserinde, **"Emperyal (Cihangir) milletler tarihte sayılıdır, Türkler bunların başında gelir"** der.

Tarih felsefecisi **Arnold Toynbee "Tarihin Anahatları"** (Outline of History) eserinde, **"Türklerin merkezî yurtlarından, medeniyetler kuşağına 1200 yıl hakim olduklarını"** belirtir. Birkaç asır değil, bin yıl da değil, tam **1200** yıl!

Yeni çıkan **"Türklerin Tarihi"** (Histoire des Turcs) adlı kitabın yazarı Türkolog tarihçi **Jean-Paul Roux**'un şu satırlarını okuyup da iftihar etmeyecek bir Türk tasavvur edemiyorum:

"Türkler cihangirliği meslek edinmişlerdir. Yeryüzünün en mükemmel kral milleti onlardır. Kurdukları imparatorlukların hiçbiri ötekine benzemezken, 2000 yıl boyunca kaybolmayan temel bir karakteri taşırlar. Yamalı bohça gibi bir yığın milleti ahenk içinde birarada yaşatma gayreti içindedirler. Güçlü ve sözünü dinletir bir merkezî idare kuran Türkler, egemenlikleri altına aldıkları milletlerin diline, dinine, kültürüne, millî benliğine ve çok kere de başındakilere dokunmazlar. Türklerin tek amacı, milletleri teşkilatlandırmak, düzene sokmak ve yönetmektir."

Gök Gürlemesi Gibi

Prof. Roux bir başka yerde de şunları söylüyor:

"Türkler milletçe teşkilatlandıkları zaman öylesine vurucu bir güce kavuşuyorlar ki, bunu kullanmaları kaçınılmaz oluyor. Bozkırlarda bir süre sessizce durduktan sonra öyle bir infilak ediyorlar ki, gök gürlemesi gibi yankıları, dalga dalga yeryüzünün

öbür ucuna kadar yayılıyor... Her üç kıtada, Pekin'den, Delhi'ye,İsfahan'dan Şam'a, Bağdat'a, Kahire'ye, İstanbul'a, Cezayir'e kadar ne kadar taht varsa üstünde Türk oturuyordu. Bazen milletlerin (Rusların -Altın ordu çağındaki gibi-) ezildiklerini söyleyip şikayet ettikleri oluyordu, ama, çok kere Türk fütuhatı sayesinde fevkalâde parlak anlar yaşıyorlardı. Tabgaç'ların yönetimi altındaki Çin, Selçukların idaresindeki İran, Memlukların Mısır'ı, Babürlerin egemenliğindeki Hindistan gibi... Osmanlılara gelince, dünyanın en büyük imparatorluklarından birisini bu Türk boyu kurmuştur."

Kimlerle Savaşmadık ki!

Vaktiyle **Nihal Atsız** Türklerin savaştıkları milletlerin bir listesini çıkarmaya çalışmıştı. Prof. Roux daha da şaşırtıcı bir liste yapmış. "Türklerin düşmanları kimdi?" sualini sorduktan sonra şöyle cevap veriyor:

"Bütün dünya! Zaman zaman, en yakınından en uzağına kadar, her millet: Çinliler, Japonlar (herhalde) ve onlarla bir arada Koreliler, Tonkinliler, Birmanyalılar, Cavalılar, Hintliler, İranlılar, Araplar, Ermeniler (bugünlerde hep hatırlanır ya!) ve o münasebetle Gürcüler, her türden ve cinsten Kafkaslılar, Ruslar, Polonyalılar, Litvanyalılar, Yunanlılar, Sırplar, Rumenler, Bulgarlar, Arnavutlar, Fransızlar, Almanlar, Macarlar, İspanyollar, Portekizliler, İtalyanlar, Afrika'nın zencileri ve daha önemsiz bir sürüsü... Ve şüphesiz arayerde, faydalı, harika "Türk Barışı" (Pax Turcica) çağrıları!"

İşte her milletin yarıştığı savaş, fetih ve cihangirlik alanında Türklerin aldığı erişilmez puanlar..

Yukarıdaki satırları yazan Prof. Roux'nun daha birçok yabancı yazar gibi yanlış hükümlere vardığı da oluyor. Meselâ şöyle diyor: Sa-

vaşsız Türk olayı yoktur. Dünyada hiç savaş olmasaydı, Türklerin kaderi acaba ne olurdu? Böyle bir soruyu insan çok zor cevaplandırabilir..."

Ve hemen biraz düzeltmeye çalışıyor:

"Bununla Türklerin savaşmaktan başka meziyetleri yoktur demek istemiyoruz; ikisini de yazdık! Ama Türklerin öteki büyüklükleri de neticede silahtan doğuyor, silahtan doğmayanı da yeterli değil!"

Bu karışık cümleyle Fransızın demek istediği şu: Evet, teşkilatçı Türkler milletlere barış ve sükûn getirdi (Pax Turcica), dinlerini ve kültürlerini korudu medeniyetlerini teşvik etti, geliştirdi, parlak zirvelere ulaştırdı ama bunları savaşta kazandığı için yapabildi. Yoksa Türkler savaşın rol oynamadığı bir ortamda öyle ahım şahım bir medeniyet kurmamış ve sanat eseri yaratmamışlardı.

İtiraf etmeliyiz ki, bu kanaat yaygındır. Fakat, elbette ki yaygın oluşu yanlış oluşunu gözden uzak tutamaz. Tarihçilerin tek tek saydıkları o zaferlerimiz ister istemez bilinçaltında bir kıskançlık ve kızgınlık tortusu bırakmıştır. Yenmediğimiz millet bırakmamışızki! Tarihte bir an gelmiş, kol güreşinde her milletin bir veya birkaç defa kolunu bükmüşüz. Bunu inkâr edemiyorlar. Fakat yaratıcı kabiliyetimizi ve eserlerimizi küçümsemek, ne de olsa bunlar subjektif değer meselesi olduğundan onlara daha kolay geliyor -her fırsatta bunu tekrarlıyorlar. Birkaç yüzyıldır bu sahalarda pek bir başarı göstermemiş olduğumuz için de, neredeyse bizi bile inandıracaklar! Evet, cihangirmişiz. Fakat, Viyana'da ne arıyormuşuz? Medeniyet yolunda ne yapmışız ki?

Çok, hem de pek çok şey yaptık.

Bunu ispat için, A.B.D.'ndeyken (1970-71'de) bir ansiklopedi (Turkish-American Encyclopedic Digest) yayınlamıştım. Şimdi de **"Türk"** adını vereceğim bir tarih kitabı hazırlıyorum. İnşallah gereken cevapları orada bulursunuz." (R. Oğuz Türkkan Tanıtım dergisi)

SORULAR

1- Bugünkü fetihler hangi yollarla gerçekleşiyor?

2- Şaşkın mimarın bahsettiği çağlarda biz fetihlere girişmeseydik ne olurdu?

3- "Cihangir Milletler tarihte sayılıdır. Türkler bunların başında gelir" cümlesi hangi yazarın hangi kitabından alınmıştır?

4- Türkler için başka hangi yazarlar hangi kitaplarında neler söylemişlerdi?

5- Türklerin tarih boyunca savaştıkları Milletlerin listesini çıkaran yerli ve yabancı yazarlar kimlerdir?

6- Tarihte yenmediğimiz millet kalmamış bunun neticesi olarak yabancı milletlerde ne gibi bir yaygın kanaat oluşmuştur?

10. Talim (anlama/hız)

ORHUN ABİDELERİNDEN

(Bu metni daha yavaş okumanızı tavsiye ederiz.)

"Türk adının, Türk milletinin isminin geçtiği ilk Türkçe metin... İlk Türk tarihi.. Taşlar üzerine yazılmış tarih... Türk devlet adamlarının millete hesap vermesi, milletle hesaplaşması... Devlet ve milletin karşılıklı vazifeleri... Türk nizamının, Türk töresinin, Türk medeniyetinin, yüksek Türk kültürünün büyük vesikası... Türk askerî dehasının, Türk askerlik san'atının esasları.. Türk gururunun ilâhi yüksekliği... Türk feragat ve faziletinin büyük örneği...

Asırlar içinde milli istikameti aydınlatan ışık... Türk dilinin mübarek kaynağı... Türk yazı dilinin ilk, fakat harikulâde işlek örneği...

İşte bu kitapta sunduğumuz Orhun âbideleri, bu Türk hanedanının Bilge Kağan devrinin mahsulleridir. Birincisi olan Kül Tigin âbide-

sini ağabeyisi Bilge Kağan 732'de diktirmiş, ikincisi olan Bilge Kağan âbidesini de ölümünden bir yıl sonra 735'de kendi oğlu olan Kağan diktirmiştir. Üçüncü olarak verilen Tonyukuk âbidesi ise 720-725 senelerinde kendisi tarafından dikilmiştir.

Gerçekten Orhun âbidelerini, bugün Türkiye'den binlerce kilometre uzakta eski Türk yurdunda, bugünkü Moğolistan'da Türklüğün şehadet parmakları olarak yükselen bu mübarek taşları kana kana okumak, her kelimesi üzerinde derin derin düşünmek, huşû içinde seyrederek ruhu yıkamak, her Türk için milli bir ibâdettir. İşte bu kitap, bu ibadetin hizmetine sunulmaktadır.

11. Talim (hızlı okuma ve GGO)

KÜLTİGİN ABİDESİ
GÜNEY CEPHESİ

"Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağanı, bu zamanda oturdum. Sözümü tamamiyle işit. Bilhassa küçük kardeş yeğenim, oğlum, bütün soyum, milletim, güneydeki şadpıt beyleri, kuzeydeki Tarkat, buyruk beyleri, Otuz Tatar../Dokuz Oğuz Beyleri, milleti. Bu sözümüzü iyice işit, adamakıllı dinle:

Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar, onun içindeki millet hep bana tâbidir. Bunca milleti hep düzene soktum. O şimdi kötü değildir. Türk kağanı Ötüken Ormanında otursa ilde sıkıntı yoktur.

Doğuda Şantung ovasına kadar ordu sevk ettim, denize ulaşmama az kaldı. Güneyde Dokuz Ersine kadar ordu sevk ettim, Tibete ulaşmama az kaldı. Batıda İnci nehrini geçerek Demir Kapıya kadar ordu sevk ettim. Kuzeyde Yir Bayırku yerine doğru ordu sevk ettim. Bunca yere kadar yürüttüm. Ötüken ormanından daha iyisi hiç yoktu. İl tutacak yer Ötüken ormanı imiş.

Bu yerde oturup Çin milleti ile / anlaştım. Altını, gümüşü, ipeği, ipekliyi sıkıntısız öylece veriyor.

Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırırmış. Yaklaştırıp, konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. / İyi bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş. Bir insan yanılsa, kabilesi, milleti, akrabasına kadar barındırmazmış. Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp çok, çok, Türk milleti, öldün; Türk milleti, öleceksin/ Güneyde Çoğay ormanına, Tögültün/ ovasına konayım dersen, Türk milleti, öleceksin.

Orda kötü kişi şöyle öğretiyormuş: Uzak ise kötü mal verir, yakın ise iyi mal verir diyip öyle öğretiyormuş. Bilgi bilmez kişi o sözü alıp, yakına kadar gidip, çok insan, öldün. O yere doğru gidersen, Türk milleti, öleceksin' Ötüken yerinde oturup kervan kafile gönderirsen hiç bir sıkıntın yoktur. Ötüken ormanında otururşan ebediyen il tutarak öturacaksın.

Türk milleti, tokluğun kıymetini bilmezsin. Açlık, tokluk düşünmezsin. Bir doysan açlığı düşünmezsin. Öyle olduğun/için, beslemiş olan kağanın sözünü almadan her yere gittin. Hep orada mahvoldun, yok edildin. Orda, geri kalanınla her yere hep zayıflayarak, ölerek yürüyordun. Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum üçün, kağan oturdum. Kağan oturup/ aç, fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Yoksa, bu sözümde yalan var mı?

Türk beyleri, milleti, bunu işitin 'Türk milletini toplayıp il tutacağını burda vurdum. Yanılıp öleceğini yine / burda vurdum. Her ne sözüm varsa ebedi taşa vurdum. Yanılıp öleceğini yine/ burda vurdum. Her ne sözüm varsa ebedi taşa vurdum. Ona bakarım bilin. Şimdiki Türk milleti, beyleri, bu zamanda itaat eden beyler olarak mı yanılacaksınız?

Ben ebedi taş yontturdum... Çin kağanından resimci getirdim, resimlettim. Benim sözümü kırmadı/ Çin kağanının maiyetindeki resimciyi gönderdi. Ona bambaşka türbe yaptırdım. İçine dışına bambaşka resim vurdurdum. Taş yontturdum. Gönüldeki sözümü vurdurdum...On ok oğluna, yabancına kadar bunu görüp bilin. Ebedi taş/yontturdum.. il ise, şöyle daha erişilir yerde ise, işte öyle erişilir yerde ebedi taş yontturdum, yazdırdım. Onu görüp öyle bilin. Şu taş... dım. Bu yazıyı yazan yeğeni Yollug Tigin.

12. Talim (ÇHO'lı)

NUTUKTAN

Baylar, Ulusumuzun toplumsal, iktisadi, kısacası, bütün uygarlıkla ilgili iş ve ilişkilerinde verimli sonuçlar sağlayan yeni yasalarımız da kadın özgürlüğünü güven altına alan ve aileyi sağlamlaştıran "Medenî kanun"da bu sözümü ettiğim zaman içinde yapılmıştı.

Şunu söylemeliyim ki biz, her araçtan, yalnız ve ancak bir ülkü için yararlanırız. O ülkü şudur; Türk ulusunu uygar toplumlar içinde yaraştığı makama yükseltmek ve Türk cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün daha çok güçlendirmek; Bunun için de zorbalık düşünmesini öldürmek.

Sayın baylar sizi günlerce işlerinizden alakoyan uyum ve ayrıntıları sözlerim en son tarihe malolmuş bir çağın öyküsüdür.

Bunda, ulusun için ve yarınki çocuklarımız için dikkat ve uyanıklık sağlayabilecek kimi noktaları belirtebilmiş isem kendimi mutlu sayacağım.

Baylar bu söylevimde, ulusal varlığı sona ermiş sayılan büyük bir ulusun bağımsızlığını nasıl kazandığını, bilim ve tekniğin en son ilkelerine dayanan ulusal ve çağdaş bir devleti nasıl kurduğunu anlatmaya çalıştım.

Bugün ulaştığımız sonuç yüzyıllardan beri çekilen ulusal yıkımların yarattığı uyanıklığın ve bu sevgili yurdun her köşesini sulayan kanların karşılığıdır.

Bu sonucu Türk gençliğine kutsal bir armağan olarak bırakıyorum.

13. Talim (ÇHO'lı)

ATATÜRK'ÜN GENÇLİĞE HİTABESİ

Ey Türk Gençliği! Birinci vazifen, Türk İstiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek, dahilî ve haricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin. Bu imkân ve şeriat, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın, bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîâ ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar, gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlilerin siyasî emelleriyle tevhid edebilirler. Millet, fakr ü zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evladı! İşte; bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen; Türk İstiklâl ve Cumhuriyetini kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, **damarlarındaki asîl kanda mevcuttur!**

(Gazi Mustafa KEMAL)

14. Talim (Anlama/hız)

REHA OĞUZ TÜRKKAN'ın **"BİZ KİMİZ?"** kitabından alınmıştır.

"Güzel sanatları, ince musikîleri, zengin edebiyatları, ipek imalâtlı, matbaalı, kâğıtlı ileri teknolojileri ve çeşitli dinleri yanyana kavgasız yaşatan hoşgörüleri ile Uygur Türkleri, medeniyetimizin parlak bir sahifesini oluşturdular.

Orta Asya'da Gök Türklerin devamı gibi olan Karahanlılar da ileri bir medeniyet geliştirmiş, sonraki Selçuk ve hatta Osmanlı mimarisine ve çeşitli kültür sahalarına örnek olmuşlardır. Türk idaresindeki Gazne ve Harzemşah devletleri çağlarının öteki parlak örnekleriydi.

Cengiz Han'ın, Uygur bürokrasisinin yardımıyla kurduğu Türk-Moğol İmparatorluğu Batı'da lânetlenir ve Oğuzlarca aşağılanırsa da, Avrupa'da yeni tarihçiler ve bizde de Prof. Zeki Velidi Togan, yeni değerlendirmeler yapmışlardır.

Cengiz Han'ın çocuk ve torunlarının yönetiminde Çinde (Kubilay han'la başlıyarak), İran'da (İlhanlılarla) en parlak devirlerinden birini yaşamışlardır. Her dilden ilmî tercümeler yapılmış, bugün ancak UNESCO'nun başlattığı tarzda, ilk defa "uluslararası" bir tarih yazdırmışlar, imparatorluğun malî düzeniyle Orta Çağ Avrupası'nın ekonomisini etkilemişler, banknot ve çek kullanımını yaygınlaştırmışlar, krediler tesir etmişler, Avrasya'da, Irak'ta, Azerbeycan'da ve Çin'de yeni şehirler kurmuşlar, büyük yollar ve kervansaraylar inşa etmişlerdir. Bütün bu "Moğol" akıllılıklarının arkasında çok kere Uygur Türkleri'nin aklı bulunmuştur.

Daha da yakın çağlara gelirsek, kültür ve medeniyette payımızı sadece gazete sütunu başlıkları şeklinde anıp geçelim:

• "İslâm medeniyeti" etiketi altında Türk'ün payına çok haksızlık edilmiştir. Bu medeniyette esas rolün Arap ya da Fars olduğu yazılıp durulmuştur. Halbuki, 1000 yıllarında daha toptan müslüman olmadan da önce, tek tek İslâmiyeti kabul edip Abbasî ülkesine göçen

Türkler belki de en büyük katkıda bulunmuşlardır: **Farabî el-Türkî** (870), İslâm felsefesini, hukukunu ve musikisini, **İbni Simâ** (M.S. 980) hemen hemen bütün bilim dallarını (ünlü Fransız fizikçi Berthod, modern kimyanın İbni Sina'ya borçlu olduğunu söyler) ve tıbbı (mikropların varlığını bile Pastör'den önce sezmiştir); El-Birunî (973-1051) mühendisliği, coğrafyayı, tarihçiliği; Durant'ın "Orta Çağın en büyük matematikçisi" dediği Al-Khavarizmî (780) cebiri ve Biçur oğulları, İbn-Türkal-Kuttalî de matematiği, Zimahşerî, hukuku ve sosyolojiyi; Gazzalî (1058-1111) imamı-âzâm-İslâm dininin en önemli düşünürünü geliştirmişlerdir. Farabî'nin ve İbni-Sinâ'nın eserleri Orta Çağ Avrupası'nda lâtinceye çevrilip beşyüzyıl okutulmuş, bazısı üniversitelerde 17. yüzyıla kadar temel ders kitapları olmuştur. Batı'da unutulmuş Yunan medeniyetinin eserleri onların tercümeleri ve yorumları sayesinde yaşamış, Batıya aktarılmıştır.

• Türkler müslüman olduktan sonra mimarîye getirdikleri üslupla cami ve minare inşaatına büyük güzellik ve ferahlık getirmişlerdir.

• Sanatta İslâm kültürüne çağ atlatmışlardır. Koca bir cilt bile buna yetmez(*).

• Prof. Rasonyi şöyle yazıyor: İslâmın büyük Rönesansı, Büyük Selçukluların yönetimi sayesinde olmuştur"(**).

Prof. Zeki Velidi Togan'da şöyle değerlendiriyor:

"Başlangıçta Arap kültürünün bir ifadesi olarak ortaya çıkan İslâmi kültürünü milletlerarası bir din haline getirenler, Orta Doğu'nun Büyük Selçuklularıdır."(***)

(*) *Tarihte Türklük, 1942 baskısı, Ankara, Sah. 156*

(**) *Umumi Türk Tarihine Giriş, 1946, sah. 212*

(***) ***Abbas Güçlü'de, kendi konuşmasını bitiren sözleriyle pek çoklarından 10 üzerinden 10 aldı. İlk sözleri yanlış anlaşılıp da Refah Partisinin bir milletvekilinin bağırıp çağırmasına karşılık serinkanlılıkla "biz en iyi din öğretiminin sade 300.000 İmam-Hatip öğrencilerine değil, 15 milyon Türk öğrencisine yaygınlaştırılmasından yanayız" demesi alkış topladı.***

• İslâmiyeti Hristiyan Haçlı saldırısından kurtaran ve koruyan, yaşatıp 1 milyar insanın dini haline gelmesine imkân hazırlayan da Türkler olmuştur.

• Hindistanı fethedip Türk (Maghul)-Hint İmparatorluğunu Kuran Babürlüler, Hindistan sanatına en parlak devrini yaşatmışlar, Taç Mahal gibi dünyanın "en güzel" binası onlar zamanında (ve İstanbul'dan gelen bir Türk mimar tarafından) dikilmiştir.

• Türkistan sultanlarından ve astronom **Uluğ Bey** (1343-1449) Avrupa'da 18. yüzyıla kadar kullanılan astronomi cetvelleri geliştirdi, 2 Üniversite ve asırlarca eşi olmayan bir rasathane kurdu (1427). Bir başka Türkistanlı (Abul-Farganî-860), Batı'da ve Orta Doğu'da temel ders kitabı olarak 700 yıl okutulan bir astronomi eseri yazdı. Al Khaverizmî dünyanın ilk trigonometri cetvellerini icad ediyor ve asırlarca dünyada astronomi hesaplarında kullanılıyor. Halife al-Memun'un çoğu Türk olan astronomları dünyanın yuvarlak olduğu esasından hareketle yeryüzünün çapını bugünkü kadar doğru hesaplıyorlar."

SORULAR

1) Uygur Türkleri hangi vasıflarıyla medeniyetimizin parlak sahifesini oluşturdular?

2) Cengiz İmparatorluğu hangi üstün özellikleriyle tarihe damgasını vurmuştur?

3) Türklere hangi konuda haksızlık edilmiştir?

4) Medeniyet tarihinde yazıda bahsi geçen Türk ilim adamları hangileridir?

5) İslâmın büyük rönesansı kimin sayesinde olmuştur?

6) Hindistan sanatına parlak devir yaşatan kimlerdir, hangi eseri yapmışlardır?

7) Uluğ bey kimdir, neler yapmıştır?

15. Talim (ÇHO ve Anlama)

"Eğil mümin rukûa eğil.
Ne eksik, ne fazla.
Tam da bu halinde,
Toroslardan daha muhteşemsin.

Ellerini bağlamış mümin,
Kıbleye yönü.
Gerçek huzuru bulmuş,
Derin sükûnu.
Çatlatır hasedinden duruşu,
Yalçın granitten yapılmış,
Bir muazzam sütunu.
Mümin tekbir alır,
Euzü Besmele çeker,
Akıp giden zaman durur,
Sadık bir köpek gibi,
Yanına dikilir bekler.

Mümin son oturuşta.
Kalû "Bela"dan gelmiş.
Kıyamete gidiyor.
Bir çift selam arası
Dinlenmiş, olgun.

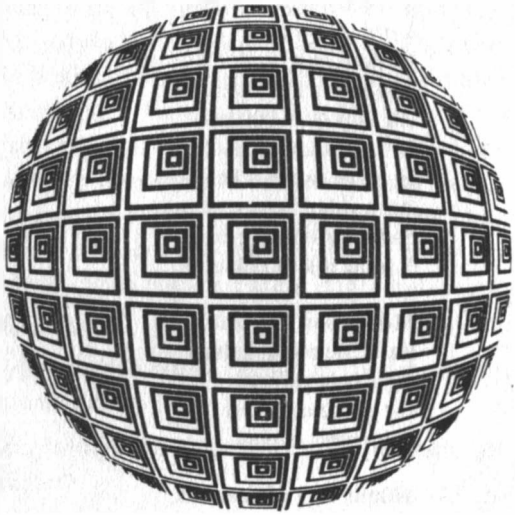
Mümin bitirmiş namazı,
Kalkmış gidiyor.
Rabbiyle arasında
Çok güzel bir şeyler olmuş:
İkisinden başka
Kimse bilmiyor."

(Cevat Dündar, Gelincikler Solmasın, 1996)

16. Talim (ÇHO ve Anlamalı)

"Atomlarda cümbüş, donanma, şenlik
Ve çevre çevre nûr, çevre çevre nûr
İç içe mimarî, iç içe benlik
Bildim seni ey Rab, bilinmez Meşhûr"

(Necip Fazıl Kısakürek, Çile, 1962)

EK 12

Milli Eğitim Bakanlığının 15. Millî Eğitim Şurasına göre "2000'li Yıllarda Türk Millî Eğitim Sistemi" Nasıl Olacak?

13-17 Mayıs 1996'da Şura'ya üye olarak davet edildiğimde gündem şöyleydi:

1) **İlk öğretim ve yönlendirme;**

2) **Ortaöğretimde yeniden yapılanma;**

3) **Yüksek öğretime geçişin yeniden düzenlenmesi;**

4) **Toplumun Eğitim ihtiyacının sürekli karşılanması;**

5) **Eğitim Sisteminin Finansmanı**, başlıklı 5 komisyona ayrılan 1000 kadar katılımcı, bütün bir hafta boyunca teklif ve öneriler oluşturdu; bunlar sonunda kararlara bağlandı.

Bu kararlar tavsiye niteliğinde olduğu için nekadarının uygulama aşamasına geleceği bilinemiyor. Teknik Okullar müsteşarına "**bundan evvelki 14 Şuranın kararları ne derece uygulandı.**" diye sordum, "**yüzde yetmişi**" diye cevap verdi. Talim Terbiye üyelerine, Bölüm Genel Müdürlerine aynı suali sorduğumda, oran% 30'ların altına düştü. Müsteşarın % 70'ini hatırlattığımda, "**Bakanlığın zaten uygulamaya hazırlandığı konular Şûralarda karar halinde çıkarsa tabii bunlar rafta kalmıyor; % 70 bunlara dayandırılmıştır**" cevabını aldım (yorumum ve tahminim ilerde).

Şûranın, koca bir kitap halinde yayınlanacak kararlarının tümünü buraya almama imkân yok. Sivri noktaları doğru hatırlıyorsam, "Temel" (yani ilk) öğretimin 8 yıla çıkarılması; Temel öğrenim sonunda meslek veya klasik liselere ayırım yapılması; İmam-Hatip okullarının buna göre yeniden düzenlenmesi *(bu konu aman Allah ne şiddetli tartışmalara yol açtı!)*; yabancı dille bilim/fen öğretiminin kaldırılıp, bir, hatta iki yabancı dili daha iyi öğretmeye ağırlık verilmesi; ÖSS ve ÖYSS sınavları yerine okulda öğrencinin alacağı ortalama puanların yüksek öğrenim kurullarına girişe hak kazandırması; öğretmenlere özel statüler tanınması;millî kültüre ağırlık verilmesi; paralı okul; özel üniversitelere destek... gibi konularda kararlar alındı.

Benim konuşmam ve tekliflerim, şu veya bu komisyonun alanıyla sınırlı olmayıp, hepsini kapladığından (kapsadığından), Bakanın isteği üzerine, tek tek komisyon raporları okunduktan sonra, kapanış konuşması şeklinde bana söz verildi *(aşağıda tam metnini veriyorum, çünkü iki Talim Terbiye üyesinin ve eğitimci bir eski amiralin dediği gibi, önceki konuşmalar hemen hemen hep 20. yüzyılın sorunlarıyla ilgiliyde ve 21. yüzyıla göre eğitimi düşünenler çok azınlıkta kalmıştı).*

"Orta Öğretimde Yeniden Yapılanma" komisyonunda da teklifler yaptım ve bunlar aynen komisyon raporunun başına alındı *(az sonra bunu da nakledeceğim).*

✿
✿ ✿

15. Şûrada davetli konuşmacıların bazıları çok önemli noktalara değindiler.

Bunların başında, Devlet Başkanı **Süleyman Demirel** vardı. Milliyet gazetesinin eğitim uzmanı **Abbas Güçlü** Demirel'in konuşmasını çok güzel değerlendirdi. Şöyle diyor:

"Oy kaygısından kurtulan Demirel'in eğitime bakış açısı da rahatlamış. Gerçekleri, söylemek istediklerini, hiçbir endişe duymaksızın

çarpıcı şekilde dile getirdi ve bol bol alkış aldı... İyi hazırlanmıştı. Kararlıydı... Şûradaki Demirel'e hiç tereddütsüz 10 üzerinden 10 verenlerin sayısı oldukça fazlaydı." (Milliyet, 18 Mayıs 1996)(*)

Ben de Demirel'in şu sözlerimi bilhassa not ettim:

"Nasıl bir eğitim verelim? Türk milletini çağdaş uygarlığa hangi eğitim götürecekse onu verelim... Çağa uygun eğitim - ama **millî** eğitim... Milleti millet yapan unsurlar ihmal edilirse, refah mutluluk değil, huzursuzluk getirir... Ben önce eğitim devletin görevi diyordum. Ama şimdi hem devletin, hem de toplumun görevi diyorum... Bu milletin ferdi olmaktan gurur duyan insanlar yetiştirmeliyiz..."

Demirel ayrıca Dış Türk dünyasile bütünleşme ve eğitimde de koordine olma üzerinde kuvvetle durdu ve Azerbaycan Cumhur Başkanının kendisine **"biz 2 devletiz ama 1 milletiz"** dediğini açıkladı.

TBMM Başkanı Mustafa Kalemli ise, rakkamlarla eğitimimizin bugün nereden nereye geldiğini -olumlu olumsuz yanlarıyla- çok iyi anlattı. 2000 yılında nüfusunun 25 milyonunun gençlerden oluşacağını ve bunun Türkiye'ye Avrupa'da bir üstünlük sağlıyacağını belirtti(**) 0-6 yaş arası eğitimin Türkiye'de ancak % 7'yi bulurken, Avrupa ülkelerinde bunun % 45 ile% 95 arasında olduğuna dikkati çekti. Türkiye'de yılda 5000 kitap yayınlanırken Almanya'da bunun 80.000 olduğuna işaret ederek, bizim okumayan millet manzaramızı hatırlattı.

Şûra'nın kahramanı bence Millî Eğitim Bakanı **Turhan Tayan**'dı. Beş gün boyunca sabahtan akşama kadar toplantıları yöneltti,

---

(*) ***Abbas Güçlü**'de, kendi konuşmasını bitiren sözleriyle pek çoklarından 10 üzerinden 10 aldı. İlk sözleri yanlış anlaşılıp da Refah Partisinin bir milletvekilinin bağırıp çağırmasına karşılık serinkanlılıkla "biz en iyi din öğretiminin sade 300.000 İmam-Hatip öğrencilerine değil, 15 milyon Türk öğrencisine yaygınlaştırılmasından yanayız" demesi alkış topladı.*
Ama şu da tuhafıma gitti: Az sonra nüfus artışımızın hızını olumsuz bir faktör olarak gördü. Yanlış not etmemişsem, bu sözler daha evvelki sözleriyle çelişiyor.

uzayıp giden konuşmacıları sabırla ve şaşılacak bir demokratik hoşgörüyle dinledi.

Daha da mühimi, bu Şûra'yı hazırlayışıydı. İlki, Gazi Mustafa Kemal'in direktifiyle 16 Temmuz 1921'de düzenlenen "Maarif Kongresi", 1923, 1924 ve 1925'de benzerleriyle devam etmişse de, 1. Millî Eğitim Şurası 1939'da toplandı ve şu sonuncusuna kadar 14 tane yapıldı. Turhan Tayan'ın 15. Şûrası hem sayıca (katılım 1000'i buluyor), hem davetlilerin çeşitliliği ve demokrat niteliğiyle övülmeyi hakediyor.

Sendikalar, meslek kuruluşları, gönüllü kuruluşlar (Türk 2000 Vakfı, Türk Kadınları Konseyi... gibi), Türk Cumhuriyetlerinden, hatta diğer ülkelerden müşahitler, basın, her bölgeden vali, kaymakam, belediye başkanı, il encümen üyesi, belediye meclisi üyeleri, muhtarlar, M.E.B. eski bakanları, müsteşarları, Talim ve Terbiye Kurulu eski başkanları, bakanlığın müdürleri, müfettişleri, okul yönetici ve öğretmenleri, okul aile birlikleri, her tür kademeden öğrenci temsilcileri (meselâ, İmam Hatipli bir öğrenci kürsüye çıktı, dobra dobra konuştu), öğrenci velileri, YÖK başkanı ve vekilleri, çeşitli üniversitelerden bilimadamları, alan uzmanları, diğer bakanlıkların temsilcileri ve TBMM Milli Eğitim Komisyonu başkanı ve üyeleri (milletvekilleri), kimi müşahit, kimi de üye olarak davet edilmişlerdi ve katılmışlardı [*]Devlet Planlama Teşkilâtından da.

✿
✿ ✿

Dahası da var.

Daha önceki Şûralarda görmediğimiz çapta **ön çalışmalar** yapılmış ve çantalar dolusu kitap, kitapçılık ve rapor halinde katılımcılara önceden teslim edilmişti. Ön Komisyon çalışmaları Ankara'da diğerleri de illerde gerçekleştirilmişti. Bölgesel değerlendirmeler 13 ilde ve ülke genelinde 85.450 kişi üzerinde anket uygulanmıştı (anketlere 14.670 öğretmen, 14.850 veli, 19.000 öğrenci ... vb. katılmıştır. Meselâ, "Ya-

[*] *Liste sayın bakanın konuşmasından.*

bancı dille bilim öğretimi yapılsın mı?" sorusuna, öğretmen ve öğrencilerin çoğunluğu **"yapılmasın"** derken velilerin çoğunluğunun **"yapılsın"** demesi, bu konu komisyonlarda ele alınırken, düşündürücü olmuştur). Ayrıca, şûra hazırlıklarını desteklemek için iç ve dış kaynaklı 38 proje ile tam 12 bilimsel araştırma gerçekleştirilmiş, ulusal ve uluslararası toplantılar düzenlenmiştir (Bakanın açılış konuşmasından). Japon eğitimi bile araştırılmıştır

Bu kadar ön-hazırlıklı, geniş katılımlı ve bakanın her an denetlediği bir Şûra'nın kararları sanırım geniş ölçüde bakanlığın ve hükümetin uygulama programına girecektir. Yok, eğer gene rafa kaldırılan şûra tebliğleri haline dönüşürse (takipsizlikten, bürokratik engeller yüzünden veya hükümetlerin, bakanların gelip gitmelerinden), **o zaman bu kitapta 15. Şûraya yer ayırmış olmamız, ilerde belge toplamak isteyenler için bir başlangıç noktası olabilir.**

Toplantı salonlarına, Atatürk'ün eğitimin Yarınını (2000'leri) uyaran sözleri afiş olarak asılmış, açılışta "2000'lere" atıf yapan şarkılar koro halinde söylenmişti ama, doğrusu 2000'lerin eğitimi ağırlıklı değildi.

Özellikle, konuşmasında bakanın sık sık "bilim ve teknolojinin hayrete düşürecek ölçüde hızla gelişiyor, ilerliyor olmasından sözetmesi; "yapıcı, yaratıcı ve millî bir eğitimin" önemini vurgulaması ve sözlerini bitirirken de, **"2000'li yılların gerektirdiği millî eğitim sisteminin oluşturulacağına"** inandığını söylemesi, bundan sonra eğitimimizi olduğu yerde saydırmaya kalkışacak olanları suçlu durumuna düşürecektir.

"2000'li Yıllarda Türk Millî Eğitim Sistemi 15. Şûrası" bunun için hayırlı olmuştur, olmakta devam etmesini de temenni ederim.

EK 13

Ortaöğretimde Yapılanma Komisyonunun Raporunda Yer Alan Tekliflerim (Sah. 1)

A- Eğitim-Öğretim

1- Milli Eğitim Temel Kanunu amaç ve ilkelerine göre, genel öğretim ile meslekî ve teknik öğretimin amaçları ve yetiştireceği öğrenci tipi yeniden tanımlanmalı; 2000'li yılların gerçekleri, değişimleri ve geleceğin ihtiyaçları çok iyi araştırılarak, **beyin ve genler** üzerindeki yeni buluşların eğitime etkileri takip edilerek; **"Sorularla Programlı Öğrenim"**, **"Keşif Yolu"** vb. öğrenim teknikleri de kullanılarak, ileri dünyanın eğitimdeki düzeyine ulaşmak amacıyla, bunlara göre müfredat ve dersler yeniden düzenlemeli; **çok hızlı okuma, iyi anlama** ve **gözlem** alanlarını iyi kullanarak, bilgi birikim kaynaklarına yazı yazma standartlarına ulaşarak sanata yönelmiş, hareketli, atılımcı insan tipi meydana getirilmeli; **yaratıcı düşünceyi geliştirme, öğrenmeyi öğrenme, bilgi arama ve bulma yöntemleri, geleceği hesaplama, millî kültürü** ve **Türk dünyasıyla eğitimin** ve **ortak Türkçenin koordinasyonu** hedeflenmeli; bu suretle artan nüfusun ve sınıflarda yığılmaların ilâve bir çözümü olarak **yeni öğrenim teknolojileri** devreye sokulmalı; öğretimde yabancı dille eğitim yerine, **yabancı dil öğretimi yapılmalı** ve yabancı dil öğretimine önem verilmeli.(*)

(*) *Amma uzun cümleyle konuşmuşum! Aynen aktarmak zorunda olduğum için bu kitabın okuyucularından özür dilerim.*

EK 14

17 Mayıs 1996 günlü Genel Kurul Toplantısında Ord. Prof. Dr. Reha Oğuz Türkkan'ın Yazılı Konuşması ve Önergeleri

Hepinize saygılarımı sunarım efendim.

Sayın Bakan kapanışa doğru konuşmamı münasip gördüler, çünkü sözlerim bütün komisyonların konularıyla ilgili. Ve bahsedeceğim değişimlerin etkisi, hepsine (öğrenciye de, öğretmene de, derslere de, bina yapımlarına da) tesir edecektir.

Şûramızın adının başında (2000'ler) sözü var. Ben Türk ve ABD okul ve üniversitelerinden bir eğitimci arkadaşınızım (Columbia Üniversitesinden) hem de **"Türk 2000 Vakfı"** başkanı olarak, konumuza daha çok 2000'li yıllar ağırlıklı görüşler sunmak istiyorum.

Şunun şurasında 4 yıldan az kaldı; başlıyacak olan 21. yüzyıla çocuklarımızın daha iyi eğitilmiş olarak ve hızla girmelerini istiyorsak, 2000'li yılların ufkunu çok iyi taramamız ve anlamamız gerekir. Bunun için şunu hemen önermek isterim: M.E.B. bünyesinde, **Geleceğe Hazırlık Bilimi** demek olan **Fütüroloji** bölümü bir an önce kurulmalıdır ve liselerde de seçmeli ders olmalıdır.

Bugün okullarda okuyan veya öğrenime başlayan çocuklarımız hayata 2000'lerde (2005 ve 2010 gibi yıllarda) atılacaklardır. Bu 15 milyon çocuğumuzu şimdiki günlere göre mi, o günlere -yani 2000'lere- göre mi yetiştiriyoruz? Müfredat 2000'lere göre midir? Bana pek değil gibi geliyor. Öyleyse herşeyden önce Geleceğin, (2000'li yılların) dünyasının nasıl olabileceğini, ne şekil alabileceğini tahmin etmeye, anlatmaya çalışayım (tabii vakit darlığı sebebiyle, sadece başlıklar olarak):

2000'li yıllar büyük değişim kasırgalarıyla sarsılacaktır. Bu kasırganın, bu tufanın esintilerini bugünden hissediyoruz. "Benden son-

ra tufan" demiyeceksek, değişimin ilk sarsıntıları nasıl bir depreme dönüşecek bilelim, hazırlanalim.

Yarının dünyasına şekil verecek olan -ve, dikkat edin, herbiri **eğitime** damgasını basacak olan- temel dinamikler şunlardır:

1- ÇEVRE: Dünyamız da, Türkiyemiz de tehlikeli bir Yarına doğru gidiyor. Eğitimde ve yarının mesleklerinde Çevre Bilimi büyük önem kazanacaktır.

2- GENETİK/DNA: Kalıtım hücrelerimiz üzerinde yapılmaya başlanan müdahaleler 2 yönde gidiyor: *I) Somatogenic:* Yani kişi üzerinde; *II) Transgenic:* gelecek nesiller yani soy üzerinde. Bu devrim her alana yayılmaktadır: tarıma, tıbba ve eğitime özellikle. Buna çok iyi hazırlanmak lâzımdır. Öğrenimde de yenilikler getiriyor: Özürlü zekâlıları düzeltme, orta zekâlıları çok yüksek zekalılar haline getirme gibi. Ve hemen şu değer hükmüne dayalı soru: müdahaleye **kim** karar verecek? **Kime** uygulanacak?

3- BEYİN İÇİNİN TARANMASI: Hafıza, kavrama, dikkat ve yabancı dil öğrenme merkezleri keşfedilmiştir. Sorularla Programlı Öğrenim (SPÖ) mantığı da... Yalnız yabancı dili ele alırsak, bunun beynin ana dilden ayrı bir korteks bölümünde depolandığı anlaşılmıştır. Yabancı dile ilkokulda başlanınca daha çabuk öğrenildiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, beynin algılamasının anlaşılmasına dayalı SPÖ tekniği (% 60 hızlı vs) gecikilmeden uygulanmalıdır. (Bu tekniği açıklayan "Türk 2000 Postasının ve Ansiklopedisinin" bir nüshasını sayın Bakana takdim ediyorum").

4- ENFORMATİK BİLGİSAYAR DEVRİMİ VE EĞİTİM TEKNOLOJİSİ: Artık ezbere son darbeyi bu bilgiye hızlı ve kolay ulaşma araçları vurmuştur. Ama işin ters yanı da oluşabilir. Bilgi seli (yani İnfo-Glut) altında çocukların boğulması. Onun için öğretmenlerin rolü onlara **öğrenmeyi öğretmek** olmalıdır. Bilgiyi **nasıl, nereden** bulacağını, sonra da bunu **nasıl değerlendireceğini** öğretmek. **Düşünmeye alıştırmak, Yaratıcı Fikir üretmeyi, buluşçuluğu** benimsetmek. Bir tehli-

ke de, İnternetle, Sanal Gerçek (V.R.) ile yeni neslin **ekrankolik** olmaları, **gerçekle sözde gerçeği gitgide ayıramayış** haline gelmeleri. Nihayet, ekranda Türkçeyi telgraf gibi güdük cümlelerle yapmanın Türkçe yazmaya da zararları.

İşte bunlara da tedbir düşünmeliyiz.

Nihayet, yeni Eğitim Teknolojisinin, sınıflarda yığılmaya çareler getirmesi.

5- Daha Başka Dinamikler de var: Uzay gibi, globalleşme gibi konular var ki, sadece anıp geçeceğim.

Fakat son bir tanesi üzerinde biraz durmamam imkânsız.

Duymuşsunuzdur. Gelecek yüzyılın kültür çatışmalarının egemen olacağını tahmin eden görüşler yaygındır. Buna da hazırlıklı olmalıyız.

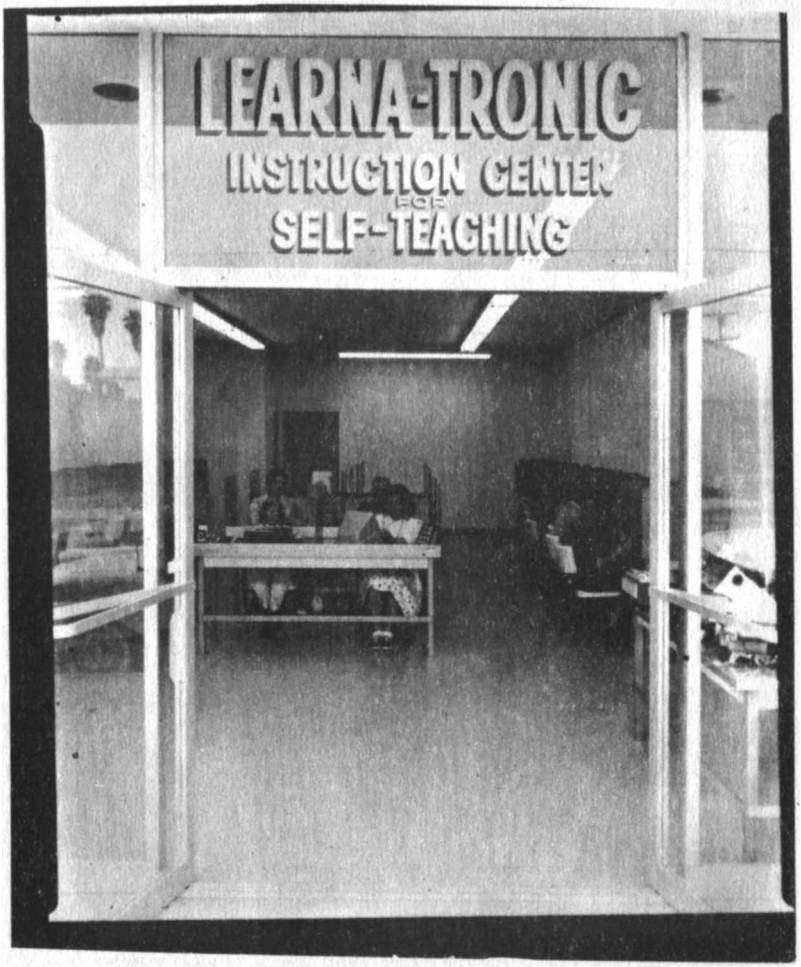
Öyleyse Demirel'in vurguladığı gibi, **Millî** Kültür, **Millî** eğitim konusuna daha dikkatle ve titizlikle bakmamız lâzım. Bu, daha ilkokuldan, büyük eksiğimiz olan Okumayı Sevdirmek ve doğru, yani Hızlı Okuma esaslarını yerleştirmekten başlayıp, Türk Tarihi ve Türkçenin daha iyi (Affective, sonra da Cognitive-yani önce sevdirme, sonra bilgilendirme) şeklinde öğretmek; yabancı dilde öğretim hevesiyle türkçenin bilim dili olarak fakir kalmasını önlemek; Türk Dünyasının eğitim, tarih, edebiyat konularını koordine etmekte acele etmek ve şimdilik Türkiye türkçesini ortak Türk Dili, Anlaşma dili olacak şekilde kurslar açmaya kadar uzanır[*]. Ancak böylelikle Türk insanı, beraber ve iyi eğitilmiş bir Türk nesliyle 2000'li yıllara ümitle, güvenle girebilir.

Ön sırada (soldan sağa) Bakan, Müsteşar ve eski başkanlar (arkada-bakanla müsteşarın arasında R.O. Türkkan)

EK 15

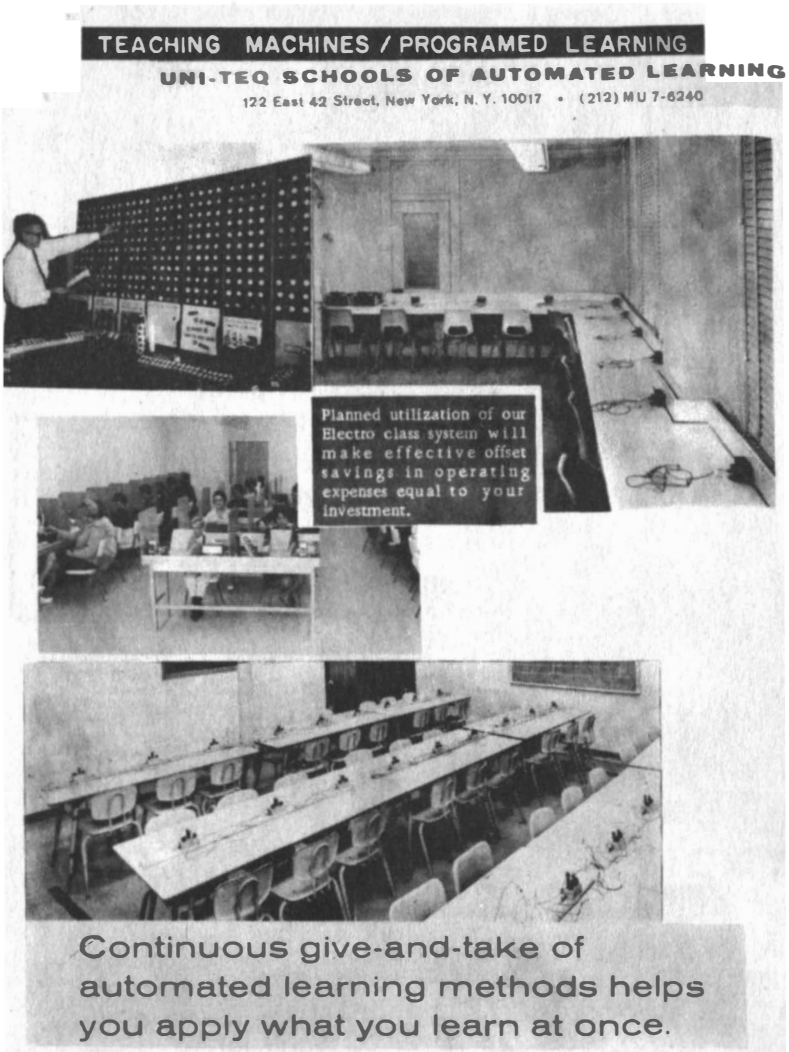
ABD'de S.P.Ö. esaslı okul açma ve Türkiye'de Açık Üniversite kurma hatıraları

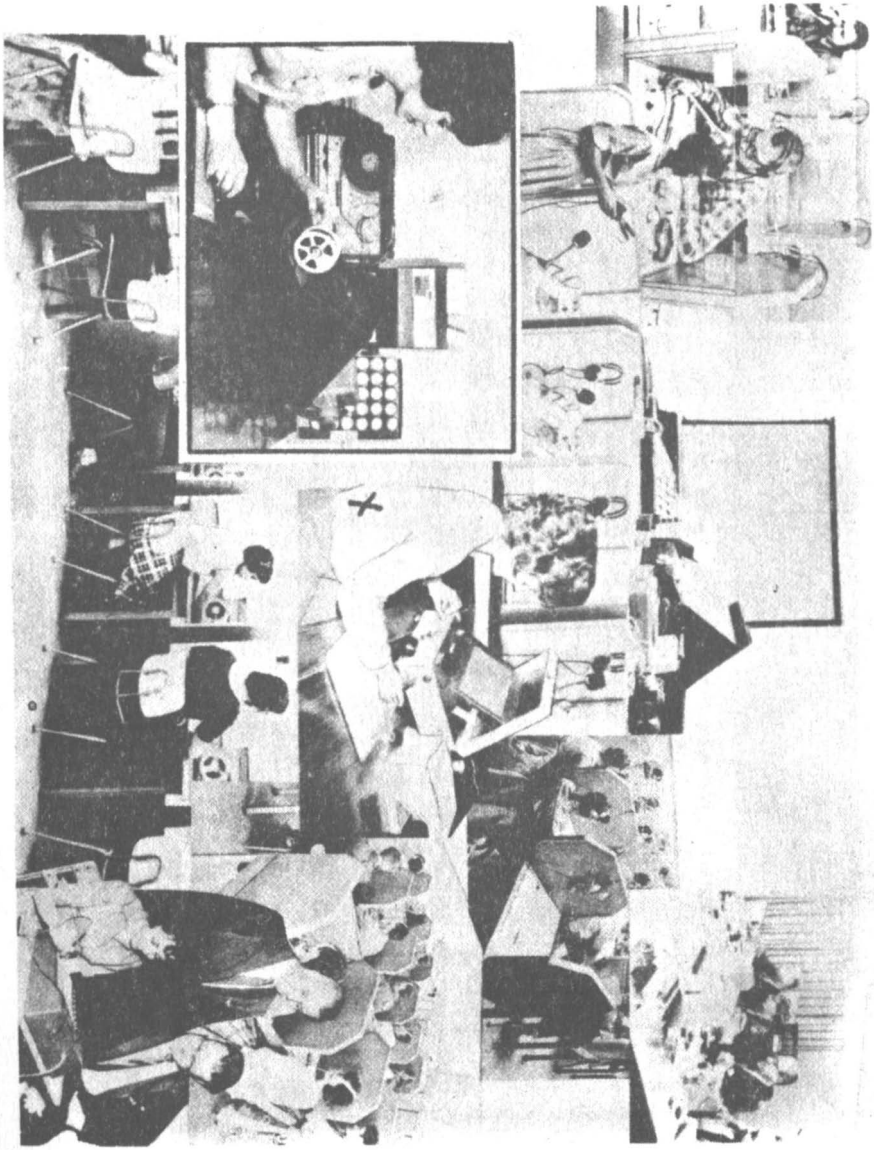

İlk Deneme okulum (1964) (Santa Monica, Kaliforniya)

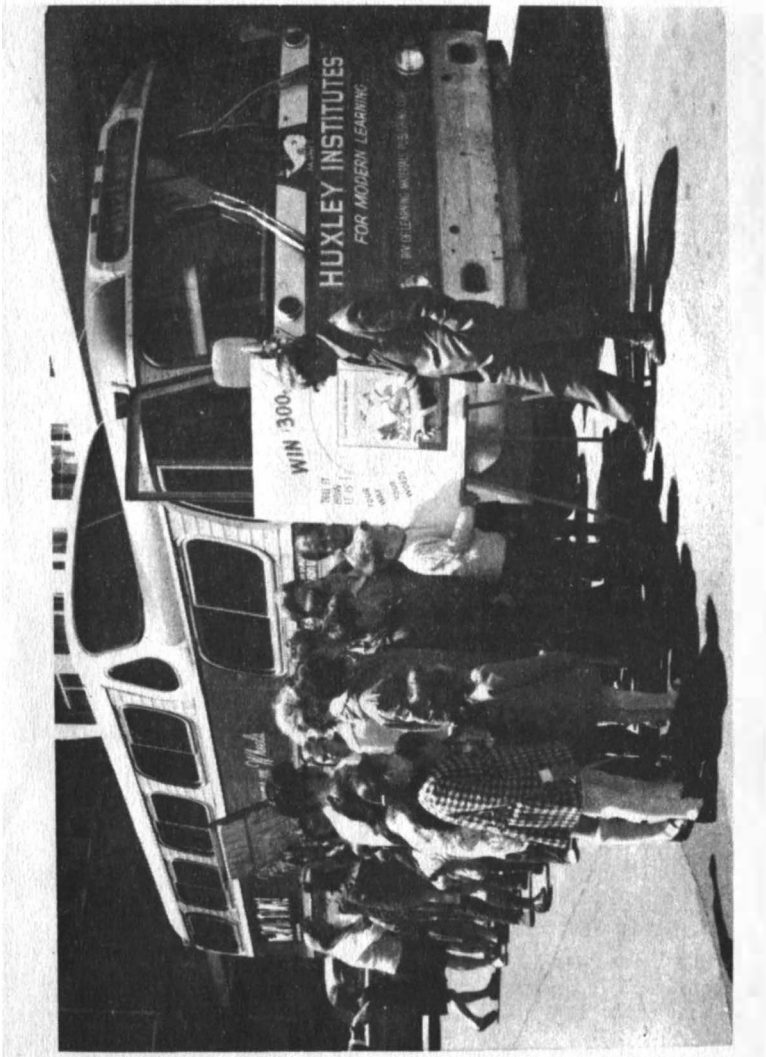

New York UNI-TEQ Okulum ve basın (1964, 1965). Öndeki makine Dr. Crowder'in SPÖ.sü

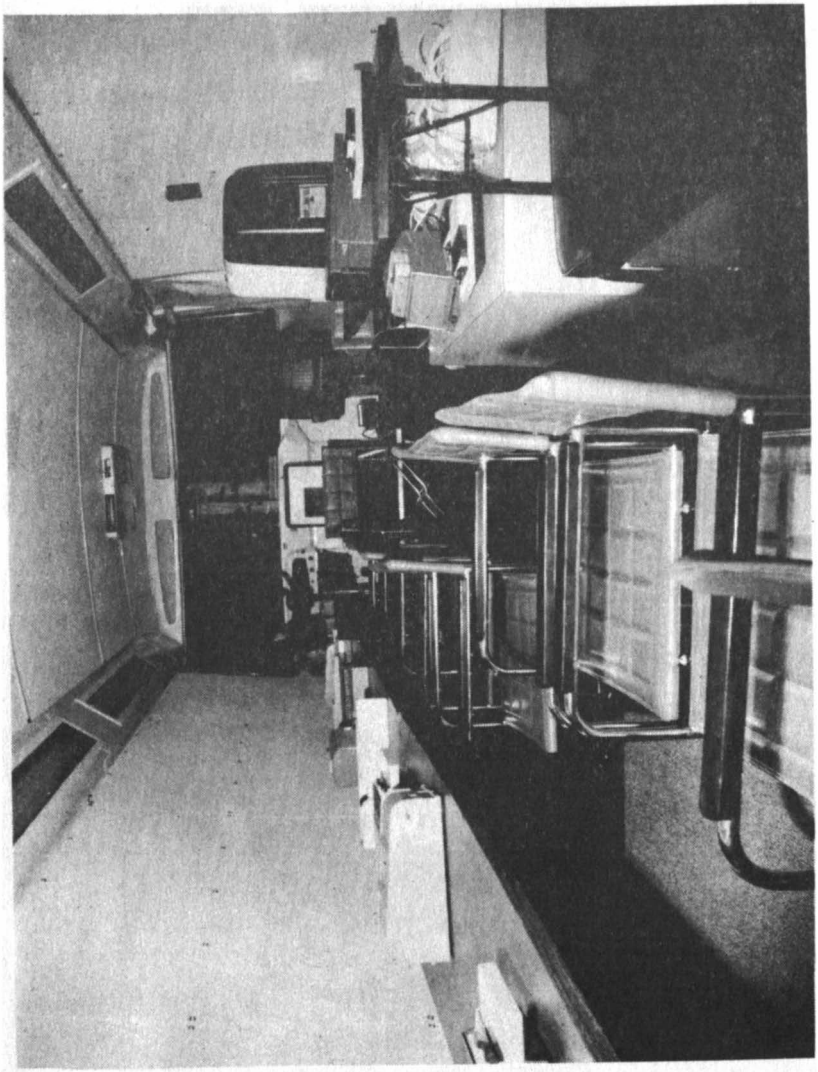

Lisans vererek açtığımız dersaneler

Lisans vererek açtığımız UNI-TEQ okulları

Öğrenim makineleriyle ve Bilgisayarlarla donanımlı "Gezer Dershanelerim"

Çeşitli SPÖ makineleriyle donanımlı "Gezer Dershanelerim"

Türkiye'de= Açık Öğretim-Açık Üniversite YAYKUR'un açılışı (1975) ve basın (soldan sağa: R. Esirgin, R.O. Türkkan, K. Karhan, Nihat Akay)

Ord. Prof. Dr. Reha Oğuz TÜRKKAN'ın Eserleri, Yazıları, Filmleri

A) Millî Konularda Eserleri

1939- Dört İçtimai Mesele, *İstanbul*

1940- Türkçülüğe Giriş, *İstanbul*

1943- Milliyetçiliğe Doğru, *İstanbul*

1947- İleri Türkçülük ve Partiler, *İstanbul*

1955- Talking Turkey, *New York*

1956- Turkish Literature, *New York*

1971- Turkish National Character, *New York*

1977- Yenilenmiş Türk Destanları ve Hikâyeler - "6 Minik Kitap ve Müzik Kaseti" (anayuvası çocukları için)

1987- Biz Kimiz? *İstanbul*

1992- Siyasi Kargaşadan Gün Işığına, *İstanbul*

1992- Türk Milliyetçiliğinin Kısa Tarihi, *İstanbul*

1995- Yükselen Milliyetçilik/21. Yüzyıl Türk Milliyetçiliği, *İstanbul* (ve 3 dilde makale, dizi ve ansiklopedilerde, video kasetlerde)

B) Antropoloji Üzerine

1941- Irk Muhite Tabi midir? *İstanbul*

1942- (Race et Milieu), *Paris* (ve İngilizce dergilerde)

"Kızılderililer ve Türkler" Üzerine

1951- One America, *New York*

1975- Pre-Columbian Americans & Turks-Cultura Turcica (ve İngilizce, Türkçe dergi ve ansiklopedilerde)

1975- Millî Kültür Dergisi (dizi)

1996- Kızıl Derililer ve Türkler, Hürriyet (dizi)

C) Tarih Üzerine

1942- Les Summeriens et les Rites Funéraires, *Paris*

1956- Türks in Retrospect, *New York*

1976- Türk'ün dışarıda kalan mirası (Avrupa bölümü: film-çekim Balkanlar)

1979- Tarihimizin Akışı (video)- *Ankara*

(ve 3 dilde makale, dizi, ansiklopedi maddesi)

Ç) Komünizm Üzerine

1943- Solcular ve Kızıllar, *İstanbul*

1944- Kızıl Faaliyet, *İstanbul* (ve makale, dizi)

D) Psikoloji ve Eğitim Üzerine

1951- Correlation in Twin Psychology (doktora tezi) *New York*

1964- Conditioned Learning, *New York*

1967- Revolution in Education (Programmed Instruction & Multi-Media) *New York*

1968- Progr. Instruction Based Courses (Atoms & Electrons, French I, How to Recognize Names & Faces) *Chicago*

1976- İkna Psikolojisi *Ankara*

1976- Eğitim Teknolojisi Planı, *Ankara*

1989- Çok Hızlı Okuma, *İstanbul*

(ve İngilizce, Türkçe Makale, Dizi, Film ... vb)

E) Fütüroloji Üzerine

1943- Les Armes Serétes, *Paris-La République*

1988- 21. Yüzyılda Dünya ve Türkiye, *İstanbul*

(ve 3 dilde Makale, Dizi, Film, Video, ders notları (İst. Üniv. Edebiyat Fakültesi, Ahmet Yesevî Üniv., Ankara) vb.

F) Hukuk Üzerine

1947- Kitle Halinde İşlenen Suçlarda Cezai Mesuliyet ve Kitle Psikolojisi, *İstanbul,* (Master tezi)

G) Hatırat ve Polemik

1950- 1974- 1985- Tabutluktan Gurbete, *İstanbul*

(ve Diziler, Film... vb.)

Ayrıca 3 dilde kaset, video kaseti, film, dergi (özellikle "Hisar" ve "Türk Edebiyatı Dergisi"nde), ansiklopedi yayınları ve yukarki konular üzerinde konferansları, kısmen de tefrika romanları.

A) Film (yapım, yönetim ve senaryo)

1) To be Born Again (Uyuşturucu tutkunluğu üzerine)-·1970

2) Rions Ensemble (Türk mizahı üzerine)- 1973

3) First Steps on the Moon (Aya ilk inişin canlı yayından çekimi ve yorumu)

4) Türk Çocukları İçin (Yurtdışındaki çocuklar için Türk Kültürü), -1974

5) Öyle bir Özleyiş ki (Yöneten: O. Türkkan ve Yücel Çakmaklı, Senaryo: O. Türkkan) -1977 (Yapı Kredi)

6) Stranger in Paradise (turistik belgesel)- 1977

7) İpek Kadife- 1978 ve yukarda yazılı 2 film ve video

8) Türkün Dışarıda Kalan Mirası-1976

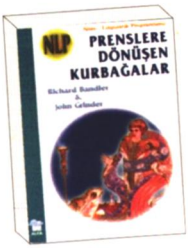
9) Tarihimizin Akışı- 1985

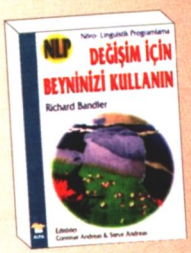
B) Sade Senaryo

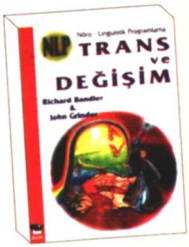
1) Too Early for Death (NBC-N.Y.) (Ölüm için çok erken)-1954

2) İçtiğimiz Çay-1976

3) Altın Yumurta-1976

ALFA Basım Yayım Dağıtım Ltd.
Ticarethane Sokak No: 53
34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel : +90 (212) 511 53 03
+90 (212) 513 87 51
Fax : +90 (212) 519 33 00
www.alfakitap.com
e-mail: info@alfakitap.com

ISBN 975-8052-46-2
9 789758 052462